

Ш К І Л Ь Н А Б І Б Л І О Т Е К А

С В І Т О В А Л І Т Е Р А Т У Р А

Дж. С В І Ф Т

МАНДРИ
ГУЛЛІВЕРА

CF FOLIO

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Джонатан СВІФТ

МАНДРИ ДО РІЗНИХ
ДАЛЕКИХ КРАЇН СВІТУ
ЛЕМЮЕЛЯ ГУЛЛІВЕРА,
СПЕРШУ ЛІКАРЯ, А ПОТІМ
КАПІТАНА КІЛЬКОХ КОРАБЛІВ

Харків
«Фоліо»
2013

ББК 84.4 ВЕЛ
С 24

Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»
заснована у 2010 році

Друкується за виданням:

Свіфт Дж. Мандри до різних далеких країн світу
Лемуеля Гуллівера, спершу лікаря, а потім командира
кількох кораблів. — Київ; Харків: Держ. літ. вид-во, 1935

Переклад з англійської *М. Іванова*
за редакцією *В. Бойка*

Передмова й примітки *Б. Б. Шалагінова*
Художник-оформлювач *Г. В. Кісель*

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
(лист МОНУ № 1.4/18-Г-804 від 06.12.11)

План проспекту серії затверджено
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України

Громадська Рада серії

В.С.Бакіров, Ю. П. Богуцький, О.Ю.Вілкул, В.М.Голенко, М.М.Добкін,
І.Ф.Драч, О. А. Кононенко, В.Г.Кремін, О. В. Курдинович,
А. В. Могильов, Л. М. Новохатько, О.С.Онищенко, М.В.Попович,
Д.В.Табачник (голова), О.А.Удод, Я.С.Яцків

В оформленні видання використано ілюстрації *Г. Мортена*

Свіфт Дж.

С 24 Мандри до різних далеких країн світу Лемюеля
Гуллівера, спершу лікаря, а потім капітана кількох
кораблів /Дж. Свіфт; пер. з англ. М. Іванова; передмо-
ва й примітки Б. Б. Шалагінова; худож.-оформлю-
вач Г. В. Кісель. — Харків: Фоліо, 2013. — 333 с. —
(Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-5461-6

(Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-6427-1.

Ім'я Джонатана Свіфта (1667—1745), англійського письменника,
політичного діяча, автора роману «Мандри Гуллівера», відомо в усьому світі.
Він з тих мислителів, які прагнули поставити широкі філософські питання
людського існування, людської природи, саморозкриття особистості.

«Мандри Гуллівера» (1726) складаються з чотирьох частин, що
зображують подорож героя до Ліліпутії, країни велетнів Броблінггег, держави
з летючим островом Лапути і до країни розумних коней-гуйгннів, але
за зовнішньою фантастичністю сюжету читачі впізнають ідку сатиру на
політичне життя Англії першої третини XVIII століття.

ББК 84.4 ВЕЛ

ISBN 978-966-03-5461-6
(Шкільна б-ка укр. та
світ. літ-ри).
ISBN 978-966-03-6427-1

© Б. Б. Шалагінова, передмова й
примітки, 2004

© Г. В. Кісель, художнє оформлення, 2013

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2010

ДЖОНАТАН СВІФТ І ЙОГО «МАНДРИ ГУЛЛІВЕРА»

Походження, освіта, життєва кар'єра Джонатана Свіфта (1667—1745) були тісно пов'язані з духовним саном. Предки письменника протягом багатьох поколінь були англійськими священиками. Сам же Свіфт закінчив у місті свого народження — Дубліні (Ірландія) — богословський факультет Триніті-Коледжу і все життя мріяв одержати високу духовну посаду. Проте мрії ці важко здійснювалися.

Дуже важливим було для Свіфта десятиліття (1689—1699 рр.), проведене в маєтку лорда Вільяма Темпла, політичного діяча у відставці, глибокого знавця античності. Юнак виконував обов'язки його секретаря. В ці ж роки він прийняв церковне посвячення і зробився сільським священиком. Спілкування з Темплом не лише збагатило Свіфта знаннями про античність, а й розпалило у скромному бакалаврі богослов'я жагу літературної творчості і політичне честолюбство.

В останнє десятиліття XVII ст. у державному житті Англії відбулися важливі зміни. Після розгнужданого царювання королів Карла II і Якова II, що прийшло на зміну суворій диктатурі Олівера Кромвеля («реставрація Стюартів»), політичний істеблішмент країни вирішив віддати перевагу королю, який, уособлюючи собою непохитні принципи англійської монархії, разом з тим не втручався б у справи молодого буржуазії. Це був Вільгельм Оранський, штатгальтер (співправитель) у Нідерландах, який став правити наприкінці 1688 р. під ім'ям Вільгельма III. Новий король був протестантом, прихильником суворої моралі і не знав англійської мови. Страх перед католиками Стюартами був такий великий, що парламент прийняв спеціальний закон, за яким влада надалі мала перейти до представника Ганноверської династії. Невдовзі (після смерті наступниці Вільгельма Анни) таким королем став Георг I з династії Ганноверських курфюрстів. Він був німцем, протестантом і також не знав англійської мови.

У цей час провідну роль в політичному житті країни починають відігравати *тори* і *вігі*. Висунення у державному житті двох партій в якості основних політичних сил свідчило про певну рівновагу дворянства і буржуазії, яка встановилася, нарешті, після бурхливих часів Кромвеля і Стюартів. Цю рівновагу не намагалися зруйнувати нові королі, надаючи партіям можливості скільки завгодно зловтішатися дріб'язковою полемікою і прихованими інтригами одна проти одної. Історики стверджують, що англійська політика в цей час була певною мірою публічною. Це виражалося, зокрема, в тому, що партії залучали для своїх потреб письменників і видавців журналів, що призвело до небаченого розквіту журналістики. Літературна робота для партій добре оплачувалася.

Починаючи з 1700-х років, Свіфт подовгу живе у Лондоні, втягнутий у вир політичної боротьби. Варто говорити не так про політичні погляди, як про уподобання Свіфта, зумовлені особистими нахилами, міркуваннями кар'єри і болісно розвинутим самолюбством. «Я написав 91 памфлет при трьох царствуваннях¹ до послуг 36 фракцій», — скаже він у віці 30 років. Тісно пов'язаний родинними стосунками з вігами, Свіфт виступив спочатку на боці цієї партії. Коли ж 1710 року гору взяли *тори*, він перейшов на їхній бік. Письменник зближується з вождями *торіїв*, зокрема з віконтом Болінброком.

Саме тоді Свіфт стає всіма визнаним «міністром без портфеля», негласним радником *торійського* міністерства. В цей час тривала виснажлива для Англії війна з Францією за «іспанську спадщину». Він обрушується на вігів, прибічників війни, у своїх памфлетах («Поведінка союзників і колишнього міністерства у теперішній війні» та ін.). Коли 1713 року війна закінчилася Утрехтським миром, багато хто пов'язував цю подію із заслугами Свіфта-памфлетиста і називав мир «свіфтівським».

Свіфт сподівається одержати від королеви Анни давно жадану винагороду — високу духовну посаду, проте отримує набагато скромнішу посаду декана (наставника) собора святого Патрика в Дубліні, куди мусив поїхати, страшенно розчарований і роздратований.

Невдовзі королева помирає, трон посідає Георг I. Болінброк рятується втечею в католицькій Франції. Влада переходить у руки вігів, головою нового кабінету стає Роберт Уолпол. Хоча Свіфт відчуває себе ображеним дублінським призначенням, тепер його скромна посада вдалині від столиці слугує йому за

---

¹ Яків (Джеймс) II (до 1688), Марія II (до 1694), Вільгельм III (до 1702, спочатку спільно з Марією). Подальші королі за життя Свіфта: Анна (до 1714), Георг I (до 1727), Георг II (до 1760).

надійний прихисток. Більше того, тут він пише серію памфлетів проти нового уряду на захист прав ірландського народу («Листи суконника» та ін.). Тут народжується головний твір сатирика — «Мандри Гуллівера» з усією гамою почуттів, що терзали дублінського в'язня: від жовчного гніву на свою долю в першій частині до повного розчарування у людині як такій в останній.

Свіфт мав характер діяльний, честолюбний і іронічний. Він чудово усвідомлював свою виняткову інтелектуальну обдарованість. Втративши змалку батьків, він знаходив єдину втіху у читанні книжок, що допомогли йому розвинути розумові сили. Ще студентом міг по вісім годин, не відриваючись, просиджувати над книжкою. Мав вражаючу пам'ять і хист дотепника, які пізніше не соромився застосовувати проти знаменитих осіб (серед його жертв був, зокрема, Д. Дефо, автор «Робінзона Крузо»).

Ще з юнацьких років прагнув політичної діяльності. Політичне життя тодішньої Англії можна було б характеризувати як безперестанне зіткнення честолюбних прагнень і особистих амбіцій. Воно заплутало у свої тенета і роздрібнило гострий практичний розум Свіфта, отруїло його світогляд скепсисом, але підготувало тим самим ґрунт для яскравої сатири, завдяки якій він назавжди увійшов до історії світової літератури.

Діяльний настрій змінювався чорною меланхолією, і тоді Свіфт сприймав своє життя як нещасне, невдале. У листі до віконта Болінброка він згадував, як ще в дитинстві спіймав велику рибину, але коли витягав її на берег, вона зірвалася з гачка. «Це був прообраз усіх моїх наступних розчарувань», — резюмував він. В. Теккерей розповідає про Свіфта як про невдачу у великій політиці і теж користується красномовним образом (маючи на увазі події після Утрехтської угоди): «Карета з митрою і єпископською патерицею, які він жадає одержати, затрималася на шляху від Сен-Джеймського палацу¹. Він чекає до самої ночі. Раптом прибігають гінці і повідомляють, що карета поїхала іншим шляхом. Він з прокльонами розряжає пістолети у повітря й іде геть».

Особливо повно і яскраво Свіфт як людина розкрився у «Щоденнику для Стелли» (1710—1713), зміст якого складають його листи до коханої Естер Джонсон². Він був старший від неї на 14 років. Естер була його єдиною в житті сердечною симпатією, відтоді як він познайомився з нею, восьмирічною дочкою економки Темпла, ще коли був секретарем лорда. Її смерть

---

¹ *Сен-Джеймський палац* — споруджений у Лондоні Генріхом VIII палац; за часів Свіфта — офіційна резиденція англійських королів (з 1698 року).

² «Стелла» (*лат.*) і «Естер» (*євр.*) означають «зірка».

1728 року була для нього сильним ударом і похитнула його здоров'я. Дедалі частіше зазнавав письменник виснажливих нападів головного болю, які зрештою призвели до тяжкої душевної хвороби. Свіфт передчував свій кінець. Якось, прогулюючись парком з поетом Едвардом Юнгом, він показав йому на в'яз із засохлою верхівкою, і сказав: «Ось так і я почну помирати — з голови». З 1742 року він був уже повністю непридатний.

Свіфт похований вдячними ірландцями як національний герой у соборі, деканом якого він був 32 роки. Поруч з ним покоїться Естер Джонсон. На плиті викарбовано напис латиною, який письменник сам собі склав: «Тут лежить тіло Джонатана Свіфта, декана цього собору, і ядуче обурення вже не пече його серце. Йди, подорожній, і, якщо можеш, наслідуй приклад ревного захисника доблесної свободи».

* * *

Практично все, що написав Свіфт, має характер соціальної і політичної публіцистики і тісно пов'язане з реальним життям Англії в першій третині XVIII ст. Завзятим сперечальником він постає в одній із своїх перших сатир — «Битві книжок» (1697, надруковано 1704), в якій відгукнувся на суперечку «Про стародавніх і новітніх», що точилася в цей час між французькими письменниками. Відлуння цієї суперечки проникли тоді в Англію, і тут вона розгорілася з новою силою у зв'язку з деякими твердженнями про античність лорда В. Темпла. З волі Свіфта, античність здобуває в його сатирі рішучу перемогу над «новітніми» авторами, що розкриває його власні літературні уподобання. В поемі, написаній гомеровим гекзаметром, сатирично зображено битву, в яку вступають книжки королівської Сенджеймської бібліотеки. Воєначальниками виступають самі автори. У «стародавніх» важкоозброєною кіннотою командує Гомер, легкою кавалерією — Піндар, стрільцями — Платон і Арістотель, піхотинцями — Геродот і Тіт Лівій. У поемі буквально розкривається зміст слова «суперечка» (французьке *la querelle* — «суперечка» і «сварка»); такий прийом *матеріалізації метафори* стане потім головним в його «Гуллівері».

Перекоханим латинистом виступає Свіфт і в питаннях граматики англійської мови. Він, як і більшість тогочасних учених, вважає, що англійська грамика повинна будуватися за зразком латинської. Мова Свіфта справді естетично близька основним принципам латини, їй притаманні ясність і чіткість синтаксису, гранична логічна розробленість думки, рівномірні експресивно-мовні акценти. Свіфт (як і Дефо) заклав мовні основи англійського просвітницького стилю. Водночас Свіфт ви-

ступав за те, щоб ґрунтом літературної мови була жива розмовна — як у письменників Єлизаветинської доби (друга половина XVI ст.). Мова ж світських салонів, на його думку, вже не може бути зразком мовної чистоти, оскільки засмічена жаргоном. У цьому Свіфт був солідарний з Мольєром, що у своїх комедіях висміював претензійну мову аристократичних кіл. З іншого боку, для Свіфта неприйнятною була позиція пуристів, які виступали взагалі проти будь-яких нововведень. Мовним питанням Свіфт присвятив кілька памфлетів і звернень на початку 1710-х років («Пропозиції щодо виправлення, покращення і поширення англійської мови...»). Відлуння лінгвістичних суперечок ми знаходимо в «Гуллівері» (див. ч. 3, розділ V та ін.).

Великий громадський резонанс і несподівано серйозні наслідки для самого Свіфта викликала його «Казочка про бочку, написана для вдосконалення всього людства» (1698). Вираз «казочка про бочку» як ідіома англійської мови («a tale of a tab») означає нісенітницю, плутанину, сум'ятицю. Захопившись «матеріалізацією» цієї ідіоми, Свіфт навмисно створив атмосферу плутанини у творі, давши підставу для несприятливих для себе тлумачень. Він змушений був виправдовуватися у передмові до другого видання, але це не допомогло. У творі розповідається про трьох братів, яким батько заповів три кафтани; проте сюжет постійно переривається різними відступами, посвятами, посланнями, які утворюють своєрідну «антираму» і відволікають од головної лінії оповіді. В алегоричній формі тут показано християнське віровчення (кафтани) і три конфесії: католицизм (Пітер), поміркований протестантизм у дусі лютеранства (Мартин) і фанатичне пуританство (Джек). Брати кожен по-своєму поводяться з кафтаном, подібно до того, як кожна конфесія по-своєму тлумачить головні постулати християнства. Особливо дістається від автора Джекові, який уособлює пуританство, що засвоїло радикальні постулати Жана Кальвіна. Сам Свіфт схиляється на бік Мартина і тим самим виражає переконаність у благодієльному впливові англіканської церкви на політичне життя країни. Пізніше, в «Мандрах Гуллівера» Свіфт поставить обидва віросповідання вже на одну дошку, а їх суперечку зобразить такою самою безглуздою, як питання про те, з якого кінця слід розбивати яйце. Вольтер, який прочитав «Казочку» під час вимушеної еміграції в Англії, вважав, що тут зачіпаються не тільки «брати», але й сам «батько», тобто християнське віросповідання загалом. За його словами, Свіфт «пригостив трьох синів сотнею різок, але різки були такі довгі, що зачепили й батька».

Що ж до численних відступів від магістрального сюжету, то вони передують розгорнутій у «Гуллівері» критиці сучасної авторові англійської держави. Адже саме вона зображена тут в

образі корабля. Згідно з поясненнями сатирика, коли на корабель («державу») нападає кит («народні заворушення»), то у вигляді відволікаючого маневру йому скидають порожні діжки («всі системи релігії і політики»). Тим самим опосередковано визнається безглуздість політичного життя, яке лише супроводжує хід величезного корабля — абсолютистської держави, не впливаючи аніскільки на його шлях. Свіфт змальовує безсилля державної влади і бездарність державних мужів, фанатизм релігійних вождів і нетерпимість літературних критиків.

«Казочка про бочку», написана на початку його політичної кар'єри, дуже зіпсувала позиції Свіфта при дворі. Королева Анна, яка була водночас головою англіканської церкви, вже ніколи не змогла пробачити йому різкості цього твору, а це назавжди позбавляло його перспективи на високі церковні посади.

* * *

Почесне місце у світовій літературі Свіфт посів завдяки книзі «Мандри у різні віддалені країни світу Лемюеля Гуллівера, спочатку хірурга, а потім капітана кількох кораблів». Задум твору народився у гуртку лондонських дотепників, які придумували гумористичні історії від імені обмеженого ученого-педанта Мартина Скріблеруса (тобто «писаки»). До гуртку, що утворився у 1713—1714 рр., крім Свіфта входили також особистий лікар королеви Анни Джон Арбетнот, популярний поет, перекладач Гомера і редактор п'єс Шекспіра Александр Поуп і автор «Опери злиднів» («Beggars's Opera») Джон Гей. Підкреслено побутові оповідки мали приховану політичну спрямованість, яку чудово розпізнавали співвітчизники. Часто пародіювали офіційні документи чи індивідуальну мову політиків. «Скріблеруси» користувалися «промовистими» іменами. Так, Англія фігурувала під ім'ям Джона Булла («бик», друге значення жаргонне: «абсурд», «нісенітниця»), а Франція — Луї Бабуна (від «Бурбон») тощо¹. Свіфт придумав опис мандрів цього персонажа до далеких країн. Саме вони стали імпульсом для створення його головного сатиричного шедевр. І хоча Свіфт видав свій твір анонімно, стиль Скріблеруса чітко вказував на автора.

Жанрову природу «Гуллівера», якого нерідко називають романом, визначити не просто. Треба мати на увазі, що Свіфт не ставив перед собою суто художніх завдань, він писав насамперед памфлет у річищі своїх попередніх творів. Але політична пристрась і філософська глибокодумність у поєднанні з широ-

---

¹ Докладніше див.: Англія в памфлеті: Английская публицистическая проза начала XVIII века / Составитель, автор предисловия и комментария И. О. Шайтанов. — М.: Прогресс, 1987.

кою ерудицією і стилістичною майстерністю призвели до блискучого художнього синтезу. Свіфт широко застосовував уже готові поетичні засоби, сюжетні мотиви і цілі ситуації з арсеналу всієї світової літератури (так само, як у «Казочці про бочку», він по-своєму опрацював відому новелу Боккаччо про три персні — див. день 1, новелу 3). Бажання зрозуміти приховану політичну і літературну основу робить читання твору справою непростою, але захоплюючою. В добу ж Свіфта ця смислова прозорість ситуацій і образів полегшувала читачеві сприйняття книги, а авторів давала змогу камуфлювати свої політичні натяки в незвичайному, комічному вигляді.

Свіфт запозичив сюжетно-жанрову основу авантюрно-морського роману. До мови географічних звітів публіка звикла завдяки журналам Джозефа Аддісона і Річарда Стіла — «Балакун», «Глядач», «Опікун» та ін. Світ фантастичних образів також не здався особливо незвичним завдяки романам Сірано де Бержерака, дуже популярним («Інший світ, або держави й імперії Місяця», 1650, та «Комічна історія держав і імперій Сонця», 1662). Популярною була «Правдива історія» античного автора Лукіана. Нарешті, важливим літературним першоджерелом була книга Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель». Сприйнятливість читача до всього незвичайного підігрівалася різними побрехеньками у зв'язку з колоніальними подорожами англійців. Можливо, що Свіфта надихав і приклад політичного вигнання Данте Алігьєрі, який населив вигаданий світ «Божественної комедії» майже без винятків реальними особами — своїми історичними сучасниками, і пов'язав увесь задум з політичним життям Італії.

Твір Свіфта займає значне місце в контексті Просвітницької доби. Для розуміння твору важлива постать оповідача і головного героя — Гуллівера. Він — втілення просвітницького розуму, який проповідували наприкінці XVII — на початку XVIII ст. Т. Гоббс, П. Гассенді, Дж. Локк, І. Ньютон, П. Бейль, Ш. Монтеск'є. Його судження про побачене мають уособлювати «норму» просвітницького здорового глузду. Він постає як такий собі індикатор відхилення від універсальної розумової норми, своєю участю в подіях відтінює їх абсурдний і безглуздий, з просвітницької точки зору, ґатунок. Свіфт прагне пробудити в читачеві почуття внутрішнього опору тим обставинам, які існують як звичайні й узаконені громадською думкою, але насправді не повинні бути такими. В. Б. Шкловський назвав терміном «очуднення» («остранение») прийом, коли щось поширене і звичне для всіх виступає у творі як дивовижне. Прийом «очуднення» і образ персонажа, наділеного «наївним», але безпомилковим здоровим глуздом, трапляється у Монтеск'є («Перські листи»),

Вольтера («Кандид», «Простак» та інші «філософські повісті») тощо. Завдання такого персонажа, нехай і позбавленого психологічної самодостатності — створювати наочний контраст із тими обставинами, в яких він опинився, і тим самим виявляти *невідповідність*, яка (за Арістотелем і Гегелем) є основою комічного. Це може бути фізична невідповідність (у країні ліліпутів він надто великий, у країні велетнів — надто малий), розумова (він виявляється єдиним розумним «єгу», чим дуже дивує коней), морально-етична (його миролюбність, толерантність і гуманні наміри контрастують з атмосферою підозр і честолюбної метушні в країні ліліпутів), психологічна невідповідність (при зовнішній подібності з потворними єгу) тощо.

«Мандри Гуллівера» складаються з 4 частин, що зображують подорож героя в Ліліпутію (I), країну велетнів Бробдінгнел (II), державу з летючим островом Лапуту (III) і в країну розумних коней-гуйгнгнів (IV). Повторне видання книги 1727 р. супроводила післямова, в якій автор без вагань ототожнював читачів, а серед них коронованих і вельможних осіб, з твариноподібними єгу. Підкреслюючи сатиричну спрямованість твору, Свіфт похмуро визнавав, що «єгу репрезентують природу тварин, цілком не придатних до виправлення шляхом напучувань і прикладів», що зводить нанівець усі його зусилля.

Зіставлення усіх розділів твору переконує, що Свіфт прагнув показати різні варіанти суспільного і політичного устрою. Такий інтерес вписується в загальний ряд політологічних студій другої половини XVII — першої половини XVIII ст. Згадаймо лише таких авторів, як Б. Спіноза («Богословсько-політичний трактат»), Ф. Бекон («Нова Атлантида»), Т. Гоббс («Левіафан»), Дж. Локк («Два трактати про правління»), Ш. Монтеск'є («Дух законів»)... Забігаючи наперед, скажемо, що Свіфт знаходить державу, яка відповідає його ідеалу, лише у Стародавньому Римі республіканського періоду. На прохання Гуллівера з допомогою магії викликають з небуття римський сенат, а для порівняння з ним у сусідній кімнаті розташовують сучасний англійський парламент. «Перший здавався зібранням героїв і напівбогів, а другий — збіговиськом вуличних торговців, кишенькових злодіїв, грабіжників і лихих людей» (III, 7). Гуллівер у захваті від захисника республіки Марка Брута. Розповіді про інші країни і держави, що їх відвідує герой, мали навіяти читачеві думку про недосконалість людини і суспільства в наступні часи.

Перша частина («Подорож до Ліліпутії») найбільш насичена конкретними політичними алюзіями і віддзеркалює біографію самого автора. Свіфт зображує тут парламентську монархію,

маючи на увазі Англію. Дріб'язковість державного життя, безглузда політичної метушні і нездарність політиканів він підкреслив розмірами мешканців країни. Велич імператора наголошується тим, що він «на ніготь» вищий від інших. Віги і торі представлені як партії, що відрізняються взуттям на високих чи на низьких підборах. Спадкоємець престолу, аби не сваритися з партіями, змушений взувати на кожен ногу різне взуття, відтак «при ході його величність накульгує» (йдеться про принца Уельського Георга II). Боротьба різних релігійних конфесій — англіканців і пуритан, або католиків і протестантів — показана у вигляді теоретичних суперечок ліліпутів про те, з якого кінця слід розбивати яйце. Прихильники тупого кінця знайшли собі притулок у сусідній державі Блефуску (тобто у Франції), що ворогувала з Ліліпутією. Відтворив Свіфт і свою участь у підписанні Утрехтського миру. Гуллівер викрадає флот Блефуску і допомагає ліліпутам здобути серйозну перемогу на морі (в результаті миру Англія одержала повну перевагу на морі і почала витіснити французьких колоністів з їхніх володінь у Північній Америці). Проте невдовзі після цього, допомагаючи гасити пожежу, що охопила королівський палац, Гуллівер припускається трагікомічної помилки щодо покоїв королеви. За це королева ліліпутів наполягає на жорстокому покаранні Гуллівера, забувши про його воєнну допомогу: його повинні вбити. Гуллівер рятується втечею в Блефуску, звідки повертається додому, в Англію. Сенс епізоду в тому, що Свіфт на той час вважав своє призначення в Дублін не просто виявом невдячності королеви Анни, яка не змогла гідно оцінити політичної послуги Свіфта; він сприйняв це як крах своєї кар'єри і політичну смерть. Коментатори твору Свіфта пропонують найрізноманітніші інтерпретації цього місця. Зокрема, під Гуллівером розуміють і віконта Болінброка, який врятувався від гніву вігів у Франції. Читаючи протокол обшуку Гуллівера, сучасники вгадували діяльність Роберта Уолпола, всемогутнього першого міністра в новому торійському уряді, який очолював розшукову службу. У звинувачувальному акті проти Гуллівера упізнавали стиль звинувачувальних документів проти Болінброка після зміни уряду.

У другій частині Гуллівер перебуває у велетнів, у державі Бробдінгнег. Це квітуча, аграрна країна. На відміну від ліліпутів, її мешканці миролюбні, великодушні, вони мирно працюють. Між королем і підданими патріархально прості, довірчі взаємини. Король мудрий і справедливий, йому чужі інтриги, методи його правління гуманні. Він «усе мистецтво правління обмежує найтіснішими рамками і підходить до нього лише з вимогами здорового глузду, розумності, справедливості, лагід-

ності, швидкого розв'язання карних і громадянських справ». Багато в чому він нагадує «короля-філософа» Пантагрюеля з книги Ф. Рабле, який передбачив просвітницькі ідеї «освіченого абсолютизму».

З доказами добробуту країни Гуллівер стикається на кожному кроці, часом вони представлені по-раблезіанському бурлескно. Так, ледве потрапивши на острів, Гуллівер спотикається об стебла пшениці, ніби об лісовий бурелом. У нього кидають горіхом, як бомбою, завалюють купою яблук, заштовхують у порожню кістку, він тоне у чашці з молоком тощо.

Примушують нас згадати Рабле й описи інших ризикованих ситуацій, у які потрапляє Гуллівер: дитина засовує його в рот, мавпа годує його силоміць, як своє дитинча, собака хапає його у пащу. Молоді дами бавляться ним як живою іграшкою, незважаючи на його природне почуття сорому. По-раблезіанському гротескне обігрування життя тіла, реалій предметного світу ми знаходимо у творі майже на кожній сторінці.

Не тільки патріархальна ідилічність у раблезіанському дусі притаманна цій частині. Свіфт виказує своє скептичне ставлення до людини як такої. На відміну від думок Спінози, Дж. Локка, філософів-просвітників про досконалість людської природи він показує відносність, а зрештою, й мізерність усіх фізичних і розумових здібностей людини. З гордістю за себе, за здобутки своєї нації демонструє Гуллівер перед велетнями свої пізнання, здібності, фізичну спритність. Він виконує військові вправи з очеретинкою, керує іграшковим човником у ночвах з водою, перестрибує через коров'ячі кізяки, сміливо кидається у бій із жабою, осами. Мешканець землі великого Генделя, він з допомогою хитромудрого пристрою намагається продемонструвати перед королем музику своєї цивілізації. Але всі його потуги викликають лише поблажливу посмішку. Велетні сприймають «вінець творіння» як «звірка», що спритно «наслідує всі дії людини». В сім'ї фермера найосвіченішого представника європейської культури показують глядачам за гроші.

Коли ж Гуллівер у відвертій розмові розповідає королю про звичаї і права англійців, про політичні і релігійні партії і конфесії, про судочинство, грошову і кредитну систему, про азартні ігри, війни тощо, то викликає лише подив і обурення короля — такими мізерними і злостивими уявляються йому європейці, що вважають себе засновниками високої цивілізації. Вчені Бробдінгнегу відмовляють Гулліверові як представнику людського роду в будь-яких чеснотах і оголошують, що він «не міг з'явитися на світ згідно нормальних законів природи».

У центрі третьої частини — опис держави Лапути, королівський двір якої міститься на летючому острові. Її політичний

устрій нагадує авторитарну бюрократичну державу з поліційними порядками. Цей острів, яким керують за допомогою магнітів, вільно пересувається над країною, тож усі підлеглі перебувають під наглядом уряду. За непослух так само легко й карають: острів може закрити від бунтівників сонце або дощ, а в крайньому випадку і розчавити їх своєю вагою. Спілкування уряду і підданих здійснюється «бюрократично»: король спускає з острова на мотузочках свої укази і тим самим шляхом піднімає нагору прохання, скарги і петиції від народу.

На відміну від «освіченого абсолютизму» в попередній частині, тут Свіфт розглядає аналогічний варіант з прямо протилежними висновками: ніщо не може бути згубнішим для народу, ніж держава, на чолі якої стоять учені. Самі вчені — математики — зображені цілком відчуженими від усього земного. Вся їхня увага зосереджена на спостереженні за кометами, котрі, як вони вважають, впливають на острови. Захоплені абстрактними теоріями, вони зневажливо ставляться до практичних завдань, через що їхні будинки кособокі, одяг не відповідає фігурі тощо. Досліджено, що гротескне зображення математиків — це критика на адресу знаменитого вченого Ісаака Ньютона. Свіфт мав підставу не любити Ньютона у зв'язку з його участю в карбуванні грошей, призначених для Ірландії. Як доводив Свіфт у «Листах суконника», нова монета, якби її запровадили, сприяла б руйнуванню економіки Ірландії.

Особливо в'їдливою стає сатира Свіфта, коли він описує Академію прожектерів у Лагадо (вчене Королівське товариство в Англії). Вчені розробляють проекти, які ніколи не можуть бути здійснені: вони хочуть одержати сонячні промені з огірків, порошок з льоду, харчові речовини з людських екскрементів, міцну тканину з павутиння, лікувати хворого за допомогою ковальського міху. «Цікаві» й лінгвістичні винаходи: один пропонує у розмові замість звичайних слів користуватися предметами, які слід виймати з мішка і показувати співбесіднику. Другий винайшов спосіб написання літературних творів шляхом випадкових комбінацій слів, для чого використовується спеціальна машина. Третій пропонує вивчати математику шляхом заковтування облаток з написаними на них теоремами і т. п.

Гуллівер дізнається, що політичні суперечки можна усунути, якщо відпиляти сперечальникам потилиці, а потім поміняти їх місцями. Докладно розповідається про спосіб розшифрування таємних записів, спрямованих проти держави. Найпоширеніші слова, виявляється, мають прихований небезпечний зміст. Так, череда гусей, за цим способом, означає сенат, чума — постійну армію, яструб — першого міністра, нічний горщик — комітет вельмож, решето — фрейлину, мітла — революцію, ми-

шоловка — державну службу, смітник — придворне товариство і т. п. За допомогою цього «глосарія» можна звинуватити кого завгодно.

На острові Глабдаддріб Гуллівер знайомиться з тінями великих історичних діячів минулого. Перед ним проходять Александр Великий, Ганнібал, Цезар і Помпей. Гомер і Арістотель з'являються в оточенні своїх численних коментаторів. Він бачить знаменитих королів наступних епох. Гуллівер переконується, що всі великі багатства були нагромаджені в результаті грабунків і злочинів (тут прочитується суперечка з автором «Робінзона Крузо» щодо походження приватної власності), а родовід багатьох представників вищого суспільства йде від піратів, розбійників, злочинців.

У державі Лагнег, куди він прибуває після Лапути, Гуллівер бачить струльдбругів — людей, що не можуть вмерти. Спочатку він у захваті: як багато може здійснити людина за своє безсмертне життя! Проте виявляється, що природа і тут кидає напризволяще своє найкраще створіння. Адже, досягнувши певного віку, струльдбруги впадають у старечу неміч, яка триває вічно. Суспільство відвертається від своїх громадян, які ведуть жалюгідне існування, слугуючи довічним докором природі і... суспільству!

У четвертій частині зображено державу розумних коней — гуїнгнів. Колись, унаслідок нещасливих обставин, на острові опинилося подружжя, нащадки якого так здичавіли, що лише зовнішнім виглядом і потворними звичками нагадували людей. Нашадки ж коней, навпаки, перетворилися на розумних істот і з часом підкорили собі здичавілих людей, назвавши їх «егу».

Свіфт по-своєму розглядає тут важливу для просвітників ідею «природної людини». Сама по собі природа така гармонійна і розумна, що здатна передати розумність навіть тваринам. Водночас, цивілізація здійснює такий згубний вплив на людину, що звільнитися від нього іноді неможливо. Так, нащадки людей успадкували від цивілізації і розвинули в собі тут, на острові, такі негативні риси, як жорстокість, підступність, брехливість, войовничість, схильність до грубих розваг і насолод, жадобу золота. Недаремно володар коней, вислухавши розповідь Гуллівера про Англію, відзначає подібність між англійцями і егу.

Але й життя розумних коней, яким, на перший погляд, симпатизує оповідач, не в усьому досконале. Їх суспільний лад побудований на монотонно раціональних засадах і нагадує зрівняльний соціалізм. З одного боку, вони забезпечені житлом і харчами, у них сувора дисципліна і порядок, у всьому вони дотримуються рівності, панує колективізм і взаємодопомога, вони не вою-

ють, моральний рівень життя характеризується вже тим, що в їхньому лексиконі нема слів для таких понять, як війна, брехня, гнів, покарання, влада і т. п. Водночас, колективний порядок нівелює в їхньому житті все індивідуально-неповторне, їхні почуття мають лише загальнозначущий характер: доброзичливість, ввічливість, лагідність... Їм незнайомі особистісні, індивідуальні переживання. Вони стримані у вираженні емоцій, не здатні зазнавати палких пристрастей, соромляться інтимних переживань. У них застосовується колективне виховання дітей, дозвілля одноманітне, практично немає мистецтва.

Протиставлення здичавілих людей і коней, що «окультурилися», має сатиричний, гротескний гатунок і виступає прикладом «матеріалізації» метафори (брутальні порядки в суспільстві втілюються у поведінці здичавілих людей). Але це згущення похмурих барв має ще полемічну спрямованість проти роману Д. Дефо «Робінзон Крузо», в якому, навпаки, поетизовано буржуазну підприємливість, тверезу розсудливість і сувору протестантську моральність сучасного англійця. Як бачимо, погляди Дефо і Свіфта на англійське життя і людську природу суттєво різнилися.

Полемізує Свіфт з Дефо і в попередній, третій, книзі. Цивілізація, світ техніки і науки, всі галузі застосування людського розуму не тільки не слугують людині, а й спрямовані їй на шкоду. Розум набуває у зображенні Свіфта гатунку відірваного від життя раціоналізму.

Як можна переконатися, різниця між двома романами суттєвіша, ніж протиставлення Робінзона, що «цивілізувався», і егу, що здичавіли. Обидва письменники, як представники свого часу, провідним началом у житті людини вважали локківський розум, *ratio*. Проте автор «Робінзона» показує раціоналізм в оптимістичному дусі, як міцну опору в життєвій боротьбі; автора ж «Гуллівера» раціоналізм, навпаки, настроює на скептичний лад. Він скрізь знаходить «розум» або егоїстичний, в дусі Т. Гоббса (як у ліліпутів), або відірваний від життя (як у лапутян), або деіндивідуалізований (як у розумних коней), або переконується у неможливості міряти реальність міркою абсолютного розуму (як у країні велетнів). Своєю критикою антигуманного здорового глузду Свіфт угадує наперед Г. Філдінга, який також заперечуватиме ту ж саму локківську абсолютізацію здорового глузду в моральній царині (пор. образ егоїста і лицеміра зі здоровим глуздом Блайфіла в «Історії Тома Джонса, знайди»).

В останній частині Свіфт відходить від тону безпристрасного оповідача і коментатора і висловлює в палких монологах гірке розчарування в людстві з його схильністю спрямовувати да-

ний йому від природи розум проти самого себе, замість того, щоб самовдосконалюватися.

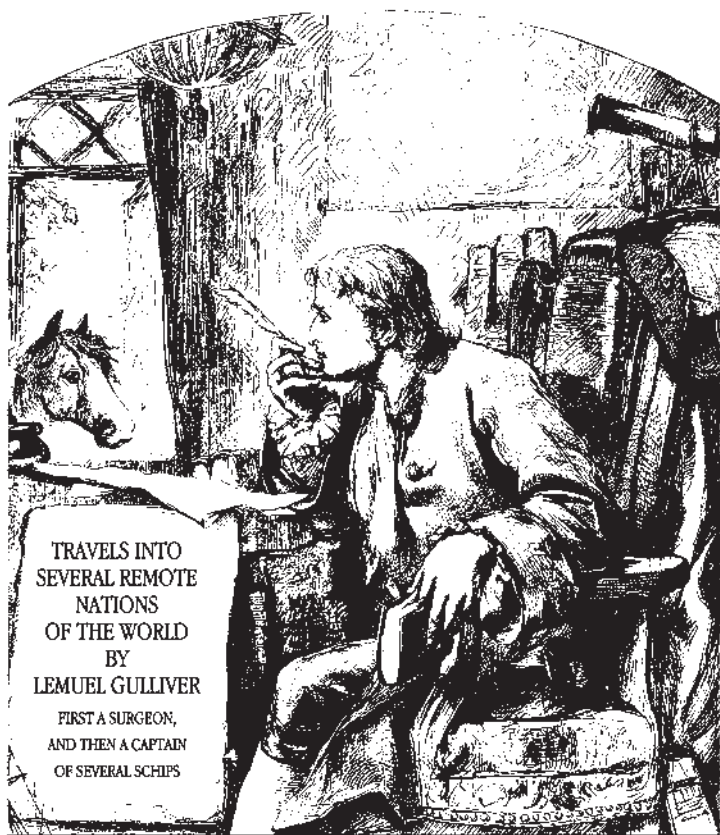
Так, ще фактично на початку просвітницького руху, Свіфт відобразив його неявні вади. Для таких настроїв були свої філософські причини. Пануючий напрям доби, англійський емпіризм, відкинувши барокову метафізику, позбавив себе принципової можливості філософськи обґрунтовувати *ідеальні* поняття, а, фіксуючи розум на скінченному, — можливості продуктивно шукати сенс життя в *нескінченності* людського розуму, діяльності. (Тут лежать витоки філософського скептицизму Д. Юма, видатного філософа доби.) Філософія стала певною мірою заручником політики з її культом миттєвого успіху. Світоглядний емпіризм Свіфта, обтяжений драматичними перипетіями особистого життя, логічно привів його до трагічного розчарування в людській природі, яку він сприймав тільки в її проявах у повсякденному, буденному, земному, зрештою — у низькому. «Ми залишаємося особливою породою тварин, що наділена завдяки щасливій випадковості крихітною частинкою розуму, яку використовуємо лише для поглиблення притаманних нам вад для набуття пороків, що не властиві нам від природи, — писав Свіфт в «Гуллівері». — Притлумлюючи в собі багато високих обдарувань, які одержали з рук природи, ми майстерно змножуємо наші первісні низькі потреби і, без сумніву, проводимо наше життя у марних намаганнях задовольнити їх за допомогою втончених засобів».

Свіфт писав за драматичної доби політичного лихоліття, коли політичні інтриги партій створювали ілюзію політичного розвитку монархії, але насправді доля країни визначалася таємною, але з розмахом поставленою роботою нового класу буржуа-підприємців, що беззастережно експлуатували розум на службі у грошей. Свіфт сповна заплатив тяжку данину політичного честолюбства своєму часові. Результатом став глибокий песимізм письменника, що закарбувався в «Мандрах Гуллівера».

Значення Свіфта велике не лише для англійської, а й для всієї європейської літератури. Він — з тих мислителів, які прагнуть поставити широкі філософські питання людського існування, людської природи, життєвого призначення людини, сенсу її буття, саморозкриття особистості.

Борис Шалагінов

МАНДРИ ДО РІЗНИХ
ДАЛЕКИХ КРАЇН СВІТУ
ЛЕМЮЕЛЯ ГУЛЛІВЕРА,
СПЕРШУ ЛІКАРЯ, А ПОТІМ
КАПІТАНА КІЛЬКОХ КОРАБЛІВ

ВІД ВИДАВЦЯ ДО ЧИТАЧА

Лемюель Гуллівер, автор цих Мандрів — мій давній і щирий приятель; ми з ним якісь родичі через матір. Років зо три тому містер Гуллівер, утомившись від занадто частих відвідин цікавими його господи в Редріфі, купив невеличкий клапоть землі з пристойним будинком на нім поблизу Ньюарка в Ноттінгемширі — своїй батьківщині, — де живе й досі самотній, але шанований своїми сусідами.

Хоч містер Гуллівер і народився в Ноттінгемширі, де жив його батько, але я чув від нього, що родина його походить з Оксфордшира. Як підтвердження цього, я бачив на Бенберійському кладовищі в цім графстві багато надгробків та могил Гулліверів.

Перед тим, як покинути Редріф, він передав мені на охорону цей рукопис, дозволивши робити з ним, що я схочу. Я тричі уважно перечитав його. Стиль його — дуже ясний і простий, і єдина хиба, яку я знайшов у нім, — та, що автор, наслідуючи манеру всіх мандрівників, пише занадто докладно. Від усього прочитаного складається правдиве враження. Це й зрозуміло, бо автор рукопису такий відомий своєю правдивістю, що серед сусідів його в Редріфі, коли хто хоче ствердити щось, стало немов за прислів'я: «це так вірно, неначе сказав містер Гуллівер».

З поради багатьох достойних осіб, яких я, з дозволу автора, познайомив із тим рукописом, я наважуюся тепер пустити його у світ, сподіваючись, що, принаймні на деякий час, наших молодих благородних читачів він розва-

жатиме краще, ніж звичайна писанина політиків та партійних діячів.

Цей том був би щонайменше вдвоє більший, якби я не насмілювався викреслити численні місця, присвячені вітрам, припливу та відпливу з метеорологічними особливостями різних подорожей і найдетальнішими описами способів керувати кораблем під час шторму; і все це мовою в стилі моряків. Те саме було з розповідями про широти та довготи. Це дає мені підстави побоюватись, що містер Гуллівер буде трохи невдоволений, але я вирішив по змозі зробити його твір зрозумілішим читацькому загалу. А втім, якщо моя необізнаність із морськими справами спричиниться до яких-небудь помилок, то відповідаю за них тільки я; а коли який-небудь мандрівник зацікавиться побачити весь твір повністю, як він вийшов з-під пера автора, я охоче задовольню його цікавість.

Подальші подробиці щодо автора читач знайде на перших сторінках цієї книги.

Річард Сімсон

ЛИСТ КАПІТАНА ГУЛЛІВЕРА ДО ЙОГО ДВОЮРІДНОГО БРАТА СІМПСОНА¹

Сподіваюсь, коли б вас не попросили, ви не відмовитеся визнати привселюдно, що своєю великою та постійною наполегливістю ви спонукали мене опублікувати дуже недбале й неточне оповідання про мої мандри. Ви радили мені найняти кількох молодих джентльменів з якого-небудь університету, щоб привести його до ладу та виправити в нім стиль, як зробив це на мою пораду мій кузен Демп'єр² зі своєю книгою під назвою «Подорож навколо світу». Але я не пам'ятаю, щоб давав вам право згоджуватися на будь-які пропуски і ще менше — на вставки. Тому я тут же цілком відмовляюся від останніх, і зокрема від абзацу про її величність — святої та славної пам'яті королеву Анну, — дарма, що я шанував та поважав її більше, ніж будь-яку іншу істоту людську. Ви чи та особа, якій ви доручили виправити рукопис, мали б узяти до уваги, що я не хотів — та й непристойно було б — вихваляти перед моїм хазяїном гуїгнгом будь-яку тварину нашої породи. До того ж неправдивий і самий факт. Як мені відомо — бо я був деякий час в Англії за королювання її величності, — керувала вона з допомогою першого міністра; навіть двох, одного за одним. Перший був лорд Годольфін, а другий — лорд Оксфорд. Отже ви змусили мене

---

¹ Листа цього, хоч і датованого 1727 р., вперше надруковано в дублінському виданні Фолкнера 1735 р.

² Відомий англійський мореплавець XVIII ст.

говорити те, чого не було. Так само в оповіданні про Академію прожектерів та в багатьох місцях моєї промови до мого хазяїна-гуїгнгнма ви випустили дещо істотне, або зменшили його вагу чи змінили так, що я ледве впізнав свій власний твір. Коли я раніше натякнув вам на це в одному з листів, ви зволили відповісти, що «боялись образити; що люди, які мають владу, дуже пильно стежать за всім, що друкується, і здатні не тільки тлумачити, ба й карати за все, що здається їм інуендо»¹ (так, здається, назвали ви це). Але яким, прошу, способом те, що я говорив стільки років тому на відстані п'яти тисяч миль, в іншому королівстві, можна прикласти до когось з егу, що, як переказують, керують тепер нашим стадом? До того ж це було за часів, коли я мало думав про нещастя знову жити під їхньою владою і мало боявся цього. Чи не маю я найбільших підстав сумувати, бачачи, як тут ті ж таки егу їздять в екіпажах, запряжених гуїгнгнмами, ніби вони — розумні створіння, а гуїгнгнми — дурні тварини? І, звичайно, одним з головних мотивів до мого всамітнення було бажання уникнути цього жахливого й огидного видовища.

Ось що вважав я за потрібне сказати вам про вашу поведінку та довір'я, яке я до вас мав.

Далі, я шкодую, що брак розсудливості дозволив мені піддатися на умовляння та неправдиві судження, якими ви та ще дехто схилили мене, всупереч моїй власній думці, дати згоду на видання моїх Мандрів. Згадайте, прошу, скільки разів, коли ви посилалися на громадське благо, просив я вас узяти до уваги, що егу належать до породи тварин, зовсім нездатних виправитися під впливом науки та прикладів. Так воно й вийшло: бо замість того, щоб бачити кінець усім зловживанням та порокам (принаймні, на цьому маленькому острові, як я мав підстави сподіватися) — минуло ось уже шість місяців, а я все не чую, щоб книга моя вплинула хоч раз згідно з моїми намірами. Я просив вас листовно сповістити мене, коли припинять своє існування партії та кліки; судді стануть освіченими

---

¹ Натяком.

та справедливими; адвокати — чесними та поміркованими і здобудуть хоч крихту здорового глузду; Смісфільд¹ горітиме полум'ям від пірамід із збірників законів; система виховання молодих дворян буде зовсім змінена; лікарів виженуть; самиці єгу пишатимуться своєю цнотливістю, чесністю, правдивістю та розсудливістю; королівські двори та приймальні великих вельмож будуть вичищені та заметені; розум, заслуги та освіченість — винагороджені; всі, хто неславлять друковане слово прозою або віршами, — засуджені на те, щоб їсти самий папір і вгамовувати свою спрагу самим чорнилом. Цих і тисячі інших поліпшень чекав я, повіривши вашій намові; вони ж бо становлять безпосередній наслідок приписів, уміщених у моїй книзі. І сім місяців, треба це визнати, були достатнім часом, аби виправити всі пороки та безумства, властиві єгу, якби натура їхня хоч трохи була схильна до доброчесності та мудрості. Але у своїх листах ви не тільки були далекі від задоволення моїх сподіванок, а ще й обтяжували щотижня нашого листоношу пасквілями, коментарями, розумуваннями, зауваженнями та іншими частинами твору. З них я бачу, що мене обвинувачують в осуді великих державних мужів, у приниженні природи людської (бо вони ще й досі насмілюються називати її так), і в ображанні жіночої статі. Я вважаю також, що складачі цієї базгранини не дійшли згоди між собою, бо дехто з них не хоче вважати мене за автора моїх Мандрів, а дехто робить з мене автора книжок, до яких я зовсім непричетний.

Зауважую я також, що ваш складач був настільки недбайливий, що переплутав час та дати багатьох моїх поїздок і повернень, ніде не поставивши вірно ні року, ні місяця, ні дня. Я чув також, ніби рукопис знищено по видрукуванні книги, а копії його я собі не залишив. Я проте послав вам кілька поправок, які ви можете зробити в тексті, якщо колись буде виходити друге видання. А втім, я не наполягаю на них і залишаю присуд на волю моїх розсудливих і безсторонніх читачів. Хай роблять, як їм буде до вподоби.

---

¹ Площа в Лондоні, де відбувалися прилюдні езекуції.

Дехто з наших егу-моряків знаходять, переказують мені, помилки в моїй морській мові, в багатьох місцях нібито неправильній і тепер невживаній. Тут я нічого поробити не можу. Замолоду, під час перших моїх подорожей, я вчився в дуже старих моряків і говорю так, як говорили вони. Але згодом я переконався, що морські егу, так само, як і суходільні, схильні запроваджувати нові слова у свою мову, яка змінюється в них рік у рік. Пригадую, що при кожному моїм поверненні на батьківщину їхня попередня говірка переінакшувалась так, що я ледве розумів нову. Помічаю також, що коли який-небудь егу з цікавості приїздить із Лондона відвідати мене в моїй господі, то ми ніколи не можемо викласти наші думки так, аби порозумітися.

Якби присуди егу могли хоч трохи впливати на мене, то я мав би серйозні підстави скаржитись, що дехто з них насмілюється гадати, ніби книга моїх подорожей — лише витвір моєї уяви, і натякають навіть, що гуїгнгнми та егу існують так само, як існують і мешканці Утопії.

Мушу, проте, зізнатись: мені ніколи не доводилося чувати, щоб якийсь нахабний егу заперечував існування тубільців Ліліпутії, Бробдінгнега (слово це слід вимовляти так, а не помилково — Бробдінґеґ) і Лапути або факти, які я розповів про них, бо істина відразу ж переконує кожного читача. А хіба в моїм оповіданні про гуїгнгнмів та егу менше ймовірності? Очевидно ж, що егу — тисячі, навіть у нашій країні, і відрізняються вони від своїх диких братів із країни гуїгнгнмів лише тим, що белькочуть щось і не ходять голі. Я писав для того, щоб виправити їх, а не для того, щоб дістати їхню похвалу. Однодушна похвала всього їхнього племені важить для мене менше, ніж іржання двох звироднілих гуїгнгнмів, які стоять у моїй стайні, бо від них, хоч які вони звироднілі, я все ж таки вчуся ще якихось чеснот без домішки пороку.

Чи не гадають ці жалюгідні створіння, ніби я звироднів так, що стану обстоювати правдивість моїх слів? Дарма, що сам я егу — і це добре знають у країні гуїгнгнмів — завдяки повчанням та прикладу мого високошановного хазяїна, спромігся (хоч, мушу признатись, із великими

труднощами) протягом двох років позбутися звички брехати, лукавити, обманювати та піддурювати, що так глибоко закоренилася в душах усіх представників моєї породи, і особливо європейців.

Маю я поскаржитися і ще на дещо в цих прикрих обставинах, але не хочу набридати більше ні собі, ні вам. Мушу відверто признатися, що після останньої моєї подорожі деякі вади натури єгу знову відновилися в мені через конечну потребу спілкуватися з небагатьма представниками вашої породи і, зокрема — членами моєї родини. Інакше я ніколи не заходився б коло безглузлого проекту переробити породу єгу в нашій королівстві. Тепер же я назавжди відмовився від таких химерних планів.

2 квітня 1727 р.

ЧАСТИНА ПЕРША ПОДОРОЖ ДО ЛІЛПУТІЇ

Розділ I

Автор оповідає про себе та про свою родину, про те, що спонукало його до мандрів. Його корабель розбивається, і він уплав бореться за своє життя. Дістається цілий берега в країні ліліпутів. Його беруть у полон і привозять до столиці

Мій батько мав маленький маєток у Ноттінгемширі. Я був третій серед п'ятьох його синів. Чотирнадцятилітнім хлопчиком мене віддано до Емануелевого коледжу в Кембриджі, де я жив три роки і ревно віддавався вченню. Та хоч як мало допомагав мені батько, але й те було великим тягарем для його вбогих статків, і через три роки я мусив піти в науку до видатного лондонського хірурга — містера Джемса Бейтса, в якого вчився чотири роки. Від часу до часу батько присилав мені трохи грошей, і я витрачав їх на вивчення навігації та інших галузей математики, корисних тому, хто збирається подорожувати, бо завжди думав, що рано чи пізно мені доведеться заробляти хліб мандрами. Покинувши містера Бейтса, я приїхав до батька, де дістав від нього, дядька Джона та декого з родичів сорок фунтів стерлінгів готівкою і обіцянку дава-

ти тридцять фунтів щороку на утримання мене в Лейдені. Там протягом двох років і сімох місяців вивчав я медицину, знаючи, що це може знадобитися мені в довгих мандруваннях. По поверненні з Лейдена я, за рекомендацією мого милого патрона містера Бейтса, вступив як лікар на корабель «Ластівка» під командою капітана Ебрегема Пеннеля, з яким прослужив три з половиною роки, побувавши на Близькому Сході та в інших країнах. Повернувшись до Англії, я вирішив улаштуватися в Лондоні, до чого заохочував мене мій патрон містер Бейтс, який порекомендував мене багатьом своїм пацієнтам. Я купив у компанії будиночок на Олд-Джюрі і, діставши пораду змінити своє родинне становище, одружився з Мері Бертон — другою дочкою містера Едмонда Бертонна, власника панчішної крамниці на Ньюгейтській вулиці, який дав за нею чотирьох фунтів посагу.

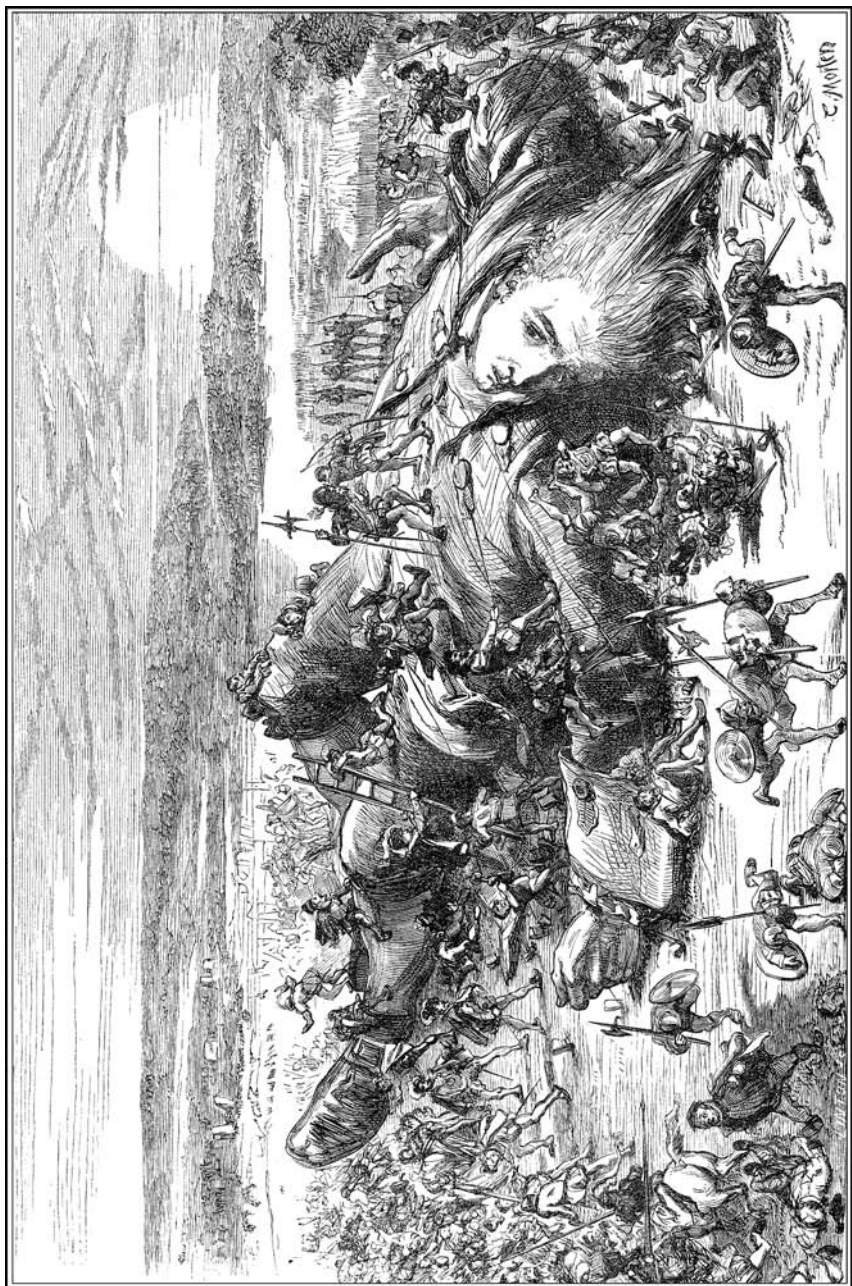
Але за два роки мій милий патрон Бейтс помер. Приятелів у мене було небагато, і практика моя почала підупадати, бо сумління не дозволяло мені наслідувати нечесні вчинки багатьох моїх співбратів-медиків. Отже, порадившись із дружиною та де з ким із знайомих, я вирішив знову стати моряком. Я служив лікарем на двох кораблях і протягом шести років не раз відвідав Індію та Вест-Індію і значно збільшив цим свої статки. На дозвіллі я читав твори найкращих сучасних і давніх авторів, бо мав завжди чимало книжок, а буваючи на березі, я приглядався до побуту та звичаїв людей і разом із тим вивчав чужі мови, до яких мав великий хист, бо в мене була гарна пам'ять.

Остання подорож була не дуже щаслива: море втомило вже мене, і я вирішив жити вдома з дружиною та дітьми. З Олд-Джюрі я переїхав до Феттер-Лейна, а звідти до Вопінга, гадаючи, що матиму практику серед моряків. Сподіванки мої, проте, не справилися. Три роки чекав я, що справи підуть на краще, і нарешті прийняв вигідну пропозицію капітана Вільяма Прічарда — господаря «Антилопи», що вирушав до південних морів. Ми відпливли з Брістоля 4 травня 1699 року, і спочатку наша подорож відбувалась за дуже сприятливих умов.

З деяких міркувань, читача не годилось би втомлювати подробицями наших пригод у тих морях. Досить буде сказати, що коли ми йшли до Ост-Індії, нас захопив жорстокий шторм і відніс на північний захід від Ван-Діменової Землі, як ми довідалися з вимірів, до тридцятого градуса і двох мінут південної широти. Дванадцять наших матросів померли від надмірної роботи та поганого харчу, решта зовсім знесиліли. 5 листопада — тобто як на ті місцевості, на початку літа, тоді дуже туманного, — матроси помітили скелю, що стриміла з води на віддалі з півкабельтова, але навальний вітер мчав нас просто на неї, і корабель вмить розбився. Шістьом, і мені в тому числі, пощастило спустити на воду човен і оминути і корабель, і ту скелю. Ми гребли, за моїми підрахунками, ліги¹ зо три, доки виснажилися зовсім, бо сили наші виснажила вже робота на кораблі. Далі ми пустилися на волю хвиль, і за півгодини ураган з півночі перекинув наш човен. Що сталося з моїми товаришами з човна і з тими, що врятувалися на скелі або залишилися на судні, — сказати не можу, але гадаю, що всі вони загинули. Я плив навмання, підштовхуваний вітром та припливом, раз у раз шукаючи ногами дна і не знаходячи його. Кінець кінцем, знесилившись і не маючи більше сил боротися, я раптом відчув, що стою на мілині. Під той-таки час помітно вщух і шторм. Дно тут було таке полого, що я брів щось із милю, перш ніж під восьму годину вечора дістався берега. Я пройшов ще з півмилі, але не бачив ознак ні житла, ні людей, а може, знесилений, не помітив їх. Я був страшенно втомлений; і втома, спека та півпінти бренді, що я випив, покидаючи корабель, схиляли мене до сну. Я ліг на низеньку, м'яку траву і заснув таким міцним сном, яким не спав ніколи за свого життя. Спав я щонайменше дев'ять годин, бо, коли прокинувся, був уже білий день. Я хотів підвестись, але не спромігся й ворухнутись: я лежав на спині, а мої руки та ноги були міцно з обох боків прив'язані до чогось на землі, так само, як і моє довге, цупке

---

¹ *Ліга* — близько трьох англ. миль.

волосся. Відчував я й тоненькі шворки на всьому тілі від пахов до стегон. Я міг дивитися лише вгору; сонце починало вже припікати, і світло його сліпило мене. Навкруги чути було якийсь гомін, але виявити його причину я не міг, бо, лежачи в такій позі, бачив тільки небо. Незабаром щось живе заворушилося на моїй лівій нозі, і, поволі посуваючись уперед, опинилося в мене на грудях, а потім підійшло майже під саме підборіддя. Спустивши очі, я вздрів чоловічка, дюймів шести на зріст, із луком та стрілою в руках і з сагайдаком за плечима. Слідом за ним сунули, здавалося мені, принаймні ще сорок таких самих чоловічків. Вражений украй, я так голосно скрикнув, що всі вони з переляку кинулися врозтіч і, як я довідався згодом, дехто навіть забився, зіскакуючи з мене на землю. А втім, вони скоро повернулись, і один із них, наважившись стати так, аби бачити все моє обличчя, на ознаку здивування підніс угору руки і верескливо, але цілком виразно згукнув: «Гекіна дегул!» Ці слова, багато разів повторені іншими, були тоді для мене незрозумілі. Тим часом, як легко може уявити собі читач, я лежав у дуже незручній позі. По довгих спробах мені пощастило нарешті розірвати шворки і витягти з землі кілки, до яких було прив'язано мою ліву руку, бо, піднісши її до свого обличчя, я зрозумів, як вони зв'язували мене. Разом із тим, шарпонувши головою, що завдало мені невимовного болю, я трішки звільнив своє волосся зліва і міг уже повернути дюймів на два шию, але чоловічки втекли раніше, ніж я встиг упіймати їх. Потім своїми пронизливими голосами вони здійняли галас, а коли він ущух, один із них голосно сказав: «Толго фонак», і в ту ж таки мить я відчув, як у мою ліву руку ввігналися близько сотні стріл, вколовши її, наче голки. Крім того, вони вистрелили в повітря, як ми в Європі стріляємо з гармат, і багато стріл впали мені на тіло (хоч я й не відчув їх), а деякі влучили в саме обличчя, яке я відразу ж прикрив лівою рукою. Від цієї зливи стріл я аж заревів з болю і знову почав робити спроби звільнитися; чоловічки тоді випустили ще більше стріл, а деякі намагалися списами колоти мене в боки. На щастя,

на мені була куртка з буйволячої шкіри, якої вони не могли проштрикнути. Я збагнув, що найрозсудливіше буде лежати поки що тихо, а вночі за допомогою вільної лівої руки визволитися зовсім. Мені здавалося, що коли і всі тубільці такого ж розміру, то я подужаю і численнішу армію. Але доля судила інакше. Помітивши, що я не рухаюся, чоловічки перестали стріляти. Гамір, який долітав до мого слуху, свідчив, що кількість їх збільшувалась, а ярдів з чотири від мене, саме проти мого правого вуха, чути було стукіт, що тривав уже цілу годину. Повернувши шию, наскільки дозволяли кілки та шворки, я помітив поміст фути на півтора заввишки, з двома чи трьома сходами, що вільно вміщав чотирьох тубільців. Звідти один із них — певно, якась поважна особа — виголошував до мене довгу промову, з якої я не второпавав ані складу. Слід, правда, згадати, що, розпочинаючи її, він тричі крикнув: «Лангро дегул сан!» (ці слова, так само, як і наведені вище, повторено і пояснено мені згодом). Одразу ж по тому до мене підійшли щось із п'ятдесят тубільців, розрізали нитки, якими було прив'язано мою голову зліва, і тим дали мені змогу повернути її праворуч і бачити промовця та всі його рухи. На вигляд це був чоловік середнього віку, нібито вищий на зріст за тих трьох, що супроводжували його. Один із останніх, трішки довший за мій середній палець, тримав йому шлейф, а двоє інших підтримували його з боків. Він промовляв як справжній митець, і в його фразах я вчував і загрози, і обіцянки, і співчуття, і люб'язність. Я відповів небагатьма словами, але найчемнішим тоном, знявши вгору ліву руку й звівши очі до сонця, немов закликаючи його за свідка. Не маючи ні крихти в роті вже кілька годин перед тим, як покинути корабель, і майже помираючи з голоду, я так піддався вимогам природи, що не міг утриматись і не виявити нетерплячки (мабуть, усупереч суворим правилам чемності), кілька разів поклавши пальця на губи на знак того, що хочу їсти. Гурго (так звуть вони великого лорда, як я довідався згодом) зрозумів мене дуже добре. Він зійшов із помосту, звелів притулити до мене багато драбин, і ними до мого рота полізли

сотні тубільців з кошиками їстівного, що його звелів зготувати та прислати мені король, як тільки дістав перші відомості про мене. Я розсмакував, що то — м'ясо різних тварин, але не міг розібрати, яких саме. Там були і стегна, і лопатки, і полядвиці, порубані як баранина і дуже добре приготовані, тільки менші за жайворонкове крило; я ковтав їх по два, а то й по три разом, заїдаючи трьома буханцями хліба, кожен з мушкетну кулю завбільшки. Чоловічки підносили мені їжу так швидко, як могли, і тисячею способів виявляли своє здивування з мого апетиту та зросту.

Потім я подав знак, що хочу пити. Бачивши, як я їм, вони зрозуміли, що малою кількістю питва мене не задовольнити, і, будучи найвигадливішим народом у світі, дуже спритно підкотили до моєї руки одну з найбільших своїх бочок і вибили в ній дно. Я вихилив її одним духом, бо там містилося менше півпінти легкого вина, яке скидалося на бургундське, але було куди смачніше. Випивши так само і другу бочку, я на мигах показав, що хочу ще, але вина в них більше не було. Побачивши ці дива, чоловічки з радощів почали стріляти з луків і, витанцьовуючи на моїх грудях, раз у раз повторювали, як і спершу: «Гекіна дегул!». Вони знаком запропонували мені скинути вниз обидві бочки, попередивши спершу тих, що стояли внизу, голосними криками: «Борач мівола!», а коли побачили в повітрі обидві посудини, пролунав загальний вигук: «Гекіна дегул!». Признаюсь, почувуючи на своєму тілі тих чоловічків, мені не раз кортіло схопити в жменю сорок чи п'ятдесят із них, що перші навернуться під руку, і кинути на землю. Пам'ятаючи, однак, чого я зазнав (воно, ймовірно, було не найгіршим із того, що вони могли ще мені зробити), і дану мною обіцянку (так тлумачив я свою принижену поведінку), я тієї ж миті відмовився від свого наміру. До того ж я вважав себе зв'язаним вдячністю до людей, які поводитися зі мною з такою гостинністю і так щедро частували мене. У думках своїх я не міг не дивуватися з безбоязкості цих маленьких істот, що наважувались підніматися й походжати по моєму тілу, коли одна з моїх рук була вільна, і не тремтіли перед постаттю такого

гігантського створіння, яким я мусив їм здаватися. Трохи згодом, коли вони побачили, що я не прошу більше їсти, переді мною, за дорученням його величності, з'явився якийсь поважний урядовець. Його ясновельможність, піднявшись по моїй правій нозі, наблизився до мого обличчя в супроводі почту осіб із десяти і, підсунувши мені під самісінькі очі вірчий лист за королівським підписом, хвилин десять говорив зі мною без будь-яких ознак невдоволення, але дуже рішучим тоном. Промовляючи, він часто показував пальцем, як виявилось потім, у напрямку столиці, що лежала за півмилі звідси і куди королівська рада ухвалила перевезти мене. Я відповів небагатьма словами, яких, проте, не зрозуміли, і вільною рукою кілька разів торкнувся другої (але поверх його ясновельможності, бо боявся зачепити його чи когось із його почту), а тоді своєї голови та тіла на знак того, що хочу бути вільним. Він, здається, досить добре зрозумів мене, бо заперечливо похитав головою та рухом руки пояснив, що мене відвезуть до столиці як полоненого. Разом із тим знаками він дав мені зрозуміти, що я матиму вдосталь пити та їсти і що зі мною добре поводитимуться. Після того я ще раз подумав про спробу розірвати мої пута, але, знову відчувши пекучий біль од стріл у руках та на обличчі (вони були в пухирях, а багато дротиків там ще лишилося) і помітивши, що ворогів моїх більше, я на мигах показав їм, що вони можуть робити зі мною що хочуть. Гурго з почтом пішли, чемно вклонившись, у дуже веселому настрої. Незабаром я почув крики, серед яких голосно повторювалися слова: «Пеплом селян», і біля мого лівого боку закомашилося безліч людей, які попустили мені шворки так, що я міг повернутися на правий бік і дати собі полегшення, помочившись. Помочився я дуже рясно і здивував тим люду, які, здогадавшись з моїх рухів, що я збираюся робити, в ту ж мить розступилися на обидва боки, щоб уникнути бурчака, який лився з мене з таким шумом та силою. Перед тим вони намастили мені обличчя й руки якоюсь маззю, що дуже приємно пахла, і біль, заподіяний стрілами, за кілька хвилин ущух. Усе це на додаток до їхніх дуже поживних страв та питва схилило мене на сон. Я спав

щось із вісім годин, як довідався згодом, і те було не дивно, бо лікарі, з наказу імператора, підсипали сонного зілля в бочку з вином.

Здається, тубільці, як тільки мене знайшли на березі, де я спав, добувшись суходолу, про це негайно, спеціальним гінцем, повідомили імператора, і на засіданні ради ухвалили зв'язати мене описаним вище способом (зроблено це вночі, коли я спав), прислати мені багато їжі та питва і приготувати машину, щоб перевезти мене до столиці. Ухвала ради приставити мене в столицю може здатися надто сміливою і небезпечною, і я певен, що в таких обставинах її не наслідував би жоден європейський монарх. На мою думку, проте, вона надзвичайно розумна і великодушна. Адже якби вони схотіли вбити мене сонного своїми списами та стрілами, я неминуче прокинувся б од першого ж дотику, розлютившись, подер би всі мотузки, і вони, не спроможні боронитися, не могли б чекати собі пощади.

Людці ті — видатні математики і, підтримувані та захопувані своїм імператором, відомим протектором наук, досягли особливих успіхів у механіці. У цього монарха багато машин на колесах, аби перевозити дерева та інші великі вантажі. Він часто будує величезні військові кораблі, деякі до дев'яти футів завдовжки, в місцевості, де росте будівельне дерево, звідки його цими машинами перевозять ярдів за триста-чотириста до моря. П'ятсот інженерів і теслярів, як тільки було ухвалено приставити мене в столицю, зараз же заходилися будувати щонайбільшу машину, яку будь-коли бачили в цій країні. То була дерев'яна платформа дюймів на три від землі та футів сім завдовжки й чотири завширшки, покладена на двадцять два колеса. Всю цю роботу виконали протягом чотирьох годин по моєму прибутті на острів, і поява машини саме й викликала гомін, який я чув, прокинувшись. Її поставили поруч зі мною. Але найбільші труднощі були в тім, щоб підняти мене й покласти на платформу. Для цього вони поставили вісімдесят стовпів в один фут заввишки і гачками з канатом (що був не товщий за нашу мотузку) зачепили за мотузки, які робітники обв'язали круг моєї

шиї, рук, ніг і тулуба. Дев'ятсот найдужчих робітників тягли мотузки, просунуті в баранці, почеплені до стовпів, і за три години я лежав уже на платформі, щільно прив'язаний до неї. Про все це мені розповіли згодом, бо під час усієї тієї операції я спав глибоким сном, у який поринув від підсипаного до мого питва снодійного зілля. Тисяча п'ятсот найбільших імператорських коней, кожен чотири з половиною дюйми заввишки, перевозили мене до столиці, до якої, як я казав, було півмилі.

Години через чотири від початку нашого переїзду мене розбудив один дуже кумедний випадок. Коли платформа спинилася на хвилину, бо треба було полагодити щось, двоє чи троє молодих тубільців зацікавились, який я маю вигляд, коли сплю. Вони здерлися на машину і обережно наблизилися до мого обличчя. Один із них, гвардійський офіцер, засунув мені досить далеко в ліву ніздрю вістря своєї піки, яке залоскотало мене неначе соломинка; я чхнув і прокинувся, вони ж непомітно зникли, але про причину мого раптового прокинення я довідався тільки через три тижні. До вечора ми їхали, а на ніч спинилися, обабіч платформи стало по п'ятсот гвардійців — половина зі смолоскипами, а решта з луками та стрілами наготові, щоб стріляти, тільки я поворухнувся. На світанку ми поїхали далі й до полудня були вже за двісті ярдів від столиці. Тут нас зустрів імператор із царедворцями, але міністри, боячись за життя його величності, відрадили його наражатися на небезпеку й забиратися на моє тіло.

На площі, де зупинився екіпаж, стояв старовинний храм, що його вважали за найбільший у цілому королівстві. Кілька років тому, осквернений жахливим убивством, він утратив для цього релігійного народу своє значення, і його почали використовувати як звичайний будинок, винісши звідти все начиння та церковні оздобы. Цю будівлю й призначено було мені на оселю. Крізь головні північні двері, що мали чотири фути заввишки і два завширшки, я вільно міг пролізти всередину храму. Обабіч дверей, дюймів на шість від землі, було по невеликому вікну. Крізь ліве вікно двірські ковалі просунули дев'яно-

сто один ланцюжок, на зразок тих, що на годинниках європейських дам, і майже такі ж завдовжки, і прикріпили їх тридцятьма шістьма замками до моєї лівої ноги. Через дорогу, футів за двадцять від храму, стояла не менш як п'ятифутова башта. Сам я не бачив, але чув від інших, що імператор із багатьма вельможами зійшов на башту і звідти дивився на мене. Переказують, що з міста з тою ж метою вийшли понад сто тисяч мешканців, і я думаю, що принаймні десять тисяч їх на драбинах здерлися того дня на мене, незважаючи на сторожу. Невдовзі, щоправда, це було заборонено наказом під загрозою смертної кари. Переконавшись, що визволитися з ланцюгів буде мені надсилу, майстри перерізали всі мотузки на моєму тілі, після чого я звівся на ноги в найсумнішому настрої, що будьколи був у мене. Бракує слів описати подив людей і гамір, який вони зняли, побачивши, що я підвівся і ходжу. Ланцюги на моїй лівій нозі були зо два фути завдовжки і дозволяли мені не тільки ходити туди і сюди, описуючи півколо, а, закріплені на чотири дюйми від дверей храму, давали змогу заповзати всередину його і лежати там, просягнувшись на весь зріст.

Розділ II

Імператор Ліліпутії в супроводі багатьох вельмож приходить подивитися на автора в його ув'язненні. Опис особи та одягу імператора. Щоб навчати автора їхньої мови, до нього призначено вчених. Його лагідна поведінка здобуває йому ласкаве до нього ставлення. Кишені його обшукують і відбирають шаблю та пістолети

Підвівшись, я роздивився навкруги і мушу сказати, жоден краєвид не пестив мені очей більше, як той, що розстилався оце переді мною. Вся місцевість здавалася суцільним садом, а обгороджені лани, майже кожен сорок квадратних футів завбільшки, нагадували грядки з квітами. Ці лани чергувалися з лісами, де найвищі дерева, на мою думку, мали сім футів заввишки. Ліворуч від себе я бачив місто, що мало вигляд театральної декорації.

Уже кілька годин мене надзвичайно мучила природна потреба, і це не дивно, бо минуло майже два дні відтоді, як я сходив до вітру востаннє. Я вагався між необхідністю та соромом. Найкраще, що я міг придумати, було залізити в мій будинок. Так я й зробив і, зачинивши по собі двері та відійшовши від них, скільки дозволяла довжина ланцюга, звільнив своє тіло від тягара, що непокоїв його. Але то був єдиний раз, коли я вчинив так неохайно, і читач, сподіваюся, пробачить його мені, розважно та безсторонньо обміркувавши тодішнє моє скрутнє становище. Потім я завжди робив це, як тільки вставав, просто неба, відійшовши від свого будинку на довжину всього ланцюга. Потребу свою я задовольняв щоранку, перед тим, як приходило товариство, і двоє спеціально приставлених для цього слуг вивозили огидний послід на тачках. Я не спивався б так довго на питанні, з першого погляду, мабуть, не дуже важливого, якби не вважав за потрібне виправдатися перед світом щодо охайності, що її, як я чув, дехто з моїх ворогів при всякій нагоді охоче бере під сумнів.

Коли цей акт відбувся, я вийшов зі свого будинку, відчуваючи потребу в свіжій повітрі. Імператор тим часом зійшов із башти і верхи наближався до мене. Це могло коштувати йому дорого, бо хоч як добре був вимуштруваний його кінь, але, побачивши таку незвичайну постать — якусь рухому гору, — він злякався і став дибки. На щастя, його величність — чудовий їздець і всидів у сідлі, поки підбігли царедворці, вхопили коня за вуздечку й допомогли імператорові злізти. Зійшовши на землю, він із великим здивуванням розглядав мене з усіх боків, не підходячи, проте, ближче як на довжину мого ланцюга. З його наказу двірські кухарі та різники, що були вже напоготові, підвезли до мене на спеціальних візках їжу та напої й поставили їх так, аби я міг дістати. Я взяв ці візки й хутко спорожнив їх. На двадцяти було повно м'яса, на десяти — питва. Кожного візка із м'ясом ставало мені на два чи три добрих ковтки, а вино з десяти череп'яних посудин я вилив просто у візок, випив його одним духом; так само зробив і з рештою. Імператриця, молоді принци та прин-

цеси з двірськими дамами сиділи спершу в кріслах віддалік, а після пригоди з конем усі вони встали й підійшли ближче до імператора, якого я зараз опишу. Він майже на ширину мого нігтя вищий за першого-ліпшого зі своїх підданців, і саме це мусить викликати у глядача особливу пошану до нього. В імператора різкі мужні риси обличчя з австрійською губою й орлиним носом. У нього оливкового кольору шкіра, ставна постать, пропорційні частини тіла, руки та ноги, граціозні рухи й велична постава. Він не такий уже молодий — має двадцять вісім років і дев'ять місяців, королює щось із сім років і королює щасливо та здебільшого переможно. Щоб краще бачити його, я ліг на бік, і його обличчя було тоді на одному рівні з моїм. Він стояв ярдів за три від мене, потім я не раз брав його на руки і тому не можу помилятися в моєму описові. Його вбрання було дуже звичайне та однобарвне і являло собою щось середнє між азійським та європейським одягом. На голові мав він легкий золотий шолом, прикрашений самоцвітами, з плюмажем. На випадок, коли б я звільнився, він тримав у руці, щоб захищатися, витягнений із піхов меч дюймів три завдовжки. Піхви та держало його були всіяні діамантами. Голос імператора верескливий, але такий ясний і виразний, що я добре чув його, навіть стоячи на повний зріст. Дами й придворні були розкішно вдягнені, і місце, де вони стояли, нагадувало розстелену на землі спідницю, гаптовану сріблом і золотом. Його величність раз у раз звертався до мене; я відповідав йому, але ні він, ані я не розуміли один одного. Тут же було багато священників та юристів (судячи з їхнього одягу), яким велено було розмовляти зі мною, і я говорив до них усіма мовами, які знав хоч трохи, в тому числі німецькою, голландською, латинською, французькою, іспанською, італійською, але без наслідків. Через дві години імператор і почет повернули до міста, і я залишився сам під доглядом великого загону солдатів, що мали охороняти мене від настирливості, може, і лихих вчинків черні. Юрба безцеремонно тиснулася навколо, а коли я сидів біля дверей свого будинку, деякі наважилися навіть ви-

стрелити в мене, і одна стріла мало не влучила мені в ліве око. Полковник наказав схопити шістьох заводіак і визнав за найкращу кару віддати їх зв'язаних у мої руки. Підштовхувані тупими кінцями солдатських списів, злочинці наблизилися до мене. Я взяв усіх їх у жменю, а потім, поклавши п'ятьох із них у кишеню мого камзола, вдавав, ніби хочу з'їсти живцем шостого. Бідолаха відчайдушно репетував, а полковник та офіцери дуже хвилювались, особливо побачивши, що я видобув із кишені ножика. Та я хутко заспокоїв їх, бо, приязно дивлячись на полоненого, розрізав ножем мотузки, якими його було зв'язано, і обережно пустив на землю. Він одразу втік. Так само зробив я і з іншими, дістаючи їх одного по одному з кишені, і побачив, що моя великодушність справила гарне враження на солдатів та народ і дуже прислужилася мені згодом при дворі.

Проти ночі я не без труднощів уліз у мій будинок, де ліг просто на долівку, і робив так протягом двох тижнів, доки не був готовий матрац, замовлений для мене імператором. На возах привезли шістсот звичайного розміру матраців. Сто п'ятдесят їх зшили до купи в моєму ж будинку, зробивши з них один, що підходив мені й довжиною, і шириною. Таких матраців було покладено один на один четверо, хоч я міг обійтися й без них, бо підлога в храмі була з м'якого каменю. За таким самим розрахунком пошили мені простирадла та ковдри, досить пристойні, як на людину, що стільки часу жила поневіряючись.

Коли про моє прибуття стало відомо в усій імперії, то подивитися на мене посунуло стільки заможного, ледачого й цікавого люду, що багато селищ спорожніли зовсім, і, якби не видано було спеціального імператорського декрету, сільське та хатнє господарство країни могло б зазнати збитків. Декрет цей наказував, щоб усі, хто бачив мене один раз, негайно ж поверталися додому, і забороняв підходити до моєї оселі ближче, ніж на п'ятдесят ярдів без особливого дозволу від двору, чиновники якого заробили на цім чимало грошей.

Тим часом імператор часто скликав державну раду обговорювати питання про мою подальшу долю і — як я

пізніше довідався від одного мого приятеля, особи вельми поважної і втаємниченої в усі секрети, — двір дуже турбувало питання про те, що робити зі мною. Боялися, щоб я не визволився, але й утримування моє обходилося дуже дорого і могло б викликати голод. Іноді рада постановляла заморити мене голодом або принаймні обсипати мені лице та руки отруйними стрілами, але такий план викликав побоювання, що величезний труп, гниючи, спричиниться до пошестей у столиці, які, можливо, поширяться і на ціле королівство. Під час цих нарад до дверей великої зали ради підійшли кілька офіцерів, і двоє з них, впущені туди, розповіли про щойно згаданий випадок із шістьма злочинцями. Це справило таке сприятливе враження на його величність і на всю раду, що зараз-таки було видано імператорський наказ, який зобов'язував усі села на дев'ятсот ярдів від столиці доставляти для мене щоранку шість корів, сорок овець та різну живність разом із відповідною кількістю хліба, вина та інших напоїв. Платили за них зі скарбниці його величності, бо цей монарх живе переважно прибутками від своїх маєтків, і рідко, хіба в найважливіших випадках, бере допомогу від своїх підданців, зобов'язаних виступати на війну за нього, озброївшись власним коштом. Прислужувати мені призначено шістсот осіб, які діставали чималу платню, достатню для їхнього утримування, і жили у зручних наметах, поставлених для них обабіч моїх дверей. Триста кравців дістали розпорядження пошити мені вбрання за місцевою модою; шестеро найвизначніших учених мусили навчити мене їхньої мови, і, нарешті, всіх коней з імператорських стаєнь, так само, як і коней двораків та гвардійську кавалерію, мали часто муштрувати в моїй присутності, щоб звичаїти до мене. Всі ці накази негайно було виконано, і за три тижні я зробив великі успіхи у вивченні їхньої мови. Під той час імператор не раз ушановував мене своїми візитами і любив бути присутнім на лекціях, що їх давали мені мої вчителі. Ми почали вже сьак-так розмовляти з імператором. Перші слова, які я вивчив, висловлювали моє бажання, щоб він ласкаво повернув мені волю, і їх, схиливши коліна, я повторював щодня. Як я зрозумів,

імператор відповів, що це справа часу, що розв'язати її він може тільки по згоді з радою і що я мушу «люмос келмін песо десмар лон Емпосо», тобто мушу заприсягтися жити в мирі з ним і його державою. Проте він обіцяв, що зі мною поводитимуться цілком пристойно, і радив заслужити своєю поведінкою симпатію до себе з боку його — імператора — і його підданців. Він просив, аби я не ображався, коли б він звелів спеціальним чиновникам обшукати мене. В мене, мовляв, напевно, є зброя, що мусить бути небезпечна, якщо відповідає розмірам такої колосальної особи. Я відповів, що його величність може заспокоїтись і що я ладний роздягтися тут же перед ним і повивертати всі мої кишені. Все це я переказав почасти словами, а почасти на мигах. Імператор відповів, що, згідно з законами держави, обшук зроблять двоє його чиновників, і додав, що зробити його, він знає, вони можуть лише з моєї згоди та з моєю допомогою; отже, певний мого благородства та справедливості, він з довірою передає їх мені до рук; все відібране в мене буде повернено, коли я вертатимусь додому, або буде куплено за цінами, які я сам маю встановити. Взявши в руки обох чиновників, я поклав їх спершу в кишені мого камзола, а тоді в усі кишені, крім двох: для годинника та одної потайної, якої я не хотів давати обшукувати, бо в ній лежало кілька дрібних, потрібних тільки мені, речей. В одній із жилетних кишень був мій срібний годинник, а в другій — гаман з кількома золотими монетами. Ці джентльмени, маючи при собі пера, чорнило й папір, склали докладний список усього, що бачили, а закінчивши роботу, попросили пустити їх на землю для доповіді імператорові. Акт, що подали вони про наслідки обшуку, перекладений мною згодом англійською мовою, був дослівно такий:

«По-перше, у правій кишені камзола Чоловіка-Гори (так я перекладаю слова «Квінбус Флестрін») ми, якнайпильніше обшукавши, знайшли тільки шмат цупкого полотна, якого вистачило б укрити, як килимом, парадну залу вашої величності. В лівій знайдено величезну срібну скриню з таким самим віком, що його ми, обшукувачі, не могли зрушити. Ми попросили підняти віко, і один з нас,

влізши всередину, опинився по коліна в якомусь поросі, що, злетівши вгору, до наших облич, змусив нас обох довго чхати. В правій кишені жилета виявлено величезний стос білої тонкої речовини як три людини завтовшки, обв'язаний грубим канатом і вкритий чорними знаками, кожен у півдолоні завбільшки, що їх ми смиренно дозволяємо собі вважати за літери. В лівій кишені лежала якась машина з дванадцятьма довгими палями на спинці, на зразок огорожі перед палацом вашої величності. Гадаємо, що ним Чоловік-Гора розчісує собі волосся, але ми не питали його про це, бо порозумітися з ним дуже важко. В більшій кишені з правого боку його середньої покритишки (так я перекладаю слово «ранфуло», яким назвали мої штани) ми побачили порожній залізний стовп з людину завбільшки, з'єднаний з куском дерева ще більшого розміру; з одного боку стовпа випиналися величезні шматки заліза, вирізані у вигляді дивних фігур, призначення яких ми не знаємо. Така ж машина була й у лівій кишені. В меншій, правій, кишені лежало кілька круглих, плескатих речей з білого та червоного металу різного розміру. Білі, зроблені, здається, із срібла, були такі важкі та великі, що ми з товаришем ледве підняли їх. У лівій кишені були два чорні стовпи неправильної форми; нам важко було дістати їх верха, коли ми стояли насподі його кишені. Один з них, здавалося, зроблений із суцільної брили, а на верхньому кінці другого була якась біла, кругла річ, з дві наші голови завбільшки. В кожен зі стовпів закладено величезну сталеву пластину, яку ми змусили його показати нам, бо боялися, чи не небезпечні то знаряддя. Він витяг їх і сказав, що у своїй країні одною з них він звичайно голить собі бороду, а другою — ріже страви. Там же були ще дві кишені, куди ми не могли ввійти, і які він називає годинниковими. Вони являють собою два великі розрізи в його середній покритишці, дуже стиснуті черевом. З правої кишені звисав довгий срібний ланцюг з якоюсь чудною машиною, що лежала на дні кишені. Ми звеліли йому видобути те, що було прикріплене до цього ланцюга, і воно видалося кулею — внизу срібною, а зверху — зробленою з якогось прозорого металу. На прозорому боці ми побачи-

ли чудні знаки, розташовані колом, але доторкнутися до них не змогли, бо нашим пальцям заважала та прозора речовина. Він прикладав машину нам до вух, і ми чули безперервний шум, як од водяного млина. Вважаємо, що то якась невідома тварина або ж його бог. Схиляємося більше до останньої думки, бо він запевняв нас (наскільки ми могли зрозуміти, бо висловлює він свої думки дуже погано), що не робить майже нічого, не порадившись з ним. Він називає це своїм оракулом і каже, ніби воно показує йому час кожного його вчинку. З лівої годинникової кишені він вийняв сітку з рибальський невід завбільшки, але зроблену так, що відкривається і закривається вона як гаманець і править йому за нього. В середині ми знайшли кілька монет із жовтого металу, котрі, якщо вони дійсно золоті, мусять мати колосальну вартість.

Обшукавши пильно з наказу вашої величності всі його кишені, ми помітили навколо його поперека черес із шкіри якоїсь велетенської тварини. З правого боку на ньому висіла довга шабля, уп'ятеро довша за середній людській зріст, а з лівого — торба, або ладівниця з двома відділеннями. В кожному з них умістилося б троє ваших підданців. В однім відділенні було багато куль з людську голову завбільшки, з дуже важкого металу; щоб підняти їх, треба великої сили. У другій лежала купка чорних зерняток, доволі дрібних і легких, які ми брали по п'ятдесят штук у жменю.

Тут точно перелічено все, знайдене на тілі Чоловіка-Гори, що поводився з нами чемно, з великою пошаною, гідною представників вашої величності. Підписано й закріплено печаткою четвертого дня вісімдесят дев'ятого місяця щасливого королювання вашої величності.

Клефрін Фрелок, Марсі Фрелок»).

Вислухавши цей список, імператор у вишуканих, щоправда, виразах запропонував мені здати йому деякі із зазначених речей. Насамперед він назвав мою шаблю, піхви й усе, що було при них. Тим часом трьом тисячам добірних вояків (які того дня охороняли його) він звелів оточити мене на певній відстані й мати наготові стріли та

луки; але я того не помітив, бо очі мої були втуплені в його величність. Далі він побажав, аби я витяг шаблю з піхов, і хоч вона й узялася трішки іржею, але коли я став вимахувати нею, заблищала проти сонця так, що все війсьсько скрикнуло чи то з ляку, чи то з несподіванки. Його величність, що був найвідважнішим монархом, злякався менше, ніж я міг сподіватися. Він звелів мені вкласти шаблю в піхви й кинути її якомога обережніше на шість ярдів від кінця мого ланцюга. Далі він звелів показати один із порожніх стовпів, як назвав він мої пістолети. Я видобув одного, на бажання його величності, пояснив його призначення і зарядив самим порохом, що, на щастя, не змок у щільно закритій порохівниці (для цього кожен розсудливий моряк уживає спеціальних заходів). Попередивши імператора, щоб він не лякався, я вистрелив у повітря. Це справило враження куди більше, ніж шабля. Сотні людей попадали, наче мертві, і навіть імператор, хоч і втримався на ногах, деякий час не міг прийти до тями. Я віддав обидва пістолети разом із порохівницею та кулями і просив тримати порох якнайдалі від огню, щоб він не спалахнув від якоїсь іскорки й не висадив тоді в повітря палац його величності. Так само передав я й мого годинника. Імператор дуже зацікавився ним, оглянув його і звелів двом найбільшим на зріст гвардійцям віднести його, просунувши крізь вушко палицю, на зразок того, як в Англії носять бочки з елем. Йому вельми сподобались безнастанний шум механізму та рух хвилинної стрілки, що його він виразно бачив, бо зір у них гостріший за наш. Від своїх учених він зажадав пояснень. Читач легко уявить собі, скільки різних думок довелося йому вислухати і, хоч я й не дуже розумів їх, повірять, що думки ті були плутані й далекі від правди. Потім я передав їм срібні та мідні монети, гаман, бритву, гребінець, срібну табакерку, носову хусточку і записник. Шаблю, пістолети та порохівницю відвезли в державні склепи, а решту мого добра повернули мені.

Я казав уже про мою потаємну кишеню, якої не помітили обшукувачі, де лежали окуляри (ними я, через слаб-

кість своїх очей, іноді користуюся) кишенькова підзорна труба та кілька дрібничок. Вони не становили ніякого інтересу для імператора, і через це я вважав, що маю право не показувати їх, боячись до того ж, аби мені їх не попсували або не загубили.

Розділ III

Автор дуже оригінальним способом розважає імператора та його придворних обох статей. Опис двірських розваг у ліліпутів. Авторіві, на певних умовах, дають волю

Моя лагідність і добра поведінка так вплинули на імператора з його придворними, армію й увесь народ, що я почав сподіватися незабаром здобути собі волю. Я вживав усіх можливих заходів, аби підтримувати прихильне до себе ставлення. Тубільці поступово перестали лякатися мене. Іноді я лягав долі й дозволяв п'ятьом-шістьом людям танцювати на моїй долоні; і нарешті навіть хлопчики та дівчатка насмілювались гратися в піжмурки в моєму волоссі. Я досяг добрих успіхів у вивченні їхньої мови й міг уже розуміти їх та розмовляти з ними. Одного разу імператорові спало на думку потішити мене видовищем місцевих ігор, у яких вони перевершують усі відомі мені нації і спритністю, і розкішшю. Найбільш розважили мене канатні танцюристи, що виконують свої вправи на тоненькій білій нитці зо два фути завдовжки, натягненій на висоті дванадцяти дюймів од землі. На цім дійстві я, з дозволу терплячого читача, трохи зупинюся.

У грі беруть участь лише кандидати на якусь високу посаду або ті, хто домагаються зажити великої ласки при дворі. Вони вправляються в цім мистецтві змалку і не завжди бувають хорошого роду або добре виховані. Коли через смерть чи через неласку (що трапляється часто) хтось звільняє високу посаду, то п'ять-шість кандидатів просять в імператора дозволу розважити його та двір, танцюючи на канаті, і хто підстрибне найвище і не впаде, той

дістає посаду. Дуже часто навіть найголовніші міністри дістають наказ показати свою спритність і довести імператорові, що вони не втратили своїх здібностей. Флімнеп, державний скарбник, підстрибував на натягнутому канаті принаймні на дюйм вище від усіх інших вельмож імперії. Я бачив його стрибки на дошці, покладеній на канат, не товщий за нашу звичайну англійську шворку. Мій друг, Релдресель, перший секретар таємної ради, посідає — на мою, якщо вона безстороння, думку — друге після скарбника місце. Решта великих урядовців далеко нижчі своїм умінням.

Нещасні випадки часто супроводжують ці розваги; про багато з них згадують ще й досі. Я на власні очі бачив, як двоє чи троє конкурентів поламали собі ноги. Але небезпека стає куди більшою тоді, як виявляти свою вправність випадає міністрам. Намагаючись перевершити самих себе і своїх колег, вони занадто ризикують, і мало хто з них не падав двічі, а то й тричі. Переказували, що за рік чи два перед моїм прибуттям державний скарбник Флімнеп не скрутив собі в'язи лише тому, що, падаючи, потрапив на королівську подушку, яка випадково лежала на землі й послабила удар.

Є в них ще й така розвага, яка влаштовується дуже рідко і тільки в присутності імператора, імператриці та прем'єр-міністра. Імператор кладе на стіл три тонкі шовкові нитки у шість дюймів завдовжки: одну — синю, другу — червону і третю — зелену, що стають за нагороду тим, кого імператор захоче відзначити своєю ласкою. Церемонія відбувається у великій тронній залі, де кандидатів піддають іспитам зі спритності, дуже відмінним від іспитів у будь-якій іншій країні Старого чи Нового Світу. Імператор тримає в руках ціпок горизонтально, а кандидати один за одним то стрибають через нього, то підлазять попід ним, залежно від того, підносить чи опускає ціпок імператор. Буває, що другий кінець ціпка доручають тримати прем'єр-міністрові, а іноді міністр орудує ціпком сам. Хто виконує всі вправи найдовше й з найбільшою спритністю, дістає на нагороду синю нитку; дру-

гий приз — червона нитка, третій — зелена. Їх обмотують круг поперека, і рідко побачиш царедворця, не прикрашеного таким поясом.

Кавалерійські коні та коні з імператорських стаєнь, яких підводили до мене щодня, не боялись уже мене і не жахалися, підходячи аж до моїх ніг. Вершники змушували їх перестрибувати через мою руку, коли я лежав долі, а один єгермейстер на високому коні перескакував навіть через мою ногу, взуту в чобіт. Це вже, безперечно, був колосальний стрибок.

Пощастило якось і мені потішити імператора, і ось яким способом. Я попросив його звеліти, щоб приставили мені кілька палиць по два фути заввишки та у звичайний ціпок завтовшки, і його величність дав відповідний наказ своєму головному лісничому. Наступного ранку шість лісників привезли їх на шести возах, запряжених вісьмома кіньми кожен. Взявши дев'ять палиць, я встроїв їх у землю по квадрату зі стороною два з половиною фути. На чотирьох кутках, футів на два від землі, я прив'язав горизонтально ще чотири палиці. Потім до дев'яти вертикальних палиць я прикріпив мою хусточку й натягнув її так, як шкіру на барабані; чотири ж горизонтальні палиці, лежачи дюймів на п'ять над хусткою, правили за бар'єр з усіх боків. Закінчивши ці приготування, я попросив імператора дозволити загонові найкращої кінноти у двадцять чотири вершники провести на цій плаці свої вправи. Його величність пристав на цю пропозицію, і, коли кіннотники прибули, я підняв їх одного по одному в повному озброєнні разом з кіньми і поставив на хустку вправлятися під командою своїх офіцерів. Вишикувавшись у бойовому порядку, вони поділилися на два загони і розпочали воєнні дії — пускали тупі стріли, видобували з піхов свої шаблі, тікали та переслідували, нападали та відступали, одне слово, виявили найкращий, будь-коли бачений мною, військовий вишкіл, а горизонтальні палиці не дозволяли вершникам та їхнім коням падати на землю. Імператор був у такому захваті, що кілька днів наказував повторювати цю розвагу, а одного разу захотів піднятися туди сам і командувати особисто. З великими трудноща-

ми вдалося йому переконати імператрицю дозволити мені підняти її на два фути від плацу, в кріслі, звідки вона добре бачила всю виставу. На моє щастя, під час цих розваг не скоїлося жодного прикрого випадку. Тільки один раз гарячий кінь якогось капітана копитом продірявив хусточку і, спіткнувшись, скинув вершника та упав сам. Але я в ту ж мить підняв обох і, прикривши одною рукою дірку, другою одного по одному зсадив на землю все війсьсько у такий самий спосіб, як і піднімав. Кінь, що впав, звихнув передню ліву ногу, а вершник не постраждав. Я, як міг, полагодив свою хусточку, але не надіявся більше на її цупкість для таких небезпечних вправ. Днів за два чи за три перед моїм звільненням, саме коли я розважав двір такими витівками, до його величності прибув гінець повідомити, що кілька його підданців, проїжджаючи верхи поблизу місця, де мене знайдено, бачили на землі велику чорну річ, дуже дивної форми, з круглими краями, площею з опочивальню його величності та з виступом посередині з людський зріст заввишки. То була не жива істота, як вони боялися спочатку, бо лежала вона на траві нерухомо, і дехто з них кілька разів об'їхав навколо неї. Ставши на плечі один одному, вони дісталися верха, плескатою та рівною, а постукавши по ньому ногами, переконались, що річ — порожня всередині. Вони гадають, що це мусить належати Чоловікові-Горі, і, якщо буде воля його величності, беруться привезти його сюди п'ятьма кінями. Я відразу здогадався, про що йдеться, і дуже здивувався цій новині. Здається, діставшись берега після розбиття корабля, я був такий збентежений, що не помітив, як дорогою до місця, де я заснув, з мене впав капелюх, що його я прив'язав під підборіддям, коли веслував, і насунув на голову, коли плив. Шнурок, мабуть, увірвався, я не помітив цього і думав, що капелюх мій загубився в морі. Я попросив його величність звеліти привезти його мені якнайшвидше, описавши призначення та природу капелюха. Найближчого ж дня візники приставили його, але не в дуже гарному стані: в його крисах пробили дві дірки на півтора дюйма від краю й застромили в них два гачки. Ці гачки довгою мотузкою прив'язали до упряжі і з пів-

милі тягли мій капелюх. Але постраждав він менше, ніж я гадав, бо ґрунт у тій країні надзвичайно м'який і рівний.

Через два дні після цієї пригоди імператор, звелівши привести в бойову готовість усі військові частини, розташовані в столиці та в її околицях, вигадав собі вельми оригінальну розвагу. Він попросив мене стати на зразок Колосса Родоського і якнайширше розкарячити ноги, що я й зробив, а одному зі своїх найкращих генералів (старому досвідченому полководцеві і великому моему протекторові) наказав провести всю армію в зімкненому ладі між моїми ногами. Піхота йшла по двадцять чотири в ряду, кіннота — по шістнадцять, вистромивши піки, з барабаним боєм і розгорнутими прапорами. В параді брали участь три тисячі піхоти й тисяча кінних. Його величність, під загрозою смертної кари, наказав, аби кожен солдат під час церемоніального маршу додержувався якнайбільшої чемності щодо моєї особи. Це не завадило, проте, кільком молодим офіцерам, проходячи піді мною, підвести догори очі, і, правду сказати, штани мої тоді були в такому жалюгідному стані, що дали їм підставу попосміятись та подивуватись де з чого.

Я подавав стільки доповідних записок та прохань про моє звільнення, що його величність поставив нарешті цю справу на обговорення в кабінеті міністрів, а потім і в державній раді. Там ніхто не заперечував, крім Скайреша Болголама, який, без будь-якого приводу з мого боку, став моїм смертельним ворогом. Але наперекір йому всі висловилися на мою користь, й імператор затвердив постанову. Цей вельможа був *гелбет*, або адмірал королівського флоту, користувався цілковитою довірою свого монарха, але мав дуже похмуру та сувору вдачу. Примушений згодитись на моє звільнення, він наполіг, аби йому було доручено остаточно зредагувати текст умови, на підставі якої я діставав волю, заприсягнувшись точно додержуватися всіх параграфів договору. Скайреш Болголам привіз мені договір особисто в супроводі двох секретарів та багатьох поважних осіб. Прочитавши всі пункти, від мене зажадали, щоб я поклявся додержуватися їх спершу тим способом, яким присягаються на моїй батьківщині, а потім так,

як велять їхні закони: тобто взявши в ліву руку свою праву ногу і приклавши середній палець правої руки до лоба, а великий — до правого вуха. Мабуть, читачеві цікаво буде познайомитися з особливостями стилю та висловів цього народу і знати умови, на яких мене звільнено, і тому я наводжу тут зроблений мною, по змозі дослівно, переклад усього акту.

«Голбасто Момарем Евлам Гурділо Шефін Мелі Елі Гью, наймогутніший імператор ліліпутів, що його володіння мають п'ять тисяч блестрегів (щось із двадцять миль) в обводі; гордощі й жах всесвіту, монарх над усіма монархами; вищий за всіх синів людських; той, що ногами спирається на центр землі, а головою сягає сонця; владика, перед яким усі принци земні схиляють коліна; лагідний, як весна, розкішний, як літо, рясний, як осінь, лютий, як зима; його найвеличніша величність пропонує Чоловікові-Горі, який нещодавно прибув до його небесних володінь, такі пункти, що їх той під урочистою присягою обіцяв додержуватися:

Перше. Чоловік-Гора не залишить наших володінь без нашого дозволу, скріпленого нашою печаткою.

Друге. Він не вступатиме до нашої столиці без нашого спеціального дозволу і мусить попередити про свій прихід принаймні за дві години, щоб мешканці мали час увійти до своїх будинків.

Третє. Зазначений Чоловік-Гора має обмежувати свої прогулянки великими шляхами, не ходити й не лягати на луках і на ланах.

Четверте. Гуляючи зазначеними шляхами, він мусить якнайпильніше дбати про те, щоб не наступити на когось із наших любих підданців, чи на їхніх коней, чи на екіпажі, і не має права брати наших підданців на руки без їхньої згоди.

П'яте. Якщо буде потреба негайно послати якесь розпорядження, Чоловік-Гора зобов'язується віднести у своїй кишені, куди скажуть, кур'єра разом із конем, і в разі потреби, приставити їх назад цілими і неушкодженими.

Шосте. Він буде в союзі з нами проти нашого ворога — мешканців острова Блефуску — і докладе всіх зу-

силь, аби знищити їхній флот, який саме тепер готується до нападу на нас.

Сьоме. Названий Чоловік-Гора у вільний час має допомагати нашим робітникам підіймати великі камені, що з них будують мури навколо головного парку та інші наші королівські споруди.

Восьме. Згаданий Чоловік-Гора мусить протягом двох місяців визначити розміри наших володінь, обійшовши для цього навколо острова та підрахувавши кількість своїх кроків.

Останнє. Зазначений Чоловік-Гора, урочисто заприсягшися виконувати всі вищенаведені умови, діставатиме щодня їжу і напої в кількості, достатній, аби утримувати 1728 наших підданців, матиме вільний доступ до нас і користуватиметься всіма ознаками нашої до нього прихильності.

Дано в нашому Бельфаборакському палаці у дванадцятий день дев'яносто першого місяця нашого царювання».

Хоч деякі з умов, через лукавство головного адмірала Болголама, були й не такі почесні, як мені хотілось, але я заприсягся і підписав їх з великою радістю та щирим задоволенням. Одразу ж з мене ланцюги було знято, і я опинився на волі. Імператор сам особисто зробив мені честь бути присутнім на цій церемонії. Я висловив свою подяку, припавши до ніг його величності, але він звелів мені підвестися і в дуже милостивих виразах, що їх, уникаючи докорів у чваньковитості, я не хочу переказувати, висловив надію бачити в моїй особі корисного для себе слугу, гідного вчиненої вже мені ласки і вартого майбутньої прихильності.

Нехай читач ласкаво пригадає, що останній параграф договору передбачав видачу мені від імператора їжі та питва в кількості, достатній, аби прогодувати 1728 ліліпутів. Коли я трохи згодом запитав одного з моїх двірських приятелів, як саме визначили мені таку цифру, той пояснив, що імператорські математики, квадрантом вимірявши висоту мого тіла та знайшовши, що до їхнього зросту вона відноситься як дванадцять до одиниці, вирахували, що при од-

наковій з ними будові тіла мій об'єм дорівнює принаймні 1728 об'ємам їхніх тіл, а значить, і їстівного я потребую у відповідній кількості.

Цей факт мусить показати, які здібні люди ті ліліпути та який розумний і разом з тим ошадливий монарх — їхній імператор.

Розділ IV

Опис Мілдендо, столиці Ліліпутії, та імператорського палацу. Розмова автора з першим секретарем про справи імперії. Автор пропонує імператорові прислужитися йому в його війнах

Здобувши волю, я насамперед попросив дозволу оглянути Мілдендо — столицю ліліпутів. Імператор охоче дав мені його, нагадавши тільки про мою обіцянку не чинити шкоди ні людям, ні будівлям. Населення спеціальними оголошеннями повідомили про мій намір відвідати місто. Мур, що оперізує столицю, має два з половиною фути заввишки і не менш як одинадцять дюймів завширшки і ним, навколо всього Мілдендо, вільно проїде карета, запряжена парою коней. По кутках муру, на відстані десяти футів одна від одної, стоять міцні башти. Я переступив Великі Західні ворота і обережно, боком, пройшовся двома головними вулицями в самому жилеті, щоб не попсувати полами свого камзола дахи та карнизи. Я посувався вперед надзвичайно обачно, уникаючи наступити на якого-небудь гувльвісу, що міг залишитися на вулиці, дарма що наказ суворо велів усім сидіти вдома й не наражатися на небезпеку. Вікна на горищах і покрівлі будинків були обсіпані народом, і мені здалося, що я ніколи ще не бачив такої кількості людей. Місто являє собою правильний квадрат зі сторонами п'ятсот футів кожна. Дві великі вулиці перетинають і поділяють його на чотири квартали. Ширина цих вулиць дорівнює п'яти футам, а бічних, куди я не міг увійти, а лише бачив їх, — від дванадцяти до вісімнадцяти дюймів. У Мілдендо, безперечно, вмістилося б не менше як 500 тисяч мешканців. Будинки в ньому

мають від трьох до п'яти поверхів, на базарах і в магазинах багато різного краму.

Палац імператорський — у самісінькому центрі столиці на перехресті двох головних вулиць. Навколо палацу, на відстані двадцяти футів від нього, тягнеться мур два фути заввишки. Я дістав дозвіл імператора переступити через мур, і тому, що простір між ним та палацом досить широкий, зміг оглянути останній з усіх боків. Зовнішній двір являє собою квадрат із сорокафутовими сторонами і містить у собі ще два внутрішні двори; у другому з них містяться царські покої. Я дуже хотів подивитися на них, але зробити це було надзвичайно важко, бо головні ворота між дворами мають лише вісімнадцять дюймів заввишки і сім завширшки. Будинки ж на зовнішньому дворі мають щонайменше п'ять футів заввишки, і я не міг переступити через них, не завдавши їм великої шкоди, хоч стіни їхні — з міцного тесаного каменю й мають чотири дюйми товщини. Імператорові неодмінно хотілося показати мені свої апартаменти в усій їхній пишноті, але виконати його бажання я зміг тільки через три дні, вирізавши ножиком у королівському парку, ярдів на сто від міста, кілька найбільших дерев. З них я змайстрував собі два ослони, футів зо три заввишки кожен, досить міцні, щоб витримати вагу мого тіла. Коли народ було повідомлено вдруге, я знову пройшов містом до палацу, тримаючи в руках свої ослони. Підійшовши до зовнішнього двору, я став на один ослін, тримаючи другий у руці. Потім я переніс його через дах і обережно поставив на майданчик із вісім футів завширшки між першим і другим дворами. Далі я дуже зручно переступив через будівлі з ослона на ослін і перетягнув до себе перший ковінкою. Опинившись у такий спосіб у внутрішньому дворі, я ліг на бік, зазирнув у вікна середнього поверху, що прийшлися якраз проти моїх очей та були навмисне відчинені, і побачив розкішні покої. Там я вгледів імператрицю з молодими принцами в їхніх світлицях із найближчими особами з їхнього почту. Її імператорська величність привітно всміхнулася до мене і ласкаво подала скрізь вікно свою руку для поцілунку.

Я не обтяжуватиму читача подробицями, залишаючи їх для більшого свого твору, майже готового до друку, де

містяться загальний опис цієї імперії від часу її заснування, історія довгого ряду її монархів, спеціальні оповідання про їхні війни, політику та закони, про її рослини та тварини, звичаї та установи і багато чого іншого цікавого та корисного. Тепер же головна мета моя — розповісти лише про події, які сталися в цій імперії під час дев'ятимісячного перебування мого в ній.

Одного ранку, тижнів зо два по моєму звільненні, до мене приїхав перший секретар (так вони звуть його) таємної ради — Релдресель у супроводі одного лише челядника. Наказавши фурманові стати віддалік, він попросив дати йому годинну аудієнцію, на що я радо погодився, зважаючи на його високу посаду та гарні прикмети і беручи до уваги також його клопотання за мене перед двором. Аби краще чути, я хотів лягти на землю, але він волів перебувати під час розмови на моїй долоні і, привітавши мене з визволенням, у чому, сказав він, було трохи і його заслуги, додав:

«Якби не сучасне становище, вас не звільнили б так скоро. Річ у тім, що хоч на око чужинця у нас нібито все гаразд, над нами, проте, тяжіють два лиха — партійні розбіжності серед нас самих і можливий напад з боку сильного чужоземного ворога. Треба вам знати, що протягом уже сімдесяти місяців у нашій імперії існують два ворожі угруповання — тремексени й слемексени, тобто партії високих і низьких підборів. Дарма, що стародавнім звичаям відповідають більше високі підбори, його величність звелів використовувати на адміністративних і на всіх посадах, на які призначає корона, самих тих, хто носить низькі підбори, чого ви не могли не помітити. Помітили ви, певне, і те, що й підбори його величності нижчі принаймні на один друп проти інших (друп — приблизно одна чотирнадцята дюйма). Ненависть між обома партіями дійшла до того, що члени одної партії не п'ють і не їдять в присутності членів іншої партії. Тремексенів, або прихильників високих підборів, ми вважаємо — числом більше, ніж нас, але влада цілком у наших руках. Ми боїмося, що і його високість — наступник трону — симпатизує тремексенам. В кожному разі один із його підборів вищий

за другий, і він через це навіть трішки шкандибає. І ось серед оцих чвар нам загрожує ще й напад війська з острова Блефуску — другої великої імперії світу, яка майже дорівнює, щодо могутності та розмірів, державі його величності. Мушу зазначити, що хоч ви й розповідаєте про країни, де живуть люди вашого зросту, та наші філософи не вірять цьому і вважають вас за жителя місяця чи якоїсь зірки. Адже сто таких, як ви, знищили б за найкоротший час усі овочі та всю худобу, що є у володіннях його величності. А до того ж у нашій історії, що нараховує вже шість тисяч місяців, згадується лише про дві великі імперії — Ліліпутію і Блефуску. Ці дві потужні держави вже тридцять шість місяців перебувають у стані запеклої війни, і ось із якої причини. Всім відомо, що яйця, перед тим, як їх їсти, розбивають з тупого кінця, і так ведеться споконвіку. Але коли дід його величності, уживаючи цього способу, ще хлопчиком, порізав собі пальця, його батько видав декрет, де всім, під страхом найсуворішої кари, пропонувалося розбивати яйця тільки з носика. Закон цей так обурих населення, що від того часу історики занотували шість повстань, внаслідок яких один імператор позбувся голови, а другий — корони. Монархи Блефуску завжди підбурювали наш народ на заколоти, а коли заколоти придушували, давали у своїй імперії притулок вигнанцям. Нараховують одинадцять тисяч осіб, які не погодилися розбивати яйця з носика, воліючи піти на страту. Сотні томів книжок видано з приводу цього питання, але творів тупоконечних не можна розповсюджувати, а членів їхньої партії заборонено приймати на службу. Під час цих заколотів імператори Блефуску не раз подавали нам через своїх посланців протести, обвинувачуючи нас у ересі та в порушенні основної доктрини великого пророка Ластрога, викладеної в 54-му розділі Блендекроля, що заступає їм Коран. Та їхні протести — просто перекручування тексту, бо там сказано, що «всі вірні мають розбивати яйця з належного кінця». А що таке «належний кінець», на мою думку, мусить підказати кожному його совість або, в крайньому разі, вирішити головний суддя. Останнім часом вислані від нас тупоконечники набули

такої сили при блефускуанському дворі і мають таку підтримку з боку своїх однодумців тут, що між нами почалася кривава війна і з перемінним успіхом точиться вже тридцять шість місяців. Ми втратили сорок великих кораблів і ще більше меншого розміру з тридцятьма тисячами наших кращих солдатів та матросів. Втрати ворога ще тяжчі. Але тепер вони закінчують будівництво нового величезного флоту і готують десант на нашому березі, ось чого його величність, покладаючись на вашу міць та відвагу, звелів мені розповісти вам про все це».

Я доручив секретареві переказати його величності мою глибоку пошану й довести до його відома, що як чужоземець не вважаю за можливе втручатися в їхні партійні справи та ладен накласти головою, захищаючи його і його державу від усякого ворожого вторгнення.

Розділ V

Автор надзвичайно дотепним способом запобігає ворожому нападові. Йому дають високий почесний титул. Приїздять посланці імператора Блефуску і просять миру. Пожежа в апартаментах імператриці. Як автор урятував решту палацу

Імперія Блефуску — це острів, що лежить на північний схід од Ліліпутії, від якої вона відділена лише протокою вісімсот ярдів завширшки. Я ще не бачив його, а довідавшись про агресивні наміри блефускуанців, уникав показуватися на березі, щоб не бути викритим з якогонебудь ворожого корабля, де про мене ще нічого не знали, бо всякі відносини під час війни між обома імперіями були суворо заборонені під загрозою смертної кари, і наш імператор наклав ембарго на всі судна, куди б вони не йшли. Я доповів його величності про свій проект захоплення всього ворожого флоту, що, як запевняли наші розвідники, стояв тоді коло гавані, готовий нап'ясти паруси з першим ходовим вітром. Я спитав найдосвідченіших моряків про глибину протоки, яку вони часто вимірювали, і вони сказали мені, що глибина посередині не пере-

вищує сімдесяти глемглефів (або приблизно шести європейських футів) навіть під час припливу, а в інших місцях сягає щонайбільше п'ятдесяти глемглефів. Я пішов на північно-східний берег, звідки можна бачити Блефуску, приліг за горбком і, глянувши у свою маленьку кишенькову підзорну трубу, угледів щось із півсотні військових кораблів і безліч транспортних суден, що стояли на якорі. Повернувшись додому, я звелів (на що мав повноваження) доставити мені найцупкішого канату і залізних брусів. Канат був з нашу шворку завтовшки, а бруси своїм розміром були не більші за спиці для плетіння. Я сплів утроє канат, аби зробити його міцнішим, і з тією ж метою скрутив по три залізні бруси, зігнувши їхні кінці гачком. Прив'язавши п'ятдесят таких гачків до п'ятдесяти канатів, я знову подався на північно-східний берег. Там я скинув камзол, черевики та шкарпетки і в самому шкіряному жилеті ввійшов у воду за півгодини перед припливом. Я ішов швидко убрід, посередині проплив ярдів з тридцять, доки не опинився на міліні, а ще за півгодини дійшов уже й до флоту.

Вороги, побачивши мене, так перелякалися, що поплигали в море і вплав дісталися берега, де їх зібралося не менш як тридцять тисяч. Тоді я взяв своє знаряддя, постромляв гачки в дірки, що були в носі кожного корабля, а шворки від них зв'язав докупи. Поки я порався з цим, вороги пускали тисячі стріл, і багато з них в'їдалися мені в руки та в обличчя, завдаючи пекучого болю і заважаючи працювати. Але найбільше непокоїли мене очі, і я, безперечно, втратив би їх, якби раптом мені не спав на думку спосіб захистити їх. Між інших дрібниць у мене збереглися в потаємній кишени окуляри, що їх, як я вже казав, не помітили імператорові обшукувачі. Я видобув їх, якнайкріпше начепив на ніс і, озброєний так, сміливо став до роботи, незважаючи на ворожі стріли, що багато їх улучали в скельця окулярів, але не чинили мені ніякої шкоди.

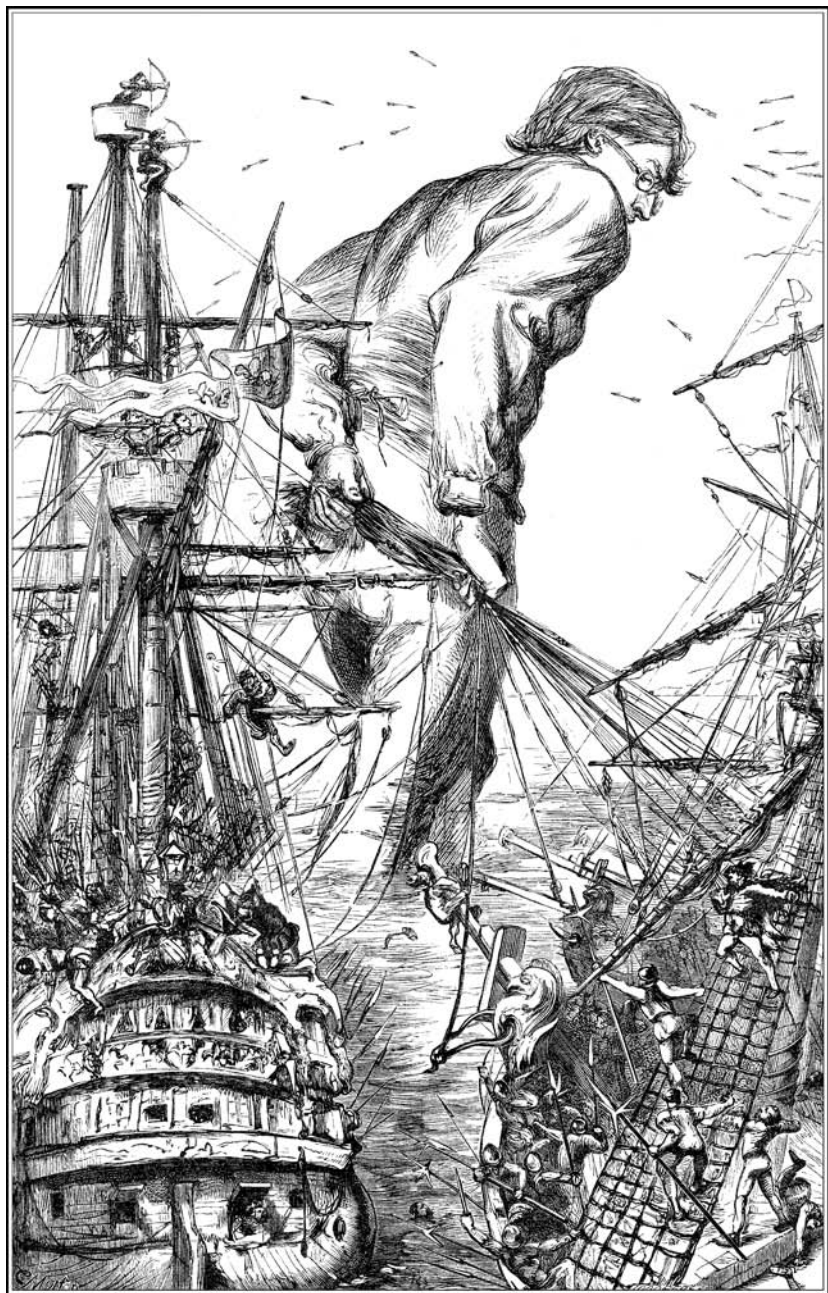
Зачепивши всі кораблі гачками і взявши в руки вузол, я почав тягти їх за собою, але жоден з кораблів не зрушив з місця. Їх не пускали якорі, й мені лишалася ще найважча частина справи. Не виймаючи гачків, я кинув шворки,

рішуче перерізав ножом линви, що йшли від якорів, діставши при цім сотні дві стріл у руки та в обличчя, і тоді вже, взявши в руки зроблений мною вузол з канатів, до яких були прив'язані мої гачки, легко потягнув за собою п'ятдесят найбільших військових ворожих кораблів.

Блефускуанці, не маючи ніякого уявлення про мої наміри, спершу остовпіли. Вони бачили, як я перерізав линви, і вирішили, що я хочу тільки пустити судна в чисте море, де вони порозбивалися б одне об одне. Помітивши ж, що весь флот пливе у цілковитому порядку слідом за мною, вони зняли такий лемент і впали в таку безнадію, що ні описати, ні уявити цього собі не можна. Позбувшись небезпеки, я на деякий час спинився, повитягав стріли з рук і з обличчя, намастив їх маззю, про яку вже згадувалося, зняв окуляри і, переждавши з годину, поки вода спала трохи, перебрів середину протоки з усією моєю здобиччю і цілий та неушкоджений прибув до королівського порту Ліліпутії.

Імператор і весь його двір стояли на березі в очікуванні кінця цієї великої події. Вони бачили, як широким півколом наближаються до них ворожі кораблі, але мене не помітили, бо я був по груди у воді, й зовсім підупали духом, коли ми дісталися середини затоки, а я занурився у воду по шию. Імператор вирішив, що я потонув, а флот наближається з ворожими намірами, та скоро заспокоївся, бо з кожним новим моїм кроком канал мілішав, мене незабаром можна вже було чути, і я, піднісши вгору вузол од канатів, до яких був прив'язаний флот, голосно гукнув: «Хай вічно живе наймогутніший імператор Ліліпутії!» Великий монарх віддав мені належну честь і тут же — на березі — надав мені чин **н а р д а к а**, що в них вважають за найвищу нагороду.

Його величність висловив бажання, щоб я привів до його портів решту ворожих кораблів і (ось вона пиха царська!) захотів, здається, не що інше, як перетворити цілу імперію Блефуску на свою провінцію з призначеним від нього віце-королем, стратити всіх емігрантів із секти тупоконечних і примусити блефускуанців розбивати яйця з носика, після чого він став би єдиним монархом світу.

Я, проте, старався відрадити його від такого наміру, аргументуючи і політичними доводами, і міркуваннями справедливості, й нарешті рішуче відмовився бути знаряддям закріпачення вільного та відважного народу. Коли це питання обговорювали потім у державній раді, то найрозумніші міністри всі були на моєму боці.

Відверто й сміливо висловлена мною думка настільки суперечила політичним поглядам його величності, що він ніколи не міг дарувати мені цього. Він дуже майстерно дав відчутти це на засіданні державної ради, де, переказували мені, найрозумніші підтримували мене, принаймні своєю мовчанкою; зате інші, мої потаємні вороги, не могли втриматися від деяких висловів, які посередньо, але відбилися-таки на мені. І відтоді розпочалися інтриги з боку його величності і ворожої мені кліки міністрів, що через два місяці вибухнули з новою силою і ледве не скінчилися моєю загибеллю. Ось як мало важать найбільші послуги, зроблені монархам, коли покласти їх на шальку терезів проти відмови догодити примхам царським.

Через три тижні після цих подій з Блефуску врочисто прибула делегація, що покірливо просила миру і незабаром підписала договір на умовах, дуже вигідних для нашого імператора, але я не хочу докучати ними читачеві. До складу її входило шість послів з почтом у п'ятсот осіб, і вступили вони з великою пишністю, яка відповідала величчю їхнього імператора та важливості дорученої ним справи. Коли договір було підписано, в чім я, завдяки тодішньому моєму впливові при дворі, чимало допоміг їм, послі, яких приватно повідомили, що я був їм щирим другом, нанесли мені офіційний візит. Почали вони з компліментів моїй відвазі та великодушності, від імені свого монарха запросили мене відвідати їхню державу і, нарешті, попросили продемонструвати їм мою незвичайну міць, про яку вони чули просто дива. Я охоче виконав їхнє прохання, але не хочу надокучати читачеві подробицями.

Поговоривши деякий час із послами, я, зі свого боку, попросив їх ясновельможності засвідчити мою найглибшу пошану імператору, їхньому володареві, слава про чесноти якого поширюється по всьому світу, і пообіцяв від-

відати його королівську особу перед своїм від'їздом на батьківщину. При першому ж побаченні з нашим імператором я звернувся до нього з проханням дозволити мені відвідати Блефуску. Він ласкаво погодився, але, як я помітив, зробив це дуже холодно. Я не міг зрозуміти причини цього, доки мені не пояснили нишком, що Флімнеп і Болголам виставили мою розмову з послами як ознаку зневаги до імператора ліліпутів, хоч моє сумління перед його величністю було чистим. Ця обмова була першою причиною моїх не дуже похвальних думок про міністрів і царедворців.

Треба зазначити, що розмови мої з послами точилися з допомогою перекладача, бо мови обох імперій відрізняються одна від одної так само, як і мови двох європейських націй, і так само, як і в нас, кожен народ пишається давністю, красою та виразністю свого діалекту, зневажаючи мову сусіда. Наш імператор, проте, використовуючи свою перемогу над їхнім флотом, зажадав, щоб посли подали вірчі листи і виголосили промови виключно мовою ліліпутів. Щоправда, завдяки тісним торговельним зносинам, постійному обмінові емігрантами і звичаєві посилати дворянську та поміщицьку молодь вдосконалювати свої знання та манери, серед вищих класів обох країн, торговців та моряків із приморських місцевостей, мало хто не володіє обома мовами. І я за кілька тижнів особисто переконався в цьому, коли вирушив засвідчити свою пошану імператорові Блефуску. Серед великих нещасть, які спіткали мене через лють моїх ворогів, той візит був щасливою подією, і про це я розповім у належному місці.

Читач, напевно, пам'ятає, що серед пунктів договору, яким мені повернено волю, були також образливі для мене умови, і підписав я їх тільки з необхідності. Але тепер, коли я мав найвищий в імперії титул нардака, такі зобов'язання принижували б мою гідність і, мушу віддати йому належне, імператор жодного разу не нагадав мені про них.

Незадовго перед тим я мав нагоду зробити його величності незвичайну — так принаймні я думав тоді — послугу. Опівночі мене розбудили крики натовпу коло моїх дверей, і, раптом прокинувшись, я трохи злякався. Я чув

безнастанно повторюване слово б е р г л а м. Кілька придворних, протиснувшись крізь натовп, благали мене раз же з'явитися до палацу, де покої її імператорської величності горіли через необережність одної фрейліни, яка заснула, читаючи роман, і не погасила свічку. Я миттю встав. Звелено було очистити мені дорогу, і, тому що ніч була місячна, я добувся до палацу, ні на кого не наступивши. Я побачив, що вони приставили вже драбини до стін палацу і запаслися безліччю відер, але вода була досить далеко. Відра ті були з великий наперсток завбільшки, і бідлахи подавали їх мені хутко як могли. Огонь, проте, лютував так, що користі з них було мало. Я легко міг би загасити полум'я своїм камзолом, але, на нещастя, поспішаючи, залишив його вдома, прийшовши в самій шкіряній куртці. Справа, здавалося, була сумна та безнадійна, і цей розкішний палац згорів би геть чисто, якби незвичайна для мене присутність духу не навіяла мені думки про один спосіб. Напередодні ввечері я випив багато чудового вина, званого е л і м і г р і м (блефускуанці називають його ф л ю н е к, але наш сорт вважають за кращий), дуже сечогінного. З найшасливішої випадковості я не полегшив себе ні на частину його. Жар од полум'я і робота, яку я виконував, гасячи його, обернули вино на сечу. Я випустив її так багато і так добре влучив нею в належне місце, що за три хвилини вогонь зовсім згас, а решта цієї прекрасної будівлі, спорудженої коштом стількох поколінь, уникла руйнації.

Був уже білий день, і я повернувся додому, не чекаючи, поки мені подякує імператор, бо хоч послуга, що її я зробив йому, і була величезна, але я не знав, як його величність поставиться до способу, яким її зроблено. Річ у тім, що основні закони держави, під загрозою найсуворішої кари, забороняли будь-кому, незалежно від стану особи, мочитися на території, що межує з палацом. Мене, щоправда, трохи заспокоїв лист імператора, в якому він обіцяв, що звелить найвищому судові формально прости мені. Прощення, проте, я так і не дістав, а приватно мене повідомили, що імператриця, страшенно обурена

моїм вчинком, виселилась у найвіддаленішу частину палацу, твердо вирішивши ніколи не ремонтувати для своїх потреб того приміщення, і в присутності найближчих осіб запряглася помститись мені.

Розділ VI

Про жителів Ліліпутії, їхню науку, закони та звичаї, систему виховання дітей. Як жив автор у цій країні. Реабілітація ним однієї вельможної дами

Бажаючи подати докладний опис імперії ліліпутів у спеціальному трактаті, я, проте, хочу тим часом задовольнити цікавість читача деякими про них відомостями загального характеру. Середній зріст тубільців — трішки менший за шість дюймів; відповідні пропорції мають там і всі інші тварини, рослини та дерева. Зріст найбільших биків і коней, наприклад, не перевищує чотирьох-п'яти дюймів, овець — півтора дюйма; їхні гуси — такі, як наші горобці, і так аж до найменших тварин, майже невидимих для мого зору; очі ж ліліпутів природа пристосувала до таких розмірів, і вони бачать чудово, але тільки зблизька. Ось приклад того, який у них гострий зір на близькі речі: я з великою цікавістю спостерігав, як кухар скуб жайворонка з нашу муху завбільшки, а дівчинка шила незримою голкою з невидимою ж ниткою. Найвищі дерева там — щось із сім футів; я маю на увазі екземпляри з великого королівського парку, верхівіття яких я ледве міг дістати, піднісши вгору руку. Решта рослин — відповідно нижчі, і нехай уже фантазія читача уявить собі їхні справжні розміри.

Я не говоритиму тут багато про освіту ліліпутів — наука в усіх її галузях завжди процвітала в них, — а спинюся лише на їх манери писати. Літери в них ідуть не від лівої руки до правої, як у європейців, і не від правої до лівої, як в арабів, і не згори вниз, як то роблять китайці, а пишуться навскоси, перетинаючи сторінку, на взірць листів англійських дам.

Своїх померлих вони ховають униз головою, бо через одинадцять тисяч місяців, мовляв, усі мерці воскреснуть, а що тим часом земля, яка по-їхньому має плескату форму, мусить перекинутися догори дном, то їм легше буде стати на ноги. Вчені, щоправда, вважають таку теорію за нісенітницю, але цей звичай, зважаючи на забобони простого люду, зберігається ще й досі.

Деякі закони та звичаї в імперії надзвичайно своєрідні, і якби не були вони цілком протилежні законам моєї любої батьківщини, я спокусився б сказати дещо на виправдання їх. Бажано тільки, щоб їх як слід додержувалися. Насамперед згадаю про викажчиків. За всі злочини проти держави карають тут надзвичайно суворо, але якщо судом буде доведено безневинність обвинуваченого, неправдивого викажчика відразу ж віддають на ганебну смерть, а з рухомого й нерухомого майна його стягують чотири-кратну пеню на користь безвинного, компенсуючи йому витрачений час, небезпеку, якій він підпадав, злидні, яких зазнав, перебуваючи у в'язниці, та всі його витрати на захист. А якщо майна на це не вистачає, то потерпілого щедро нагороджує корона. До того ж імператор привселюдно виявляє свою до нього прихильність, і про безневинність його розголошують у всіх містах.

Шахрайство ліліпути мають за злочин більший, ніж крадіжка, і тому рідко не карають за нього смертю. Мотивують вони це тим, що дбайливість та увага разом зі звичайним здоровим глуздом мусять уберегти майно від злодія, а проти спритного шайхрайства чесність не має чим боронитися. А оскільки при продажу та купівлі неминуче потрібний кредит, при потуранні шахрайству і при відсутності законів, які карають його, чесний комерсант завжди постраждає, а шахрай матиме зиск. Пригадую, як одного разу я клопотався перед королем за злочинця, що обдурив свого хазяїна на велику суму грошей, які той доручив йому одержати, і втік із ними. За обставину, яка зменшує його провину, я навів його величності міркування про те, що тут було тільки зловживання довірою; імператор же визнав за потворний вчинок мій захист обвинуваченого аргументом, який лише збільшує його провину. Правду

кажучи, мені залишилось одповісти тільки те, що кожна нація має свої звичаї, але, признаюся, мені було дуже соромно.

Хоч ми й говоримо, що нагорода та кара є найголовнішими важелями в руках кожного уряду, але ніде, крім Ліліпутії, не бачив я, щоб це втілювалося в життя. Кожен, хто подасть достатні докази, що на протязі семидесяти трьох місяців він точно виконував усі закони країни, має право на певні пільги відповідно до свого стану та гідності і на деяку суму грошей і спеціальних коштів. Крім того, йому дають титул снілпола, або законника, який додається до його імені, але не переходить у спадщину. Коли я сказав їм, що в нас закон підтримують тільки за допомогою кари і не згадують про нагороди за дотримання його, вони визнали це за величезний дефект нашого державного ладу. Через це статуя правосуддя в їхніх судових установах має шість очей — двоє спереду, двоє ззаду і по одному з боків (що означає пильність), а в руках у неї: в правій — розкритий мішок із золотом, а в лівій — меч у піхвах, і це означає, що вона радше нагороджує, ніж карає.

Призначаючи кого-небудь на посаду, ліліпути насамперед звертають увагу на його моральні якості, а лише після того — на здібності. Вони вважають, що коли вже влада є чимось необхідним для людства, то кожна звичайна людина здатна бути на тій чи іншій посаді; і що провидіння ніколи не мало наміру робити таємницю з громадських обов'язків, виконувати які дано нібито небагатьом, найбільшим геніям, котрих народжується навряд чи й по троє на сторіччя. Вони гадають, що правдивість, справедливість, поміркованість і подібні до цього якості — до снаги кожному і що вправи в цих чеснотах, у супроводі досвіду та добрих намірів, роблять кожного здатним служити своїй країні, крім випадків, коли потрібні спеціальні знання. На їхню думку, найвища розумова обдарованість не може замінити моральних чеснот, і найбільш небезпечно — віддавати посади до рук таких людей, бо помилка, зроблена з незнання, але з добрим наміром, ніколи не матиме для загалу таких фатальних наслідків, як

вчинки людини з нахилом до пороків та з великими здібностями приховувати, розвивати й захищати їх.

Невіра в божественне провидіння так само внеможливує призначення на державну посаду, бо, на думку ліліпутів, коли королі представляють на землі провидіння, то було б безглуздя, якби вони користалися з послуг людей, що заперечують існування того, чийм ім'ям вони діють.

Розповідаючи про ці та про інші закони, про які йти-меться далі, я попереджаю, що маю на увазі лише споконвічні інституції країни, а не скандальну розбещеність — наслідок звироднілості природи людської. Ганебну, при-міром, практику здобувати високу посаду витанцьовуван-ням на канаті або звичай давати відзнаки за стрибки через ціпок чи лазіння під нього — хай занотує це собі читач — запровадив лише дід теперішнього імператора, і сучасно-го розвитку свого вони дійшли тільки через невпинне зро-стання ролі партій та фракцій.

За невдячність ліліпути карають смертю (як — читали ми — бувало і в інших народів), вважаючи, що той, хто відповідає злом на добро, мусить бути ворогом решти людності, якій він нічим не зобов'язаний, і тому така людина не достойна жити.

Їхні погляди на обов'язки батьків і дітей дуже різняться від наших. Оскільки поєднання самця з самицею базується на великому природному законі розмноження та продовження роду, то ліліпути гадають, що чоловіки з'єд-нуються з жінками, як і інші тварини, саме з цих мотивів і що на природному ж принципі побудована і їхня любов до своїх малят. Із цих міркувань вони не дозволяють, аби дитина вважала себе зобов'язаною батькові за те, що він дав їй життя, або матері за те, що та породила її на світ, бо, по-перше, життя людське, в якому стільки злиднів, зовсім не благо само по собі, а по-друге, кохаючись, батьки дбали зовсім не про їхнє щастя. З таких та інших міркувань, ліліпути вважають, що батькам менше, ніж будь-кому іншому, слід довіряти виховання їхніх дітей, і в кожному місті є державні дитячі будинки, куди всі бать-

ки, крім селян та робітників, мусять віддавати на виховання та навчання своїх нащадків обох статей, як тільки вони досягнуть двадцятимісячного віку, коли в них, гадають ліліпути, з'являються певні зачатки слухняності. Ці школи бувають різних типів, залежно від стану батьків, окремі для хлопців та дівчат. Учителі там дуже досвідчені й готують дітей до життя, відповідно до становища їхніх батьків та їхніх власних здібностей і нахилів. Спершу я скажу дещо про будинки для хлопців, а тоді — для дівчат.

У хлоп'ячих будинках для синів вельмож і значних дворян — поважні та вчені педагоги з багатьма помічниками. Дітей там одягають і годують дуже просто, прищеплюючи їм принципи честі, законності, сміливості, скромності, милосердя, віри в бога та патріотизму. Крім короткого часу на їжу та сон і двох годин на розваги, присвячених фізичним вправам, діти завжди мають якусь справу. До чотирьох років їх одягають спеціальні доглядачі, а старші вихованці, хоч якого б хорошого роду вони не були, мусять одягатися самі. Жінки-доглядачки, не молодші, як на наш вік, за 50 років, виконують лише чорну роботу. Розмовляти з прислугою вихованцям заборонено, і все своє дозвілля діти проводять, збираючись у більші чи менші групи, завжди в присутності вчителя або його помічників, і це рятує їх од ранніх шкідливих вражень, од розпусти та пороків, що так псує наших дітей. Батьки можуть бачити своїх дітей тільки двічі на рік, щоразу не більше години. Цілувати дітей дозволяють лише при побаченні та при прощанні, а вчитель, який завжди буває тут же, стежить за тим, аби дітям нічого не шептали, не вживали ніяких пестливих слів і не приносили іграшок, ласощів тощо.

Якщо родина не платить вчасно за пансіон і за навчання, належні гроші стягають з неї імператорські службовці.

На такий самий зразок улаштовано й будинки для синів звичайних дворян, купців і ремісників; тільки діти, що їм судилося бути ремісниками, починаючи з одинадцяти років, вивчають своє ремесло, а діти осіб хорошого

роду здобувають загальну освіту до п'ятнадцяти років, що відповідає нашим двадцяти одному; але останні три роки з ними поводяться вже не так суворо.

Система виховання в дівочих будинках дуже подібна до тієї, що панує по будинках для хлопців, тільки дівчат одягають поважні слуги їхньої ж статі, і завжди в присутності вчительки або її помічниці, не до чотирьох, а до п'яти років. Виховательок, що розповідають дітям казки чи якісь жадливі або фантастичні історії (а в нас це трапляється нерідко), прилюдно тричі батожать, завдають на рік до в'язниці, а потім засилають назавжди до найдалших частин імперії. Через це тамтешні молоді панни не менше за хлопців соромляться бути дурними чи полохливими і за прикраси, що личать жінкам, визнають лише цнотливість та охайність. Особливостей в жіночому вихованні проти чоловічого я не помічав. Хіба що фізичні вправи для них вимагають меншої сили та освіта їхня трішки вужча; зате дівчат навчають хатнього господарства. Ліліпути додержуються погляду, що у вищих класів дружина, не маючи змоги лишатися вічно молодою, мусить, проте, завжди бути розумною і приємною подругою. Дванадцятилітню дівчину, яка в них вважається відданицею, батьки або опікуни, висловивши велику подяку її навчителям, забирають додому, і рідко буває, щоб, розлучаючися з подругами, молода леді не плакала гіркими сльозами разом зі своїми приятельками.

У будинках для дівчат менш значного роду їх навчають різних ремесл, відповідно до їхньої статі та становища в суспільстві. Тих, що мають заробляти собі на хліб самі, випускають із будинку семилітніми, а решту тримають до одинадцяти років.

Менш значні родини, крім невисокої річної плати за пансіон, регулярно вносять керівникові будинку дещо зі свого місячного заробітку на посаг дочці. Отже, витрати всіх батьків обмежені законом, бо, на думку ліліпутів, не може бути більшої несправедливості, як, догоджаючи собі, народити дітей, аби потім накидати на суспільство тягар опікування ними. Значні ж особи зобов'язуються забез-

печити своїх дітей певною сумою, відповідно до їх громадського становища. Капітали ці завжди вкладають якнайвигідніше й використовують точно за призначенням.

Селяни та робітники тримають дітей удома, бо їхня робота полягатиме тільки в оброблянні землі, і держава не надає великої громадської ваги їх вихованню. Проте, для старих та хворих улаштовано спеціальні шпиталі та лікарні, і тому в країні не знають жебрацтва. Тепер, мабуть, цікавий читач хотів би довідатися про моє хатнє життя та побут у країні, де мені довелося перебувати дев'ять місяців і тринадцять днів. Маючи природний хист до механіки й спонукуваний потребою, я з найбільших дерев королівського парку змайстрував собі досить пристойні стіл і стілець. Двісті швачок шили мені сорочки і білизну до столу та на ліжку, і хоч полотна їм дали щонайцупкішого та найтовщого, вони, проте, мушили класти його в кілька шарів, бо навіть таке було тоншим од нашого батисту. Сувої цього полотна мають три дюйми завширшки й три фути завдовжки. Коли я ліг на підлогу, швачки взяли з мене мірку натягнутою шворкою, яку тримали за кінці, одна, стоячи на моїй шиї, а друга — на коліні; третя ж лінійкою в дюйм завдовжки виміряла довжину шворки між ними. Далі вони зміряли обвід великого пальця моєї правої руки і задовольнилися тим, бо в них математично точно вираховано, що обвід великого пальця дорівнює половині обводу зап'ястя, і так само встановлено співвідношення між зап'ястям, шиєю та грудьми. Отже, користуючись своїми розрахунками і моєю старою сорочкою, розстеленою перед ними на землі як зразок, швачки вготували сорочки, що цілком пасували до мого зросту. Одяг шили мені триста кравців, які знімали з мене мірку вже іншим способом: я став навколішки, а вони приставили до моєї шиї драбину і, вилізши на верхній її щабель, спустили від мого коміра до підлоги важок на мотузочці, довжина якої мусила відповідати довжині мого камзола. Поперек і руки я виміряв сам. Працювали кравці в моєму будинку, бо найбільший у цілій країні дім не вмистив би мого костюма, і коли він був готовий, то виглядав неначе

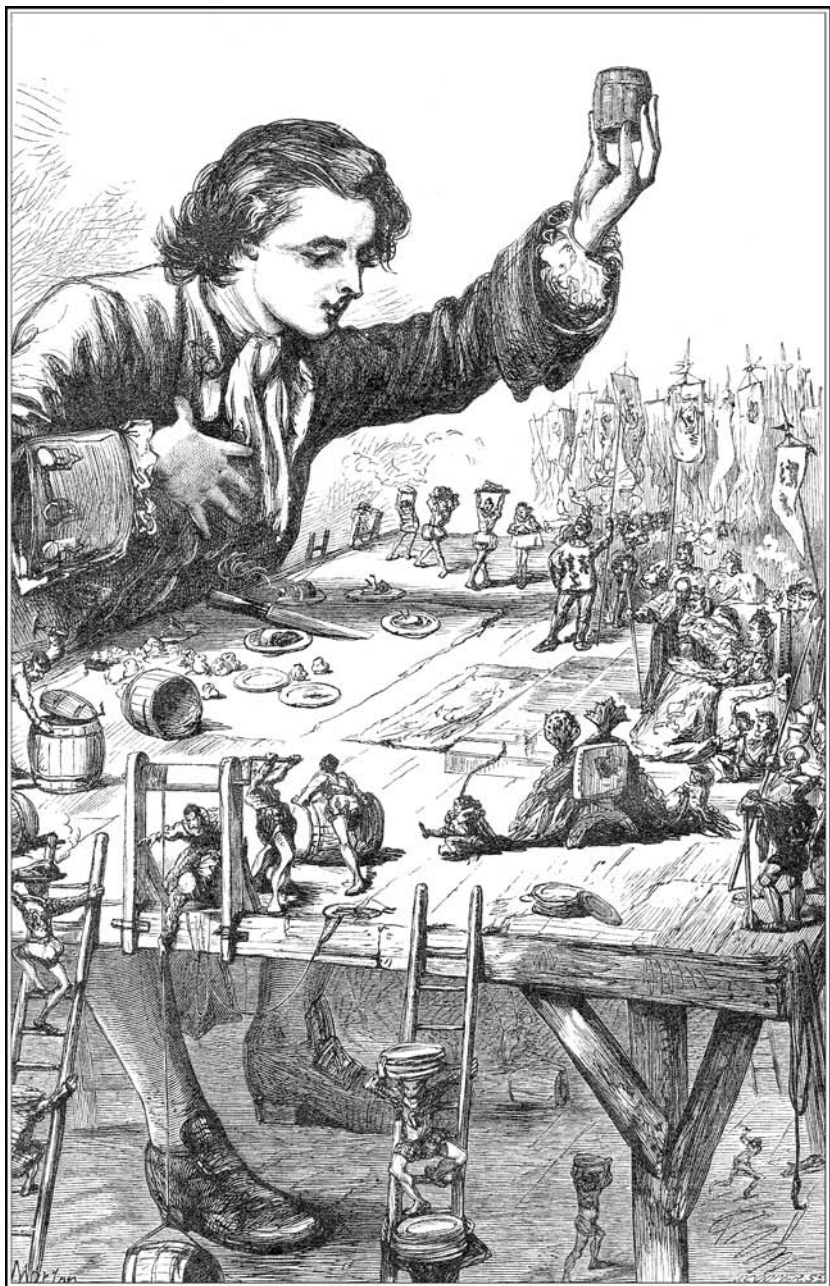
печворк¹, пошитий англійськими дамами; тільки мій був однокольоровий.

Триста кухарів працювали в невеличких зручних бараках, збудованих біля мого будинку, де вони жили зі своїми родинами, готуючи по дві страви до сніданку, обіду та вечері. Я брав у жменю двадцять лакеїв і ставив їх на стіл; сотня їх прислужувала внизу, на підлозі: одні — підносячи тарелі з їжею, інші — підкочуючи бочки з вином та різними напоями. Ті, що були нагорі, на мою вимогу, піднімали їх дотепним способом за допомогою валу з вірвовкою, як в Європі ми витягаємо відро з криниці. Тарілки їжі і кухля напоїв вистачало мені на один ковток, їхня баранина поступається нашій. Яловичина зате — просто чудова. Іноді мене частували окостом такого розміру, що я тричі одкушував од нього; тільки це траплялося рідко. Прислужники були страшенно здивовані, побачивши, як я їв його разом із кістками, як їдять у нас ніжку жайворонка. Я за одним разом ковтав цілу гуску чи індику і, мушу зізнатися, вони були куди смачніші за наших. Дрібною ж птиці я брав штук по двадцять, а то й по тридцять на кінець ножа.

Одного дня його величність, повідомлений про мій побут, висловив бажання пообідати в мене разом зі своєю дружиною та молодими принцями й принцесами крові. Коли вони з'явились, я розмістив їх у парадних кріслах із почтом по обох боках стола, якраз навпроти себе. Був з ними і Флімнеп, лорд скарбниці, із білим жезлом в руці. Я спостеріг, що він раз у раз скося поглядав на мене, але їв більше ніж звичайно на честь любої моєї батьківщини і на подив двору. Я маю деякі підстави гадати, що цей обід дав Флімнепові привід обмовити мене перед його величністю, бо хоч він зовні поводився зі мною більш по-приятельському, ніж дозволяє його похмура вдача, але завжди був моїм потаєнним ворогом. Флімнеп змалював імператорові скрутне становище скарбниці; указав на великі відсотки, за які мусив брати позику; на падіння на дев'ять відсотків проти паритету курсу кредитних білетів;

---

¹ *Patchwork* — шось зроблене з клаптів.

на те, що я коштував уже його величності понад півтора мільйона спрагів (найбільша в ліліпутів золота монета з лелітку завбільшки) і, нарешті, сказав, що порадив би імператорові позбутися мене при першій же нагоді.

Тут я мушу реабілітувати одну премилу леді, яка безневинно постраждала через мене. Лордові скарбниці спало на думку приревнувати до мене свою дружину, бо якісь злі язики повідомили його, ніби її ясновельможність закохалась у мою особу, і при дворі один час ширилася скандальна поголоска, ніби вона таємно приїздила якось до мене. Я урочисто заявляю, що все це — найпідліша брехня, побудована лише на тім, що її ясновельможність обдарувала мене невинними знаками прихильності та приязні. Я зізнаюсь, що вона часто підїздила до мого будинку, але ніколи не ховалась із цим, і в кареті її завжди було ще троє — здебільшого її сестра, донька та подруга, але так само відвідували мене й інші придворні дами. Прошу слуг моїх сказати, чи бачив хто з них коли-небудь біля моїх дверей карету, не знаючи, хто в ній сидить. У таких випадках, коли слуга повідомляв мене про гостей, я зазвичай тієї ж миті підходив до дверей і, привітавши їх, обережно брав у руки карету з двома кіньми (бо коли їх було шестеро, форейтор завжди випрягав чотирьох) і ставив її на стіл, навколо якого я зробив переносний бар'єр із п'яти футів заввишки, щоб запобігти нещасним випадкам. Часто на столі в мене було відразу по чотири карети з кіньми, повні товариства. Я сидів тоді в кріслі, нахиливши до них голову, і, поки був зайнятий отак одною, фурмани повільно обїжджали навколо мого столу з іншими. У таких розмовах я провів багато дуже приємних пообідніх годин. Але ні лордові скарбниці, ні двом його інформаторам — Кластрілеві та Дранло (я називаю їх тут, а вони хай собі роблять що хочуть) — не пощастить довести, що будь-яка особа приїздила до мене інкогніто, крім державного секретаря Релдреселя, відрядженого до мене спеціальним наказом його величності, як я оповідав раніше. Я не затримувався б так довго на деталях, якби тут не йшлося про репутацію знатної дами, не кажучи вже й про мою власну, дарма що я мав тоді титул нардака, якого не

мав і сам лорд скарбниці. Всі ж знають, що він тільки гламглам, тобто має титул на один ступінь нижчий, ніж я, як маркіз в Англії нижчий проти герцога. Я згоден, проте, визнати, що його посада дає більше прав, ніж моя.

Ці обмови, про які я довідався згодом при одній, не вартій згадки, нагоді, на певний час озлобили лорда скарбниці проти його дружини, а ще більше проти мене, і хоч він, нарешті, переконався, що його обдурено, і помирився з дружиною, але я назавжди втратив його довір'я, а незабаром побачив, що хутко втрачаю й прихильність його величності, на якого, безперечно, дуже впливав той його улюбленець.

Розділ VII

Автор, діставши звістку про намір обвинуватити його в державній зраді, тікає до Блефуску. Як прийняли його там

Раніше ніж розповідати про мій від'їзд із Ліліпутії, слід, мабуть, сказати читачеві кілька слів про інтригу, що два місяці поспіль точилася проти мене.

Через незначне своє походження я завжди стояв осторонь царських дворів і, хоч і чув чимало про коверзування великих монархів та міністрів, ніколи не сподівався таких жахливих наслідків од них у цій далекій державі, керованій, як здавалося мені, принципами, зовсім не подібними до європейських.

Саме тоді, як я зібрався відвідати імператора блефускуанців, одного вечора, дуже таємно, в закритих ношах прибув до мене один поважний придворний (якому я зробив дуже велику послугу під той час, коли він був у неласці в його величності) і, не називаючи свого імені, зажадав побачення. Носіїв одіслано. Поклавши в кишеню камзола ноші разом із його ясновельможністю, я звелів вірному челядникові казати всім, що нездужаю і уклався спати, а сам увійшов до помешкання, зачинив двері, поставив своїм звичаєм ноші на стіл і сів коло них. Коли ми обмінялися

привітаннями, я помітив велику заклопотаність на виду його ясновельможності й запитав про її причини. Тоді він попросив терпляче вислухати його в справі, яка великою мірою стосувалася моєї честі та мого життя. Сказав він — бо я записав його слова зараз же, як він пішов, — таке:

— Насамперед, — почав він, — вам треба знати, що останнім часом кілька разів і найтаємнішим способом скликали засідання державної ради з приводу вас, і два дні тому його величність ухвалив остаточне рішення.

Ви дуже добре знаєте, що Скайреш Болголам (гелбет, або головний адмірал) мало не від часу вашого прибуття сюди є вашим запеклим ворогом. Перші причини цього мені невідомі, але ненависть його особливо збільшилася після вашої перемоги над блефускуанцями, що зовсім затьмарила його славу як адмірала. Цей лорд, спільно з лордом скарбниці Флімнепом, про неприязнь якого до вас через його дружину знають усі, генералом Лімтоком, камергером Лалконом і найвищим суддею Белмафом, склали акт, де вас обвинувачують у державній зраді та в інших злочинах, за які карають смертю.

Цей вступ так роздратував мене, свідомого своїх заслуг і невинності, що я зібрався був перебити його, але він попросив мене мовчати і вів далі.

— На подяку за вчинені вами мені послуги, я, ризикуючи головою, здобув, протоколи засідань ради і скопіював акт обвинувачення. Ось він:

ПУНКТИ ОБВИНУВАННЯ КВІНБУСА ФЛЕСТРИНА (ЧОЛОВІКА-ГОРИ)

П у н к т І

З огляду на те, що за царювання його імператорської величності Келіна Дефара Плюна спеціальним актом, під загрозою кари, як за державну зраду, заборонено мочитися на садибі імператорського палацу і що, незважаючи на це, вищеназваний Квінбус Флестрін, явно порушуючи згаданий закон, під тим приводом, ніби гасить пожежу, яка спалахнула в покоях її імператорської величності, найлюбішої дружини імператорської, злісно, по-зрадницькому і

по-гаспидському звільнившись від своєї сечі, погасив зазначену пожежу в зазначених покоях, будучи і перебуваючи в садибі зазначеного імператорського палацу всупереч наявному щодо цього закону й своєму обов'язкові і таке інше, і таке інше.

Пункт II

Що зазначений Квінбус Флестрін, привівши до королівського порту флот імператора Блефуску й доставши від його імператорської величності наказ захопити і всі інші кораблі зазначеної імперії Блефуску з тим, щоб обернути імперію Блефуску на нашу провінцію з призначеним од нас віце-королем і знищити та скарати не тільки емігрантів із секти тупоконечних, а й усіх тих тубільців, що не зречуться зараз же своєї тупоконечницької ересі — вищеназваний Квінбус Флестрін як перекинчик і зрадник його найласкавішої та найпресвітлішої величності просив увільнити його від виконання цього розпорядження, бо він, мовляв, не хоче позбавляти безневинний народ волі та життя.

Пункт III

Що, коли до його величності прибула, як відомо, делегація блефускуанців благодати замирення, зазначений перекинчик Флестрін почав допомагати послам, радити й підмовляти їх, хоч і добре знав, що вони служать монархові, який тільки-но був одвертим ворогом його величності й одверто воював із ним.

Пункт IV

Що зазначений Квінбус Флестрін, усупереч обов'язкам вірнопідданого, доставши тільки усний дозвіл його величності, має намір одвідати державу та двір імператора Блефуску і під приводом цього візиту хоче в дійсності позрадницькому та віроломно допомогти й підмовити імператора Блефуску проти нашого імператора, одвертим ворогом якого він тільки-но був і воював із ним.

— Є там ще й інші статті, та я наводжу найважливіші. Під час обговорення пунктів обвинувачення його велич-

ність, треба визнати, виявив надзвичайну поблажливість, згадуючи раз у раз про ваші заслуги і намагаючись зменшити тим вашу провину. Міністр скарбниці й адмірал, проте, наполягали, щоб вас стратили щонайжахливішим і щонайганебнішим способом, підпаливши вночі будинок, де ви живете. Генерал Лімток вважає за краще вислати проти вас тисяч двадцять солдатів з отруйними стрілами для ваших рук та обличчя. Дехто пропонував намастити ваші сорочки та простирадла маззю, від якої все тіло свербить так, що ви самі розпанахаєте його й умрете в невимовних муках. Генерал приєднався до цієї думки, так що тривалий час більшість була проти вас. Але імператор, вирішивши по змозі щадити ваше життя, притяг, нарешті, на свій бік камергера.

Тоді ж таки Релдресел, перший секретар таємної ради, який завжди давав докази щирої до вас приязні, дістав од імператора наказ висловитись, що він і зробив, виправдавши вашу гарну про нього думку. Він погодився, що злочини ваші великі, але вони не виключають милосердя, найбільшої чесноти монарха, що так справедливо вславила його величність. Він сказав, що дружба між ним і вами відома кожному і що високі збори, мабуть, вважатимуть його через це за небезстороннього, але, скоряючись одержаному наказові, він відверто висловить свою думку. Якби його величність, зважаючи на ваші заслуги й слухаючись своєї милосердної вдачі, захотів би зберегти ваше життя і тільки дав розпорядження вийняти вам обидва ока, то, на його нікчемну думку, такий спосіб і задовольнить правосуддя, і змусить увесь світ вітати лагідність імператора та розум і великодушність тих, що мають за честь бути його радниками. Брак очей аж ніяк не відіб'ється на вашій фізичній силі, якою ви ще можете бути корисним його величності; темнота навіть збільшить вашу відвагу, бо ви не бачитимете небезпеки, бо саме побоювання за ваші очі найбільше перешкодило вам привести сюди весь ворожий флот, і для вас досить буде дивитися й очима міністрів, бо так само роблять і найбільші монархи.

Державна рада зустріла цю пропозицію дуже неприязно. Адмірал Болголам не міг стриматися і, підвівшись,

LINTON

E. Morten

розлютований, сказав, що дивується, як секретар наважується захищати зрадника, і додав, що заслуги ваші, з міркувань державного порядку, тільки обтяжують вашу провину; що коли ви, лише помочившись, здатні були погасити пожежу в покоях її величності (про це йому гидко й згадувати), то іншим разом ви тим-таки способом можете викликати повінь і затопити палац; що та сила, яка дозволила вам полонити кораблі блефускуанців, дасть вам змогу по першій же сварці відвести їх назад. Він запевняв, крім того, ніби має певні підстави вважати вас за однодумця секти тупоконечних, а що зрада в серці з'являється раніш, аніж її виявляють, то він обвинувачував вас у зраді й категорично вимагав вашої смерті.

До цієї думки приєднався й міністр скарбниці. Він доводив, що утримувати вас коштувало вже його величності багато грошей, а далі буде й зовсім надсилу державі, що пропозиція секретаря не тільки не зарадить цьому лихові, ще й збільшить його, бо, як то показали спроби осліплення деяких тварин, після цієї операції їдять ще більше і швидко гладшають. Він підкреслив також, що його свята величність і рада, які судять тепер вас, в сумлінні своїм певні вашої провини, і це одне дає вже право засудити вас, не шукаючи формальних доказів за вимогою букви закону.

Його ж величність, виступаючи рішуче проти нашої страти, ласкаво пояснив, що коли рада вважає осліплення за недостатню міру, то її можна збільшити додатковою карою. Тоді ваш прихильник, секретар, попросив ще раз слова і, відповідаючи міністрові скарбниці з приводу великих витрат на ваше утримання, сказав, що його ясно-вельможність, розпоряджаючися усіма прибутками імператора, може легко запобігти цьому лихові, день у день зменшуючи вам пайку, і тоді, не маючи вдосталь харчів, ви почнете слабшати, худнути, втратите апетит і загинете за кілька місяців. Перевага цього способу ще й у тім, що розкладання вашого трупа буде менш небезпечне, бо ви зменшитесь більше ніж удвоє, і відразу ж по вашій смерті п'ять чи шість тисяч підданців його величності спромо-

жуться за два-три дні відділити на трупі м'ясо від кісток, поскладати його на вози, одвезти та закопати, щоб не було зарази, десь далеко, а скелет залишиться як пам'ятник, на подив нащадкам.

Отже, через велику приязнь до вас секретаря, справу було розв'язано компромісом. Проект поволі заморити вас голодом ухвалено тримати в суворій таємниці, а вирок про осліплення вас запротокольовано. Заперечував проти нього тільки адмірал Болголам, креатура імператриці, якого її величність безнастанно підмовляла наполягати на вашій смерті, завжди злостячись на вас за ганебний та беззаконний спосіб, яким ви загасили пожежу в її покоях.

Через три дні до вас відрядять вашого друга-секретаря. Він зачитає вам акт обвинувачення, а тоді відзначить велику поблажливість та ласкавість його величності і ради, завдяки яким вас засуджено тільки на втрату очей. Його величність не має сумніву, що ви покірно та з подякою скоритесь присудові. Двадцять хірургів його величності будуть присутні при цьому, аби стежити за перебігом операції, яку робитимуть, пустивши у ваші очні яблука дуже гострі стріли, коли ви лежатимете на землі.

Полишаю на вашу розсудливість ужити відповідних заходів; я ж, аби не збуджувати ні в кого підозри, маю негайно повертати додому так само таємно, як і прибув.

І його ясновельможність поїхав, а я залишився стурбований і збентежений.

У ліліпутів є звичай, запроваджений цим монархом та його міністрами і дуже відмінний, запевняли мене, від практики колишніх часів. Якщо, задовольняючи мстивість монарха або злість якогось його фаворита, суд виносить особливо суворий вирок, то імператор на зборах державної ради завжди виголошує промову, виявляючи в ній свою велику лагідність і добрість як прикмети його вдачі, відомі та визнані всіма. Промову відразу ж розголошують по всій державі, і ніщо не жахає народ так, як це вихвалання милосердя його величності, бо чим довша та переконливіша промова, тим, як спостережено, більш нелюдською буде кара і тим невиннішою жертва. Мушу признатись,

що не призначений ні народженням своїм, ні вихованням до ролі придворного, я був поганий суддя в таких питаннях і не вбачав у присуді ні лагідності, ні ласкавості, і вважав його (мабуть, помилково) скоріше за суворий, ніж за милосердний. Іноді мені спадало на думку виступити самому на захист себе, бо хоч я й не міг заперечувати наведених у пунктах фактів, але сподівався, що вони дозволяють трохи пом'якшити вирок. Щоправда, перечитавши за життя свого про багато подібних процесів, я помітив, що вони завжди закінчуються так, як бажають судді, і не наважився при таких критичних обставинах звіритися на таких могутніх ворогів. Іноді мене спокушала думка про опір, бо, коли я був вільний, мене навряд чи подолали б усі сили тої імперії. Я легко міг закидати камінням і зруйнувати столицю; але, згадавши дану мною імператорові присягу, ласку, якою він обдаровував мене, і високий титул нардака, відразу ж із огидою відкинув цей проект. Я аж ніяк не міг засвоїти двірську вдячність і переконати себе, що теперішня суворість імператора звільняє мене від усіх колишніх моїх зобов'язань.

Нарешті я спинився на ухвалі, за яку мене, мабуть, слід було б піддати справедливому осудові, бо треба зізнатися, що очі свої, а значить і волю, я зберіг лише завдяки моїй жвавості та цілковитій недосвідченості. Якби я знав тоді натуру монархів та міністрів і їхнє поведження зі злочинцями, винними ще менше за мене, так, як я вивчив їх згодом, придивляючись до багатьох інших дворів, то не перечив би і навіть з охотою скорився такому милостивому присудові. Але я був молодий, мав дозвіл його величності відвідати імператора Блефуску і написав своєму другові секретареві листа, повідомляючи про свій від'їзд, дозволений його величністю. Не чекаючи відповіді, я того ж ранку подався до берега, де стояв наш флот. Там я взяв великий військовий корабель, прив'язав канат до його носа, витяг якір, роздягся, поклав, на корабель свою одіж і ковдру, що приніс під пахвою, і, тягнучи за собою судно, де вплав, а де вбрід, дістався королівського порту Блефуску, де блефускуанці давно чекали на мене. Вони дали

мені двох людей, аби провести мене до столиці, яка так само зветься Блефуску. Я поніс їх на руках і, не дійшовши двохсот ярдів до міської брами, спинився і попросив оповістити якого-небудь секретаря, що я чекаю розпоряджень його величності. Через годину мені відповіли, що імператор разом з усією родиною та найвельможнішими царедворцями вирушив мені назустріч. Я пройшов ще сто ярдів. Імператор та почет злізли з коней, а імператриця й дами вийшли з карет, при цьому я не помітив з їхнього боку ніяких ознак здивування або страху. Я ліг на землю, щоб поцілувати руку його величності та імператриці. Привітавшись, я сказав, що прибув до них з дозволу імператора ліліпутів, аби мати честь побачити такого могутнього монарха та прислужитися йому, наскільки це не шкодитиме інтересам мого імператора. Про неласку царську я не згадав і словом, бо мене офіційно про неї не повідомлено, і я міг нічого не знати про такі наміри. Разом із тим я мав підстави гадати, що імператор не захоче розголошувати секрет, коли я не буду вже під його владою; але, як виявилось пізніше, я помилявся.

Я не буду стомлювати читача докладним описом мого прийому при дворі, що цілком відповідає гостинності великого монарха, й омину незручності, викликані відсутністю придатного будинку та ліжка, що змусили мене спати просто на землі, вкриваючись своєю ковдрою.

Розділ VIII

Щаслива нагода дозволяє авторові знайти спосіб покинути Блефуску і, подолавши деякі труднощі, повернутися цілим та неушкодженим на батьківщину

За три дні по прибутті, пішовши з цікавості на північно-східне узбережжя острова, я, на відстані щось із півмилі, помітив у морі річ, що скидалася на перевернутий догори дном човен. Роззувшись та скинувши шкарпетки і пройшовши бродом ярдів двісті, я виразно побачив, що

то й дійсно був човен, який, одірваний, гадав я, бурею від якого-небудь корабля й підштовхуваний припливом, наближався до мене. Я відразу ж повернувся до міста і попросив його величність довірити мені двадцять найбільших кораблів із числа тих, що лишилися в них після розгрому флоту, та триста моряків з віце-адміралом на чолі. Флот поплив навколо острова, а я найкоротшим шляхом пішов назад до місця, де вперше побачив човен, і переконався, що приплив підігнав його ще ближче. У всіх матросів були мотузки, які я заздалегідь позсукував до належної товщини. Коли прибули кораблі, я роздягнувся й увійшов у воду; спочатку брів мілиною, а ярдів за сто від човна мусив поплисти. Матроси кинули мені кінець мотузки; його я закріпив в отворі в передній частині човна, а другий кінець прив'язав до військового корабля; тільки користі з цього було мало, бо я не діставав дна ногами і мусив гнати човна, пливучи ззаду та підштовхуючи його одною рукою. Приплив допомагав мені. Я плив дуже швидко і незабаром міг уже стати на дно по підборіддя у воді. Перепочивши дві-три хвилини, я знову почав штовхати човен і штовхав його, доки вода опустилася мені під пахви. Тепер, коли найважчу частину роботи було закінчено, я взяв інші мої мотузки, складені на одному з кораблів, і прикріпив їх спершу до човна, а потім до дев'яти суден, що супроводили мене. Вітер був сприятливий, матроси тягли човен на буксирі, я підштовхував його ззаду, і в такий спосіб ми наблизилися на сорок ярдів до берега. Коли приплив скінчився, я витягнув човен на суше, з допомогою двох тисяч матросів вірьовками та машинами перекинув його догори дном і побачив, що він постраждав мало.

Не буду надокучати читачеві, розповідаючи про труднощі, які довелося мені подолати, щоб за допомогою, весел (робив я їх десять днів) привести свого човна до королівського порту Блефуску, де мене дожидала юрба народу, яку страшенно вразили велетенські розміри судна. Я сказав імператорові, що цей човен прислала мені моя щаслива доля, щоб приставити мене до місця, звідки я зможу

дістатися батьківщини, і просив його величність звеліти, щоб мені дали потрібні для обладнання судна матеріали, а разом із тим і дозволити виїхати. Зробивши кілька похвальних для мене заперечень, його величність ласкаво задовольнив моє прохання.

Увесь цей час я дуже дивувався, що до блефускуанського двору не приїздить по мене посланець од нашого імператора. Він, як згодом виявилось, не знав, що мені відомі його наміри, і думав, ніби я вибрався до Блефуску з візитом, згідно з його, добре відомим при нашому дворі, дозволом, і за кілька днів, по закінченні всіх церемоній, повернуся назад. Зрештою, така тривала відсутність почала непокоїти його і, порадившись зі скарбником та його прибічниками, він вирядив до Блефуску поважного урядовця з копією акта обвинувачення. Посланцеві було доручено висвітлити монархові Блефуску все милосердя імператора, що задовольнився такою незначною карою, як позбавлення мене обох очей, і переказати, що я втік од правосуддя і протягом двох годин мушу повернутися до ліліпутів. У противному ж разі у мене мали відібрати титул нардака і оголосити зрадником. Імператор не має сумніву, додав до цього посланець, що його брат — володар Блефуску, — аби зберегти мир і приязнь між обома країнами, негайно вишле мене зі своєї держави, закутого по руках і ногах, як перекинчика.

Імператор блефускуанців по триденній нараді послав дуже чемну відповідь із безліччю перепрошень. Він писав, що вислати мене закутого, як то добре знає і його брат, — неможливо; з другого боку, хоч я й позбавив його флоту, але завдяки моїй допомозі було підписано мирну угоду, і, нарешті, незабаром питання розв'яжеться само собою на обопільну користь, бо я знайшов величезного човна, який він звелів опорядити за моїми вказівками та власною допомогою, і через кілька тижнів, як сподівається він, обидві імперії позбудуться такого нестерпного тягара.

Із цією відповіддю посланець вернувся до Ліліпутії, а блефускуанський монарх розповів мені про все, що сталося, і в той же час, під великим секретом, запропонував

захищати мене, якби я погодився вступити до нього на службу. Дарма що вірив його ширості, я не хотів більше покладатися ні на монархів, ні на міністрів і, висловивши глибоку вдячність за честь, уклінно просив пробачити мені мою відмову. Я сказав, що, коли вже лиха чи щаслива доля посилає мені човен, то я волю краще загинути в океані, ніж бути причиною розбрату між двома такими могутніми монархами. Імператор нічим не виявив свого незадоволення, а потім я випадково дізнався, що і він, і більшість його міністрів були навіть дуже раді моїй відповіді.

Зазначені міркування змушували мене виїхати швидше, ніж я збирався, і двір, нетерпляче чекаючи його, дуже охоче допомагав мені. П'ятсот майстрів шили двоє парусів, склавши в тринадцять шарів сувої свого найцупкішого полотна. Скручуючи по двадцять-тридцять щонайтовщих канатів, я сам поробив собі снасті. Великий камінь, який мені, по довгих розшуках, пощастило знайти на березі, став мені за якір. На промашування човна та інші потреби використано лій із трьохсот здоровенних корів. Із неймовірними труднощами зрізав я кілька найбільших будівельних дерев на весла та щогли, в чім, щоправда, обробляючи їх, допомагали мені корабельні теслі його величності після того, як я зробив їх начорно.

Приблизно через місяць, коли все було готово, я попросив у його величності аудієнції, щоб попрощатися з ним і дістати його розпорядження. Імператор і королівська родина вийшли з палацу; я ліг ниць поцілувати йому руку, яку він ласкаво подав мені; так само зробили імператриця та молоді принци. Його величність подарував мені п'ятдесят гаманів з двомастами спрагів у кожному та свій портрет на повний зріст; портрета я заховав у рукавичку, щоб не зібгати його. Церемоніал від'їзду був занадто складний, аби втомлювати ним читача.

У човен я поклав сто бичачих туш та триста овечих, відповідний запас води та хліба і стільки печеного та вареного м'яса, скільки спромоглися приготувати чотириста кухарів. Крім того, я взяв живих шість корів, двох бугаїв і стільки ж овець та баранів, щоб вирощувати їх в

Англії, а також чималу в'язку сіна та мішок збіжжя їм на годівлю. Я охоче забрав би з собою з дюжину тубільців, але імператор не дозволив цього і, не задовольнившись обшуком у моїх кишенях, зажадав урочистої обіцянки не завозити нікого з його підданців навіть з їхньої згоди або бажання.

Закінчивши якнайкраще всі приготування, 24 вересня 1701 року, о шостій годині ранку, я розпустив паруси і, пройшовши при південно-східнім вітрі близько чотирьох ліг у північному напрямі, ввечері того ж таки дня помітив на відстані півліги на північному заході якийсь маленький острів. Я повільно посувався вперед і кинув якір із завітрянного боку, здавалося, безлюдного острова. Я трохи підживився і ліг відпочити. Спав я добре і, гадаю, щонайменше шість годин, бо через дві години по тому, як я прокинувся, почало розвиднятись. Ніч була світла. Я поснідав перед світанком і, піднявши якір, при сприятливім вітрі, рушив у тому ж таки напрямі, як і вчора, орієнтуючись по своєму кишеньковому компасові. Я мав намір дістатися, коли буде змога, одного з островів, що лежали, гадав я, на північний схід од Ван-Діменової Землі. Того дня я не бачив нічого, але наступного дня, близько третьої години, від'їхавши від Блефуску, за моїми розрахунками, на двадцять чотири ліги, побачив парус, що прямував на південний схід, тоді як я плив просто на схід. Я гукав, але не дістав ніякої відповіді; потім вітер ущух, і я міг спробувати наздогнати судно. Я розпустив усі, які мав, паруси, а через півгодини з корабля побачили мене, викинули прапор і вистрелили з гармати. Нелегко висловити радість, яка охопила мене від несподіваної надії побачити знову улюблену батьківщину та залишених там любих близьких людей. Корабель згорнув частину парусів, і я підплив до нього 26 вересня між п'ятою та шостою вечора. Серце моє закалатало сильніше, коли я побачив на нім англійський прапор. Я поклав своїх корів та овець в кишені камзола і ступив на корабель з усім моїм маленьким вантажем. То було англійське торговельне судно, що південними та північними морями поверталось з Японії

під командою капітана Джона Бідделя з Дентфорда — дуже чемної людини й прегарного моряка. Ми були тоді під 30 градусом південної широти. Екіпаж судна складався з п'ятдесяти моряків, і тут я зустрів одного свого давнього товариша Пітера Вільямса, який дав перед капітаном гарну характеристику мені. Цей джентльмен поводився зі мною дуже люб'язно і спитав, звідки я повертаюся та куди прямую. Я розповів йому про це кількома словами, але він подумав, що я марю і що пережиті нещастя потьмарили мій розум. Тоді я видобув із кишені своїх корів та овець, які, дуже вразивши його, переконали в правдивості моїх слів. Потім я показав йому подароване мені імператором Блефуску золото, портрет на повний зріст його величності та деякі інші дивинки з тої країни. Я подарував йому два гамани з двомастами спрагів у кожному та обіцяв презентувати, як повернемося до Англії, ще тільну корову та кітну овечку.

Не втомлюватиму читача подробицями нашої, загалом щасливої, подорожі. Ми прибули в Дувр 13 квітня 1702 року. Я мав на судні єдину неприємність — пацюки затягли одну з моїх овець, і я знайшов коло їхньої нірки тільки обгризені кістки. Решта худоби доїхала благополучно і, пущена на пашу в Грінвічі, чудово відгодувалася на смачній траві тамтешніх луків, хоч я й побоювався шкідливих наслідків. Я не міг би зберегти їх під час такого довгого переїзду, якби капітан не давав мені іноді найкращих своїх сухарів, які я товк на пил і, змішуючи з водою, завжди годував ними мою худобу. За недовгий час мого перебування в Англії я заробив чималі гроші, показуючи її різним поважним особам та просто цікавим, а перед другою моєю подорожжю продав за шістьсот фунтів. Повернувшись з останньої подорожі, я побачив, що худоба дуже розплодилася, особливо вівці, і, сподіваюся, їхня тонка вовна буде дуже корисною нашій вовнопрядильній промисловості.

Із дружиною та дітьми я прожив тільки два місяці, бо невситима жадоба бачити чужі країни штовхала мене на нові пригоди. Залишивши дружині тисячу п'ятсот фунтів готівкою та влаштувавши її в гарному будинку в Редріфі, решту грошей я взяв із собою, обернувши їх частково на

крам і сподіваючись збільшити свої статки. Старший мій дядько Джон залишив мені маєток біля Епінга, який давав близько тридцяти фунтів щорічно; тримав я в довготерміновій оренді ферму «Чорний бугай» у Фетер-Лейні, яка давала стільки ж. Отже я не боявся, що родину мою змушена буде підтримувати парафія. Син мій Джоні, названий так на честь свого дядька, навчався в початковій школі і був слухняним хлопчиком. Моя донька Мері (вона тепер одружена й має дітей) училася тоді шити. Я попросився з дружиною, сином та донькою, не без сліз з обох сторін, і сів на торговельний корабель «Едвенчюр», місткістю в триста тонн, який під командою капітана Джона Ніколеса йшов із Ліверпуля до Серата.

Та описові цієї подорожі треба присвятити окрему частину моїх спогадів.

ВІНБУСОВІ ФЛЕСТРИНОВІ, ЧОЛОВІКОВІ-ГОРІ

Ода

Тітті Тіта, есквайра поета-лауреата
його величності імператора Ліліпутії

(Англійський переклад)

Подивлюсь —
І гублюсь:
Чи ж очам,
Даним нам,
Обійнять
Твою стать?
Я б хотів,
Щоб мій спів
Вихваляв —
Прославляв
І тебе,
І разом з тим мене.
Весь твій жар —
Музи дар.
Бард старий
Говорив
Про твою
Миць страшну,
Як казав,
Що тримав

Довгий час
Дід Атлас
На плечах
Склепіння в небесах.
Щоб дійти
До мети,
Суне він —
Наш Флестрін —
Через діл,
Через бір.
Як іде —
Все гуде;
Пасма ж гір,
Наче звір,
Стугоняць
І до шпилів тремтять.
А війська, —
Копняка
Щоб, бува,
Їм не дав, —
Ну тікать!
Всі біжать
Перед ним,
Бо один
Рух ноги —
І полків
Дужу рать
Тоді вже не зібрать.
Злива стріл
Звідусіль
Та дротків-
Гостряків
Хай летить!
Не вразить
Їм його:
Усього
Лиш діткнуть,
Ледь шпигнуть
Й без пораз
Одскочать геть ураз.
Як дмухне —
Розжене
Всі хмарки

Навкруги.
Мовив щось —
Всім здалось,
Ніби грім
Загримів.
Як він їсть,
З наших міст
Крик бринить:
Він нас поголодить.
Стане пить —
Здрижить
Сам Нептун
Буркотун.
Щоб учуть
Оди суть,
Ти мене
На плече
Підсади;
Я ж тоді
Підведуь
І неба доторкнуь.

ЧАСТИНА ДРУГА
ПОДОРОЖ ДО БРОБДІНГНЕГУ

Розділ I

Опис шторму. По прісну воду послано човен, і автор вирушає на нім досліджувати країну. Його, покинутого на березі, підбирає тубілець і відносить до садиби одного фермера. Прийом його і різні пригоди, що там трапилися. Опис жителів

Приречений своєю натурою і долею на непокійне та діяльне життя, я через три місяці по поверненні знову залишив рідний край і 20 червня 1702 року відплив з Даунса на кораблі «Едвенчур», який під командою капітана Джона Ніколеса з Корнуельса йшов до Серата. До мису Доброї Надії, де ми спинилися заpastися свіжою водою, подував ходовий вітер, але тут виявилось, що корабель протікає, а до того ж і капітан наш захворів на переміжну пропасницю. Ми мусили розвантажити судно й простояли там до кінця березня. Тоді ми розпустили паруси і здійснили гарну подорож аж до Мадагаскарської протоки; коли ж опинилися на північ од Мадагаскару, десь на п'ятому градусі південної широти, то помірний вітер, що, як спостережено, від початку грудня до початку травня завжди дме тут з північного заходу, 19 квітня почав дути сильніше, ніж звичайно та більше з заходу, і так тривало

двадцять днів. Під цей час нас однесло трохи на схід од Молуккських островів та градусів на три на північ від екватора, як обчислив 2 травня наш капітан. Вітер тоді вже вщух, і настала абсолютна тиша, з чого я немало радів; капітан же, дуже досвідчена у плаванні цими морями людина, звелів нам усім готуватися до шторму, який і справді зірвався наступного дня, коли подув південний вітер, так званий південний мусон.

Бачачи, як він дужчає, ми згорнули блінд і збирались уже згортати й фок, але погода все гіршала і, обдивившись, чи добре прикріплені наші гармати, ми прибрали бізань. Судно було у відкритому морі, і ми визнали за краще йти за вітром, ніж лягати в дрейф. Ми зарифили фок і поставили його, а тоді напнули шкоти. Румпель лежав на вітрі. Корабель тримався добре. Ми закріпили передній нірал, але парус розірвався. Тоді ми спустили рею, зняли з неї парус і весь такелаж. Шторм лютував; море загрозливо бурхало. Ми не хотіли спускати брам-стеньги, бо судно йшло за вітром, а брам-стеньга, як нам було відомо, допомагає керувати кораблем і збільшує його хід особливо у відкритому морі. Коли буря вщухла, поставили грот та фок і лягли в дрейф; потім розгорнули бізань, великий та малий марселі. Вітер дув із південного заходу і гнав нас на ост-норд-ост. Ми закріпили швартови до штирборту, послабили браси на завітрянних реях, збросили буліні й закріпили їх. Маневрували ми за допомогою бізані, намагаючись використовувати вітер, і розгортали стільки парусів, скільки могли витримати щогли.

Під час цього шторму із дужим вест-зюйд-вестом нас, за моїми підрахунками, однесло ліг на п'ятсот на схід, але визначити точно, в якій частині світу ми опинилися, не міг і найстаріший моряк з нашого судна; їжі в нас було досить, корабель буря не пошкодила, екіпаж був у доброму здоров'ї, дуже бракувало тільки води. Щоб нас не занесло до північно-західних берегів Великої Татарії, а там і до Льодовитого океану, ми визнали за краще йти тим же курсом, ніж повертати на північ.

16 червня 1703 року юнга на щоглі вгледів землю, а 17-го ми стояли вже коло великого острова, а може, й континенту.

нту (ніхто ж бо не знав, що воно таке), од якого виганялась у море недовга коса, а за нею видніла бухта, занадто мілка для судна місткістю понад сто тонн. Об'якорившись на лігу від бухти, капітан одрядив по воду баркас із дванадцятьма добре озброєними матросами і посудом для води на той випадок, якби вона там знайшлася. Попросив дозволу поїхати з ними і я, бажаючи оглянути країну і зробити які вдасться відкриття. Висадившись на острів, ми не знайшли ні річки, ні джерельця, ні будь-яких ознак людності. Матроси, шукаючи прісної води, пішли берегом, а я сам подався в глиб острова. Пройшовши з милю і не помітивши нічого, крім голого скелястого ґрунту, я почав утомлюватись і вирішив вертатися на корабель, але, озирнувшись на бухту, побачив, що всі матроси сидять уже в човні й чимдуж веслюють до судна. Не встиг я гукнути їм (хоч то, очевидно, була б безнадійна річ), як побачив, що за човном женеться якась велетенська істота і робить гігантські стрибки у воді, що сягала їй до колін. На щастя, наші люди на півліги випередили її, та й море в тому місці було засіяне гострим камінням, і тому потвора не спромоглася наздогнати човна. Все це розповіли мені згодом, бо я не наважився дивитися на кінець такої жакливої пригоди, а, кинувшись прожогом назад, видерся на стрімкий горбок, де переді мною простилася куточок тої країни. Я бачив оброблені лани, але найбільше вразили мене луки, де трава сягала двадцяти футів.

З горбка я зійшов, здалося мені, на великий шлях, який для тубільців був лише стежкою серед ячменю. Ним я ішов деякий час, не бачачи майже нічого обабіч, бо наближались жнива, і стебла височіли не менш як на сорок футів над землею. Цілу годину йшов я до кінця поля, обгородженого тином футів зі сто двадцять заввишки і обсадженого деревами такої висоти, що я й приблизно не міг би визначити її. Між цим ланом і сусіднім був перелаз із чотирма приступками та каменем на верхній. Перелізти через нього я не міг, бо кожна приступка була шість футів заввишки, а камінь футів близько двадцяти завтовшки. Поки я шукав шпарину в тину, з суміжного поля до пере-

лазу підійшов один із тубільців, такого зросту як і той, що гнався за нашим човном. Кожен крок його дорівнював, наскільки я міг вирахувати, ярдам десяти, а весь він був такий, як наша сільська дзвіниця. Охоплений страхом і здивуванням, я заховався в ячмені і звідти спостерігав, як, ставши на камінь на перелазі, тубілець, озираючись на сусідній лан з правого боку, почав гукати когось голосом, куди гучнішим за наш голос у рупорі. Спершу я навіть вважав той голос за грім: з такої висоти він лунав. На покрик з'явилися ще сім подібних до нього велетнів із серпами, такими, як наші шість кіс кожен. Ці люди були вдягнені гірше, ніж перший, і здалися мені його слугами або робітниками, бо, вислухавши його, вони почали жати на тому лану, де я ховався. Я тримався від них якомога далі, але пересувався з великими труднощами, бо віддаль між стеблами не перевищувала фута, і я ледве протискував туди своє тіло. А втім, с'як-так посувався вперед, доки потрапив на ділянку, де вітер та дощ покрутили й покладали колосся на землю. Іти вперед тут було вже неможливо, бо стебла поперепліталися так, що протиснутися між ними я не міг, а вусики повалених стеблин були такі цупкі та гострі, що крізь одяг в'їдалися мені в саме тіло. Тим часом, почув я, жінці наблизилась ярдів на сто до мене. Знесилений і засмучений, я в розпачі ліг у борозну, широко бажаючи вмерти на цьому ж таки місці. Я оплакував свою дружину та посиротілих дітей. Я кляв шалену впертість, яка штовхнула мене на другу подорож, усупереч порадам усіх моїх родичів і знайомих. Серед таких жахливих хвилювань у моєму мозку майнула гадка про Ліліпутію, де мене вважали за найбільше чудо у світі і де я здатний був одною рукою тягнути за собою весь імператорський флот та здійснив багато інших вчинків, записаних назавжди в історичні хроніки держави, що їм майбутні покоління навряд чи йнятимуть віри, хоч їх і засвідчили мільйони. Я заздалегідь відчував зневагу, з якою ці велетні дивитимуться на мене, і порівнював себе з ліліпутом, що випадково опинився б поміж нас. Я розумів, проте, що зневага буде ще найменшим лихом, бо коли навіть звичайні люди

виявляють жорстокість і лютість пропорційно своєму зростові, так чого ж маю я чекати від цих велетенських варварів, крім можливості бути з'їденим першим-ліпшим з них, кому випаде впіймати мене? Безперечно, філософи цілком мають рацію казати, що не існує ні малого, ні великого, а розміри визначаються лише порівняннями. Мабуть, долі заманеться, щоб ліліпути зустріли націю, де люди будуть менші від них настільки, наскільки вони були менші за мене. І хто знає, чи немає в якій-небудь далекій, невідкритій ще нами частині світу раси, яка перевищує навіть цих велетнів?

Незважаючи на переляк та збентеження, я заглибився в такі міркування і прийшов до пам'яті лише тоді, як один із женців підійшов ярдів на десять до моєї борозни і за момент мав або розрізати мене серпом, або розчавити ногою. Отже, коли він зібрався зробити ще один рух, я з переляку заволав на все горло. Велетенська істота спинилася, роздивилася на всі боки і кінець-кінцем угледіла мене на землі. Якусь хвилину вона вагалася з виглядом людини, що міркує, як би зручніше схопити звірючку, не давши їй вкусити або вжалити себе (що не раз робив і я з лисицею в Англії). Нарешті великим і середнім пальцями велетень узяв мене за попереk, а щоб краще придивитися, підніс ярдів на три до своїх очей. Я вгадав його намір, на щастя, не розгубився і не пручався, поки він, боляче стискуючи мої боки, щоб я не вислизнув йому з-поміж пальців, тримав мене футів на шістьдесят над землею. Я лише дозволив собі підвести вгору очі та молитовно скласти руки і вимовив кілька слів сумним, приниженим тоном, який найбільше пасував до мого тодішнього становища. Я весь час боявся, що він жбурне мене на землю, як ми звичайно робимо з маленькими шкідливими комахами, але, на щастя для мене, його, як видно, зацікавили мій голос та рухи, і він почав пильніше приглядатися до мене, дивуючись, що чує від мене розбірливі слова, хоча він і не міг зрозуміти їх. Тим часом я невпинно зітхав і плакав, хитанням голови показуючи, що страждаю від тиску його пальців. Він, здається, збагнув, чого я хочу, бо з осторо-

гою поклав мене в полу своєї куртки і побіг до хазяїна — того фермера, якого я першого побачив у полі.

Фермер, вислухавши (наскільки я зрозумів з їхньої розмови) всі відомості, які міг подати йому про мене робітник, одломив соломинку з добрий кий завбільшки, підняв нею поли мого жупана, очевидячки взявши їх за якусь природну оболонку, і здмухнув мені з лоба волосся, щоб краще бачити моє обличчя. Потім він покликав решту робітників, запитав (як я дізнався згодом), чи не бачили й вони таких маленьких тварин, і, нарешті, обережно поставив мене рачки на землю. Я відразу ж звівся на ноги і почав повільно походжати, даючи їм зрозуміти, що не маю наміру тікати. Тоді всі вони, щоб краще бачити мої рухи, посідали колом, а я, скинувши капелюха, низенько вклонився до фермера, а далі впав навколішки, підніс угору руки та підвів очі, якнайголосніше промовив кілька слів і принижено подав фермерові гамана з золотими монетами, який був у мене в кишені. Велетень поклав його собі на долоню, підніс, аби краще роздивитися, собі до очей і витягнуено з рукава шпилькою кілька разів ткнув у нього, але нічого не міг зробити з ним. Бачачи це, я на мигах попросив його покласти руку на землю, відкрив гаман і висипав йому в жменю все золото. Там було шість іспанських золотих, по чотири пістолі кожен, і двадцять чи тридцять дрібніших монет. Послинивши пальця, він підняв ним одну велику монету, потім другу і, як видно, не знаючи, що воно таке, на мигах же звелів мені заховати їх знову в гаман і покласти до кишені. Запропонувавши йому кілька разів взяти гроші, я нарешті мусив скоритися.

Усе це переконало фермера, що він має справу з розумним створінням. Він раз у раз звертався до мене зі словами, які бриніли в моїх вухах, немов вода в потоках млина, дарма що вимовляв їх він дуже виразно. Я відповідав різними мовами і якомога голосніше; велетень часто приставляв вухо ярдів на два до мене, але ми все-таки не могли порозумітися. Нарешті, він послав слуг жати, а сам вийняв із кишені хустку, згорнув її вдвоє, поклав собі на ліву долоню і, опустивши руку до землі, запропонував мені стати на неї. Долоня його була не більше фута завтовшки,

і виконати його розпорядження було неважко. Щоб не впасти, я ліг, випроставшись на весь зріст, а він задля безпеки вкрив мене хусткою ще зверху і поніс додому. Там він покликав свою жінку й показав мене їй, а та наробила галасу і втекла, як тікають англійські жінки, коли вглядять жабу чи павука. Проте, побачивши згодом мою добру поведінку й цілковиту покору у відповідь на знаки, що подавав мені її чоловік, вона хутко помирилася зі мною і навіть почала ставитись до мене з ніжністю.

Було опівдні, і слуга подав обід. Складався він з одної лише м'ясної страви (як то личить звичайному землеробові), а блюдо, на якому її принесли, мало принаймні двадцять чотири фути в діаметрі. Родина складалася з фермера, його дружини, трьох дітей і старої бабусі. Коли вони посідали, фермер посадовив мене неподалік від себе на столі на висоті тридцяти футів од підлоги. Я страшенно боявся впасти й старався триматися далі від краю стола. Жінка врізала мені маленький шматок м'яса, уломила трохи хліба й поставила це переді мною. Я низенько вклонився їй, витяг свій ніж та виделку і заходився їсти, що просто захопило їх. Далі господиня послала служницю принести щонайменшу чарку, в якій містилося близько двох галонів, і налила туди якогось питва. Ледве-ледве обхопивши її обіруч, я якнайпоштивіше випив до її милості й виголосив коротеньку промову по-англійському, намагаючись вимовляти кожне слово якнайголосніше, чим викликав у моїх слухачів вибух сміху, який за малим не оглушив мене. Питво нагадувало легке яблучне вино і було непогане на смак. Ідучи до фермера, який кивком голови прикликав мене, я, дуже здивований усім побаченим, — як то легко зрозуміє та вибачить мені читач, — дорогою спіткнувся об скоринку хліба і вдарився обличчям об стіл, не заподіявши собі, щоправда, ніякої шкоди. Підвівшись і помітивши, що моє падіння схвилювало цих добрих людей, я помахав у себе над головою капелюхом і тричі скрикнув «ура!» на ознаку того, що не постраждав. Але коли я підійшов до свого хазяїна (так я називатиму надалі фермера), його молодший син — десятилітній пустун — схопив мене за ноги й підняв так високо, що я весь затрусив-

ся. Батько страшенно розсердився, вирвав мене з його рук і, давши синові ляпаса, що скинув би з сідла цілий ескадрон європейської кінноти, звелів йому вийти з-за столу. Щоб не підбурювати хлопця проти себе, знаючи, як усі наші діти люблять мордувати горобців, кроликів, кошенят та цуценят, я впав навколішки і, вказуючи пальцем на пустуна, просив хазяїна простити його. Батько погодився, хлопець знову сів до столу, а я підійшов і поцілував йому руку, а хазяїн мій примусив сина ніжно погладити мене нею.

Серед обіду до хазяйки на коліна скочила її улюблена кицька. Почувши позад себе шум, неначе від дюжини панчішних верстатів, я повернув голову й побачив, що то муркоче тварюка, судячи по голові та лапах, утрое більша за нашого бика; її годує та пестить хазяйка. Лютий вигляд цієї тварюки завдав мені великого страху, хоч я стояв на протилежному кінці стола, футів за п'ятдесят від неї, і хазяйка міцно тримала її руками, щоб та не кинулася та не подерла мене своїми пазурами. Виявилось, проте, що мені не загрожує ніяка небезпека, бо кицька не помітила мене й тоді, коли хазяїн підніс мене фути на три до неї. Я чув від людей і пересвідчився на досвіді своїх подорожей, що хижак завжди нападають на тих, хто від них тікає або показує свій острах, і вирішив у цьому небезпечному випадку не виявляти ніякого страху. П'ять чи шість разів пройшовся я перед самісінькою котячою мордою, і тварюка не тільки не займала мене, ба ще й посувалася назад, немов лякалася більше за мене. Собаки, що під час обіду, троє або четверо, як це звичайно буває по фермерських оселях, увійшли в кімнату, налякали мене менше, хоч дог був такий, як чотири слони разом, а дворовий пес мало чим йому поступався.

Перед кінцем обіду мамка принесла до нас однолітню дитину моїх господарів. Маля відразу ж помітило мене і, думаючи, що я — нова іграшка, почало галасувати, зі звичайною красномовністю дітей так, що ви, перебуваючи біля Лондонського мосту, почули б його з Челсі. Мати з поблажливості піднесла мене до немовляти, яке миттю схопило мене в жменю й засунуло мою голову собі в рот.

Я закричав так голосно, що пустун, злякавшись, розтулив пальці, і я неминуче зламав би собі шию, якби мати не вловила мене на фартушину. Щоб заспокоїти немовлятку, мамка почала бавити його калатальцем, яке скидалося на порожню бочку, повну великих каменів, і було прив'язане канатом до поперека дитини, але надаремно. Тоді мамка мусила вдатися до крайнього заходу, давши їй грудь. Жодна річ, мушу признатися, ніколи не викликала в мене більшої огиди, ніж ці велетенські перса, і я не можу знайти, з чим порівняти їх, аби дати цікавому читачеві уявлення про їхній розмір, форму та колір. Вони випиналися на шість футів і мали по колу не менше ніж по шістнадцяти. Соски були з половину моєї голови завбільшки, і поверхня їх та перс була так засіяна плямами, прищами та ластовинням, що гидотнішого і уявити собі не можна. Я бачив їх зблизька, бо мамка, щоб їй було зручніше годувати, сіла, а я стояв на столі. Це викликало в мене деякі думки з приводу гарної шкіри наших англійських дам, яка здається нам такою прекрасною лише тому, що дами ті однакового з нами росту, а дефекти її можна бачити тільки крізь збільшувальне скло, яке показує нам, що навіть найніжніша та найбільш гладенька шкіра — груба, шорстка й погано забарвлена.

Пригадую, коли я був у Ліліпутії, колір обличчя цих малесеньких людей, здавався мені найкрасивішим у світі. Коли ж з приводу цього я розмовляв з одним із тамтешніх учених, щирим моїм приятелем, то він сказав, що обличчя моє здається йому із землі куди красивішим та приємнішим, ніж зблизька, коли я беру його на руку і підношу впритул до свого лица, яке з першого погляду, признався він, просто жажнуло його. Він казав, що бачить у моїй шкірі глибокі ями, що кожна волосинка моєї бороди вдесятеро товща за щетину кабана, а колір обличчя — багатобарвний і взагалі неприємний для ока. Я ж, мушу признатись — зовнішністю не гірший більшості земляків моєї статі й дуже мало засмаг, подорожуючи. З другого боку, розмовляючи зі мною про дам імператорського двору, він часто говорив, що в одній — ластовиння, в другій — великий рот, у третій — задовгий ніс, чого я ніяк не міг

добачити. Щоправда, такі міркування досить недоладні, але я хочу поділитися ними, щоб читач не подумав, ніби ці величезні створіння — дійсно потворні. Навпаки, мушу сказати, вони — гарний народ, і риси обличчя мого хазяїна (дарма що він був тільки фермер), коли я дивився на нього за шістдесят футів знизу, здавалися дуже пропорційними.

По обіді мій господар пішов до своїх робітників, давши, скільки я міг бачити з його голосу та жестів, дружині наказ подбати про мене. Я був дуже втомлений і хотів спати. Помітивши це, господиня поклала мене на своє ліжко і вкрила чистою білою носовою хусткою, не меншою за розміром та не менш цупкою, ніж парус нашого військового корабля.

Я спав близько двох годин, уві сні перенісся до дружини та дітей і страшенно засумував, коли, прокинувшись, побачив себе у величезній кімнаті, футів з двісті-триста завдовжки та з двісті заввишки, на широченному двадцятирядовому ліжку. Моя господиня в якихось хатніх справах вийшла з дому і зачинила двері на ключ. Ліжко стояло за вісім футів від дверей. Певні природні потреби змушували мене зійти з нього. Кликати когось я не наважувався, а якби й кричав, то з таким голосом, як мій, і на такій відстані від кухні, де була тоді вся родина, це не дало б ніяких наслідків. Поки я перебував у такому становищі, два пацюки видряпалися по завісі на ліжко і забігали по ньому, обнюхуючи повітря. Один із них підійшов майже до мого обличчя, і я, жажнувшись, схопився на ноги та видобув свій кортик, аби захищатися. Ці мерзенні тварюки мали сміливість атакувати мене з обох боків, і одна з них доторкнулася своєю передньою лапою до мого коміра; на щастя, я розпанахав їй черево, перш ніж вона встигла зробити якусь шкоду. Пацюк упав мені до ніг, другий, побачивши сумну долю товариша, кинувся навтьоки, залишаючи по собі криваві сліди з великої рани на спині, а я, вчинивши цей подвиг, почав походжати по ліжку, щоб звести дух і дати лад своїм думкам. Пацюки були такі на зріст, як великі дворові собаки, тільки куди моторніші та лютіші, і, коли б перед сном я зняв із себе пояс, на якому

в мене був кортик, то вони, безсумнівно, зжерли б мене. Я виміряв хвіст мертвого пацюка. Він мав без дюйма два ярди завдовжки. Мені гидко було стягати тварину з ліжка, де вона все ще сходила кров'ю. Помітивши в ній деякі ознаки життя, я міцним ударом перетяв їй шию.

Незабаром увійшла до кімнати моя господиня і, побачивши мене всього в крові, відразу ж підбігла до ліжка і взяла мене на руки. Показуючи на вбиту тварину і всякими знаками я дав їй зрозуміти, що мені пацюк шкоди не завдав. Жінка надзвичайно зраділа і, покликавши наймичку, звеліла їй викинути пацюка у вікно щипцями. Потім вона поставила мене на стіл, де я показав їй мій закривавлений кортик, витер його об полу і вклав назад у піхви. Мені кортіло зробити ще одну річ, якої замість мене не міг зробити ніхто інший. Отже я намагався пояснити господині, що мене треба спустити на підлогу. А коли вона вволила моє бажання, сором не дозволив мені висловлюватися зрозуміліше, і я тільки показував пальцем на двері, та раз у раз уклонявся. Добра жінка з великими труднощами збагнула, нарешті, в чім справа, і, знову взявши мене на руки, вийшла в садок, де й поставила на землю. Я відійшов ярдів на двісті вбік і, на мигах попросивши її не дивитися та не йти слідом за мною, заховався між двох листів щавлю і там задовольнив вимоги природи.

Сподіваюся, ласкавий читач вибачить мені всі ці дрібні деталі. Нецікаві для низького, вульгарного розуму, вони, проте, допоможуть філософові збагатити свої думки та уяву і використати їх на благо і громадському, і приватному життю. А це ж і було єдиною метою оголошення друком цієї та інших моїх подорожей, де я старанно дотримуюся правди й уникаю будь-яких прикрас чи то наукового, чи то літературного характеру. Зокрема подорож до велетнів справила на мене таке сильне враження і так запала мені в пам'ять, що, описуючи її, я не оминув ані щонайменшої подробности. Згодом, переглядаючи написане, я викреслив багато абзаців, які були в першій редакції, боячись докорів за нудність та дріб'язковість, у чому так часто, і, мабуть, небезпідставно, обвинувачують мандрівників.

Розділ II

Опис доньки фермера. Автора відвозять до одного торговельного міста, а потім до столиці. Подробиці його подорожі

Мої господарі мали дев'ятилітню доньку, дуже розвинуто, як на такий вік, і велику майстерницю шити та вигадувати вбрання своїм лялькам. Разом із матір'ю вони переробили для мене лялькову колиску і, розмістивши її, щоб уберегти від пацюків, у шухлядку, поставили на підвішену до стелі дошку. Ця споруда правила мені за ліжко весь час мого перебування у них, поліпшуючись поступово в міру того, як я опановував їхню мову і навчався висловлювати свої бажання. Дівчинка була така спритна, що, побачивши лише один або два рази, як я перевдягаюсь, могла вже вбирати й роздягати мене, але я ніколи не турбував її, якщо вона дозволяла мені робити це самому. Вона пошила мені сім сорочок та дещо з іншої білизни, взявши найтоншого полотна, в усякому разі цупкішого за нашу ряднину, і завжди сама прала їх. Вона ж таки викладала мені й мову велетнів, називаючи кожну річ, на яку я показував пальцем, і за небагато днів я міг уже попросити все, чого хотів. Вдача в неї була прекрасна; зріст на її вік, невеликий: не більше сорока футів. Вона назвала мене Грілдріг, і це ім'я так і залишилося за мною спершу в родині фермера, а потім і в усім королівстві. Це ім'я відповідає латинському *homunculus*, італійському — *homunculetino* і англійському — *mannikin*¹. Їй найбільше завдячую я тим, що лишився живий серед її земляків. Ми ніколи не розлучалися, поки я мешкав там. Я звав її Гламделкліч, тобто маленька нянька, і був би дуже невдячний, якби з пошаною не згадав тут про її піклування та увагу до мене. Я щиро хотів би мати змогу віддячити їй так, як вона на те заслуговує, а не стати невірним, але нещасливим знаряддям неласки, якої вона — чого я маю забагато підстав боятися — зазнала.

Незабаром сусіди довідались і почали говорити, що мій господар знайшов у полі якусь дивовижну тварину розмі-

---

¹ Чоловічок.

ром зі сплекнака (їхня комаха, футів шести завдовжки), будовою кожної частини тіла подібну до людини. Переказували, що вона точно наслідує всі людські рухи; розмовляє своєю власною говіркою, але знає вже чимало їхніх слів; ходить і стоїть на двох ногах; лагідна та слухняна; підходить, коли її кличуть, і робить усе, що їй наказують; що члени тіла цієї істоти надзвичайно дрібні й ніжні, як у панської трьохлітньої доньки. Один фермер, що мешкав коло нас і більше за інших приятелював з моїм господарем, спеціально прийшов перевірити ці чутки. Мене відразу ж поставили на стіл, і я ходив там, витягав з піхов кортик і вкладав його назад; вітав нашого гостя; його мовою питав, як він себе почуває, і висловлював задоволення, що бачу його, — точнісінько так, як навчала мене моя маленька нянька. Старий гість погано бачив і, щоб краще розглянути цікавого чоловічка, наклав собі на ніс окуляри. Глянувши на його очі, що в кімнаті з двома вікнами блищали, неначе два місяці вповні, я зареготав од широкого серця. Родина мого хазяїна, зрозумівши причину мого сміху, весело вторувала, а старий дурень страшенно розсердився. Він мав недобру славу корисливої людини і, на жаль, справдив її, порадивши моєму господареві в базарні дні показувати мене в найближчому місті, до якого від нас треба було з півгодини їхати конем і, значить, було близько двадцяти двох миль. Бачачи, як він з моїм господарем шепотівся, іноді вказуючи на мене пальцем, я збагнув, що вони готують мені якусь неприємність, і з остраху мені здалося навіть, ніби я зрозумів деякі їхні слова. Наступного ранку Гламделкліч, моя маленька нянька, хитро вивідавши все від матері, розповіла, що саме вони вирішили. Бідна дівчинка притулила мене до своїх грудей і ревно плакала з горя та з сорому. Вона побоювалася, що грубі, прості люди можуть на смерть затискати мене або, взявши в руки, переломлять мені руки та ноги. Гламделкліч знала вже мою скромність та самолюбство, і їй здавалося, що таке виставляння за гроші, на потіху юрбі, мусить невимовно обурити мене. Вона сказала, що тато й мама обіцяли дати Грілдріга в її цілковиту власність, але тепер бачить, що вони обдурили її, як і минулого року,

коли подарували ягня, а потім продали його різникові, коли воно набрало тіла. Щодо мене, то, мушу признатись, я був уражений менше за неї. Я мав тверду надію, яка ніколи не покидала мене, рано чи пізно здобути волю; що ж до ганьби показування мене як дивовижі, то, почувуючись чужинцем у цій країні, я гадав, що по поверненні до Англії ніхто не закидатиме мені цього, бо в такому становищі на мою тяжку путь мусив би стати й сам великобританський король.

Послухавшись свого друга, мій господар найближчого базарного дня повіз мене до сусіднього міста, взявши з собою й доньку, мою няньку, посадовивши її на подушку ззаду сідла. В ящику, закритому кругом, з одного боку були двері, щоб я міг виходити та входити, а зверху просвердлено кілька продухвин. Піклуючись про мене, дівчинка не забула покласти туди й вистьобану ковдру з ліжка своєї ляльки, щоб на ній я міг лежати. Дарма що ми їхали лише півгодини, переїзд страшенно втомив і виснажив мене, бо з кожним кроком кінь робив не менше сорока футів, а ступаючи, розхитувався, наче корабель, що у велику бурю то підводиться, то падає вниз, тільки куди частіше. Проїхали ми відстань хіба трохи більшу, ніж від Сент-Олбена до Лондона. Мій господар став у корчмі, де й завжди спинявся, і, порадившись з корчмарем та закінчивши потрібні приготування, послав *гралтрада*, або покликача, сповістити цілому місту, що в «Зеленому Орлі» показуватимуть чудову тварину, на зріст таку, як сплєнак, будовою тіла надзвичайно подібну до людини, що вміє вимовляти різні слова і робить різні потішні штуки.

Мене поставили на стіл у найбільшій кімнаті корчми, де було близько трьохсот квадратних футів. Неподалік на ослоні стала моя маленька нянька, щоб командувати та охороняти мене. Щоб не було натовпу, мій хазяїн пускав у залу разом не більше як тридцять осіб. Виконуючи накази дівчинки, я походжав по столу; відповідав, якомога голосніше на її запитання в обсязі відомого їй мого знання мови; часто вклонявся до глядачів, то вітаючи їх, то запрошуючи ласкаво відвідати мене, то вимовляючи кілька інших вивчених мною фраз. Я брав наперсток, що

його, замість келиха, наповнювала вином Гламделкліч, і пив до них; видобував свій кортик і розмахував ним, як фехтувальні майстри в Англії. Моя нянька дала мені уламок соломинки, і я робив із ним вправи, як зі списом, чого навчився ще замолоду. Того ж таки дня мене показали дванадцяти партіям глядачів, і перед кожною з них я мусив повторювати всі ці дурниці, аж доки знесилів зовсім і майже помирав від втоми. Ті, хто бачили вже виставу, нарозповідали таких чудес, що люди плавом пливли до корчми й мало не висаджували дверей, аби ввійти до зали. Зі своїх власних інтересів господар не дозволяв нікому лапати мене, і задля більшої безпеки лави круг столу були поставлені так, аби глядачі не могли його досягти. А втім, якийсь школяр, добре націлившись, мало не влучив у мене горіхом, він, безперечно, розтрошив би мою голову, якби горіх — із невеличкий гарбуз завбільшки — пролетів трішки ближче. Я мав удоволення бачити, як глядачі, налатавши молодому бешкетникові боки, витурили його з кімнати.

Після дванадцятого сеансу господар повідомив усіх, що демонструватиме мене найближчого базарного дня, а тим часом заходився майструвати мені зручніший екіпаж, бо перша моя подорож і безперервне восьмигодинне розважання публіки так утомили мене, що я ледве тримався на ногах і не міг вимовити й слова. Тільки за три дні я більш-менш очувався, але й удома не мав спокою через сусідів, що, прочувши про мій успіх, приїздили до мого господаря за сто миль, аби подивитись на мене. Було їх не менше як тридцяттеро з жінками й дітьми (країна ж бо та дуже залюднена), і мій господар, показуючи мене, брав щоразу як за повну кімнату, нехай би присутньою була лише одна родина. Отже, хоч мене й не возили до міста, але я був невільний цілісінькі тижні, крім серед, що заступають у них суботу.

Зрозумівши, які великі бариші можу я принести йому, господар вирішив повезти мене до найголовніших міст королівства. Приготувавши все потрібне для далекої подорожі, влаштувавши свої хатні справи й попрощавшись з жінкою, він 17 серпня 1703 року, тобто місяців зо два по моїм прибутті, вирушив зі мною і з Гламделкліч до столи-

ці, що лежала в самому центрі країни, тисячі за три миль від нашого дому. Гламделкліч і тепер їхала на подушках спереду сідла. Вона везла мене на колінах у ящику, прив'язаному до її попереку. Дівчинка вкрила його зсередини найтоншою тканиною, настелила на підлогу матраців, поставила туди ліжко своєї ляльки, поклала білизну; одне слово, постаралася обладнати все якомога краще. З нами був тільки хлопець-наймит, що віз за нами їхній багаж.

Мій господар мав намір одвідати дорогою всі міста, а подекуди й збочувати на п'ятдесят і навіть на сто миль від шляху, якщо там був маєток значної особи, де він сподівався добре заробити. Ми рухалися повільною ходою, роблячи на день сто або сто сорок миль, бо Гламделкліч жаліла мене й просила не поспішати, бо її нібито втомлювало їхати конем. Вона часто, коли я хотів того, виймала мене з ящика, але, щоб я не впав, тримала за шлейки. Ми переїхали п'ять чи шість річок, куди глибших і ширших, ніж Ганг або Ніл, і не бачили майже жодного такого вузького струмка, як Темза під Лондонським мостом. У такий спосіб ми подорожували десять тижнів, і мене показували у вісімнадцяти великих містах, не рахуючи багатьох сіл і окремих родин.

26 жовтня ми прибули до столиці, що зветься Лорбрелгред, або, по-нашому, Гордощі Світу. Господар зупинився в готелі на головній вулиці, неподалік від королівського палацу, і відразу ж випустив об'яву з докладним описом моєї особи та моїх прикмет. Він найняв велику кімнату, що мала близько треста чи чотиреста футів завширшки, і в ній поставив стіл для своїх вистав шістнадцять футів діаметром, з бар'ером три фути заввишки, щоб не дати мені впасти. Виставляли мене по десять разів на день, на загальний подив та втіху. Тепер уже я непогано розмовляв їхньою мовою і розумів геть усе, що вони казали. Крім того, я вивчив ще їхню абетку і міг с'як-так прочитати й пояснити написані фрази, бо вдома і на дозвіллі під час подорожі Гламделкліч працювала зі мною. Вона мала при собі кишенькову книжку, трохи більшу за сансонівський атлас¹, де стисло було викладено суть їхньої релігії для дівчат. З неї вона й учила мене читати та пояснювала слова.

¹ *Сансон, Ніколас* — французький географ XVII ст., видав атлас величезного розміру.

Розділ III

Автора викликають до двору. Королева купує його в хазяїна-фермера і дарує королю. Він диспутує з великим ученим його величності. Для автора влаштовують кімнату в палаці. Він — у великій ласці в королеві. Автор захищає честь своєї батьківщини. Його сварки з карликом королеви

Безперестанна, щоденна — протягом кількох тижнів — праця помітно відбилась на моєму здоров'ї. Чим більше заробляв мій господар, тим ненажерливішим він ставав, а я тим часом утратив апетит і перевівся на справжній скелет. Фермер бачив це і, прийшовши до висновку, що я скоро помру, вирішив використати мене, поки я живий, з найбільшим для себе зиском. Коли він обмірковував, як зробити це найкраще, до нього з'явився *слардрел*, або придворний пристав, з наказом негайно доставити мене до двору на розвагу королеві та її фрейлінам. Деякі з них приходили вже дивитися на мене і переказували дивні речі про мою красу, поведінку та розум. Мої манери зачарували й королеву з її почтом. Я впав навколішки і просив ласкаво дозволити мені поцілувати її царську ногу. Але великодушна монархія простягла до мене свій мізинець, а я, поставлений на стіл, обхопив той палець обіруч і шанобливо приклав до своїх губ його кінчик. Вона поставила кілька загальних запитань про мою батьківщину та мої мандри; я відповів на них, як умів, стисло та змістовно. Далі королева запитала, чи до вподоби було б мені жити при дворі. Я схилився аж до столу і смиренно відповів, що я — раб свого господаря, але, якби залежав від себе самого, то з гордістю наклав би головою за її величність. Тоді вона спитала мого господаря, чи згодний він продати мене за хорошу ціну. Той, боячись, що я не проживу й місяця, зрадів нагоді позбутися мене і заправив тисячу золотих, які йому тут же й видали. Кожна з тих монет розміром дорівнювала восьмистам моїдорам¹, але як узяти на увагу співвідношення між усіма речами в тій країні та в Європі і високу ціну на золото у велетнів, то загальна

---

¹ Золота португальська монета — приблизно 27 шилінгів.

вартість золотих навряд чи дорівнюватиме тисячі англійських гіней. Зробившись тепер васалом і власністю королеви, я уклінно попросив її величність взяти до себе й Гламделкліч, яка досі з такою добротою піклувалася про мене і буде моєю нянькою та вчителькою надалі. Її величність задовольнила моє прохання, легко діставши згоду фермера, якому приємно було бачити свою доньку придворною дамою, а бідна дівчинка не могла приховати своєї радості. Мій колишній господар, відходячи й прощаючись зі мною, побажав мені здоров'я і висловив радість із приводу того, що лишає мене на гарній службі, але я не відповів йому ні слова і ледве хитнув головою.

Помітивши мою холодність, королева по виході фермера з кімнати зажадала пояснень. Я насмілювався відповісти її величності, що вважаю себе зобов'язаним йому лише за те, що він не розтросив голови бідному звірятку, випадково знайденому на полі, але гадаю, що цілком розраховався з ним, давши на користь його стільки вистав і принісши йому великі гроші, заплачені за мене королевою; що робота, яку він примушував мене виконувати, могла б доклати вдесятеро витривалішу тварину; що я зовсім утратив здоров'я, розважаючи щодня юрби брутальних глядачів; що якби мій господар не вважав, що життя моє в небезпеці, то її величність не придбала б мене так дешево. Але тепер, закінчив я, під охороною могутньої й доброї імператриці — окраси природи, улюблениці цілого світу, богині для своїх підданців і фенікса всього творіння — я не страшуся нічого і сподіваюся, що побоювання мого господаря не справдяться, бо сама присутність її величності додає мені духовних сил.

Такий був у загальних рисах зміст промови, виголошеної з багатьма помилками і з великою нерішучістю. Остання частина її відповідала місцевому стилеві й складалася з фраз, яких навчила мене Гламделкліч, везучи до столиці. Королева поблажливо поставилася до моїх помилок у мові, була дуже здивована, знайшовши стільки розуму та дотепу в такої маленької тваринки, і, взявши мене на руки, понесла до короля, що сидів тоді у себе в кабінеті. Його величність — поважний і суворий на вигляд монарх —

спершу не розгледів мене як слід і спитав у своєї дружини, з якого часу стала вона кохатися у сплєкнаках (я лежав ниць на долоні королеви, і він, очевидно, вважав мене за цю комаху). Тоді королева — дуже спритна й весела жінка — поставила мене на чорнилицю і звеліла розповісти мою історію. В небагатьох словах я описав усе, а Гламделкліч — яка дожидала коло дверей кабінету, бо не хотіла й на хвилину спускати мене з ока, коли їй дозволили ввійти, ствердила все, що було зі мною від мого прибуття до будинку її батька.

Король, дарма, що він людина вчена, як ніхто в його володіннях, і виховувався на природознавстві, а особливо — на математиці, спершу, доки я не знав мови, подумав, що йому принесли якусь ляльку з заводом, зроблену спритним годинникарем (такі речі досягли великої досконалості в їхній країні), але, почувши мої слова та побачивши, які вони розумні, не міг приховати свого здивування. Проте розповідь про мій приїзд до їхнього краю його не задовольнила, і він вирішив, що все це вигадали Гламделкліч та її батько, які навчили мене цих фраз, аби продати дорожче. Перевіряючи мої слова, його величність ставив мені багато інших запитань, але завжди діставав розумну відповідь, що хибувала хіба на вимову та недосконале знання їхньої мови. Крім того, тоді я не знав ще витонченого придворного стилю й іноді вживав грубих селянських зворотів, яких навчився, живучи у фермера.

Король послав по трьох учених, які за місцевим звичаєм були тоді в тритижневому черговому відрядженні до двору. Зазначені джентльмени, уважно вивчивши мій зовнішній вигляд, прийшли до трьох різних висновків. Вони погоджувалися лише на тім, що мене створено поза нормальними законами природи, бо я не можу захищати свого життя, ні прудко бігаючи, ні лазячи по деревах, ні копаючи нори в землі. Докладні спостереження над моїми зубами довели їм, що я належу до м'ясоїдних тварин, але вони не уявляли собі, чим я годуюся, якщо не їм слимаків та різних комах (цю можливість вони, за допомогою вчених аргументів, відхиляли), бо всі чотириногі значно сильніші за мене, а польова миша та деякі інші тварини занад-

то прудкі для мене. Один із цих розумак висловив думку, що я — ембріон або передчасно народжена тварина. Проте інші двоє відкинули таку думку, зауваживши, що всі члени мого тіла досконало розвинені і що я прожив уже багато років, як свідчить про те моя борода, волоски якої вони вгледіли в сильне збільшувальне скло. Мій, без усякого порівняння, малий зріст не дозволяв їм визнати мене й за карлика, бо улюбленець королеви — найменший відомий у цій країні карлик — мав усе ж таки близько тридцяти футів заввишки. По довгих суперечках мудреці одностайно визнали, що я являю собою релплум скалькат, або, перекладаючи буквально, гру природи. Таке визначення цілком пасує до сучасної європейської філософії, професори якої, зневажаючи посилення на приховані причини, що ними послідовники Арістотеля намагаються прикрити своє незнання, вигадали це дивовижне розв'язання всіх труднощів, сприятливе для незвичайного прогресу знання людського.

Після цього останнього висновку я попросив вислухати кілька й моїх слів. Звертаючись особисто до його величності, я запевнив його, що приїхав із країв, де живуть мільйони осіб обох статей такого зросту, як я, і де все — рослини, тварини й будівлі — має пропорційні розміри, що дозволяє нам боротися за своє життя та знаходити собі їжу так, як робить це кожен із підданців його величності. Така була моя відповідь на всі аргументи тих джентльменів. На цю довідку вчені, зневажливо посміхаючись, відповіли, що я добре засвоїв науку, яку дав мені фермер. Король, куди тямущий за них, відпустивши вчених мужів, послав по фермера, який, на щастя, не встиг ще виїхати з міста. Розпитавши спершу його самого, а потім зробивши йому очну ставку з дочкою, король визнав наші розповіді за ймовірні. Він побажав, аби королева наказала особливо піклуватися про мене, і дозволив Гламделкліч залишитися коло мене, бо бачив наше велике приятелювання. При дворі їй дали окрему пристойну кімнату, призначили виховательку, щоб завершити її освіту, і дали одну челядницю вдягати її та ще двох — для інших послуг. Королева замовила придворному столярові за зразком,

ухваленим мною спільно з Гламделкліч, ящик, який правив би мені за спальню. Столяр той був великий майстер і за три тижні спорудив дерев'яну кімнату шістдесят футів завдовжки і завширшки та дванадцять футів заввишки, з відкидними вікнами, дверима й двома шафами в стіні, як то буває в лондонських спальнях. Дошка в стелі була на двох завісах, і це давало Гламделкліч змогу виймати щоранку виготовлене меблярем її величності ліжко, щоб провітрювати його, власноручно прибирати і ввечері ставити назад, знову опускаючи стелю. Дуже симпатичний столяр, знаний тонкістю роботи своїх дрібничок скомпонував для мене два стільці з ручками та спинками з матеріалу, подібного до слонової кістки, два столи й комод. Усі стінки кімнати, підлогу й стелю вкрили зсередини м'якою тканиною, щоб запобігти нещасним випадкам і зменшити тряску під час перенесення ящика або переїзду. З остраху перед мишами й пацюками я попросив зробити мені замок до дверей, і по багатьох спробах слюсар виготував замок, найменший з будь-коли бачених там, але більший від якого мені довелося бачити лише коло воріт одного панського будинку в Англії. Ключ від нього я завжди носив у кишені, бо боявся, щоб Гламделкліч не загубила його. Для моєї одежі королева звеліла взяти найтоншого шовку, трохи товщого від наших ковдр, який дуже заважав мені, доки я призвичаївся до нього. Костюми пошили за місцевою модою; вони нагадували почасти перське, почасти китайське вбрання і мали цілком скромний і поважний вигляд.

Королева так уподобала моє товариство, що не могла обідати без мене. На її столі, коло лівого ліктя її величності, завжди ставили мій столик і стілець, а Гламделкліч допомагала мені й доглядала мене, стоячи на ослінчику біля самого столу. У мене був срібний сервіз з тарелей, тарілок та інших потрібних речей, який, у порівнянні з королівським посудом, здавався не більшим від іграшок, які, я бачив, продають для ляльок по лондонських крамницях. Цей посуд моя маленька нянька носила в срібній же таки шухлядці в своїй кишені і по обіді сама мила та чистила його. За одним столом з королевою, крім мене,

обідали тільки дві її доньки: старша мала шістнадцять років і молодша — тринадцять і один місяць. Зазвичай королева клала мені на тарілку шматок м'яса, що його я розрізував сам, а вона з цікавістю дивилася на мої мініатюрні порції. Сама ж королева, хоч який був у неї тендітний шлунок, ковтала за раз стільки, що цього вистачило б дюжині англійських фермерів на цілий обід, і на це попервах я не міг дивитися без огиди. Крило жайворонка, разів удев'ятеро більше за крило нашого індики, вона перекушувала разом з кістками, клала в рот шматок хліба з дві дванадцятипенсові буханки завбільшки і одним духом вихиляла свою золоту чашу, де містилася наша велика бочка. Ножі в неї були такі, як наші дві коси, коли б їх випрямити; виделки, ложки й усе інше — відповідного розміру. Пригадую, що коли Гламделкліч понесла мене показати кілька накритих столів у палаці, де лежало по десять чи дванадцять цих величезних ножів і виделок, то мені здалося, що я ніколи ще не бачив такого жахливого видовища.

При дворі ведеться, що кожної середи — або їхньої суботи — королева з дітьми обідають у покоях його величності, великим улюбленцем якого став я тепер. При такій okazji мій стіл і стілець ставили коло лівої руки короля перед одною з сільниць, і монарх який дуже полюбив мене, розважався, розпитуючи мене про звичаї, релігію, закони і системи управління та освіти в Європі, на що я відповідав якнайкраще. Розум його був такий ясний, а судження такі точні, що з приводу моїх слів він завжди висловлював цілком мудрі думки і робив дуже розумні зауваження. Мушу зізнатися, що після одної моєї занадто багатослівної промови, коли я, спинившись зокрема на нашій любій батьківщині, докладно описував її торгівлю, релігію та політичні партії й розповідав про всі війни на морі та на суходолі, він, піддавшись забобонам виховання, не витримав — поставив мене на свою праву долоню й, обережно поляскавши по моїй спині другою рукою, широко сміючись, спитав, хто я: віг чи торі? Потім, обернувшись до прем'єр-міністра, що з білим жезлом у руці, довгим, наче

щогла на Royal Sovereign¹, стояв ззаду, король зауважив, яким нерозсудливим є величання людське, що його наслідують і такі нікчемні комахи, як я. А втім, — сказав він, — ручуся, що й у цих створінь є свої титули та ордени; і вони ліплять собі гнізда та риють ямки, називаючи їх будинками та містами; і вони якось одягаються та вмеблюються; і вони по-своєму кохають, воюють, сперечаються, хитрують та зраджують. Слухаючи такі й подібні до них міркування, я червонів від обурення за нашу благородну батьківщину, — законодавця в мистецтві та у військових справах, бич Франції, суддю цілої Європи, осередок добродетності, милосердя та правди; гордість і заздрість всесвіту — країну, що її так ганебно трактувалося.

Проте, позбавлений можливості сердитись на образу, я, добре розміркувавши, почав вагатися і не міг уже сказати напевне, чи й справді мене покривджено. Проживши ж бо серед цього народу кілька місяців, призвичаївшись до його зовнішності та розмов і бачачи, що кожна річ, на яку я кидав погляд, — пропорційного з ними масштабу, я настільки перестав боятися їхніх розмірів та вигляду, що й сам сміявся б не менше за короля та його вельмож, якби зустрів тут англійських панів та паній у їхніх святкових убраннях і з їхніми великосвітськими вихлясами та балаканиною. Не міг я не сміятися з самого себе й тоді, як королева, поставивши мене на свою долоню, підходила до дзеркала, що на повен зріст одбивало наші постаті. Та й справді, не було нічого смішнішого за це видовище, і мені кінець кінцем почало навіть здаватися, що я зменшився проти звичайного свого зросту.

Ніхто не дратував і не зневажав мене так, як королевін карлик, що перед моїм приїздом нижчої за нього людини не було в усій країні, бо він не мав і тридцяти футів на зріст. Тепер, бачачи настільки меншу від себе істоту, він зовсім знахабнів і завжди чванився та пишався переді мною, коли, проходячи передпокоєм королеви, бачив мене на столі, оточеного лордами та леді, що роз-

---

¹ Стара назва військового корабля, що традиційно зберігається й у теперішнім англійським флоті.

мовляли зі мною. Він тільки зрідка пропускав нагоду зачепити мене гострим словом або кинути якийсь дотеп про мій зріст. Моя єдина помста була в тім, що я називав його братом, викликав на поєдинок і взагалі відповідав так, як ведеться серед придворних пажів. Одного дня, за обідом, цей злий маленький виродок так разлютувався на якісь мої слова, що вискочив на стілець її величності, схопив мене за попереk, коли я сидів на своїм стільці та найменше сподівався цього, кинув у велику срібну чашу з вершками і дременуv чимдуж. Я занурився по саму маківку і, якби не вмів добре плавати, мені не пощастило б від такої пригоди, бо Гламделкліч на той час була в протилежному кінці кімнати, а королева так розгубилася, що не могла мені допомогти. Моя маленька нянька прибігла рятувати мене тільки тоді, як я проковтнув уже із чверть вершків. Покладений одразу ж у постіль, я відбувся лише втратою костюма, який було зовсім зіпсовано. Карлика жорстоко відшмагали різками і на покарання присилювали випити всі вершки з чаші, куди він укинув мене. Він не мав уже більше царської ласки, і невдовзі королева продала його одній знатній дамі; більше ми, на моє задоволення, не бачилися. Не знаю, яких надмірностей дійшла б злість цього вилупка, якби він залишився при дворі.

Перед цим він утнув мені одну брутальну штуку, що хоч і розсмішила королеву, але разом із тим і розсердила її, і вона вже тоді прогнала б його, якби я великодушно не заступився за нього. Її величність узяла до себе на тарілку кістку і, вийнявши з неї мозок, поклала кістку назад. Карлик, скориставшись з того, що Гламделкліч одійшла до буфета, здерся на ослін, на якому та завжди стояла, доглядаючи мене під час обіду, узяв мене обіруч і, стиснувши мені ноги, встромив до попереку в кістку, де я був деякий час, маючи дуже смішний вигляд. Гадаю, минула щонайменше хвилина, перш ніж побачили, що сталося зі мною, бо я вважав за негідне себе кричати. Тільки завдяки тому, що члени королівської родини рідко їдять страви гарячими, я не обпік собі ніг, але мої панчохи й штани були в жалюгідному стані. Карлика, завдяки моему заступництву, покарали лише тим, що відбатожили його.

Королева не раз глузувала з моєї полохливості й часто питалася, чи всі в нас такі боягузи, як я. Спричинилося до цього ось що: в королівстві тому влітку сила-силенна мух, і ці кляті комахи, не менші за данстельського жайворонка, коли я обідав, увесь час дзижчали навколо моєї голови і не давали спокійно попоїсти. Іноді мухи навіть сідали на мої страви, залишаючи на них свій огидний слід або яечка. Я дуже добре бачив їх, а тубільці не помічали, бо їхні величезні зорові апарати були не такі гострі щодо маленьких речей, як мої. Іноді вони сідали мені на ніс або на лоб і боляче кусали мене, гидко смерділи, і я бачив ту липку речовину, що, як кажуть наші природознавці, дає їм змогу повзати по стелі догори ногами. Я мав багато клопоту, захищаючись від цих огидних тварин, і мимоволі схоплювався, як вони сідали мені на обличчя. Улюбленою розвагою карлика було вловити в жменю кілька цих комах, як це роблять наші школярі, а потім кинути їх на мене, щоб потішити королеву. Мене врятував тільки мій кортик, яким я рубав їх на льоту, дуже дивуючи всіх своєю спритністю.

Пригадую, одного ранку Гламделкліч, як завжди робила гарної години, поставила мій ящик на підвіконня, щоб я міг подихати чистим повітрям (я ж бо ніколи не згоджувався, щоб ящик вішали на гвіздок, як ми робимо з клітками в Англії). Коли, піднявши жалюзі, я з куснем пирога сів до столу поснідати, в мою кімнату, приваблені солодкими пахощами, влетіло десь зо двадцять ос, дзвинькаючи голосніше, ніж двадцять кіз. Одні захопили мій пиріг і миттю рознесли його по шматочках, а інші оглушливо кружляли коло моєї голови, сповнюючи мене жахом перед їхніми жалами. Проте я насмілювався атакувати їх і своїм кортиком зарубав чотирьох на льоту. Решта відлетіли, і я відразу ж зачинив вікно. Ці комахи були з куріпок завбільшки, а довжина жала, яке я вийняв в одній з них, сягала півтора дюйма. Я ретельно зберіг усі трупи, разом з іншими дивинками показував їх по різних містах Європи і, повернувшись до Англії, подарував три оси Грешемському коледжеві, а четверту залишив собі.

Розділ IV

*Опис країни. Пропозиція виправити сучасні карти. Королівський палац і кілька слів про столицю. У який спосіб мандрував автор.
Опис головного храму*

Тепер я хочу дати читачеві короткий опис цієї країни, як я бачив її під час моїх подорожів на відстані не більше двох тисячі миль навколо їхньої столиці — Лорбрелгрета. Королева ж бо, біля якої я завжди був, ніколи не від'їжджала далі, супроводячи короля в його поїздках, і зупинялася там, доки його величність не повертався по огляді своїх кордонів. Володіння цього монарха — тисяч шість миль завдовжки і від трьох до п'яти тисяч завширшки. Звідси я роблю висновок, що європейські географи дуже помиляються, гадаючи, ніби між Японією й Каліфорнією лежить лише море. Я особисто завжди думав, що там мусять бути якийсь суходіл, що урівноважував би великий материк Татарії. Виходить, сучасні карти слід виправити, долучивши до північно-західних частин Америки цей значний клапоть землі; і я охоче допоможу в такій справі.

Королівство Бробдінгнєг являє собою півострів. На північно-східній межі його тягнеться пасмо непрохідних гір тридцять миль заввишки з вулканами на вершинах, і навіть найбільш учені люди не знають, які істоти живуть по той бік гір та чи є там якесь життя взагалі. З трьох інших сторін півострів оточений океаном. В усьому королівстві немає жодного морського порту, бо море коло гирла річок та й усе узбережжя так засіяні гострими скелями, що й найменші човни не наслідуються виходити в море, і цей народ, значить, не має ніяких зносин із рештою світу. Але на великих річках повно кораблів і там водиться чудова риба. Морської риби тут зазвичай не ловлять, бо вона такого самого розміру, як і в Європі, і через це не цікавить рибалок. Звідси стає очевидним, що природа, продукуючи тварин та рослин таких незвичайних розмірів, обмежила себе цим континентом. Причини такого явища хай уже визначають філософи. Проте подеколи трапляється впіймати кита, і простий люд охоче вживає його в їжу. Мені доводилося бачити таких здоровенних китів, що

один чоловік ледве міг покласти його собі на плечі, а іноді їх, як дивовижу, приносять у кошиках і до Лорбрелгреда. Одного з них я бачив у тарелі на королівському столі. Вважали його за дивинку, але я не помітив, щоб він сподобався королю. Гадаю, навіть, йому огидним було таке одоробло, хоч у Гренландії я бачив і більшого кита.

Країна заселена дуже густо: в ній п'ятдесят одне місто, близько ста фортець і велика кількість сіл. Щоб задовольнити цікавого читача, досить буде описати Лорбрелгред. Місто майже рівними частинами розташоване по обох берегах річки. В ньому понад вісімдесят тисяч будинків і близько шестисот тисяч мешканців. Воно має три *глонглангси* (щось із п'ятдесят чотири англійські милі) завдовжки і два з половиною — завширшки. Всі розрахунки я виконав за допомогою зробленої з наказу короля карти, спеціально для мене розгорненої на землі, де вона простелилася на сто футів. Я босоніж кілька разів пройшов навколо неї та по її діаметру, а тоді, користуючись масштабом, точно встановив розміри держави.

Палац королівський являв собою не звичайну споруду, а купи будівель сім миль в обводі. Парадні кімнати мають здебільшого двісті сорок футів заввишки при відповідних довжині й ширині. Для мене та для Гламделкліч було виділено окрему карету, в якій моя нянька часто їздила зі своєю вихователькою, щоб подивитися на місто або побувати в крамницях, і я завжди був супутником їм у моїм ящику. Щоправда, коли я хотів того, дівчинка часто виймала мене й тримала на долоні, щоб я міг краще бачити вулиці, якими ми проїздили, будинки та перехожих. Я гадаю, що карета наша була завбільшки як зала Вестмінстерського абатства, але не така висока; хоч точно я сказати не можу. Одного дня вихователька наказала кучеру спинитися коло крамниць. Жебраки, скориставшись з нагоди, скупчилися з обох боків карети, і я вздрів найжахливіше з будь-коли бачених очима європейця видовище. Тут стояла жінка з прищами на грудях, що були в ранах; у дві чи три з них я вільно міг би залізти та схватись цілком. Був там один із зобом на шії, більшим ніж п'ять тюків вовни, і другий — з парою дерев'яних ніг двадцять

футів заввишки кожна. Але найогидніше було дивитися на воші, що повзали по їхньому одязі. Неозброєним оком я бачив лапи цих паразитів виразніше, ніж лапи європейської воші в мікроскоп, і їхні рила, якими вони длубались у шкірі нещасних, неначе свині. Уперше бачив я таке і, дарма що вигляд їхній викликав у мене нудоту, був би цікавий анатомувати одного з них, коли б мав відповідний інструмент, який, на нещастя, залишився на кораблі.

Крім звичайного ящика, в яким мене завжди возили, королева замовила ще й менший, футів із дванадцять завдовжки та завширшки і футів із десять заввишки. Зроблено його, щоб вигідніше було подорожувати, бо перший був завеликим для колін Гламделкліч і займав забагато місця в кареті. Змайстрував його, за моїми вказівками, той самий майстер. Цей подорожній ящик був квадратним; у трьох стінах було по вікну, заготованому залізним дротом, а на четвертій — дві міцні дужки, крізь які, коли я хотів їхати конем, особи, що везли ящик, просували міцний ремінь, підперізуючись ним. Обов'язки носія виконував який-небудь поважний, цілком надійний слуга, що супроводив мене й тоді, коли я їздив на прогулянку з королем чи з королевою, і щоразу, як мені за відсутності Гламделкліч спадало на думку піти в сад чи відвідати якусь придворну даму або міністра. Мене ж бо незабаром почали знати і поважати найвищі вельможі, більше, гадаю, через ласку, яку я мав від їх величностей, ніж за мої власні заслуги. Якщо подорож у кареті втомлювала мене, то слуга пристібав до свого пояса мій ящик і ставив його на подушку перед собою, і тоді з вікон я бачив місцевість з трьох сторін. У цій кімнаті висів у мене на стелі гамак, стояло дорожнє ліжко, стіл та два стільці, пригвинчені до підлоги, щоб зменшувати тряску від руху карети або ходи коня; і хоч як іноді мене гойдало, та, звикши до подорожей морем, я не дуже страждав від цього.

Як тільки я висловлював бажання подивитися на місце, Гламделкліч ставила мою подорожню кімнату собі на коліна й сідала у відкриті ноші, що їх, за звичаєм цієї країни, несли чотири чоловіки і супроводили два лакеї

королеви. Народ, який багато чого чував про мене, з цікавості оточував носії, і тоді Гламделкліч спиняла носіїв і брала мене в руку, щоб зручніше було розглядати мене.

Мені дуже хотілося побачити головний храм столиці, а надто башту коло нього, яку вважали за найвищу в королівстві. Моя нянька одного дня віднесла мене туди, але я повернувся додому зовсім розчарованим. У башті від землі до кінчика шпиля було не більш як три тисячі футів, і, зважаючи на різницю в зрості цих людей і нас, європейців, дивуватися з неї не було чого, бо пропорційно вона нижча (якщо я згадую вірно) за дзвіницю в Солсбері¹. Проте, щоб не принизити націю, якій я, поки живий, почуватиму себе надзвичайно зобов'язаним, мушу сказати, що недостатня висота славетної башти цілком компенсується її красою та міцністю. Стіни в неї складені з тесаного каменю близько ста футів завтовшки і скрізь прикрашені більшими за природний зріст мармуровими статуями богів та королів, уміщеними в нішах. Я виміряв мізинець одної зі статуй, що валявся в купі сміття. Довжина його сягала чотирьох футів і одного дюйма. Гламделкліч загорнула його в хустку, поклала в кишеню і взяла з собою, щоб приєднати до інших нікчемних дрібниць, що їх вона, як і всі діти її віку, любила збирати.

Кухня королівська, — безумовно, видатний будинок, близько шестисот футів заввишки, зі склепінням угорі. Вариста піч тільки на десять кроків вужча за купол собору святого Павла, який я спеціально виміряв, повернувшись до Лондона. А якби я заходився докладно описувати весь кухонний посуд: колосальні горщики та казани, туші, які крутяться на рожнах, та інше, то навряд чи читач повірив би моїм словам; суворий же критик, може, навіть подумає, що я перебільшую, на зразок інших мандрівників. У той же час, я боюся, кинутись до другої крайності, щоб, якщо моя книга, перекладена бробдінгнеською (загальна назва їхнього королівства) мовою, потрапить до рук короля або когось із його підданців, вони не мали підстав об-

---

¹ Дзвіниця в Солсбері має заввишки 404 фути. Всі міри у Бробдінгнегу більші людських у 12 разів.

разитися на мене за неправдиве та применшене зображення.

У стайнях його величності рідко буває більш як шістсот коней. Зріст їх звичайно коливається між п'ятдесятьма чотирма і шістдесятьма футами. Під час урочистих виїздів короля супроводять п'ятсот кінних гвардійців, що являють собою видовище найблискучіше з існуючих, гадав я, доки не побачив частини королівської армії в бойовому порядку, про що я матиму нагоду говорити згодом.

Розділ V

Деякі авторові пригоди. Страта злочинця. Автор показує свою вправність у мореплаванні

Моє життя в цій країні було б щасливим, якби не смішні та прикрі випадки, що іноді траплялися зі мною через мій маленький зріст. Про деякі з них я дозволю собі розповісти. Гламделкліч часто виносила мене в меншому ящику в королівський сад і не раз, вийнявши з ящика, тримала на своїй руці або пускала ходити по землі. Одного дня, згадую, карлик, що тоді жив ще в королеви, вирушив у сад слідом за нами. Я ішов по землі й, опинившись разом із ним коло карликових яблунь, захотів чомусь виявити свою дотепність недоречним порівнянням карлика із тими деревами, а це їхньою мовою виходить так само, як і нашою. Злий блазень, вибравши хвилину, коли я був під однією з яблунь, струсонув її якраз над моєю головою, і з дванадцятро яблук, кожне з добре брістольське барильце завбільшки, впали на землю. Одне з них ударило мене в спину, і я відразу ж упав ниць. На щастя, падіння не вчинило мені ніякої шкоди, і я просив простити карлика, бо сам був заводіякою.

Іншим разом Гламделкліч, залишивши мене на м'якому моріжку, одійшла вбік зі своєю вихователькою. Раптом піднялася буря з градом; я звалився з ніг, а градини, не менші за тенісний м'яч, нещадно побили моє тіло. Мені

вистачило сил рачки добути зарослів кмину й заховатися в них, лігши ниць, але потім я десять днів не виходив з кімнати — так усе мені боліло. Проте в цьому немає нічого дивного, бо природа зберігає тут ті ж такі пропорції в усіх своїх виявах, і тамтешні градини приблизно в тисячу вісімсот разів більші за європейські. Це я можу засвідчити на підставі досвіду, бо з цікавості виміряв та зважив їх.

У тому ж таки садку я зазнав ще й небезпечнішої пригоди. Віднісни мене в безпечне, як їй здавалося, місце, моя маленька нянька залишила мене на самоті з моїми думками (про що я часто просив її) і, не взявши з собою з дому мого ящика, щоб не обтяжувати себе, сама, разом з іншими двірськими дамами, пішла на другу половину саду. Коли вони були так далеко, що не могли вже чути мого голосу, маленький білий спанієль¹ одного із садівників якось ускочив у сад і пробіг коло місця, де я лежав. Понюхавши повітря, собака відразу ж підійшов до мене, схопив у рота, побіг до свого пана і, крутячи хвостом, обережно поклав на землю. На щастя, він був так добре вимуштрований, що, нісни мене в зубах, не вчинив мені ніякої шкоди і навіть не подер мого вбрання. Бідолашний садівник — мій добрий знайомий і великий приятель — дуже перелякався. Він обіруч підняв мене з землі й запитав про моє здоров'я, але я, збентежившись, не міг звести духу і спершу не відповів нічого. Трохи згодом садівник приніс мене до моєї няньки, яка тим часом повернулася туди, де я залишався, і страшенно хвилювалася, не знайшовши мене. Гламделкліч добре таки вишпетила садівника за його собаку, але нікому не сказала про цю історію, боячись накликати на нього гнів королеви, а я мовчав, бо думав, що така пригода не зробить великої честі для моєї репутації.

Після цього випадку Гламделкліч вирішила ніколи не спускати мене з ока поза кімнатами. Я й раніше побоювався такого рішення і втаїв від неї декілька невеликих прикростей, що скоїлися зі мною під час її відсутності. Одного разу то був шуліка, який, літаючи понад садом, помітив

---

¹ Порода собак.

мене і не заніс у своїх пазурах тільки тому, що я видобув свого кортика, а потім утік під захист густого шпалерника. Другим разом, ступивши на верх кротовини, я по саму шию занурився в яму, через яку кріт викидав землю, і мусив вигадати якусь не варту згадки брехню, щоб виправдати свій попсований одяг. Трапилося мені також зламати собі праву гомілку, спіткнувшись об черепашку, якої я не вгледів, коли гуляв та згадував мою бідну Англію.

Не могу сказати, була мені приємна чи ображала мене зневага, з якою під час таких моїх самотніх прогулянок ставилися до мене навіть щонайменші птахи. Вони анітрохи не лякалися мене і, шукаючи черв'яків та іншої їжі, стрибали на відстані ярда від мене так спокійно та байдуже, немов там не було й живого духу. Я пригадую, як один дрізд сміливо вихопив із моїх рук пиріг, шойно даний мені Гламделкліч на сніданок. Коли я хотів упіймати яку-небудь пташину, вона починала нахабно кружляти навколо мене, намагаючись дзьобнути мої пальці, які я боявся розтулити, а потім спокійно летіла геть: шукати червів чи слимаків. Тільки одного разу пощастило мені влучити києм в коноплянку і звалити її на землю. Обхопивши обома руками птицю за шию, я з виглядом переможця поніс її до моєї няньки, але дорогою коноплянка, тільки приголомшена ударом, очумалася і, дарма що я тримав її у простягнутих руках, вона не маючи змоги дістатися до мене своїми пазурами, почала бити мене крилами по голові й по тілу так, що я разів двадцять думав, що впусчу її. Визволив мене один з челядників, скрутивши птиці шию, а наступного дня, з наказу королеви, мені подали її на обід. Якщо пам'ять мене не зраджує, коноплянка здалася мені більшою за англійського лебедя.

Королевіні фрейліни часто запрошували до своїх покоїв Гламделкліч і просили приносити й мене, щоб зробити собі приємність подивитися та помацати мене. Вони не раз роздягали мене й голого клали собі в пазуху, що було мені вельми не до смаку, бо, правду сказати, шкіра їхня тхнула огидно. Згадую про це зовсім не з наміром ославити прекрасних леді, яких я всіляко поважаю. Мені здається тільки, що, відповідно до мого малого зросту,

мої почуття гостріші, і ці вельможні особи були для своїх коханців або одна для одної не більш неприємні, ніж особи такого ж рангу у нас в Англії. Зрештою, на мою думку, природний запах їхній був куди стерпнішим, ніж дух парфумів, від якого я відразу ж непритомнів. Не можу забути, як близький мій друг у Ліліпутії одного гарячого дня, коли я багато працював фізично, мав сміливість поскаржитися на сильний дух, що йшов од мене, хоч хибую я на це так же мало, як більшість представників моєї статі. Гадаю, що нюх цього ліліпута був такий самий гострий щодо мене, як мій щодо цих людей. Не можу, проте, не визнати щиро, що господиня моя — королева й моя нянька Гламделкліч пахнули так приємно, як наші леді.

Коли моя нянька приносила мене до цих фрейлін, найбільш прикрим для мене було те, що вони поводитися зі мною без будь-якої церемонії, немов я був якимсь зовсім нікчемним створінням. Вони роздягалися переді мною голі й міняли свої сорочки, посадовивши мене на туалетний столик, саме проти своїх голих тіл, які не викликали в мене іншого почуття, крім огиди та жаху. Шкіра їхня, коли я дивився на неї зблизька, здавалася мені нерівною, грубою, різнобарвною й засіяною родимками з тарілку завбільшки, а волосинки на ній — товщими за мотузку. Про решту тіла я вже не говоритиму. Анітрохи не соромлячись, вони спорожнялись у моїй присутності від випитого ними і виливали принаймні по два барила в посудину, де містилося понад три тонни. Найгарніша з цих фрейлін, мила, жартівлива шістнадцятирічна дівчина, садовила мене іноді верхи на один із своїх сосків і виробляла зі мною багато інших штук, про які, хай пробачить мені читач, я подробиць розповідати не буду. Але це так не подобалося мені, що я просив Гламделкліч вигадати якусь причину і виправдати моє небажання бачитися з тою молодою леді надалі.

Один юнак — племінник виховательки моєї няньки — прийшов якимось до нас і закликав їх обох на прилюдну страту злочинця, що вбив приятеля цього добродія. Гламделкліч, яка від природи мала добре серце, пішла туди без охоти, а мене, хоч яким огидним було це видовище, спо-

кусила його, як я гадав, незвичайність. Злочинця звели на спеціально для нього споруджений ешафот і, посадовивши в крісло, з одного маху відрубали голову мечем сорок футів завдовжки. Кров, що чвиркнула з артерій та вен, злетіла в повітря на висоту фонтана у Версалі, а голова, впавши на ешафот, підплигнула так, що я мимохіть схопився зі свого місця, хоч і сидів принаймні за пів англійської милі від ешафота.

Королева, яка любила слухати розповіді про мої пригоди на морі й користалася з кожної нагоди, щоб розважити мене, коли я був у меланхолії, одного разу спитала, чи впорався б я сам із парусами та веслами і чи не зашкодили б моєму здоров'ю невеликі веслові вправи. Я відповів, що добре розуміюся й на веслуванні, і в роботі з парусами, бо під скрутний час, хоч я хірург і корабельний лікар, але мені часто доводилося працювати як звичайному матросові. Я тільки не уявляв собі, як прикласти ці знання в країні, де найменший каючок — такий, як наш найбільший військовий корабель, а човен, що ним я міг би орудувати, не подолає течії місцевих річок. Її величність, проте, сказала, що її столяр, за моїми вказівками, зробить підходящого човна, і обіцяла подбати про водоймище, де я міг би плавати. Столяр виявився гарним майстром і за десять днів зробив і спорядив ляльковий баркас, що вмстив би вісім європейців. Королеві він так сподобався, що вона відразу ж понесла показати його своєму чоловікові. Король звелів пустити його разом зі мною в бак, повний води, але там було замало місця навіть для двох моїх невеличких весел. Тоді королева вигадала інше. Вона замовила столярові ночви триста футів завдовжки, п'ятдесят — завширшки й вісім — завглибшки, звеліла осмолити їх, щоб не протікали, і поставити на поміст коло стіни в надвірній кімнаті палацу. Двоє слуг протягом півгодини легко наповнювали ночви водою, а на дні їх був чіп, аби спускати застоюну воду. В цьому водозборі я веслував не раз, розважаючись сам і розважаючи королеву з її дамами, які захоплювалися моєю спритністю та моторністю. Іноді я розпускав вітрила, і тоді мені лишалося лише кермувати, бо дами здіймали вітер своїми віялами, а вто-

мившись, наказували дмухати над ночвами пажам; я ж тим часом показував свою вмiлiсть, кермуючи то праворуч, то лiворуч. По закiнченнi вистави Гламделклiч заби-рала човен до своєї кiмнати й вiшала його там на цвях просохнути.

Пiд час таких вправ зi мною тiльки раз трапилася пригода, що мало не коштувала менi життя. Бажаючи посадовити мене в човен, уже поставлений пажем у ночви, вихователька Гламделклiч люб'язно пiдняла мене, але так невдало, що я вислизнув з-помiж її пальцiв i неминуче впав би з висоти сорок футiв на помiст, якби, на щастя, мене не затримала шпилька, що стирчала з корсетки цiєї милої дами. Голiвка шпильки потрапила мiж моєю сорочкою та поясом вiд штанiв, i я зависнув у повітрі, доки Гламделклiч не прибигла рятувати мене.

Иншим разом один iз слуг, який кожнi три днi мусив був мiняти воду в ночвах, з необачностi, впустив туди з вiдра велику жабу, що непомiтно сховалась у водi. Коли я сiв у човен, вона, побачивши зручне для вiдпочинку мiсце, скочила туди й так нахилила човен, що я всiєю своєю вагою мусив налягати на протилежний бiк, аби не перекинутись у воду. Опинившись в човнi, жаба почала плигати, перестрибуючи через мою голову й забруднюючи менi обличчя та одiж своїм огидним слизом. Через її величезнi розмiри менi здавалося, що такої мерзеної тварини я не бачив нiколи. Проте я попросив Гламделклiч дозволити менi розправитися з нею самому i, дiйсно, кiлькама влучними ударами весла витурив її з човна.

Але найбiльшiй небезпеки зазнав я в цiм королiвствi вiд мавпи, яка належала одному з кухарчат. Пiшовши з дому чи то в гостi, чи то в якихось iнших справах, Гламделклiч зачинила мене на ключ у своєї свiтлицi. Був гарячий день, i вiкно її кiмнати, так само як вiкна та дверi великого ящика, де я мешкав, стояли вiдчиненi навстiж. Сидячи коло столу i заглибившись у свої думки, я раптом почув, як хтось улiз через вiкно й почав стрибати сюди й туди. Я злякався, але, не рушаючи зi стiльця, визирнув зi свого ящика i побачив жваву тварину, яка, побiгавши та

пострибавши по кімнаті, надибала мій ящик і почала з великою приємністю та цікавістю зазирати у всі вікна та двері. Я забився аж у куток, але, наляканий мавпою, що роздивлялася на всі боки, не додумався заховатися під ліжко, що було б дуже легко зробити. Покрививши гримаси та погарчавши, мавпа, нарешті, вгледіла мене, простягла крізь вікно лапу, погралася зі мною, як кицька з мишею, і, хоч я й перебігав з місця на місце, намагаючись утекти від неї, впіймала мене за полу камзола (зробленого з місцевої, дуже товстої та цупкої тканини) й витягла з моєї кімнати. Вона поклала мене на свою праву передню лапу, як європейські мамки кладуть дитину, годуючи її груддю, а коли я почав пручатись, стиснула мене так, що я вирішив скоритися. Думаю, що вона вважала мене за сисунця зі своєї породи, бо раз у раз гладила лапою моє обличчя. Шум коло дверей, які, здавалось, відчиняли, перервав це заняття. Тварина миттю вистрибнула у вікно, через яке дісталася кімнати, і по ринві видряпалася на дах, біжачи на трьох лапах і тримаючи мене в четвертій. Я чув, як скрикнула Гламделкліч, побачивши, що мене заносить мавпа. Бідна дівчинка майже збожеволіла. В палаці вчинився переполох. Слуги побігли по драбини. Сотні людей у дворі бачили, як мавпа сіла на верх даху і, держачи мене, наче немовлятко, одною лапою, другою пхала мені в рот їжу, яку виймала з мішка за щокою, а коли я не хотів їсти, біла мене. Переказували, що, бачачи таке, багато хто не міг утриматися від сміху, і я, слово честі, не закидаю їм цього, бо справді видовище для всякого, окрім мене, було досить кумедним. Дехто кидав угору каміння, сподіваючись улучити в мавпу, але це суворо заборонили, бо інакше мені провалили б голову.

Нарешті принесли драбини, і по них полізло кілька людей. Побачивши себе оточеною з усіх боків і зрозумівши, що втекти на трьох лапах їй не пощастить, мавпа залишила мене на даху, а сама побігла геть. Я опинився на висоті п'ятисот ярдів, кожної хвилини чекаючи, що мене скине вітром або я скочуся сам від запаморочення, і сидів там, аж доки на дах видерся один з челядників моєї

няньки — бравий хлопець — і, поклавши мене в кишеню штанів, щасливо зійшов на землю.

Усяка погань, що її мавпа напхала мені повен рот, заважала дихати, і тільки після того, як моя нянька витягла її голкою і мене знудило, я відчув значне полегшення. Проте кляте створіння так пом'яло в своїх обіймах усе моє тіло, що я зовсім заслаб і мусив два тижні пролежати в ліжку. Король, королева і двір щодня посилали довідатися про моє здоров'я, а її величність кілька разів навіть відвідала мене. Мавпу вбили і видали наказ, що забороняв тримати цих тварин близько від палацу.

Одужавши, я пішов подякувати королю за його ласку, і його величність зволив багато сміятися з моїх пригод. Він запитував, про що саме я думав, як лежав у мавпячих лапах; як подобалося мені її частування та чи свіже повітря не підохочувало мене їсти. Йому цікаво також було знати, що зробив би я в такому випадку в Європі. Я відповів його величності, що в нас немає мавп, крім привезених, як дивинки, з чужих країн і таких маленьких, що я сам подолав би дюжину їх, якби вони насмілилися напасти на мене. А щодо жадливої тварини, з якою я оце мав справу (мавпа і справді-таки була зі слона завбільшки), то, якби я не розгубився трохи з несподіванки, а вдарив її ножом (говорячи це, я прибрав лютого вигляду й поклав руку на кортик), коли вона просовувала лапу в мій ящик, і завдав би їй, може, такої рани, що вона б утекла якнайшвидше. Говорив я це рішучим тоном людини, яка боїться, щоб її мужність не взяли під сумнів. Але промова моя тільки викликала голосний сміх, від якого, незважаючи на всю пошану до його величності, не могли втриматися присутні. Це навело мене на думку про марну спробу здобутися на повагу з боку тих, що живуть в умовах, які аж ніяк не можна рівняти до наших. А мораль моєї поведінки дуже часто ставала для мене ясною по моїм поверненні до Англії, де який-небудь нікчемний, поганий шахрай, не маючи ні благородного походження, ні особистих заслуг, ні дотепності, ні здорового глузду, пиндючиться та пнеться стати на рівну ногу з найвидатнішими особами королівства.

Щодня смішив я двір якою-небудь своєю пригодою, і Гламделкліч, хоч як любила мене, безжально оповідала королеві про мої витівки, що, на її думку, могли потішити її величність. Одного разу, коли дівчинка була не зовсім здорова, вихователька взяла її подихати свіжим повітрям миль за тридцять від міста. Коло стежки в полі вони вийшли з карети, Гламделкліч поставила на землю мій подорожній ящик, і я вийшов з нього погуляти. На стежці лежала купа коров'яку, і мені заманулося показати свою спритність, перестрибнувши через неї. Я розігнався, але, на нещастя, зробив закороткий стрибок і занурився в купу гною по коліна. Тільки з великими труднощами пощастило мені видобутися звідти, і один із лакеїв якомога старанніше обтер мене своєю хусточкою, бо я страшенно забруднив свій одяг. Гламделкліч не випускала вже мене з ящика, доки ми не повернулися додому, де про цю подію незабаром дізналася королева, а лакеї розголосили її серед придворних, і кілька днів усі там сміялися з мене.

Розділ VI

Різні вигадки автора на потіху короля та королеви. Він показує свої музичні здібності. Король розпитує про державний лад Англії, і автор розповідає про нього. Зауваження короля з приводу цього

Буваючи зазвичай двічі чи тричі на тиждень у спальні короля під час його вставання, я часто бачив його в руках у циркульника, і спершу це видовище наганяло на мене жах, бо їхні бритви майже вдвоє більші від наших кіс. (За звичаєм своєї країни король голиться лише двічі на тиждень.) Одного разу я попросив циркульника дати мені змилки і вибрав звідти сорок чи п'ятдесят найцупкіших волосинок. Потім зі скіпки дерева я вирізав спинку гребінця; найменшою, яку міг знайти в Гламделкліч, голкою просвердлив на однаковій відстані дірочки в ній і, вставивши обстругані моїм ножем волосинки, зробив цілком пристойний гребінець, який дуже мені придався, бо зубці мого так поламалися, що він був майже непридатним. Не знаю,

чи міг би який-небудь тамтешній майстер виконати таку делікатну роботу.

Це навело мене на думку про розвагу, якій я присвятив багато часу. Королевиній покоївці я доручив збирати для мене волосся з гребінця її величності й невдовзі мав його чимало. Порадившись із моїм приятелем-столяром, який мав загальний наказ виконувати мої дрібні завдання, замовив йому зробити снасті двох стільців, не більших за ті, що були в моєму ящику, і просвердлити в рамах спинок та сидінь невеликі заглиблення. У них я, на зразок англійських стільців, закріпив найцупкіші із зібраних мною волосинок. Закінчивши цю роботу, я презентував стільці її величності, що поставила їх у своїм будуарі й показувала як дивину; вони й справді дивували всіх, хто їх бачив. Королева дуже хотіла б, аби я сів на один із цих стільців, але я завжди рішуче відмовлявся, кажучи, що радше помру найгіршою смертю, ніж насмілюсь торкнутися низькою частиною свого тіла дорогоцінного волосся, яке нещодавно прикрашало голову її величності. З того ж таки волосся я, маючи хист механіка, виплів гарненького маленького гаманця футів із п'ять завбільшки, із золотими ініціалами королеви на ньому і, з дозволу її величності, подарував його Гламделкліч. Правду сказати, годився він тільки для показу, бо не витримав би ваги великих монет, і через це Гламделкліч носила в ньому іграшки, які так люблять дівчатка.

Король дуже кохався в музиці, і при дворі часто влаштовували концерти. Приносили іноді на них і ящик зі мною та ставили його на стіл. Шум від інструментів, проте, заважав мені розрізняти окремі ноти, і я закладаюся, що, коли б звели до купи всі барабани та сурми цілої нашої армії та заграли б на них під самими вашими вухами, гомін не був би більшим. Я, звичайно, просив поставити мій ящик якомога далі від виконавців, зачиняв вікна та двері, запинав завіси, і тоді музика здавалася мені не такою вже й неприємною.

Замолоду я трохи вчився грати на спінеті¹. Цей інструмент стояв у кімнаті Гламделкліч, і двічі на тиждень до

---

¹ Старовинний музичний інструмент, подібний до клавесина.

неї приходив учитель музики. Я назвав інструмент спінетом, бо він нагадував його виглядом і грали на ньому так, як і на спінеті. Мені спало на думку розважити короля й королеву, загравши їм англійських пісень на цьому інструменті. Виявилось, проте, що це не дуже легка річ: спінет мав близько шістдесяти футів завдовжки, а кожна клавіша була з фут завширшки. Розвівши руки, я міг охопити їх не більше п'яти, а щоб видобути хоча б слабенький звук, мусив щосили вдарити клавішу кулаком. Тоді я виміркував інше. Знайшовши дві круглі палички, розміром зі звичайну булаву, я обтягнув товщі кінці їх мишачою шкуркою, щоб не побити клавіш і разом із тим щоб не переривався звук. Коло спінета розмістили лаву, футів на чотири нижчу від клавіатури, і поставили мене туди; бігаючи по ній якомога швидше, я вдаряв булавами по білих клавішах і спромігся заграти джигу, чим завдав чималої втіхи їх величностям. То була найважча з будь-коли роблених мною фізичних вправ, та й міг я ударяти тільки по шістнадцяти клавішах, а, значить, не міг zarazом грати на басах та у верхньому регістрі, як роблять усі артисти, і це вельми шкодило моєму виконанню.

З наказу короля, що, як я казав раніш, був дуже розумним монархом, мене в моєму ящику часто приносили до нього в кабінет і залишали на столі для письма. Далі він пропонував мені винести один із моїх стільців, садовив мене на комод, ярдів за три від себе, і тоді його обличчя було врівні зі мною. У такий спосіб відбулась не одна моя з ним розмова. Одного дня я насмілився сказати його величності, що зневага, з якою він ставиться до Європи й решти світу, не відповідає високим якостям його розуму. Розумові ж бо здібності, вів я далі, зовсім не пов'язані зі зростом, і в нашій країні ми спостерігаємо, що найросліші люди, як правило, бувають обдаровані найменшим розумом. Адже й серед комах бджоли й мурахи вславилися своєю працьовитістю та розсудливістю, а набагато більші за них тварини не мають таких здібностей. Та і я сам, додав я, незважаючи на свій зріст, сподіваюся ще пожити й зробити якусь важливу послугу його величності. Король уважно вислухав мої слова і після того змінив на краще

свою думку про мене. Він просив описати йому якнай докладніше державний лад Англії, бо, хоч монархи, як правило, і люблять звичаї своєї країни (так гадав він про інших монархів на підставі наших попередніх розмов), але він охоче дізнався б про все, що варто наслідувати.

Уяви ж собі, люб'язний читачу, як я хотів тоді володіти красномовністю Цицерона або Демосфена, що дала б мені змогу вшанувати чесноти моєї любої батьківщини стилем, гідним її заслуг і значення у світі.

Я почав свою промову з повідомлення про те, що наші володіння складаються з двох островів, де лежать три могутні королівства, що перебувають під владою одного монарха, та з колоній в Америці. Довго я розводився про наш клімат та родючість наших ґрунтів, а потім докладно розповів йому про організацію англійського парламенту, частину якого становить славетна палата перів — осіб найблагороднішої крові і власників найстаровинніших та найбільших родових маєтків. Я описав, як надзвичайно дбають, аби навчити їх гуманітарних наук та військової справи, щоб зробити з них радників короля та королівства, здатних брати участь у законодавстві, обіймати посади членів найвищого суду, ухвали якого не підлягають апеляції, завжди бути готовими захищати їхнього монарха та країну своєю доблесною поведінкою і вірністю йому. Я сказав, що вони — окраса та опора держави, гідні наслідувачі своїх славетних предків, честь яких править за нагороду їхній доброчесності, що їм ніколи не бували позбавлені і їхні нащадки. До них як учасників цієї палати треба додати ще духовних осіб з титулом єпископа, обов'язок яких дбати про релігію і про тих, що навчають її народ. Обирають і шукають їх королі та їхні радники серед духівництва цілої нації, серед тих священиків, які найбільше відзначилися своїм святим життям та глибиною своїх знань. Вони і є справжні духовні батьки духівництва та народу.

Другу частину парламенту, розповідав я, становить палата представників — видатних дворян, за свої здібності та патріотизм в і л ь н о обраних самим народом репрезентувати мудрість цілої нації. Ці інституції, казав я, яв-

ляють собою найблискулішу в Європі громаду, якій разом із королем доручено відати всім законодавством держави.

Потім я перейшов до судових установ, де судді, ці поважні мудреці та тлумачі закону, керують розв'язанням справ про права та власність людей, карають порок і захищають невинність. Ще далі я згадав про розсудливе керування нашими фінансами, про відвагу та подвиги наших морських і суходільних сил. Я вирахував кількість нашого населення, підсумувавши, скільки може бути мільйонів у кожній нашій релігійній секті та політичній партії. Не оминув я й нашого спорту, ігор та інших деталей, які, здавалось мені, могли б прославити мою батьківщину. Закінчив же я коротеньким нарисом історичних подій в Англії протягом останніх ста років.

Все це не було завершено за п'ять аудієнцій, кожна з яких тривала кілька годин. Король слухав мене надзвичайно уважно, часто записував мої слова і занотовував питання, які згодом мав мені поставити.

Коли на шостому побаченні я завершив мою довгу промову, його величність, подивившись у свої нотатки, висловив багато сумнівів та заперечень і поставив запитання з приводу кожного пункту моїх розповідей. Він спитав, якими засобами виховують душу й розвивають тіло наших молодих дворян; за якими заняттями минають їхні перші — найбільш сприйнятливі — роки життя; як поповнюють вони склад зборів, коли вимре якийсь благородний рід; од чого залежить надання людині звання лорда — чи від примхи монарха, чи від певної суми грошей, даної якійсь придворній дамі або прем'єр-міністрові, чи від бажання підсилити партію, що йде проти загального добра; наскільки добре ті лорди знають закони своєї країни, що дозволяє їм безповоротно вирішувати долю своїх же співгромадян; чи завжди вони такі щедрі, безсторонні й некорисливі, що їх не можна взяти ні хабаром, ні іншим підлим способом; чи духовні лорди, про яких я говорив, завжди дістають посади завдяки своїй обізнаності в справах релігії та своєму святому життю; чи за часів, коли вони були звичайними священиками, не було в них ніяких вад; чи нема серед них підкупних капеланів при якому-небудь

вельможі, думкам якого вони слухняно догоджають, ставши вже членами палати.

Далі король зацікавився методами, якими у нас провадять вибори до палати представників, як називав я їх. Він питав, чи не може стороння, нікчемна людина з напханим грошима гаманом примусити виборців віддати їй перевагу перед місцевим мешканцем — видатним своєю діяльністю дворянином. Він не міг усвідомити собі, для чого всі так намагаються стати членами тої палати, дарма що це, як я казав, завдає багато клопоту та викликає великі витрати, а часто й зубожіння їхніх родин, і не дає ні платні, ні пенсії. Його величність мав деякий сумнів щодо їхньої щирості й хотів знати, чи не відіграє тут ролі змога винагородити себе за жертви суспільності якоюсь зисковою посадою, що дасть їм порочний легкодухий монарх у союзі з підкупними міністрами. Ще далі він засипав мене питаннями та незліченними зауваженнями, які мені нерозумно і непристойно було б повторювати.

Задовольнити його цікавість із приводу нашого суду було найлегше саме мені, бо мене майже звела зі статків тяганина в найвищому суді, дарма що я виграв процес і мав би дістати назад судові витрати. Король питався: скільки часу треба звичайно, щоб установити, де правда і де неправда, і скільки це коштує? Чи насмілюються адвокати захищати справи, явно несправедливі й насильницькі? Чи не впливають на терези правосуддя інтереси політичних або релігійних партій? Чи адвокати — виховані на вивченні загальної справедливості або ж діють, керуючись самими національними, провінційними та іншими місцевими інтересами? Чи беруть вони і судді участь у складанні законів, що їх потім вони самі тлумачать та коментують? Чи не трапляється адвокатам захищати різночасно обидві сторони в одній справі, спираючись, як на прецеденти на доказ протилежної думки? Заможні то люди чи злидарі? Чи платять їм за виступ або за висловлену думку і, нарешті, чи обирають їх у члени нижньої палати?

Переходячи до фінансів, король сказав, що, на його думку, я помилився в цифрах, бо, вирахувавши п'ять чи

шість мільйонів річних прибутків, називав суму видатків, яка, за його підрахунками, іноді бувала вдвоє більшою. Він, мовляв, бажаючи використати нашу практику на користь своєї країни, безумовно вірно записував мої слова і не міг помилитись у своїх підрахунках. А якщо я кажу правду, то він просто не розуміє держави, що руйнує своє господарство так само, як і приватні особи. Він питав, хто наші кредитори і де ми беремо гроші, щоб платити їм. Йому дивно було чути про такі розорні та довготривалі війни, і з моїх слів він зробив висновок, що або ми дуже задерикуватий народ, або ж у нас лихі сусіди, і що наші генерали мусять бути багатшими за наших царів. Він питав, які справи маємо ми поза нашими островами, крім торгівлі, дипломатичних зносин та захисту берегів нашим флотом. Найбільше дивувала його наша наймана армія, яку ми, вільний народ, тримаємо й мирного часу. Якщо ми маємо самоврядування, казав він, здійснюване нашими ж представниками, то йому незрозуміло, кого ми боїмось або з ким воюємо; і він хотів знати мою думку, чи не краще захищатимуть якийсь приватний будинок його господар із дітьми та родиною, ніж півдюжини розбишак, найнятих випадково на вулиці за невеличку платню, що дістануть, мабуть, у сто разів більше, перерізавши горлянку тим, кого мають захищати.

Він сміявся з моєї «чудернацької системи арифметики» — так він зволив її назвати, — ідучи за якою я вираховував кількість населення, підсумувавши число членів різних наших релігійних сект і політичних партій. Він не розумів, чому той, хто має переконання, шкідливі для загалу, мусить змінити їх і не може визнавати їх для самого себе. На його думку, оскільки уряд робить по-тиранському, вимагаючи першого, остільки ж виявляє він свою слабкість, не дозволяючи другого. Можна ж бо дозволяти людині тримати отруту в своїм кабінеті, але заборонити продавати її всім, як сердечні ліки.

Довідавшись від мене, що серед розваг нашої дворянської та поміщицької молоді є азартні ігри, король спитав, від якого й до якого віку дозволяють у нас цю втіху та

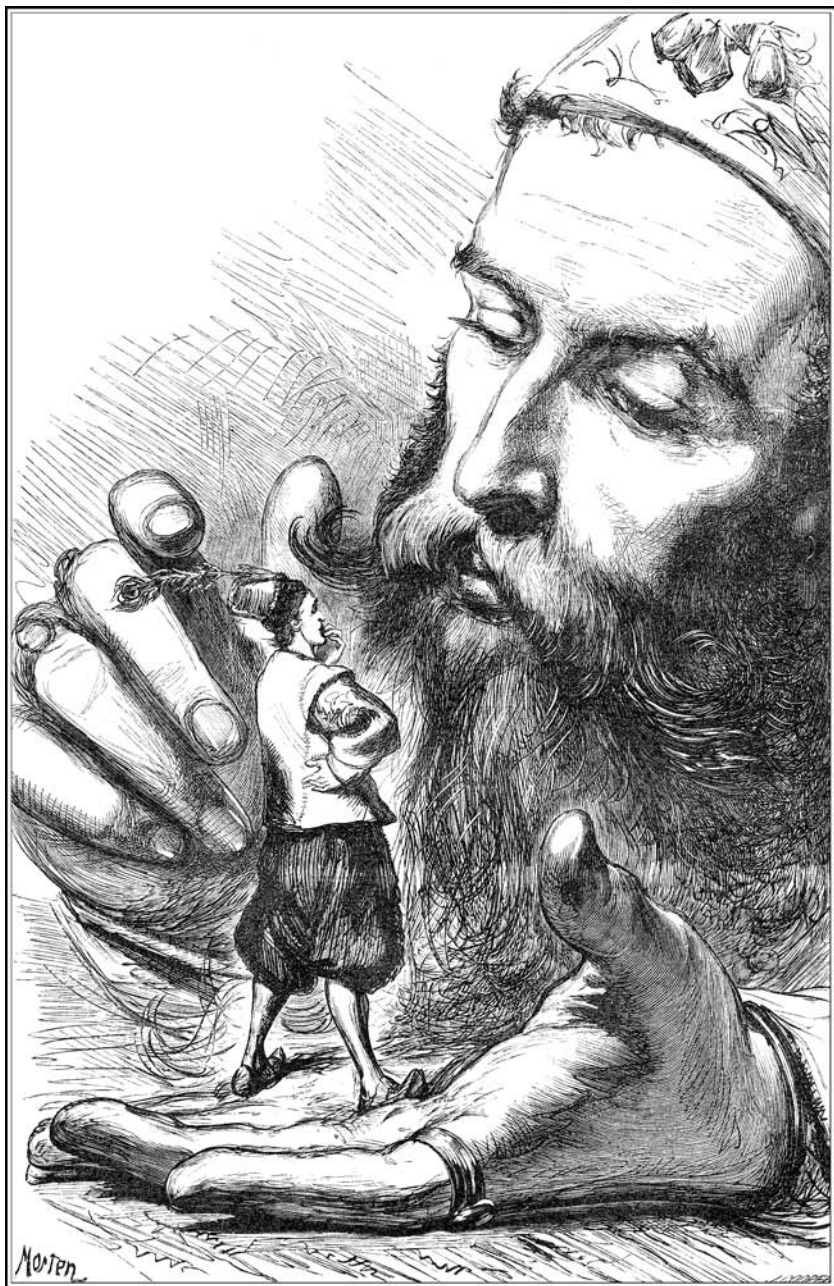

скільки часу на неї витрачають; чи не захоплює вона інколи так, що люди програють своє майно; чи не буває, що нікчемні, порочні люди, набивши руку в цім мистецтві, наживають великого багатства і мають у залежності від себе знатних людей, які, при звичаївшись до підлого товариства, перестають розвивати свої розумові здібності і, програвши самі, починають вивчати та використовувати проти інших цю ганебну спритність.

Історичний нарис наших справ, який я подав йому за останнє сторіччя, надзвичайно здивував короля, і в нашій історії він убачив тільки купу змов, заколотів, убивств, страт, революцій та заслань — найгірших наслідків зажерливості, скнарості, брехливості, зрадництва, жорстокості, гніву, безумства, злосливості, заздросців, розпусти та чванливості.

При черговому побаченні його величність захотів резюмувати наші розмови, порівнявши мої відповіді та свої запитання. Поставивши мене на свою долоню і ніжно пестячи, він сказав мені тоном, що його я ніколи не забуду, таке:

— Ви намагалися скласти найкращого панегірика вашій батьківщині, мій маленький приятелю Грілдріг. І що ж довели ви мені? Що найнеобхідніші якості для законодавця, то — неуцтво, лінощі й порок. Що найкраще тлумачать і застосовують закони люди найбільш зацікавлені і здатні до того, щоб перекручувати, заплутувати і не додержуватися їх. Дещо корисне, щоправда, я помітив і по ваших інституціях, але наполовину воно не втілюється в життя, а другу половину забруднено загальною розпущою. З ваших слів не видно, щоб доброчесність дійсно допомагала висунутись у вашому суспільстві; щоб за гарні якості давали титул лорда, за вченість і побожність — звання єпископа; щоб солдата винагороджували за мужність або слухняність, суддю — за непідкупність, сенатора — за любов до батьківщини, радника — за мудрість. Ви особисто, безперестанку мандруючи, здається, уникли багатьох хиб ваших земляків, але, підсумовуючи ваші оповідання та відповіді, яких мені так важко було домогтися від вас, я

мушу прийти до висновку, що більшість ваших земляків являють собою найогидніший гадючник, який будь-коли плазував на землі.

Розділ VII

Любов автора до своєї батьківщини. Він робить королю дуже вигідну для того пропозицію, але його величність відкидає її. Необізнаність короля з політикою. Знання в цій країні дуже недосконалі та обмежені. Закони, військові справи та партії в їхній державі

Тільки безмежна любов до правди не дозволила мені приховати цю частину моєї історії. Зайвим було висловлювати своє обурення, з якого завжди тільки сміялися, і я змушений був терпляче слухати, коли так зневажливо трактували мою любу, благородну батьківщину. Я сумував так широко, як на моєму місці сумував би й кожен із моїх читачів, але монарх цей із такою цікавістю й так уперто допитувався про все, що я з самої вдячності та чемності не міг не задовольнити його. На виправдання своє мушу, проте, сказати, що я майстерно оминув багато запитань і кожен пункт подав у куди сприятливішому світлі, ніж дозволяла те істина. Щодо моєї батьківщини, то я завжди виявляв похвальну прихильність, яку Діонісій Галікарнаський так справедливо радить історикам: приховувати хиби та вади своєї політичної неньки і якнайсприятливіше для неї освітлювати її красу та чесноти¹. Такі були мої щирі, але, на нещастя, даремні намагання в численних розмовах із тим могутнім монархом.

На виправдання короля мушу сказати, що він завжди жив віддалік від решти світу і був мало обізнаний зі звичаями та побутом інших народів. Незнання їх спричиняється до забобонів та вузькості світогляду, цілком невідомих нам і культурнішим країнам Європи. Отож ясно, що погляди цього далекого монарха на чесноти та хиби людські ні в яким разі не можуть бути мірою для всього людства.

---

¹ Діонісій Галікарнаський — грецький історик доби імператора Августа. Свіфт глузує з патріотичної тенденції його «Археології».

На доказ цього і щоб показати сумні наслідки вузького виховання, я наводжу далі один надзвичайний випадок. Щоб заслужити ще більшої ласки його величності, я розповів йому про винахід нами триста-чотириста років тому порошку, що яка завгодно купа його, нехай хоч у гору завбільшки, спалахує від найменшої іскри й вибухає з гуркотом і струсом, сильнішими за грім. А певна кількість того порошку, забита в порожнисту, залізну або бронзову трубу, залежно від розмірів труби, виштовхує залізну або свинцеву кулю з такою силою та швидкістю, що опиратися їй не може ніщо. Що найбільші, викинуті таким способом кулі не тільки враз нищать цілі лави солдатів, а й руйнують доценту найміцніші мури, пускають на дно кораблі з тисячею людей на кожному, а з'єднані поміж себе ланцюгом — трощать щогли та снасті, шматують тіла людські й пустошать усе. Що ми часто кладемо цей порошок у великі порожнисті залізні кулі й кидаємо їх спеціальними машинами в обложені нами міста і що вони перекопирсують бруки, розносять на друзки будинки, розкидають в усі боки осколки, провалюють голову всякому, хто трапляється поблизу. Що я дуже добре знаю складові частини того порошку, вельми дешеві й звичайні; вмю змішувати їх; можу навчити його робітників виготовляти такі труби, розміри яких будуть пропорційними всім речам у його королівстві, і найдовші не мусять мати більше ста футів. Що двадцять чи тридцять таких труб, начинених відповідною кількістю пороху або куль, за кілька годин завалять мури найбільшого в його королівстві міста або зруйнують усю столицю, якщо вона заперечуватиме необмежену його владу. Розповівши про це, я уклінно запропонував йому свої послуги в цій справі на ознаку моєї вдячності за його ласку та опіку.

Моя пропозиція і опис цих пекельних машин завдали королю жаху. Він був безмірно здивований, що нікчемна, непомітна плазуча комаха (так він назвав мене) може плекати такі нелюдські думки і так звикла до них, що цілком спокійно розповідає про криваві страхіття, заподіювані руйнівними машинами, які, безсумнівно, вигадав якийсь

лихий геній, ворог роду людського. Щодо нього самого, то, хоч як кохається він у нових винаходах у галузях мистецтва та природознавства, але йому легше було б позбутися половини свого королівства, ніж використовувати такі винаходи. Мені ж він порадив ніколи не згадувати про це, якщо я хоч трохи шаную своє життя.

Ось вони, наслідки недостатнього виховання й короткозорості! Обдарований усіма якостями, що забезпечують йому повагу, любов та пошану, дуже здібний, розумний, освічений, талановитий монарх, майже обожнюваний своїми підданцями, з якоїсь непотрібної, незрозумілої європейцям дріб'язковості відмовляється стати цілковитим господарем життя, волі й майна свого народу. Кажучи таке, я ні в якій мірі не хочу применшувати заслуги цього дійсно прекрасного короля, хоч і розумію, що моя розповідь принизить його перед очима читача-англійця. Я зараховую цей дефект до тих, що походять від їхньої темноти, бо вони ще й досі не зробили з політики науку, як це вдалося найгострішим умам Європи. Пригадую також, що одного разу я сказав про тисячі книжок, написаних нами в справі мистецтва керування, але це (всупереч моєму бажанню) лише пошкодило нам, на його думку. Він вважав за злочин будь-які каверзи, таємність або хитрування з боку короля і його міністрів і не розумів, про яку державну таємницю я говорю, якщо не йдеться ні про ворожу, ні про суперницьку державу. На думку його величності, керівникові потрібні лише здоровий розум, почуття справедливості, милосердя, швидкість під час розгляду справ та ще декілька якостей, настільки ясних для кожного, що про них не варто й згадувати. І він упевнено сказав, що той, хто зумів би виростити два колоси на місцині, яка до того часу родила тільки один, зробить для людства і для своєї країни куди більшу послугу, ніж усі політичні діячі разом.

Освіта цього народу дуже вузька — вони вивчають лише етику, історію, поезію та математику; і останню знають досконало. Але в математиці їх цікавить лише корисне застосування її в житті — для поліпшення сільського господарства та техніки, за що у нас їх шанували б мало.

Що ж до абстрактних ідей, суті речей і трансцендентності їх, то вони аж ніяк не вміщуються їм у головах.

Жоден закон у цій країні не має слів більше, як є літер в абетці, що складається з двадцяти двох знаків, але й таких довгих законів у них обмаль. Всі їх викладено найстислішими та найзрозумілішими виразами. Щоб тлумачити їх по-своєму, вони не досить хитрі, а за роз'яснення закону на письмі винного карають смертю. Проводження судових — чи то цивільних, чи то карних — справ дуже нескладне, і вони не можуть похвалитися тут надзвичайною якоюсь умілістю.

Як і китайці, вони споконвіку знають мистецтво друку, але бібліотеки їхні невеликі. В найбільшій, як вони вважають, книгозбірні — королівській, — звідки мені дозволено було брати яку завгодно книгу, налічують не більше як тисячу томів, розміщених у галереї з тисячу двісті футів завдовжки. Для читання королевін столяр спорудив мені в одній із кімнат Гламделкліч дерев'яне приладдя у формі драбини двадцять п'ять футів заввишки, кожен щабель якої мав до п'ятдесяти футів завдовжки. Проти драбини ставили, притуливши її до стіни, книжку, яку я збирався читати; я піднімався на верхній щабель, повертався обличчям до книги й починав з верху сторінки. Зробивши, залежно від довжини рядка, вісім-десять кроків з правого боку до лівого і назад, я, коли рядки опускалися вже під поле мого зору, і сам опускався на нижчий щабель і так доходив донизу, після чого піднімався знову і таким самим способом починав читати наступну сторінку. Перегортав їх я обіруч, і це не завдавало мені великого клопоту, бо папір був не товщим за наш картон і в найбільших фоліантах був не довшим за вісімнадцять чи двадцять футів.

Стиль книжок — ясний, мужній і плавний, але не барвистий, бо вони уникають повторення зайвих слів і різноманітних виразів. Я перечитав багато їхніх книжок, особливо історичних і з питань моралі. Між іншим, мене дуже потішив маленький старий трактат, який завжди лежав у спальні Гламделкліч і належав її виховательці, поважній

літній жінці, що цікавилася творами з питань релігії та моралі. Книга говорить про вади породи людської і користується великим авторитетом тільки серед жінок та простого люду. Мені, проте, цікаво було подивитися, що каже на таку тему місцевий письменник. Автор, як виявилось, повторює всі звичайні фрази європейських моралістів, показуючи, яка то мала за природою своєю, нікчемна і безпорадна істота — людина, що нездатна захищати себе від негоди та люті звірів; наскільки вищі проти неї одна тварина своєю міццю, друга — прудкістю, третя — завбачливістю, четверта — працьовитістю. Він додає до цього, що останніми сторіччями занепаду природа вироджується і продукує лише маленьких недоносків проти того молодняка, який народжувався раніше. На його думку, є багато підстав гадати, що представники породи людської спочатку були не тільки більших, але за давніх часів і велетенських розмірів; так кажуть історія та перекази і стверджують величезні кістки та черепи, викопані по багатьох місцях королівства і куди більші від кісток теперішньої здрібнілої людської раси. Він запевняє, ніби самі закони природи вимагають, аби спочатку нас було створено більшими та дужчими і ми не гинули від кожного незначного випадку — черепиці, яка впаде з будинку, каменя, кинутого хлопцем, або струмка, де ми потопаємо. З цих міркувань автор виводить кілька правил моралі, корисних у практичному житті, але повторювати їх тут нема чого. Я не міг не замислитися над питанням, чому всі так люблять розводитися на теми моралі і бувають невдоволені та скаржаться на нашу боротьбу з природою. Я гадаю, що по ґрунтовному дослідженні цього питання всі ці скарги виявляться погано аргументованими і в нас, і в того народу.

Щодо їхніх військових справ, то тубільці пишаються тим, що королівська армія складається із ста сімдесяти шести тисяч піхоти й тридцяти двох тисяч кінноти; хоч навряд чи можна назвати армією зборища крамарів по містах і фермерів у селах, які перебувають під командою виключно поміщиків та дворянства і не отримують ніякої платні або іншої якої винагороди. Щоправда, вони до-

силь добре муштровані та дисципліновані, але чи могло б же бути інакше, коли кожен фермер служить під началом свого поміщика, а городяни підлягають місцевій старшині, обраній, як у Венеції, балотуванням?

Мені не раз випадало бачити столичну міліцію під час муштри коло Лорбрелгрета, на військовому плацу, двадцять квадратних миль завбільшки. У вправах ніколи не брали участі більш як двадцять п'ять тисяч піхоти і шість тисяч кінних одразу, але я не міг підрахувати їхньої кількості: таку величезну вкривали вони площу. Кавалерист на коні мав близько ста футів заввишки. Я бачив, як увесь цей корпус за командою враз витягав із піхов свої шаблі й вимахував ними в повітрі. Не можна уявити собі грандіознішої та дивовижнішої картини. Здавалося, ніби спалахнули десять тисяч блискавок, укриваючи собою все небо.

Мені цікаво було знати, як то сталося, що монарх, володіння якого відрізані від усього світу, дійшов думки про армію і навчив військової дисципліни своїх підданців. Із розмов і з прочитаних книжок я довідався, що протягом багатьох сторіч вони хворіли на недугу, спільну для всього людства: дворянство намагалось поширити свої права, народ боронив свою волю, а король хотів бути абсолютним монархом. Усе це, на щастя, врівноважуване законами королівства, порушувалось іноді тою чи іншою з трьох сторін і не раз призводило до громадянської війни, якій поклав край дід теперішнього короля, порозумівшись зі всіма партіями. І відтоді, за спільною згодою, сформовано міліцію, готову якнайточніше виконувати свої обов'язки.

Розділ VIII

Король і королева від їжджають подорожувати до своїх кордонів. Автор супроводить їх. Докладна розповідь про те, в який спосіб покинув він країну. Автор повертається до Англії

У мене завжди було передчуття, що рано чи пізно я знову буду вільний, хоч сказати, як те станеться, або скласти більш-менш надійного плану втечі — я не міг. Кора-

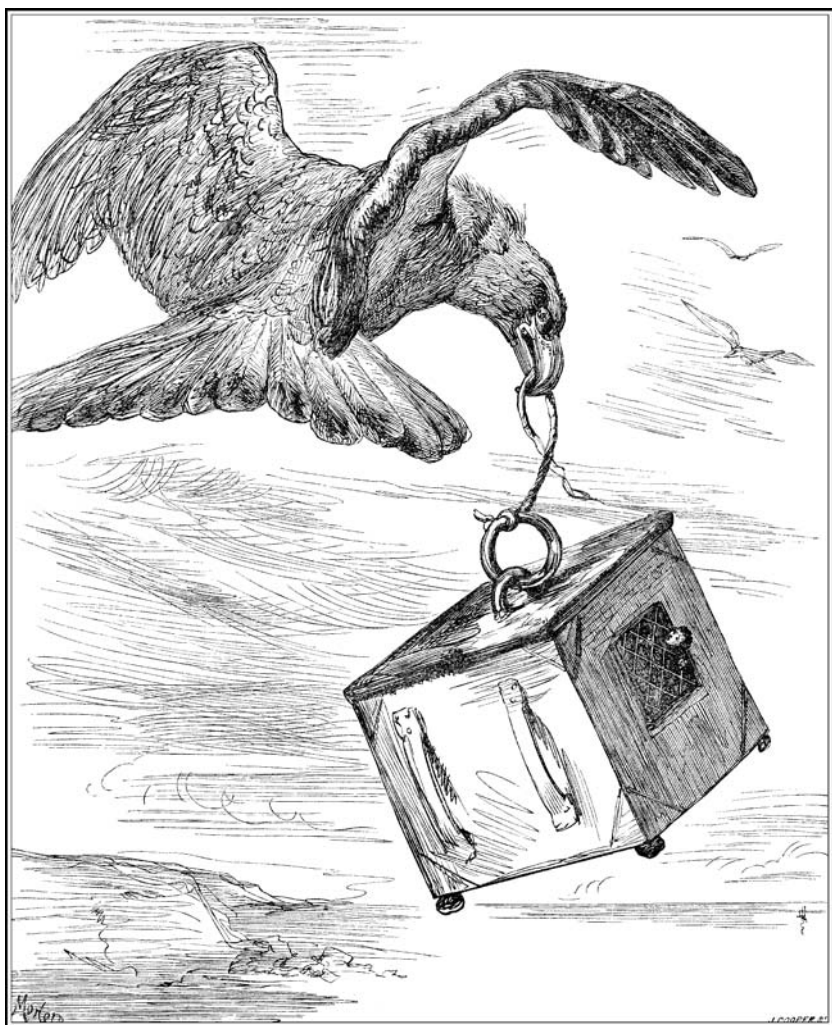
бель, яким я прибув, був першим, баченим велетнями, і король видав наказа витягти на берег усяке нове судно, що з'явиться, і разом з пасажирами та екіпажем привезти на возі до Лорбрелгрета. Йому дуже хотілося знайти жінку, таку на зріст, як я, щоб мати від мене потомство. Але я радше наклав би головою, ніж погодився б на нещастя залишити нащадків, які, немов приручені канарки, мали жити в клітках; та ще їх, мабуть, продавали б на втіху місцевим вельможам. Щоправда, зі мною поводитися цілком чемно. Я був улюбленцем великого короля та королеви, і мною опікувався увесь двір; але все це робилося коштом моєї людської гідності, і я ніколи не забуду відчуття приниження, якого раз у раз зазнавав там. Мені хотілося жити серед рівного мені народу і ходити по вулицях, не страхаючись, що тебе розчавлять, мов жабу або маленьке щеня. На щастя, воля прийшла скоріше, ніж я того сподівався, і незвичайні подробиці цієї історії я перекажу негайно, не ухиляючись ні на крок від істини.

Я прожив уже два роки в цій країні, і на початку третього мені з Гламделкліч довелося бути супутником їх величностям у подорожі до південного берега королівства. Мене, як я вже казав, возили в дорожнім ящику, що являв собою дуже зручну кімнату з двадцять футів завширшки. До чотирьох кутків стелі на шовкових нитках я почепив гамак, що зменшував тряску під час переїзду конем і правив мені за ліжко, коли я дорогою хотів спати. У даху, над самим гамаком, столяр, на моє прохання, пропиляв продухвину з квадратний фут завбільшки, щоб у спеку я спав при свіжому повітрі. Продухвину ту я міг затуляти дошкою, що рухалася в жолобках.

Добувшись кінцевої мети подорожі, король вирішив відпочити кілька днів у своєму палаці коло Фленфлесніка — міста миль за вісімнадцять від узбережжя. Гламделкліч і я дуже втомилися. Я трішки застудився, а бідна дівчинка почувала себе такою слабою, що мусила сидіти в кімнатах. Мені кортіло побачити океан, бо тільки ним міг би я втекти звідти, і, вдаючи з себе зовсім хворого, я просив віднести мене до моря подихати свіжим повітрям і відрядити зі мною пажа, якого я дуже любив і на якого

мене іноді звиряли. Ніколи не забуду, як неохоче дала свою згоду Гламделкліч, як зворушливо наказувала вона пажеві доглядати мене і як ревно плакала, прощаючись зі мною, немов передчувала те, що мало статися. Хлопець забрав мене разом із ящиком і через півгодини приніс на скелястий морський берег. Тут я звелів йому поставити ящик на землю, підняв одну з віконних рам і почав сумно дивитися на море. Почуваючи себе погано, я сказав пажеві, що хочу трохи здрімнути в гамаку, щоб дістати полегшення, і ліг, а хлопець щільно причинив вікно, щоб я не застудився. Я невдовзі заснув; паж же, гадаю, не перечуваючи ніякої небезпеки, пішов пошукати пташиних яєць між скель, бо зі свого вікна я й раніше спостерігав, як він шукає їх і знаходить по одному чи двоє в розколинах. Не знаю, чи й справді воно було так, але я раптом прокинувся, почувши, що хтось тягне кільце, закріплене до верхньої дошки ящика, щоб його легше було нести. Далі я відчув, що ящик піднесло високо вгору й потягло вперед з неймовірною швидкістю. Від першого поштовху я ледве не випав з гамака, але згодом розхитування стали спокійніші. Я раз у раз кричав якомога голосніше, та тільки без ніяких наслідків. Визираючи у вікно, я бачив лише небо та хмари. Над головою я чув шум наче від помаху крил і помалу почав усвідомлювати собі весь жах мого становища. Я зрозумів, що якийсь орел схопив дзьобом кільце мого ящика і тепер летить, щоб із висоти скинути його на скелю, де він розіб'ється, немов панцир черепахи, а орел витягне мій труп і склює його. Ці птахи дуже розумні та обдаровані надзвичайно гострим нюхом, що дозволяє їм знаходити поживу, заховану краще, ніж ото був я за двоюмбовими стінками скриньки.

Незабаром шум посилювався, помаху крил почастишали, і ящик заколивався, наче вивіска в бурю. Я почув, як орла (я певний був, що то був орел) кілька разів щось ударило з великою силою, а потім я полинув униз так швидко, що мені аж дух перехопило. Сплеск води, оглушливіший за ревіння Ніагарського водоспаду... і падіння припинилося. Із хвилину було тихо і темно, а потім ящик почав підійма-

тись, і крізь вікно замерехтіло денне світло. Я зрозумів, що впав у море. Через вагу мого тіла, речей, що були в нім, і широких залізних пластин, для рівноваги закріплених по всіх чотирьох кутах внизу й угорі, мій ящик занурився футів на п'ять у воду. Я тепер, як і тоді, гадаю, що за орлом, який ніс мене, погнались інші орли, між ними зчинилася бійка за здобич, і він, захищаючись од нападу, випустив мене з дзьоба. Залізні смужки знизу ящика (вони були найміцніші) дали йому змогу зберегти рівновагу під час падіння і не розбитись об воду. Все в нім було добре припасоване, двері ходили не на завісах, а піднімались та опускались, немов засувки, і це робило мій ящик таким суцільним, що в нього не пройшло і краплі води. Насилу злізши з гамака, я спершу наважився відсунути дошку в стелі, щоб упустити всередину свіжого повітря, бо без нього я ледве не задихнувся.

Як хотілося мені тоді бути знову з моєю любою Гламделкліч, що з нею лише одна година розлучила мене на таку відстань! І, правду сказати, серед моїх власних нещастя я не міг не пожаліти свою бідну няньку, яка мала зазнати стільки горя, розлучившись зі мною і втративши королівську ласку та своє становище при дворі. Навряд чи хто з мандрівників був у тяжчій скруті, ніж був тоді я, кожної хвилини чекаючи, що ящик розіб'ється, або його принаймні перекине перший же порив вітру, чи хвиля проламає шибку, і смерть — неминуча, а захищали вікна самі залізні ґрати, прикріплені зовні для забезпечення від дорожнього випадку. Я бачив, як крізь численні шпарки, хоч вони були і невеличкі, в ящик починає проходити вода, і затуляв їх, як умів. Я був неспроможний підняти покрівлю, що зробив би охоче, бо, сівши зверху ящика, міг би прожити кілька зайвих годин проти того, як сидів би замкнений у цім (казав я) трюмі. Але якби я на день-два і запобіг небезпеці, то мене однаково дожидала смерть з голоду та холоду. Так перебував я чотири години, кожен момент вважаючи за останній, а подеколи навіть бажаючи вмерти.

Я казав уже читачеві, що на глухій стіні мого ящика були дві міцні дужки, крізь які слуга, що возив мене верхи

конем, просував ремінь, застьобуючи його потім пряжкою на своїм попереку. Впавши у розпач, я раптом почув, або принаймні мені здалось, ніби щось стало скребтись по цій стіні, а далі мені спало на думку, що ящик тягнуть чи буксирують по воді, бо я чув якесь посмикування, від якого хвилі здіймалися мало не до верху моїх вікон, залишаючи мене майже в темряві. В мене прокинулася надія на рятунок, хоч я й не міг уявити собі, звідки він прийде. Я відгвинтив один із моїх стільців, завжди прикріплених до підлоги, і з великими труднощами знову пригвинтив його аж під дошкою на даху, яку перед тим одсунув. Вилізши на цей стілець і наблизивши скільки міг рота до продухвини, я почав гукати голосно і всіма відомими мені мовами. Далі я прив'язав до палички, яку звичайно носив із собою, хусточку, вистромив її й почав вимахувати нею так, що, був би неподалік човен або корабель, моряки зрозуміли б, що в ящику замкнено якогось нещасливця.

Усі мої зусилля були марні, але я ясно відчував, що моя кімната посувається вперед, а за годину той бік її, де були дужки, торкнувся чогось твердого. Спершу я подумав, що то скеля, і страшенно перелякався. Штовхало мене ще більше, ніж перед тим. На верхній дошці чути було якийсь гомін і шкрябання, нібито крізь кільце протягали канат, і ящик поступово піднісся футів на три вище, ніж був раніше. Я знову почав вимахувати хусткою та галасувати, аж доки захрип. Мені відповіли тричі викликом, і я відчув приплив радості, зрозумілий тільки тому, хто сам колись зазнав його. Далі я почув тупіт над головою; хтось нахилився до продухвини і гукав англійською мовою, запрошуючи того, хто був усередині, сказати щось. Я назвав себе, сказав, що зазнав найбільшого, яке траплялося будькому, лиха, і якнайзворушливіше благав витягти мене з цієї в'язниці. Голос відповів, що я в безпеці, бо мій ящик прив'язали до корабля, і що зараз прийде тесляр і пропиляє мені ширшу дірку на вихід. Я відповів, що то цілком зайва річ, яка забере забагато часу, і просив просто звеліти якомусь матросові просунути пальця в кільце, витягти ящик з моря на корабель та віднести до капітанської каюти. Почувши таку дикую пропозицію, дехто вважав мене за

божевільного, дехто сміявся, а мені й на думку не спало, що я знов опинився серед людей мого зросту й сили. Нарешті тесляр поширив отвір до чотирьох квадратних футів, у мою кімнату спустили драбину, якою я піднявся, і витягли мене на корабель у стані великої слабкості.

Здивовані моряки закидали мене тисячею запитань, на які я не мав охоти відповідати. Зі свого боку і я був здивований, побачивши стільки (як здавалося моїм звиклим до велетенських речей очам) пігмеїв. Капітан Вількокс із Шропшира — дуже порядна людина — помітивши, що я ледве не падаю непритомний, повів мене до себе в каюту, дав зміцнюючих ліків і, поклавши на своє ліжко, радив трохи відпочити, чого я справді дуже потребував. Перед тим, як заснути, я розповів йому, що в моїм ящику є дуже коштовні речі, які шкода було б загубити: гарний гамак, два стільці, стіл, похідне ліжко й комод; що кімната та з усіх боків пообвішувана або, краще сказати, оббита шовковою та бавовняною матерією, і що коли він накаже когось з екіпажу принести той ящик йому в каюту, то я відчиню його й покажу все моє добро. Почувши таку нісенітницю, капітан подумав, що я марю, але (гадаю, щоб заспокоїти мене) обіцяв дати відповідне розпорядження. Він пішов на палубу і звелів кільком матросам спуститися в ящик, звідки (як я побачив згодом) вони витягли всі мої речі, обідрали покриття зі стін і дуже попсували комод, стільці та ліжко, бо, не знаючи, що вони пригвинчені до підлоги, видирали їх силоміць. Деякі дошки вони взяли на потреби їхнього корабля і, забравши все, на що звернули увагу, кинули ящик у море, де він, маючи багато пошкоджень на дні і в боках, незабаром потонув. Я, звичайно, радію, що не був свідком того плондрування, бо певен, це викликало б у моїй уяві картини колишнього мого життя, яке я хотів забути.

Спав я кілька годин, але дуже неспокійно; мені ввижалися місця, де я дотепер жив, і небезпеки, що від них я врятувався, але все ж таки, прокинувшись, я почував себе значно краще. Не було ще восьмої вечора, але містер Вількокс, гадаючи, ніби я давно вже голодую, звелів подати

вечерю. Побачивши, що я не маю вигляду божевільного і не говорю безладних речей, він розмовляв зі мною дуже люб'язно, а коли ми залишилися самі, попросив розповісти про мої мандри та про випадок, що кинув мене в цім величезнім ящику на поталу морських хвиль. Він сказав, що близько півночі помітив його на деякій відстані, коли дивився в підзорну трубу, і сприйняв спершу за парус, до якого хотів був підійти (думаючи, що не дуже збочить з курсу) і купити сухарів, бо починав уже відчувати їх нестачу. Наблизившись і побачивши свою помилку, він одрядив шлюпку розвідати, що воно таке, а матроси його повернулися налякані й клялися Богом, що то плавучий будинок. Він попосміявся з їхньої дурості й сів у човен сам, наказавши матросам узяти з собою міцний канат. Погода була тиха, і він, кілька разів об'їхавши навколо ящика, помітив вікна із залізними ґратами. На одній із стін, де в дошках не було отвору, що пропускав би світло, він побачив дві дужки. Тоді він звелів своїм людям веслувати до тієї стіни і, прикріпивши канат до однієї з дужок, на буксирі тягнути мій ящик до корабля. Підійшовши до судна, він розпорядився прикріпити другий канат до кільця в даху і підняти ящик на телях, але весь екіпаж зміг підняти його тільки на два чи три фути. Потім вони побачили мою палицю з хусточкою, які стриміли з отвору, і вирішили, що там, певно, ув'язнено якогось нещасливця. Я спитав, чи не бачив капітан або хто з його екіпажу величезних птахів у повітрі під той час, коли відкрили мене. Капітан одповів, що, коли він, поки я спав, обговорював з матросами цю подію, один з них сказав, що бачив трьох орлів, які летіли на північ, але не помітив, щоб вони були більші за звичайних. Я пояснив собі це явище великою висотою, на якій летіли птахи; капітан не зрозумів причини мого запитання. Далі я запитав, як далеко ми, на його думку, від суходолу, і він одповів, що, за його підрахунками, ліг на сто. Я запевнив його, що він помиляється майже вдвічі, бо я покинув суходіл не більше ніж за дві години перед тим, як упав у море. Тут він знову почав думати, що мозок у мене не в порядку, і, натякнувши на це, порадив піти та лягти в приготовленій для мене каюті.

Я запевнив капітана, що його чемне поводження та приємне товариство добре збадьорили мене, і я тепер при здоровому розумі більше, ніж будь-коли у своєму житті. Тоді він став серйозним і попросив дозволу відверто спитати, чи не збило мене з глузду каяття за тяжкий злочин, що на покару за нього мене, з наказу якогось монарха, ув'язнили в тім ящику. В деяких країнах великих злочинців пускають у море на дірявих суднах і без провіанту, і він, хоч і шкодує, що взяв до себе таку погану людину, дає, проте, мені слово честі висадити мене цілого та неушкодженого в першому ж порту, куди ми прибудемо. До цього він додав, що підозра його набагато посилилася після безтямних промов, з якими я звертався з приводу моєї кімнати чи ящика спершу до матросів, а потім до нього, і після моїх дивних поглядів і незвичайної поведінки за вечерею.

Я попросив капітана терпляче вислухати мою історію і сумлінно розповів про все, що трапилося зі мною від мого від'їзду з Англії до того часу, як вони знайшли ящик. Правда завжди проторує собі шлях у здоровому розумі, і цей, до певної міри освічений і безумовно чесний, джентльмен скінчив тим, що повірив моїм словам і моїй щирості. Щоб остаточно переконати капітана, я попросив його звеліти принести мій комод, ключ від якого лежав у мене в кишені, бо він розповів уже мені, як повелися матроси з моєю кімнатою. В його присутності я відчинив комод і показав йому колекцію дивинок, зібрану в країні, звідки я таким дивним способом утік. Там був гребінець з бороди короля і другий з того ж таки матеріалу, але вправлений в урізок нігтя з великого пальця його величності, замість спинки. Була колекція голок і шпильок од фута до пів'ярда завдовжки, чотири осині жала такі, як кинджали; кілька вичосів з королевиного волосся та золота каблучка, яку вона люб'язно подарувала мені, знявши з мізинця, і одягла мені на шию наче намисто. Цю каблучку я хотів подарувати капітанові на вдячність за його гостинність, але він рішуче відмовився прийняти її. Я показав йому й мозолю з кентське яблуко завбільшки, зрізану мною особисто з ноги одної придворної дами, таку тверду, що з неї

я, повернувшись до Англії, зробив собі келих і вправив його потім у срібло. Нарешті я звернув його увагу на мої штани, пошиті з мишачої шкурки, що були тоді на мені.

Я спромігся змусити його взяти тільки зуб одного лакея, помітивши, що його він розглядав з особливою цікавістю, очевидно, вражений ним. Він прийняв його з подякою, більшою, ніж була варта ця дрібничка. Недосвідчений хірург помилково видер його в одного з Гламделклічевих слуг, що мучився зубами, але зуб той виявився найздоровішим у його роті. Я почистив його й заховав собі в комод. Зуб мав близько одного фута завдовжки і чотири дюйми в діаметрі.

Капітана дуже задовольнило моє просте оповідання, і він висловив надію, що по повороті до Англії я зроблю послугу цілому світові, виклавши свої слова на папері й оголосивши їх друком. На це я відповів, що, на мою думку, в Англії забагато книг про мандри; що ніщо тепер не може здатися незвичайним, і це змушує мене підозрювати, що дехто з авторів зважає на істину менше, ніж на свої власні вигоди, або честолюбство, чи на розвагу неосвічених читачів; що історія моя міститиме мало чого, крім звичайних подій, і не буде прикрашена тими описами дивовижних рослин, дерев, птахів та інших тварин або варварських звичаїв та ідолства дикунів, яких рясно в більшості творів сучасних письменників. Проте я подякував йому за добру думку про мене й пообіцяв обміркувати цю справу.

Здивований моєю манерою кричати розмовляючи, містер Вількокс спитав, чи не глухі там часом король з королевою. Я пояснив, що протягом двох років не говорив інакше, і так звик до цього, що тепер голоси його і матросів здаються мені шепотінням, хоч я й добре розбираю всі слова. Говорячи ж там, я скидався на людину, що розмовляє на вулиці зі співбесідником, який стоїть на дзвіниці, і винятком були випадки, коли мене ставили на стіл або хтось тримав мене на руці. Я сказав йому, що помітив іще одну річ: коли я вперше ступив на корабель і мене оточили матроси, всі вони здалися мені найнікчемнішими ство-

ріннями, яких я досі бачив. І дійсно, живучи в тім королівстві, я ніколи не наважився глянути на себе в дзеркало, бо очі мої так звикли до величезних речей, що порівняння їх із собою викликало неприємне відчуття власної мізерності. На це капітан сказав, що помітив, як вечеряючи я на все дивився з подивом і часто, здавалося, стримував посмішку. Він не знав, чим це пояснити, і скидав на деякий розлад у моєму мозку. Я ствердив це і сказав, що не міг триматися інакше, бачачи таріль із срібний трипенсовик завбільшки; свинячий окіст — на один ковток; келих, менший за шкаралупу горіха, і таке інше. Бо хоч королева й наказала забезпечити мене, поки я служив їй, усім потрібним маленького розміру, але уявлення мої відповідали тому, що мене оточувало, і я не помічав, що я малий, так само, як люди не помічають своїх вад. Капітан добре зрозумів мій жарт і весело відповів англійським прислів'ям, сказавши, що очі мої більші, ніж моє черево, бо він не помітив у мене гарного апетиту, хоч я й постував цілий день. Жартуючи і далі, він заявив, що охоче дав би сто фунтів, аби побачити мою кімнату в дзьобі орла тоді, як вона падала з такої висоти в море. То, мовляв, було найдивовижніше видовище, гідне щоб його описали й передали майбутнім сторіччям. Порівняння з Фаетоном¹ виникло само собою, і він не міг утриматись од нього, чим не дуже підлестив мене.

Ідучи з Тонкіна, корабель повертався до Англії і був тоді на 44° північної широти й 143° східної довготи. Але через два дні по зустрічі зі мною судно потрапило в смугу пасату і довгий час ішло на південь уздовж Нової Голландії, а тоді на вест-зюйд-вест і зюйд-зюйд-вест, доки не обпливло мису Доброї Надії. Подорож наша була дуже щасливою, і я не втомлюватиму читача описом її. Капітан заходив до одного чи двох портів, посилаючи туди шлюпки по провізію та свіжу воду, але я ні разу не сходив з корабля, доки 3 червня 1706 року, тобто через дев'ять місяців по моїй втечі, ми не прибули до Даунса.

---

¹ Фаетона, сина бога сонця Аполлона, Юпітер скинув з неба в ріку за те, що той ледве не спалив всесвіт. Див. «Метаморфози» Овідія.

Я пропонував капітанові сплатити за переїзд моїм багажем, але він не взяв і фартинга. Ми розлучилися великими приятелями, і я взяв з нього обіцянку відвідати мене в Редріфі. Я найняв за п'ять шилінгів коня з провідником, позичивши ці гроші в капітана.

Дорогою я думав, що знову опинився в країні ліліпутів — такими маленькими здавалися мені будинки, дерева, худоба й люди. Боячись розчавити кожного перехожого, я голосно гукав до них і наказував відійти вбік, поки проїде моя карета. Разів зо два моя нахабна поведінка викликала обурення, і мені ледве не розтрошили голову.

Коли я прибув до мого будинку, про який змушений був розпитувати, й один із слуг відчинив мені двері, я нахилився до землі (немов гусак під ворітьми), щоб не стукнутись об одвірок. Цілуєчись із дружиною, я зігнувся аж до її колін, щоб вона могла досягти моїх уст. Дочку, яка стала навколішки, щоб благословитись, я спершу не помітив, бо призвичаївся задирати голову й здіймати очі футів на шістдесят угору, а потім хотів підняти її одною рукою за поперек. На слуг і двох-трьох знайомих, що під той час були в нас, я дивився згори вниз, неначе велетень на пігмеїв. Жінці я дорікав за скнарість, бо мені здавалося, що вона з донькою звелися нанівець. Одне слово, я поведився так незвичайно, що всі вони, як капітан, побачивши мене вперше, вирішили, що я збожеволів. Згадую тут про це, як про зразок великої сили звички та забобонів.

Згодом я порозумівся і з родиною, і з приятелями, але жінка сказала, що ніколи більше не пустить мене подорожувати морем. Проте лиха доля мала наді мною сильнішу владу. Читач дізнається про це далі, а я тим часом закінчу другу частину моїх нещасливих мандрів.

ЖАЛІННЯ ГЛАМДЕЛКЛІЧ, ЩО ЗАГУБИЛА ГРІЛДРІГА

Пастораль

Улюблену згубивши грашку, бідна Гламделкліч
Стогнала, плакала й розпачувала день і ніч.
Англійська жодна міс ніколи так не сумувала,
Як білочку свою або горобчика втрачала.
Відклала дівчинка нескінчену мережку вбік,

Встромила голку в ліжечко, де спав колись Грілдріг,
Руками сплеснула і ляльку упустила долі,
Що, брязнувши, аж загула, як велетень з Гілдола.
То плаче дівчина, неначе в лісі виє хуга,
То стиха хлипає, немов корова мука;
Проте ж лишається хороша і в такому відчаї.
Її скуйовджене волосся й сліз гірких ручаї
Нагадують укриту очеретом стріху хліва,
Що з неї, ніби водоспад, дзюрком дзюрить залива.
Даремно в домі всі вона щілинки обшукала
Та в кожному шпарочку в підлозі пильно зазірала.
«Невже ж ото на це, — у розпачі вона голосить, —
Побіля тебе день при дневі ставила я оцет,
По вінця кислую налявши пляшку рідиною?
Ти в ній рибалив, і округ твого гачка юрбою
Звивались, гробаком принаджені із перчаківки,
Дрібні страхіття, що їм оцет править за домівку.
Напевне, в озері отім Грілдріг мій утопився».
Все з пляшки вилила, та в ній ніхто не об'явився.
«Не допомгла тобі твоя відвага — каже, — Грілі.
Мале, слабке створіння мусило скоритись силі.
Тремтіла я, як часом наближався ти до кицьки
Або поблизу нас гуляли в креймах хлопчиська
І круглі камінці круг тебе роями летіли
(Для хлопців — камінці, для тебе — величезні брили):
І я наважилась на юнака тебе сповірить!
Хіба пажам тим легковажним можна вірить?
Зіпсований двірським життям і ласий на грошву,
Він лордівні якійсь спродав цю забавку живу.
А, мабуть, злосливий жартун тебе пошматував
І, наче мусі крильця, руки й ноги відірвав.
По Бробдінгнегу буду я й тепер бродити,
Але тебе не стану вже додому приносити;
Бо хто простежити очима здатний путь вітрів?
Хіба знайти я можу прослідки, де ти ступив?
Чи не блукаєш ти, наляканий і сумовитий,
В гушавині зеленій, на камінні моховитім?
Чи, послизнувшись, не покотився ти з поганки
Й понівечений десь лежиш, мов після прочуханки?
А може, відпочить схотів, в троянді влаштувавшись
Або в пушку м'якенькому бросквини заховавшись?
Чи то у золотистому козельці він лежить,
Чи то у чорнобривці оксамитнім міцно спить,

Ти покажи мені, о, Флоро, тую любов квітку,
Що Грілі мій узяв собі за запашну бесідку.
Та ба! Тебе чи не занесли в інший бік думки?
Ввижаються тобі кохання й крихітки-жінки;
Твої пігмеї-діти, масенька твоя дружина,
Надібочки, з яких пишається твоя родина:
Цяцькові вікна, двері, зали всі у коминках —
Не більші розміром, ніж чашечки у щільниках.
Невже то задля них ти, Грілі, з нами розлучився
І в путь далеку в лушпайці від боба пустився?
Невже ж у ящичку твоїм, якщо тепер він в морі,
Додому, Грілі, я тебе не принесу ніколи?
Невже тебе я на руці своїй вже не побачу?
Долоні лінії ти перестрибував обачно
І, ледве будучи такий на зріст, як п'ядь дитини,
Наслідував усі манери справжньої людини.
Годинника мені накручувать ніхто не стане,
Немов матрос, що кітву витягає кабестаном.
А як же зграбно ніс він з чаєм блюдечко собі!
Дійницю молочарка так несе на голові.
Як із кліщами, що сир точать, бився він сміливо!
І як його вони боялися — то просто диво!»
Тут ніжний голос дівчині нещасній увірвався,
І гук його, мов з рупора, уже не розлягався.
Бурхливо плаче Гламделкліч і очі тре попухлі,
На сонце схожі під туман — червоні дуже й круглі.
Не марнотрать своїх ти сліз; вони більш придадуться,
Коли над доршем ньюфаундлендським річкою проллються.
Чудово рибу збереже ропа міцна, солона,
І істимуть твою журбу в Європі по салонах.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ
ПОДОРОЖ ДО ЛАПУТИ, БЕЛНІБАРБИ, ЛАГНЕГУ,
ГЛАБДАБРІБУ ТА ЯПОНІЇ

Розділ I

Автор вирушає у свою третю подорож. Його беруть у полон пірати. Злосливість одного голландця. Прибуття автора на острів. Його беруть до Лапути

Прожив я вдома не більше десяти днів, коли до мене завітав капітан Вільям Робінсон, корнуелець, командир великого корабля на триста тонн «Добра Надія». Раніше я служив хірургом на іншому судні, що в четвертій частині належало йому, як власникові, і відбув з ним подорож до Леванту. Він завжди поводився зі мною більше як з братом, ніж як із молодшим офіцером, і, почувши про мій приїзд, прийшов, я думаю, просто з приязні, бо при першій зустрічі нашій все було лише так, як буває в друзів, що один із них довгий час був відсутній. Згодом Робінсон став учащати до нас і одного разу, висловивши задоволення бачити мене в доброму здоров'ї, спитав, чи влаштувався я вдома довічно, і додав, що через два місяці відпливає до Ост-Індії, і по багатьох компліментах моїм здібностям запропонував посаду суднового хірурга. Він обіцяв призначити мені подвійну платню, дати в поміч ще одного лікаря та двох лікарських помічників і згоджу-

вався навіть зумовити на письмі, що слухатиметься мене як рівного, бо з досвіду знає, що в морських справах я розуміюсь, принаймні, так, як і він сам.

Капітан говорив багато приємних мені речей; і, знаючи його за цілком порядну та чесну людину, я не міг йому відмовити; та й, незважаючи на все перетерплене лихо, моя жадоба бачити світ була не меншою, ніж будь-коли. Залишалось умовити мою дружину, і я дістав-таки її згоду, спокусивши матеріальними вигодами, які ця подорож обіцяла її дітям.

Ми відпливли п'ятого серпня 1706 року і 11 квітня 1707 прибули до Форту Святого Георга¹. Простоявши там три тижні, щоб дати перепочинок екіпажеві, серед якого було багато хворих, ми вирушили на Тонкін, де капітан вирішив пробути деякий час, бо замовлений ним крам не був ще готовий і навряд чи міг бути висланий йому раніше, ніж через кілька місяців. Щоб хоч би частково повернути витрати, заподіяні цією вимушеною стоянкою, він купив великий баркас, навантажив його різним добром, яким тонкінці зазвичай торгують із сусідніми островами, відрядив на нього чотирнадцять матросів, з яких троє були тубільці, призначив мене командиром баркаса і доручив торгувати крамом два місяці, доки справи затримуватимуть його в Тонкіні.

Не пропливли ми під парусами і трьох днів, як почався величезний шторм, що п'ять днів гнав нас на норд-норд-ост, а потім на схід. Далі буря вщухла, і почало розпогоджуватись, але весь час подував чималий вітерець із заходу. На десятий день за нами погналися два піратські судна і скоро наздогнали нас, бо мій баркас, занадто звантажений, глибоко сидів і ми йшли дуже повільно та нездатні були захищатися.

Порівнявшись з нами майже водночас, капітани з обох суден на чолі своїх людей як навіжені скочили на баркас, де всі, з мого наказу, лежали ниць. Тоді вони пов'язали нас міцними мотузками і, поставивши вартових, кинулися обшукувати судно.

---

¹ Сучасний Мадрас.

Серед них я помітив одного голландця, який, хоч і не був капітаном жодного з кораблів, все ж, очевидно, мав деякий авторитет. З нашого вигляду впізнавши в нас англійців, він забелькотів поганою англійською мовою і заприсягався, що прив'яже нас спиною один до одного та повикидає всіх у море. Я досить добре розмовляв по-голландському і просив його, зваживши на те, що ми християни і протестанти та ще з дружньої держави, ублагати капітана зглянутись на нас. Це й зовсім розлютило голландця, який, повторивши свої загрози, повернувся до товаришів і з великим запалом почав говорити щось, гадаю, японською мовою, раз у раз повторюючи слово «крістіанос».

Більшим піратським судном командував капітан-японець, який говорив трохи голландською мовою, але дуже недосконало. Підійшовши, він поставив мені кілька запитань і, діставши на них відповідь у дуже приниженому тоні, сказав, що «ми не помремо». Низько вклонившись капітанові, я звернувся до голландця і сказав йому, що мені боляче бачити в язичника більше милосердя, ніж у свого ж таки брата-християнина. Та незабаром мені випало каятись за ці нерозумні слова, бо клятий нечестивець, не спромігшись умовити капітанів кинути мене в море (на це вони, обіцявши вже, що я не помру, не могли погодитись), на поліг таки на карі, що кожному здалася б гіршою за смерть. Матросів моїх розподілили нарівно між обома кораблями, а на баркас призначили нову команду. Мене вирішили залишити в невеликому човні з парою весел, парусом і харчем на чотири дні. Японець-капітан зі своїх власних запасів ласкаво подвоїв мою пайку і не дозволив нікому обшукувати мене. Коли я сідав у човен, голландець, стоячи на палубі, обкладав мене найжахливішими лайками та прокльонами, які тільки міг знайти у своїй мові.

Приблизно за годину перед тим, як ми побачили піратів, я робив виміри й визначив, що ми були на 46° північної широти й 183° східної довготи. Опинившись на деякій відстані від піратів, я за допомогою кишенькової підзорної труби виявив на обрії пасмо островів, що лежали на

південний схід від мене. Вітер був ходовий. Я нап'яв парус, маючи намір дістатися найближчого з островів, і за три години спромігся зробити це. То була гола скеля, але в розколинах її я знайшов чимало пташиних яєць і, викресавши вогонь та розпаливши верес і сухі водорості, спік собі ці яйця на вечерю. Нічого іншого я не їв, вирішивши якомога довше ощаджувати мої запаси. Ніч я перебув під захистом скелі на оберемку вересу і спав дуже добре. Наступного дня я доплив до другого острова, далі — до третього, потім до четвертого, подеколи веслуючи, подеколи йдучи під парусом.

Не докучаючи читачеві подробицями моїх лихих пригод, скажу лише, що на п'ятий день дістався нарешті п'ятого з бачених мною островів, який лежав на південь-південний схід від першого. До нього було далі, ніж я сподівався, і дістався я туди тільки за п'ять годин. Я об'їхав його майже кругом, перш ніж знайшов місцину, де можна було зручно висадитися: маленьку затоку, разів у три ширшу за мій човен. Острів являв собою суцільну скелю; лиш подекуди там росли кущики кизилу та запашні трави. Я забрав з човна свій невеличкий запас харчу і, підживившись трішки та заховавши залишки їжі в одну з печер, яких тут було чимало, заходився збирати по скелях яйця, сухі водорості та трави, щоб ранком спекти собі на них яйця, бо при мені були кремій, кресало, сірники й запалювальне скло. Ніч я пролежав у печері поруч з моїми запасами. За ліжку мені правили та сама трава та водорості, які я назбирав на вогнище. Спав я дуже мало, бо душевний неспокій брав гору над утомою і змушував мене пильнувати. Я думав про неможливість зберегти життя в такій безлюдній місцевості та про трагічну смерть, яка мені судилася. З туги і в безнадії я не мав навіть сил підвестись і виліз із печери тільки тоді, як був уже білий день. Я блукав межі скель. Небо сяло блакиттю. Сонце було таке жарке, що доводилось одвертати від нього обличчя. Раптом потемнішало, але зовсім не так, як буває, коли набіжить хмара. Обернувшись назад, я побачив між собою і сонцем якесь велике непрозоре тіло, що посува-

лося в напрямку острова. Воно було, здавалося, на висоті двох миль і застувало сонце протягом шести чи семи хвилин, але я не помітив, щоб у повітрі похолоднішало або небо потемнішало більше, ніж тоді, коли б я стояв у затінку під горою. Коли тіло наблизилося до мене, я пересвідчився, що воно з якоїсь твердої речовини з рівним, пласким дном, яке дуже блищало, відбиваючи поверхню моря. Я стояв ярдів на двісті над берегом і бачив, як це велике тіло знижувалося майже паралельно мені на відстані з якусь англійську милю. Я дістав свою підзорну трубу і міг углядіти багато людей, що сновигали по його спадистих, здавалося, боках, але, що вони там робили, розібрати я не міг.

Природна любов до життя викликала в мене приплив радощів, і я готовий уже був надіятися, що ця пригода допоможе мені визволитися так чи інак з цього безлюдного місця та з безпорадного становища, в якому я опинився. Але читач навряд чи зрозуміє почуття здивування, яке огорнуло мене, коли я побачив у повітрі острів, заселений людьми, що своєю волею могли (так здавалося) підіймати й опускати його або примушували посуватися вперед. Проте я не мав тоді охоти вдаватися у філософію з приводу цього явища, і мене значно більше цікавило питання, яку путь вибере острів, бо на той час він нібито спинився. Незабаром острів підійшов ще ближче, і я міг уже вглядіти на ньому кілька поверхів, галерей і сходи, які через певні інтервали сполучали їх. На нижній галереї сиділи люди з довгими вудками в руках. Коло них стояли глядачі й дивились, як ті рибалять. Я почав вимахувати нічним ковпаком (бо мій капелюх давно вже зносився) і носовою хусткою, а коли острів присунув ще ближче, заходився гукати якомога голосніше. Придивляючись, я вгледів натовп, що юрмився на оберненому до мене боці. З того, що вони показували одне одному на мене пальцями, я зрозумів, що вони побачили мене, хоч і не озиваються на мої покрики. Потім я побачив, як п'ять або шість людей побігли сходами вгору і зникли у верхній частині острова. Мені спало на думку, що їх послано сповістити про моє з'явлення якусь поважну особу та дістати від неї належні розпорядження, і я не помилився.

Натовп більшав, і менше ніж за півгодини острів посу- нувся і піднявся так, що між нижньою галереєю і висо- тою, де я стояв, лишалися які-небудь сто ярдів. Тоді я прибрав найблагальнішу позу і заговорив до них прини- женим тоном, але не одержав ніякої відповіді. Над самою моєю головою стояли, очевидно, якісь поважні особи, як я зробив висновок із їхнього вбрання. Вони про щось сер- йозно радилися, часто поглядаючи на мене. Нарешті один із них крикнув кілька слів чистою, ніжною, співучою мо- вою, що скидалася на італійську. Бажаючи догодити їм приємнішими для їхнього слуху звуками, я й собі відповів по-італійському. Ми хоч і не зрозуміли одне одного, але мій вигляд досить виразно свідчив про моє жалюгідне ста- новище.

Вони знаками звеліли мені зійти зі скелі й наблизити- ся до берега, що я і зробив. Коли летючий острів піднявся й став своїм краєм саме наді мною, з нижньої галереї спу- стили ланцюги з прикріпленою до них дошкою. Я сів на неї, і мене одразу ж підняли за допомогою блоків.

Розділ II

Опис вдачі та звичаїв лапутян. Розповідь про їхню науку. Про короля з його двором. Як прийняли там автора. Жителі бояться та непокояться. Розповідь про жінок

Ступивши на острів, я опинився серед великого на- товпу. В перших рядах стояли, здавалося, люди вищого стану. Всі вони з цікавістю розглядали мене, і я платив їм тією ж монетою, бо ніколи ще не бачив людей, таких чуд- них постаттю, одежею та поведженням. Голови в них були нахилені або в правий, або в лівий бік. Одне око дивилося всередину, а друге — просто в zenit, їхнє верхнє вбрання було прикрашене фігурами сонця, місяця та зірок, упереміж із зображеннями скрипок, флейт, арф, сурм, гітар та багатьох інших музичних інструментів, незнаних у нас в Європі. Між народом я помітив кількох чоловіків, убра- них як слуги, кожен з яких тримав у руках коротеньку

паличку з прив'язаним на кінці, неначе ціп до ціпилна, надутим пузирем. У кожен пузир, як мені казали потім, покладено певну кількість сухого гороху або камінчики. Цими пузирями вони час від часу били по губах і по вухах своїх сусідів, але тоді я ніяк не міг второпати, навіщо те робилося. Здається, мозок цих людей так захоплюють глибокі роздуми, що вони не можуть ні говорити, ні чути слів інших, і вивести із цього стану їх можна, лише торкнувшись ззовні їхнього органу слуху та мови. Через це ті, хто мають на це змогу, завжди тримають у своїй господі спеціального ляскача (по-місцевому — клайменоле) і ніколи не виходять без нього, ідучи на прогулянку чи в гості. Обов'язки ляскача полягають у тім, щоб, коли зійдуться двоє, троє чи більше осіб, злегка торкатися пузирем рота того, хто має говорити, і правого вуха того, до кого звертаються. Цей ляскач супроводжує свого хазяїна й під час прогулянок і при нагоді злегка б'є його по очах, бо той завжди так заглиблюється в думки, що явно підпадає небезпеці впасти в провалля чи стукнутись головою об стовп, а на вулицях або збити когось із ніг, або, зіткнувшись із кимось, опинитись у рівчаку самому.

Подати читачеві ці пояснення треба негайно, бо інакше він, так само, як і я, не зрозумів би їхньої поведінки під час нашого переходу на вершину острова і далі — до королівського палацу. Поки ми йшли, вони раз у раз забували, куди їм треба, і залишали мене самого, доки ляскачі не будили їхньої пам'яті; їх, здається, не вражали ні незвичні для них мій одяг та загальний вигляд, ні крики юрби, думки та манери якої були вільніші.

Нарешті ми дісталися палацу й увійшли до парадної зали, де на троні сидів король, оточений з обох боків першими своїми вельможами. Перед тронем стояв великий стіл, увесь заставлений глобусами, планетаріями та різним математичним приладдям. Його величність не звернув на нас ніякої уваги, хоч наша поява викликала чималий шум, бо позбігалися всі придворні. Він заглибився в якусь дуже важливу задачу, і ми чекали щонайменше годину, доки він розв'язав її. Обабіч, коло самого трону, стояли два молоденькі пажі, з пузирями на палицях у ру-

ках. Побачивши, що король скінчив свою задачу, один із них злегка торкнувся пузирем його рота, а другий — правого вуха, після чого його величність здивовано озирнувся, неначе раптом прокинувся, і, помітивши мене з товариством, очевидно, пригадав, що йому говорили вже про мене. Він промовив кілька слів, і один з пажів зараз же лягнув мене по правому вуху, але я на мигах, як зумів, пояснив, що не потребую цього інструмента. Як виявилось згодом, така поведінка дуже зашкодила мені, бо на підставі її його величність і весь двір склали дуже низьку ціну моїм розумовим здібностям.

Король, наскільки я міг здогадатися, ставив різні запитання, і на них я відповідав усіма мовами, які знав. Побачивши, що нам не порозумітися, король (одмінний від усіх його попередників своєю гостинністю до чужинців) наказав дати мені окрему кімнату в палаці й поставити до мене двох челядників. Мені принесли обід, і четверо вельмож, яких я бачив дуже близько від особи його величності, зробили мені честь пообідати разом зі мною. Обід складався з двох перемін, по три страви в кожній. На першу переміну ми мали баранячий окіст у формі рівностороннього трикутника, кусок яловичини у вигляді ромбоїда та пудинг у формі циклоїда. В другій переміні були дві качки, порізані на частки, кожна з яких скидалися на скрипку, сосиски й ковбаси, які обрисами нагадували флейти та гобої, і теляча грудинка, за формою — точнісінька арфа. Хліб слуги різали у формі конусів, циліндрів, паралелограмів та багатьох інших математичних тіл і фігур.

За обідом я дозволив собі запитувати про назви різних речей їхньою мовою, і ці благородні особи, за допомогою своїх ляскачів, охоче задовольняли мою цікавість, бо їм, очевидно, самим кортіло навчити мене їхньої мови, щоб потім і ще більше вразити своїми великими здібностями. Незабаром я міг уже попросити подати не тільки хліба й води, а й усього, чого хотів.

По обіді мої компаньйони пішли, а до мене, з наказу короля, завітала нова особа в супроводі ляскача. Вона принесла із собою пера, чорнило, папір та три-чотири книги і мімікою дала мені зрозуміти, що її прислано на-

вчити мене їхньої мови. Ми просиділи чотири години, протягом яких я записав багато слів із поясненнями проти кожного і примудрився вивчити кілька коротеньких фраз, бо мій навчитель наказував челядникові давати йому той або інший предмет, повертатися, вклонятися, сідати, вставати, ходити тощо, а я записував, як усе це називається по-їхньому. В одній із книжок він показав мені малюнки сонця, місяця, зірок, знаків зодіаку, тропіків і полярних кіл, а також назви багатьох плоских фігур і стереометричних тіл. Далі він назвав і описав усі музичні інструменти та познайомив мене з технічними термінами, використовуваними для гри на кожному з них. Коли він пішов, я переписав за абеткою усі слова з перекладами їх. У такий спосіб, завдяки моїй незрадливій пам'яті, я за небагато днів досяг чималих успіхів у вивченні їхньої мови.

Слово, що його я перекладаю «летючий» або «плавучий острів», звучить у них як Лапута, і походження його мені так і не пощастило дошукатись. «Лап» стародавньою, невживаною тепер мовою означає «високий», а «Унту» — «керівник». Злиття цих слів і дало, вони кажуть, Лапута, перекручене Лапунту. Я особисто не погоджуюсь із таким словотворенням, бо воно видається мені малопереконливим, і висунув перед тамтешніми вченими іншу теорію. Я виводжу слово Лапута з лап аутед. Лап означає, власне кажучи, відбиток сонячного променя в морі, а аутед — крило. Я, проте, не буду наполягати на цім і полишаю розв'язання питання на суд безстороннього читача¹.

Ті, хто за дорученням короля опікувалися мною, побачивши, в якому поганому стані моє вбрання, другого ж ранку викликали кравця і звеліли йому зняти з мене мірку. Майстер виконав це зовсім не так, як роблять майстри в нас у Європі. Вимірявши мій зріст квадрантом, він за допомогою лінійки та компаса вирахував розміри та обводи всього мого тіла, записав усі їх на папері і через шість днів приніс готовий костюм. Він був зроблений дуже погано і зовсім не пасував мені, бо швець помилився на

---

¹ Глузування з філологічних засобів славетного вченого тієї епохи Бентлея (Bentley), з яким Свіфт мав сутичку ще як секретар Темпля (памфлет «Бійка книг» *Battle of the Books*, 1697).

одну цифру в своїх розрахунках¹, але я заспокоював себе тим, що такі випадки трапляються часто, і на них не варто зважати.

Під час мимовільного ув'язнення через брак одєжі і через недугу, яка затримала мене ще на кілька днів, я набагато розширив свій словник і, з'явившись перший же раз при дворі, міг розуміти багато з того, що казав король, і трохи відповідати на деякі його запитання. З наказу його величності, острів спрямували на південний схід та схід — до Лагадо, земної столиці всього королівства, до якої було щось із дев'яносто ліг. Наша подорож туди тривала чотири з половиною дні, причому я зовсім не відчував поступального руху острова в повітрі. Наступного дня, близько одинадцятої ранку, король, власною персоною, разом зі своїми придворними, дворянами та службовцями, наготувавши всі свої музичні інструменти, влаштували концерт і протягом трьох годин безупинно грали на них, цілком оглушивши мене. Змісту музики я не розумів, аж поки мені пояснив його мій учитель. Він сказав, що вуха місцевих мешканців здатні чути музику небесних сфер, що це можливо лише в певні періоди, а тепер, мовляв, кожен придворний готується взяти участь у цім концерті на інструменті, на якому він грає найкраще.

Простуючи до Лагадо, їхньої столиці, його величність наказував зупиняти острів над деякими містами та селами, щоб його підданці могли подати йому свої прохання. Для цього з острова спускали багато шворочок з важками на кінцях. Прохачі прив'язували до них свої заяви, і ті відразу ж піднімалися вгору, як то буває з клаптиками паперу, що їх школярі пускають по нитці до змія. Іноді нам знизу передавали вино та їстівне, і лапутяни підіймали їх до себе за допомогою блоків.

Мої математичні знання стали мені у великій пригоді при засвоєнні фразеології, значною мірою побудованої на

---

¹ Натяк на відому помилку астронома Ньютона: він не помітив, що складач у друкарні додав зайву цифру до числа, яке у книзі Ньютона («Математичні принципи природної філософії», 1687) визначало віддалення землі від сонця» від чого число збільшилося в 10 разів.

цих дисциплінах та на музиці, що з нею я був добре обізнаний. Всі їхні ідеї пов'язані з лініями та фігурами. Бажаючи, наприклад, розповісти про красу жінки чи якоїсь тварини, вони описують її ромбами, колами, паралелограмами, еліпсами та іншими геометричними термінами або уживають порівнянь, запозичених із музичного лексикону, повторювати які тут було б недоречно. У кухні королівській я бачив найрізноманітніші математичні та музичні інструменти, форми яких кухарі наслідують, ріжучи печеню, подавану до столу його величності.

Будинки лапутянські збудовані надзвичайно погано. Стіни викривлюються, ніде в помешканнях немає прямого кута. Всі ці недолатності пояснюються зневагою до прикладної геометрії, якою вони нехтують, як вульгарним, механічним знанням. Хитромудрі ж вказівки, які лапутяни дають робітникам-будівничим, недоступні для їхнього розуму і завжди спричиняються лише до помилок. Хоч як уміло поводяться вони на папері з лінійкою, олівцем і циркулем, але в повсякденному, хатньому житті я ніколи не бачив людей незграбніших, вайлуватіших і таких нетямучих у всьому, що не стосується математики та музики. Міркують вони дуже погано і з запалом сперечаються, крім тих випадків, коли мають рацію, але такі випадки бувають рідко. Мрії, фантазії, вигадливість невідомі їм зовсім, і в лапутянській мові немає навіть слів для таких понять. Обсяг їхніх думок та інтересів обмежено двома зазначеними науками.

Більшість лапутян, а надто ті, що працюють в астрономії, з великою довірою ставляться до астрологічних віщуваль, хоч і соромляться визнати це привселюдно. Але найчуднішою і найнезрозумілішою здавалася мені їхня пристрась до новин та політики, в якій вони надзвичайно кохаються, раз у раз дискутуючи питання державного характеру та гаряче обстоюючи кожную дрібницю партійної думки. Щоправда, такий самий нахил я спостерігав і в більшості моїх знайомих європейських математиків, але ніколи не міг знайти нічого спільного між цими двома галузями науки. Мабуть, вони гадають, що керувати та орудувати світом не важче, ніж повертати глобус, бо в

найбільшому колі стільки ж градусів, як і в найменшому. А втім, я думаю, що ця характерна для математиків риса походить від загальнолюдської властивості втручатися саме туди і цікавитись саме тим, до чого ми найменше підготовані навчанням та природою.

Лапутяни завжди хвилюються і не мають ані хвилини спокою, але їхні страхи викликані причинами, які майже не впливають на інших смертних. Вони бояться змін, що відбуваються в тілах небесних: того, приміром, що Земля, через постійне зближення Сонця з нею, мусить із плином часу бути поглинена або знищена ним; що поверхня Сонця поступово вкриватиметься його викидами і перестане давати світло світові; що Земля, уникнувши нещодавно зіткнення із хвостом останньої комети, який неминуче спопелив би її, дуже можливо, буде зруйнована найближчою черговою кометою, яка з'явиться, — вирахували вони, — через тридцять один рік. А якщо ця комета, перебуваючи в перигелії, наблизиться до Сонця на певну відстань (чого на підставі своїх розрахунків вони побоюються), то вона дістане від нього тепла в десять тисяч разів більше, ніж є його в розпеченім до червоного залізі. Віддаляючись від Сонця, вона понесе з собою і свій вогняний хвіст у мільйон чотирнадцять миль завдовжки; Земля ж, якщо вона, проходячи крізь той хвіст, опиниться на сто тисяч миль від ядра, або головного тіла комети, дорогою мусить зайнятися і спопелиться. Побоюються вони й того, що Сонце, випромінюючи щодня своє тепло й нічим не поновляючи його, має кінець кінцем зовсім згоріти та зникнути, а це супроводитиметься зруйнуванням Землі і всіх планет, які дістають від нього своє світло.

Завжди стривожені страхом перед цими та подібними до них неминучими небезпеками, вони не можуть спати спокійно у своїх ліжках і позбавлені можливості насолоджуватися звичайними розвагами та втіхами життя. Зустрівшись ранком зі знайомими, кожне з них насамперед питає про стан і вигляд Сонця вчора ввечері та сьогодні вранці й хоче знати, чи є надія, що Земля не зіткнеться з кометою, яка наближається. Ці розмови вони можуть вести з захопленням, з яким наші хлопчики слухають різні

страхиття про духів та домовиків і, з насолодою наслуховавшись їх, бояться вкладатися спати.

Жінки на Лапуті надзвичайно жваві. Вони зневажають своїх чоловіків і страшенно люблять мешканців континенту, чимало яких завжди бувають на острові, то тому, що вони належать до двору, то з доручення різних міст та цехів, то у своїх приватних справах. На острові мешканців континенту глибоко зневажають, бо в них різні дарування. З-поміж них острівні дами вибирають собі коханців; погано тільки те, що поводяться вони занадто вільно й почувають себе в цілковитій безпеці, бо їхні чоловіки так заглиблюються у свої розумування, що коханці можуть дозволяти собі в їхній присутності найбільші фамільярності, а надто, коли чоловік сидить над папером та над інструментами і коло нього нема його ляскача.

Їхні жінки та доньки скаржаться на свою самотність на острові, хоча, як на мене, то це найчарівніше місце у світі. Живуть вони там у розкошах і роблять, що хочуть, а все ж їх завжди приваблюють столичні втіхи. Проте спустатись у Лагадо можна їм тільки з особливого дозволу короля, а дістати його нелегко, бо вельможі з власного довгочасного досвіду дізнались, як важко умовити жінку повернутися звідти. Ось, наприклад, що переказували мені про одну дуже поважну придворну даму. Дружина прем'єр-міністра, першого багатія в королівстві, — людини дуже милої і страшенно закоханої в неї, — мати кількох дітей, вона покинула свій чудовий палац на острові і, посилаючись на недугу, переїхала до Лагадо. Там вона ховалася кілька місяців, доки король не видав наказ розшукати її. Даму знайдено в темній корчмі, у лахмітті, бо вбрання своє вона застала, щоб утримувати старого спотвореного лакея, який щодня бив її й від якого її взяли силоміць. Повернувшись додому, де чоловік і словом не дорікнув їй і поведився з великою ніжністю, вона незабаром знову втекла до свого коханця, занесла з собою всі фамільні коштовності, і відтоді про неї нічого не чули.

Читач скаже, мабуть, що ця історія може трапитись скоріше в Англії чи в Європі, а не в такій далекій країні. Але я прошу взяти до уваги, що примхи жіноцтва не об-

межені ні кліматом, ні нацією, і всі вони набагато одноманітніші, ніж можна собі уявити.

За якийсь місяць я настільки опанував їхню мову, що міг вільно відповідати мало не на всі запитання короля, коли мав честь бувати в нього. Його величність не цікавили ні наші закони, ні урядування, ні історія, ні релігія, ні побут країв, де я був, і він обмежував свої запитання самим станом математики, та й те сказати, слухав мене неухважно і зневажливо, дарма що обабіч нього завжди стояли два ляскачі, які частенько збуджували його увагу своїми пузирями.

Розділ III

Явище, яке пояснюється за допомогою сучасної астрономії. Великий розвиток останньої в лапутян. Королівський метод придушувати повстання

Я попросив монарха дозволити мені оглянути визначні місця острова, і король ласкаво дав мені дозвіл на це, звелівши моєму навчителеві супроводжувати мене. Найбільше хотів я дізнатись, якими природними чи штучними причинами пояснюються різноманітні рухи острова, і тепер по-філософському розповім про це читачеві.

Летючий або плавучий острів має форму правильного кола діаметром сім тисяч вісімсот тридцять сім ярдів або близько чотирьох з половиною миль, і, значить, з поверхнею десять тисяч акрів. Заввишки він має триста ярдів. Основа, або нижня поверхня, що її видно тільки якщо дивитися знизу, являє собою алмазну плиту ярдів двісті завтовшки. На ній у звичайному порядку лежать різні породи мінералів, укриті зверху шаром чудового чорнозему десять-дванадцять футів завглибшки. Горішня поверхня острова нахилена від обводу до середини, і через це роса та дощова вода, що падає на острів, пройшовши рівчачками, стікають у чотири великі водозбори. Кожен з них має близько півмилі в обводі і лежить на двісті ярдів од центра. Вода у водозборах удень випаровується проти сон-

ця, і тому переповнені вони не бувають. До того ж монарх з власної волі може підняти острів понад хмари та випари і у такий спосіб, коли тільки схоче, запобігти дощеві чи росі, бо хмари, як кажуть усі натуралісти, не можуть здійснитися вище як на дві милі над землею; у тій країні, принаймні, такого ніколи не бувало.

У самому центрі острова є провалля близько п'ятнадцяти ярдів діаметром. Через нього астрономи сходять у велику печеру, яка має форму купола, зветься через те Фландона Ганьйоле, або льох астрономів, і лежить на сто ярдів під горішньою поверхнею алмаза. У цій печері завжди горять двадцять ламп, і їхнє світло, відбиваючись від рівних стін, заливає все навкруги. В льоху понаставлено найрізноманітніших секстантів, квадрантів, телескопів, астролябій та іншого астрономічного приладдя, але головне диво, від якого залежить доля цілого острова, то величезних розмірів магніт у формі ткацького човника. Він має шість ярдів завдовжки і в найтовщому місці три ярди завширшки. Магніт прикріплений до міцної алмазної осі, що проходить крізь його середину, і на ній він підвішений так точно, що обертається від найменшого дотику руки. Його вміщено в порожній алмазний циліндр чотирьох футів заввишки, стільки ж має товщина стінок, і дванадцять ярдів у діаметрі, поставлений горизонтально на вісім алмазних ніжок, кожна шість ярдів заввишки. У середині внутрішньої поверхні циліндра є два гнізда у дванадцять дюймів завглибшки, куди вставлено кінці осі і де вона, коли треба, обертається.

Ніяка сила не може зсунути магніт з місця, бо циліндр із ніжками є єдине, суцільне тіло з алмазною плитою, що становить основу острова.

За допомогою магніту острів і рухається то вгору, то вниз або пливе в одній площині, бо щодо частини землі, підвладної Лапуті, магніт з одного кінця має відштовхувальну, а з другого — притягальну силу. Поставивши його сторч, притягальним полюсом до землі, лапутяни знижують острів, а коли повернути вниз відштовхувальний полюс, острів рухається просто вгору. Поставлений навскося, магніт примушує Лапуту йти так само навскісно, бо

його сили завжди діють уздовж ліній, рівнобіжних його напряміві.

Той навскісний рух пересуває острів від одної частини володінь монархії до іншої. Щоб зрозуміти принцип його поступу, припустимо, що АВ становить лінію, яка проходить через володіння Белнібарбі, лінія CD — магніт, де D — відштовхувальний полюс, а C — притягальний, і що острів перебував над точкою С. Коли магніт поставлено в положення CD, і його відштовхувальний полюс повернений униз, тоді острів піде навскісно вгору в напрямі до D. Коли він дійде D, повернімо магніт навколо осі так, щоб його притягальний полюс обернувся до E, тоді й острів ітиме навскісно в напрямі до E. Коли повернути магніт знову навколо осі й поставити його в положення EF, відштовхувальним полюсом униз, то острів піде навскісно вгору в напрямі до F, звідки, повернувши притягальний полюс до G, острів можна перевести до G і від G до H, повернувши магніт так, щоб його відштовхувальний полюс спрямований був просто вниз. Отже, міняючи, коли треба, положення магніту, ми змусимо острів то підніматись, то знижуватись у навскісному напрямі, і таким чергуванням підіймань та опускань (навскісний рух буває незначний) острів пересувається від одної частини держави до іншої.

Слід тільки зауважити, що острів не може виходити поза межі своєї держави або піднятиись вище, як на чотири милі. Астрономи (які написали силу розвідок про той магніт) пояснюють це тим, що магнітне тяжіння діє лише на відстані чотирьох миль і тим, що мінералу, який з-під землі та з моря, на відстані шести ліг від берега, насичує своєю силою магніт Лапути, немає ні в якому іншому місці земної кулі, крім володінь його величності. Користуючись перевагами такого вигідного становища, король легко може привести до покори всяку країну, що лежить у полі притягання магніту.

Коли магніт стоїть паралельно до площини горизонту, острів зупиняється, бо в такому положенні полюси магніту, перебуваючи на однаковій відстані від землі, діють з

однаковою силою, один — штовхаючи острів угору, а другий — тягнучи його вниз, через що не буває ніякого руху.

Доглядати магніт доручено надійним астрономам, що за наказом короля час від часу змінюють його положення. Більшу частину свого життя вони проводять, вивчаючи небесні тіла крізь підзорні труби, яким наші телескопи значно поступаються своєю якістю, їхні найбільші телескопи хоч і не довші за три фути, але є чильнішими за наші стофутові та ще й дають чистіше відображення зірок. Ось чому у відкриттях своїх вони випередили наших європейських астрономів і вмістили в своєму каталозі неба десять тисяч зірок, тоді як у найповнішому нашому немає і третини цього числа¹. Окрім того, вони відкрили дві менші зірки, або супутники Марса, що обертаються навколо нього і лежать від центру головної планети на віддалі, рівній трьом діаметрам її — ближній і п'ятьом — дальній. Перший обертається за десять годин, а другий — за двадцять одну з половиною. Отже, квадрати часу їхніх обертань майже пропорційні кубам їхньої віддаленності від центру Марса, і це наочно доводить, що вони підлягають тому ж таки законові притягання, який керує всіма небесними тілами.

Вони спостерігали дев'яносто три різні комети й з великою точністю встановили періоди їхнього обертання. Якщо це правильно (а вони твердять це з великою впевненістю), то дуже бажано було б опублікувати їхні спостереження, і тоді вся теорія комет, що й досі шкутильгає на обидві, набула б довершеності інших галузей астрономії.

Король міг би стати найабсолютнішим монархом у світі, якби йому пощастило переконати міністрів приєднатися до нього, але в кожного з них є маєток на континенті і, вважаючи за дуже хистке становище придворних фаворитів, вони ніколи не погодились би на закріпачення своєї вотчини.

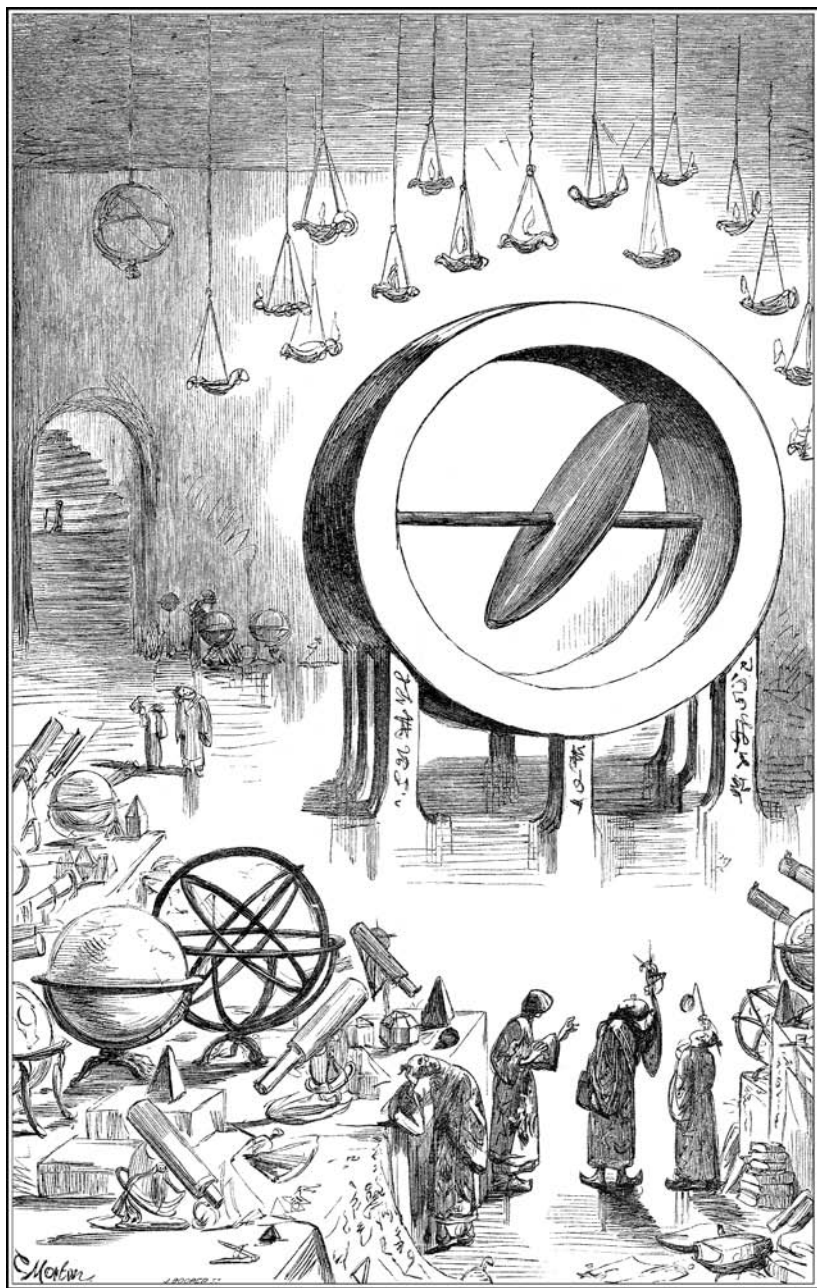
Коли б яке-небудь місто зняло бунт проти нього або відмовилося сплачувати звичайні податки, король має

---

¹ Свіфт мав на увазі так званий «Британський каталог» Flamsteed'a (1725), що містив 2935 зірок.

змогу привести жителів до покори двома способами. Перший і менш жорстокий полягає в тім, аби поставити острів якраз над містом та навколишніми землями і тим позбавити їх благодіянь сонячного світла та дощу, тобто викликати голод і хвороби. Якщо на думку короля провинна їхня заслугоує більшого, їм, крім того, скидають на голову здоровенні камені, од яких можна врятуватись, тільки заховавшись у підвали або льохи, при чім покрівлі їхніх будинків розбиваються зовсім. А коли повстанці правлять усе ж таки своє, то до послуг королівських останній засіб — острів просто спускається на їхні голови і руйнує дощенту все — і будівлі, і людей. Проте це — крайнощі, вдаватися до яких король буває змушений дуже рідко. З одного боку, йому й самому це не до вподоби, а з другого — і міністри не наважуються радити, бо це накликало б на них ненависть народу і спричинилось би до великих пошкоджень їхніх маєтків унизу, острів же належить тільки королеві.

Є ще й інша важливіша причина, з якої королі цієї країни завжди відчували огиду до такого жахливого вчинку і вдавались до нього хіба в крайньому випадку. Якщо в місті, засудженому на зруйнування, є якісь високі скелі — а вони бувають у більшості великих міст, розташованих там, імовірно, саме з метою запобігти цій катастрофі, — або в нім багато високих шпилів чи кам'яних стовпів, то раптове падіння може пошкодити основу острова, що, як я вже казав, складається з одного суцільного алмаза двісті ярдів завтовшки і може розколотись від міцного поштовху або тріснути, занадто наблизившись до охоплених вогнем будинків унизу, як часто трапляється зі стінами наших залізних і кам'яних димарів. Підданці короля добре знають про все це і, обстоюючи свою волю чи власність, розуміють, до якої межі можна доводити свою впертість. Та й король, хоч і вирішить іноді розчавити яке-небудь місто, але наказує опускати острів якнайделікатніше, нібито з любові до населення, насправді ж, боячись пошкодити алмазний диск. Тоді ж бо, на думку всіх їхніх філософів, магніт не триматиме більше острова в повітрі і вся його маса впаде на землю.

Років зо три перед моїм прибуттям на Лапуту, коли його величність літав над своїми володіннями, трапилася незвичайна подія, яка ледве не стала фатальною для тої монархії, принаймні, для її теперішнього державного ладу. Ліндаліно, друге за своїми розмірами місто в монархії, було першим, що його, подорожуючи, відвідав король. Через три дні по його відбутті городяни, які часто скаржилися на великі утиски, зачинили міську браму, заарештували губернатора і з дивовижною енергією та швидкістю спорудили на кутах міста (територія його має форму правильного чотирикутника) чотири великі башти, такі заввишки, як і гранітна гостроверха скеля в самому центрі міста. На вершку кожної башти, так само як і на вершині скелі, вони поставили по великому магніту і заготували колосальну кількість легкозаймистого палива, надіючись сильним полум'ям розколоти величезну основу острова, якщо їхній план з магнітами зазнав би невдачі.

Тільки через вісім місяців короля повідомили про те, що ліндалінці зчинили бунт, і він тоді наказав скерувати острів до того міста. Людність його була однодушна, запаслась провіантом. Посеред міста протікає велика річка. Король кілька днів літав над повстанцями, позбавляючи їх дощу і сонця. Він звелів спустити з острова безліч мотузок, але нікому й на думку не спало подати йому прохання, зате до Лапути полетіла сила надзвичайно зухвалих претензій; у них вимагалось відшкодувати всі вчинені місту несправедливості, повернути привілеї, надати населенню право обирати губернатора і подібні до цього безглузді речі. У відповідь його величність звелів усім островитянам кидати з нижньої галереї великі камені на місто, але городяни врятувалися від цього лиха, поховавшись зі своїм майном у чотирьох баштах та інших кам'яницях і по льохах.

Тоді король, твердо вирішивши приборкати цих гордунів, наказав опустити острів на сорок ярдів від верхів башт і скелі. Наказ королівський виконано, але урядовці, які здійснювали його, виявили, що спуск відбувався куди швидше проти звичайного. Повернувши магніт, вони ледве спромоглися вдержати острів у непорушному положенні,

але з'ясувалося, що він все ж таки має тенденцію падати. Негайно повідомивши короля про це дивне явище, вони просили в його величності дозволу підняти острів вище. Король згодився, скликали велику нараду, й урядовці, які відали магнітом, одержали наказ бути присутніми на ній. Один із найстаріших та найдосвідченіших серед них дістав дозвіл провести досвід. Він узяв міцний шнурок завдовжки сто ярдів, а коли острів піднявся над містом на таку висоту, що помічена ними притягувальна сила перестала діяти, прикріпив до кінця шнурка кусок алмаза з домішкою залізняка такого складу, як в основі острова, і почав повільно спускати його з нижньої галереї на верхівку одної з башт. Не встиг алмаз спуститися й на чотири ярди, як урядовець відчув, що камінь тягне вниз із такою силою, що він ледве витяг його назад. По тому він скинув з острова кілька уламків алмаза і спостеріг, що всі вони з великою силою були притягнені верхівкою башти. Таку ж спробу проведено з іншими трьома баштами та зі скелею, і наслідки щоразу були однакові. Ця подія розладнала всі плани короля, і (ми не будемо зупинятись на подробицях) йому довелося дати спокій тому місту.

Прем'єр-міністр запевняв мене, що якби острів опустився над містом так низько, що не міг би піднятися знову, то городяни назавжди позбавили б його здатності пересуватися, вбили б короля з усіма міністрами і цілком змінили державний лад.

Основний закон цієї держави забороняє королю, двом його старшим синам і дружині, поки вона може ще народжувати дітей, залишати острів з будь-якого приводу.

Розділ IV

Автор покидає Лануту. Його спускають у Белнібарбі. Він прибуває до столиці. Опис столиці й прилеглих місцевостей. Один вельможа гостинно приймає автора в себе. Його розмова з цим вельможею

Не можу сказати, щоб зі мною тут погано поводитись. Проте я почував деяку зневагу в ставленні до себе, бо й

король, і його підданці з усіх галузей знання цікавляться лише математикою та музикою, а я тут був куди нижчий проти них, і тому поважали вони мене дуже мало.

Зі свого боку, і я, оглянувши все, варте уваги, дуже хотів покинути острів, та й мешканці його мені вже вкрай набридли. Вони, щоправда, великі знавці у двох згаданих мною галузях науки, які я завжди поважав та дещо й сам тямлю в них; але разом із тим вони такі абстрактні й так заглибилися в умоглядні спекуляції, що я ніколи не зустрівачав неприємніших співбесідників. Під час мого двомісячного перебування в Лапуті я розмовляв лише з жінками, крамарями, ляскачами та придворними пажами, через що мене надзвичайно зневажали, хоч тільки від них і міг я почути розумні відповіді.

Старанно працюючи, я добре засвоїв їхню мову і вирішив за першої ж нагоди залишити острів, де мене так негідно трактували.

При дворі був один вельможа, близький родич короля, якого всі вважали за найбільшого неука та дурня і тільки через споріднення з королем давали йому належну шану. Він зробив великі послуги короні, мав чималі природні здібності та добру освіту, був безумовно порядною і чесною людиною, але не мав музичного слуху і, як кажуть його виказувачі, «часто грав невлад». Крім того, його вихователі лише з великими труднощами навчили його доводити найлегші теореми з математики. До мене цей вельможа ставився надзвичайно прихильно і часто вшановував мене своїм візитом, під час якого розпитував про європейські справи та закони, звичаї, побут і освіту в тих численних країнах, що їх мені довелося бачити. Він дуже уважно слухав мої розповіді й завжди робив цілком слушні зауваження. Відповідно до свого стану він мав двох ляскачів, але брав їх із собою тільки до двору або коли наносив офіційний візит, і відразу ж відпускав, коли ми лишалися тільки вдвох.

Ось цю видатну особу я й просив поклопотатися за мене перед королем у справі мого від'їзду. Він так і вчинив, хоч і з жалем, як зволив мені сказати, і робив різні

вигідні пропозиції, які я відхиляв, висловлюючи, проте, найглибшу за них вдячність.

16 лютого я попрощався з королем і його двором. Його величність дав мені подарунки, що коштували близько двохсот англійських фунтів, і на таку ж суму обдарував мене й мій протектор, його родич, давши, крім того, ще й листа до свого приятеля в тамтешній столиці, в Лагадо. Острів під той час плив над горами милі за дві від столиці, і мене спустили з нижньої галереї так само, як колись підіймали.

Частина континенту, що становить володіння монарха Лапути, зветься в цілому Белнібарбі, а столиця — це я згадував і раніш — носить ім'я Лагадо. Я з деякою приємністю відчув під ногами твердий ґрунт і без ніяких перешкод, одягнений по-їхньому і досить обізнаний з місцевою говіркою, дістався міста. Швидко знайшовши будинок особи, що до неї я мав рекомендацію, я передав хазяїнові листа від мого друга — вельможі з острова — і був прийнятий дуже люб'язно. Цей великий лорд, на ймення М'юноді, дав мені кімнату в своїм будинку, де я й мешкав увесь час мого перебування в Лагадо, вшанований із надзвичайною гостинністю.

Другого ранку по моїм прибутті господар повіз мене на візку оглянути місто, разів у два менше за Лондон, тільки будинки в нім дуже оригінальної форми, серед них багато зовсім зруйнованих. Люди, одягнені здебільшого в лахміття, з диким виглядом вирячивши очі, бігали по вулицях. Поминувши одну з міських брам, ми проїхали милі зо три полем, де я бачив багато селян, що з якимись знаряддями порпались у землі; але що саме вони робили, я розібрати не міг. Не помітив я також ніде ні трави, ні хліба, дарма що ґрунти були, очевидно, дуже родючі. Незвичайний вигляд міста й села не міг не здивувати мене, і я насмілився попросити пояснень у свого супутника. Я не розумів, яким чином при безлічі заклопотаних облич, при стількох головах і руках, нібито за ділом і в місті, і на селі, ніде не бачиш добрих наслідків їхньої праці; навпаки: лани стоять необроблені, будинки занедбані та зруйновані, а

зовнішній вигляд людності та їхній одяг свідчить лише про злидні та нестатки.

Лорд М'юноді був дуже знатним урядовцем і протягом кількох років губернаторував у Лагадо, доки, через намову міністрів, його не було звільнено як непридатного адміністратора. Проте король не позбавив його своєї прихильності і вважав за добропорядну людину, хоч і низьких розумових здібностей.

Вислухавши мою відверту думку про країну та її мешканців, лорд зауважив тільки, що я не досить довго живу тут, аби правильно судити про них; що різні нації мають різні звичаї; і сказав ще кілька фраз загального характеру. Коли ж ми повернулися до його палацу, він запитав, як подобається мені його будинок, які неадаптованості знайшов я в нім і що можу закинути щодо зовнішнього вигляду та одягу його слуг. Таке запитання він міг поставити цілком вільно, бо все в будинку вражало розкішшю, порядком і охайністю, тож я щиро відказав, що його розум, здібності та статки охороняють його від усіх хиб та вад, до яких призводять божевільля та убогство в інших. Його ясновельможність, аби обговорити цю справу на більшому дозвіллі, запропонував відвідати його маєток, ліг за двадцять від міста. Я сказав, що я ввесь до його послуг, і наступного ранку ми поїхали туди.

Дорогою він показував мені різні способи, якими фермери обробляють свої лани, але всі вони були незвичайні для мене, бо лише подекуди я міг угледіти якусь билинку або бадилля. Та за три години картина стала зовсім іншою. Ми вступили в надзвичайно гарну місцевість. Одна біля одної стояли чепурненькі хатки фермерів, наділи було обгороджено тинами і розбито на луки, лани й виноградники. Не пригадаю, щоб будь-коли я бачив приємніше видовище. Його ясновельможність, помітивши, що обличчя моє прояснюється, зітхнувши сказав, що це починаються його маєтки і так буде до самого його дому; що майже всі земляки глузують з нього і дорікають йому за кепське господарювання та поганий приклад, який він дає державі. Проте, додав лорд, наслідувачів у нього обмаль: такі ж старі, уперті й недолугі люди, як і він сам.

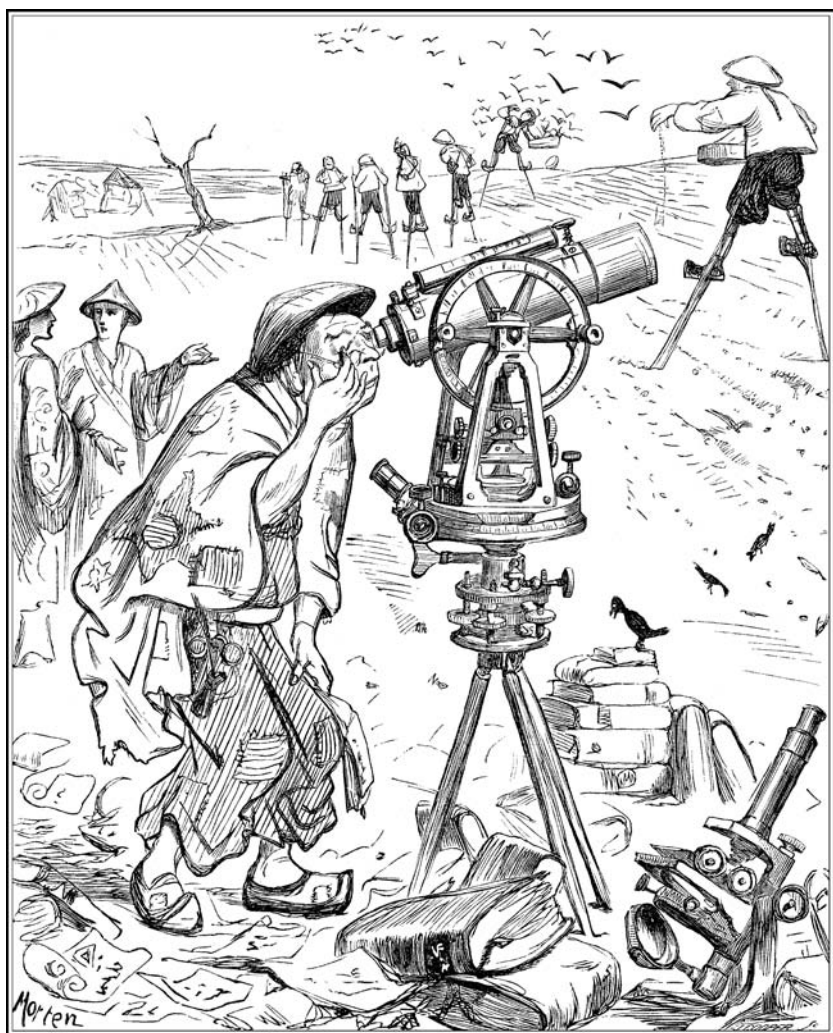
Нарешті ми підїхали до будинку благородного стилю, спорудженого за найкращими правилами стародавнього будівельного мистецтва. Фонтани, сади, алеї, гаї — все це було розташовано дуже розумно і з великим смаком. Я віддав належну хвалу всьому, що бачив, але його ясно-вельможність начебто не звертав уваги на мої слова. Тільки по вечері, коли ми залишилися віч-на-віч, він із сумним виглядом сказав, що йому, напевно, доведеться зруйнувати свої будинки тут і в місті, перебудувати їх на сучасний манір, знищити всі плантації та почати господарювати, як і всі, видавши такий же наказ і своїм орендарям. У протилежному разі його обвинувачуватимуть у гордуванні, химерності, афектації, нецтві та фантазуванні, й це збільшить, мабуть, незадоволення його величності.

Він висловив думку, що я перестану або буду менше захоплюватися, коли дістану від нього деякі відомості, про які я навряд чи чув при дворі, бо там народ занадто заглибився у свої розумування і не дивиться на те, що робиться внизу. В загальних рисах його розповідь сходила на таке: років сорок тому кілька людей із землі, чи то в якихось справах, чи то задля розваги, піднялись на Лапуту. Проживши на острові п'ять місяців і поверхово ознайомившись там з математикою, вони повернулися назад, ущерть повні легковажних ідей, що панують у тій повітряній країні. Вдома ці особи почали зневажати весь земний лад і забрали собі в голову повернути на новий лад і мистецтво, і науку, і мову, і техніку. Щоб здійснити свої мрії, вони виклопотали в короля дозвіл заснувати в Лагадо академію прожекторів, і ця манія так прищепилася до народу, що тепер у цілому королівстві немає жодного чималого міста, де не було б такої установи.

В академіях професори вишукують нові методи й правила рільництва та будівництва і вигадують незнані ще інструменти та приладдя для торгівлі й промисловості. Вони кажуть, що внаслідок їхніх досліджень одна людина робитиме за десятьох; протягом тижня можна буде спорудити палац із такого міцного матеріалу, що він стоятиме вічно, не потребуючи ремонту; земні плоди досягати-

муть тоді, коли ми того захочемо, а врожай буде більший за теперішній у сто разів. І це тільки незначна частина їхніх незліченних пропозицій. На превеликий жаль, в усьому тому є єдина хиба — жоден із цих проєктів ще не закінчений; а тим часом ціла країна зубожіла, будинки поруйнувались, і люди ходять голодні та обірвані. Але, замість зневіритись, вони заходжуються вигадувати з енергією в п'ятдесят разів більшою, спонукувані водночас розпачем і надією. Щодо нього, то не вважаючи себе людиною підприємливою, він задовольняється старими формами життя, мешкає в будинку, спорудженому його предками, і завжди робить так, як вони робили, уникаючи будь-яких новацій. Так, як він, роблять ще небагато вельмож і поміщиків; але дивляться на них косим оком та з презирством і вважають за неуків, ворогів мистецтва і шкідливих для держави людей, що дбають лише про свої вигоди та неробство, віддаючи їм перевагу перед загальним прогресом країни.

Давши мені зазначені пояснення, його ясновельможність додав, що ні в яким разі не хоче подальшими подробицями позбавити мене приємності особисто побачити їхню Велику академію, куди він вирішив мене повезти. Він просив тільки, щоб, їдучи до неї, я звернув увагу на руїни під горою, милі за три від шляху, і розказав мені історію їх. У нього за півмилі від садиби був гарненький млин, що стояв на великій річці і задовольняв потреби не лише його родини, а й багатьох його орендарів. Років сім тому до нього з'явилися члени клубу прожектерів і запропонували зруйнувати той млин, а збудувати новий на схилі гори, де треба було прокопати довгий канал, що правив би за водозбір, куди машини трубами подаватимуть воду до млина. Вітер та повітря на вершині хвилюватимуть воду й тим надаватимуть їй руху, і коли вона тектиме вниз схилом гори, то, щоб крутити колесо млина, її буде потрібно вдвоє менше, ніж тоді, коли б вона текла рівною місцевістю. Під той час між ним і двором була незлагодя, і з поради приятелів він погодився на таку пропозицію. По двох роках роботи, до якої було притягнуто сто людей,

проект зазнав невдачі, а прожектери подалися собі геть, скинувши всю провину на нього, і відтоді весь час глузують із нього та підмовляють на таку ж спробу інших, з однаковою гарантією успіху та розчарування.

Через кілька днів ми повернулися до міста, але його ясновельможність, з огляду на погану свою славу в Академії, не хотів їхати туди сам, а попросив одного із своїх друзів провести мене туди, відрекомендувавши як людину, що дуже кохається в проектах, вельми допитливу та легковірну. І в цім була частка правди, бо замолоду я й сам був трохи прожектер.

Розділ V

Авторові дозволено оглянути Велику Академію в Лагадо. Докладний опис Академії. Мистецтва, в галузі яких працюють професори

Академія — це не одна споруда, а міститься вона в кількох сусідніх будинках обабіч вулиці, на місці пустки, купленої і пристосованої для неї.

Ректор прийняв мене дуже привітно, і я відвідав Академію не один раз. У кожній кімнаті працює один або кілька прожектерів. Думаю, що я бачив не менше як п'ятсот кімнат.

Перший учений, до якого я зайшов, був худорлявим чоловіком із задимленими руками і обличчям, з розпатланим волоссям і бородою, обсмаленими в багатьох місцях. Його одяг, сорочка й шкіра були однакового кольору. Він уже вісім років працював над проектом здобування з огірків сонячного світла, що, переховуване в герметично закоркованих посудинах, могло нагрівати повітря за хмарного, дощового літа. Від нього я довідався, що через вісім років він, безперечно, зможе постачати за недорогої ціни сонячне проміння для губернаторових садів. Але він скаржився, що на той час акції його стояли низько, і просив подарувати йому хоча б що-небудь, аби підохотити його до винахідливості, надто тепер, коли огірки коштують так дорого. Знаючи їхню звичку циганити в кожного, хто до

них заходить, лорд М'юноді дав мені грошей, і я міг зробити йому невеликий подарунок. Зайшовши до іншої кімнати, я мало не поспішився відразу ж вийти, бо ледве не задихнувся в жахливому смороді. Мій провідник, проте, підштовхував мене вперед, пошепки благаючи не завдавати вченому образи, яка боляче вразить його, і через те я не міг навіть затулити собі носа. Винахідник із цієї кімнати був найдавнішим членом Академії. Обличчя й борода його були блідо-жовтого кольору; руки й одяг — загігжені калом. Коли мене відрекомендували йому, він обійняв мене, притиснувши до себе, але я радо уникнув би такої честі. Робота його від перших же днів появи в Академії полягала в перетворенні людських екскрементів на їжу, якою вони були до цього. Він відокремлював від них деякі складові частини, знищував забарвлення, якого надала їм жовч, і випаровував сморід та відокремлював піну від слини. Місто щотижня давало йому в подарунок велику посудину, повну людських екскрементів, з брістольське барило завбільшки.

Я бачив іншого вченого, що перепалював лід на гарматний порох. Той показав мені написану ним роботу під назвою «Ковкість вогню», яку він збирався видати друком.

Був там надзвичайно вигадливий архітектор, що вдосконалював новий метод спорудження будинків, починаючи з даху і завершуючи фундаментом. Свій проект він обґрунтовував мені дослідженням над розумними комахами: павуками та бджолами, які роблять так само.

Працював там і сліпонароджений із багатьма незрячими ж таки учнями, що робота їх полягала в змішуванні малярських фарб, які вони за вказівками вчителя навчались одрізнити одна від одної по запаху та навіпомацки. Мені, очевидно, не пощастило, бо під час лекції учні часто помилялися, та й сам професор рідко вгадував фарби. Проте все товариство дуже поважає його і заохочує на подальшу роботу.

В іншій кімнаті мене дуже потішив прожектер, що знайшов новий метод орати землю свиньми і в такий спосіб запобігати витратам на плуг, худобу та робітників. За його системою, на одному акрі поля, яке мають обробляти, через

кожні шість дюймів віддалі, на глибині восьми дюймів закопують жолуді, фініки або каштани, що їх так люблять ці тварини. Далі на поле випускають шістсот, а то й більше свиней, і ті, шукаючи їжі, зорюють увесь ґрунт і до того ж удобрюють його своїм гноєм. Щоправда, досвід довів, що витрат і часу такий спосіб бере багато, а врожай, якщо він взагалі буває, не можна назвати гарним. А проте, ні в кого немає сумніву, що цей проект може бути дуже вдосконалений.

У наступній кімнаті всі стіни й стеля були в павутинні. Лишався тільки вузький прохід для вченого. Ледве я вступив у кімнату, професор, голосно скрикнувши, просив не турбувати його павуків. Далі він почав говорити про оману, в яку впав світ, розводячи шовкопрядів і не беручи до уваги безлічі звичайних хатніх павуків, що не тільки тчуть, а й сукають нитки. Далі він зазначив, що, використовуючи павуків, можна буде не фарбувати шовку і цілком переконав мене, показавши велику кількість різнобарвних мух, якими він годує їх, певний, що мушині барви, засвоєні павуком при перетравлюванні їжі, нададуть певного кольору й павутинню. Він сподівався, що спроможеться задовольнити всі смаки мухами всіх відтінків, а згодом, коли знайде підходящу для них їжу з якої-небудь гумової, олійної чи взагалі глеюватої речовини, йому пощастить зробити цупкішим та густішим і саме павутиння.

Був там астроном, який заходився примістити сонячний годинник на великий флюгер на ратуші, щоб узгодити річні та добові рухи Землі і Сонця з випадковими змінами вітру.

Я поскаржився на те, що мене трохи схопили кольки, і мій провідник одразу ж провів мене до кімнати, де працював лікар, уславлений своїм лікуванням цієї хвороби за допомогою двох протилежних операцій, роблених одним і тим самим інструментом. Він мав міх із довгим, тонким наконечником зі слонової кістки, заводив його на вісім дюймів у пряму кишку і запевняв, що, роздимаючи міх, висушить кишки, неначе сухий пузир. Якщо ж недуга була впертіша й гостріша, він заводив наконечник тоді, як міх був повний повітря, що його він уганяв потім у кишку

пацієнта; далі він витягав інструмент, щоб знову наповнити його повітрям, великим пальцем затуляючи на той час задній прохід. Коли повторити цю операцію три або чотири рази, то нагнічене повітря рине назовні, виносячи із собою, немов вода з насоса, всі шкідливі речовини, і пацієнт одужає. Я бачив, як він провів обидві спроби над собакою, але не міг помітити ніяких наслідків од першого способу. Після другого способу тварина мало не луснула й спорожнилась із такою силою, що мені із моїм супутником стало гидко. Пес здох тут же, і, коли ми покидали доктора, він намагався тою ж таки операцією оживити його.

Я відвідав ще багато кімнат, але, дбаючи про стислість викладу, не буду втомлювати читача описом усіх дивин, які я там бачив.

Досі я оглядав одну лише половину Академії; друга була призначена для тих, хто рухав уперед умоглядні науки. Скажу дещо й про неї, згадавши спершу ще за одного славетного вченого, якого вони поміж себе звать «універсальним генієм». Він розповів нам, що вже тридцять років віддає свої думки поліпшенню умов життя людського. У нього дві великі кімнати, ущерть повні різних дивовижних речей, і п'ятдесят помічників. Дехто з них згущує повітря й перетворює його на суху, щільну речовину, вилучаючи азот і проціджуючи воду та інші рідкі частки. Дехто намагається розм'якшити мармур так, щоб із нього можна було робити подушки для постелі й подушечки для шпильок; дехто перетворює на камінь копита живого коня, щоб вони не зношувалися. Сам геній під той час розробляв два великі винаходи: перший — засівати лани околотом, де, він каже (і доводить це численними експериментами, які я не здатний був зрозуміти), саме й міститься продуктивна сила, а другий — прикладаючи до шкіри двох молодих ягнят суміш із камеді мінеральних та рослинних речовин, запобігти ововненню їх. Він сподівався, що невдовзі постачатиме голих ягнят на ціле королівство.

Далі ми перейшли до другої половини Академії, де, як я сказав, працювали прожектери, що вивчають умоглядні науки.

Перший професор, якого мені довелося бачити, мав велику аудиторію, де було сорок учнів. Привітавшись, я з цікавістю почав розглядати верстат, який займав більшу частину кімнати. Вчений помітив це й просив не дивуватися, що його система студювання суто філософських знань базується на практичних та механічних операціях. А, проте, весь світ незабаром змушений буде визнати їхню доцільність, і він пишався тим, що благороднішої, величнійшої думки ніколи ще не виникало в мозкові людському. Кожен знає, як важко опанувати те чи інше мистецтво або досконало вивчити якусь галузь науки. Користуючись же його системою, найбільш невдатна людина, доклавши небагато фізичних зусиль і невеликих витрат, зможе писати книги з питань філософії, поезії, політики, права, математики та теології, і для цього не треба ні геніальності, ні знань. Він підвів мене до верстата, коло якого, вишикувавшись у лави, стояли його учні. Верстат цей має двадцять квадратних футів і стоїть посеред кімнати. Поверхні його складаються з дерев'яних дощечок із гральну кісточку завбільшки, іноді більших, іноді менших і зв'язаних тонким дротом одна з одною. На дощечках були наліплені клапти паперу, списаного всіма словами їхньої мови в усіх відмінках, часах і способах, але без ніякого ладу. Професор попередив, що пускає машину в хід, і просив мене дивитись уважніше. За його наказом учні взялися кожен за залізну ручку, що в кількості сорока виставлені були по краю рами верстата, і враз крутнули їх, змінивши тим розміщення слів. Тоді він звелів тридцяти шістьом учням повільно читати рядки, як вони лягли на верстаті, і ті, коли потрапляли на три-чотири слова, що разом давали якийсь натяк на розумне речення, диктували його іншим чотирьом хлопцям. Такі вправи повторено було тричі; машина була збудована так, що з кожним поворотом слова розташовувалися по-іншому, бо дощечки переверталися з боку на бік.

Юні школярі витрачали на це заняття по шість годин на день, і професор показав мені безліч фоліантів записаних уже уривків. Він збирався з'єднати їх і, користуючись

Maxer

LINTON

із цього багатющого матеріалу, дати світові повний огляд усіх наук та мистецтв, що, на його думку, розвивалися б куди краще, коли б суспільство утворило спеціальний фонд, аби поставити в Лагадо ще сот із п'ять таких верстатів, і змусило керівників допомагати йому складати фрази з численних комбінацій слів.

Він розповів мені, що цей винахід змалку полонив усі його думки; що тепер на його верстаті цілий словник; що він якнайточніше вираховував пропорції, вживані по книгах, між артиклями, іменниками, дієсловами та іншими частинами мови.

Я щиро подякував цьому славетному чоловікові за лекцію та демонстрування й пообіцяв, якщо повернуся колись на батьківщину, оголосити його там єдиним винахідником цієї дивної машини, форми якої я просив дозволити мені накреслити на папері в поданому тут вигляді. Я сказав також, що, хоч наші європейські вчені й мають звичку красти один в одного винаходи (в чім, проте, є й гарний бік, бо це викликає суперечки про право першості), я вживу заходів, аби честь його винаходу належала лише йому, без суперників.

Потім ми відвідали школу мовознавства, де троє професорів працювали тоді над удосконаленням рідної мови.

Перший проект пропонував скоротити розмову, переробивши багатоскладові слова на односкладові та скасувавши дієслова і прикметники, бо в дійсності всі мислимі речі — самі іменники.

Другий передбачав цілковите знищення всіх слів узагалі, що було б дуже корисно для здоров'я та зберігало б силу-силенну часу, бо всім відомо, що кожне вимовлене слово роз'ятрює легені і, значить, укорочує нам життя. Виходячи з того, що слова по суті позначають речі, він казав, що людям, замість говорити, зручніш було б носити з собою ті предмети, про які може бути мова. І таку спробу, безперечно, зробили б на велику користь здоров'ю та часу людства, якби жінки не змовились із черню та неписьменними і не пообіцяли повстати, якщо їм не дадуть волі говорити власним язиком за зразком їхніх

дідів та прадідів. Отак простий люд завжди буває непримирним ворогом знання. А втім, багато найбільш учених і мудрих людей пристали на систему висловлюватися речами. Єдина її незручність, а надто для тих, хто має багато чого сказати, полягає в потребі тягати на спині цілу купу різних речей, що подеколи вимагає допомоги одного-двох здоровенних наймитів, яких не кожен може мати. Я часто бачив, як двоє таких мудреців, зігнуті під вагою торб і пакунків, неначе наші різношики, стрічалися на вулиці. Вони розкладали все своє добро на землі, і, порозмовлявши якусь годину, знову навантажували торби, піддавали їх на плечі один одному і розходилися, попрощавшись.

Щодо коротенької розмови, то потрібне для неї приладдя вільно вміщується в кишені чи під пахвами, а вдома вона взагалі не є проблемою. В помешканнях, де відбуваються побачення послідовників цієї науки, повнісінько різних речей, і співбесідники завжди мають на похваті все, що може здатися для їхніх хитромудрих балачок.

З другого боку, цей винахід міг би заступити міжнародну мову, бо міміка — річ зрозуміла для всіх націй, а речі — скрізь зовсім або майже однакові, і тоді посланці можуть порозумітися з першим-ліпшим монархом або міністром, мови яких вони зовсім не знають.

Був я і в школі математики, де викладач навчав учнів за методом, що його важко уявити у нас в Європі. Теореми й доведення їх пишуться на тоненьких облатках чорнилом, зробленим з порошку проти головного болю. Учень натщесерце ковтає облатку і протягом трьох днів живиться лише хлібом та водою. Коли облатка перетравлюється, чорнило разом із кров'ю переходить у мозок і вносить туди ж і теорему. На жаль, наслідки цієї системи не відповідають сподіванкам почасти через те, що закралась якась помилка у визначенні суміші чи пропорцій складових частин чорнила, а почасти й через зледащіння самих учнів. Та облатка така несмачна, що хлопці стараються виплюнути її раніше, ніж вона почне діяти, а до того ж їх не можна вмовити утримуватися від їжі так довго, як приписано.

Розділ VI

Подальший опис Академії. Автор пропонує деякі вдосконалення, що їх приймають із вдячністю

Школа політичних прожектерів справила на мене погане враження. Професори її, по-моєму, скидаються на божевільних, а таке видовище завжди засмучує мене. Ці невдахи пропонували винайти способи переконати монархів вибирати своїх улюбленців із числа людей розумних, здібних та добродесних; навчити міністрів зважати на благо суспільства; винагороджувати чесноти, великі здібності та видатні заслуги; навчити царів розуміти свої власні інтереси, базуючи їх на інтересах народу; на урядовців призначати осіб, гідних своєї посади. Вони плекали багато ще й інших нездійснених і диких химер, які ніколи доти не спадали на думку нікому з мислячих людей, і я зайвий раз пересвідчився в справедливості старого спостереження, що на світі нема такого незвичайного та безглузлого, чого дехто з філософів не захищав би як істину.

Проте я мушу визнати, що не всі в цій частині Академії були химерниками. Там був один надзвичайно талановитий доктор, який чудово знався на природі та системах керування. Ця славетна особа вельми корисно витрачала свій час, знаходячи ліки проти всіх хвороб, на які недужають урядові органи, з одного боку, через хиби та вади самих урядовців, а з другого — через розбещеність тих, хто мусить їх слухатись. І дійсно, відколи геть усі письменники і вчені визнають цілковиту схожість між природним тілом і організмом політичним, безперечним стає, що й запобіжні засоби, і засоби лікування їхніх хвороб мають бути однакові. Ми знаємо, що сенатори і члени високих зборів нерідко запалюються і бувають занадто балакучими та не в доброму настрої. Вони часто хворіють на біль голови, а надто серця, на конвульсії, коли їм болісно корчить нерви та мускули обох рук і особливо правої, на сплін, нетравлення шлунка, запаморочення та марення, на золотушні пухлини, повні смердючого гною, на відригання кислим, на вовчий апетит та розлиття жовчі, не кажучи вже про інші хвороби, про які не варто згадувати.

Тому доктор цей пропонує, щоб під час засідань сенату протягом перших трьох днів у залі були присутні медики, які щовечора (по закінченні дебатів) мацали б пульс кожному сенаторові, а потім, порадившись і докладно обговоривши характер кожної недуги та способи лікування, на четвертий день поверталися до зали засідань уже з аптеками та потрібними ліками. Перш ніж сенатори почнуть засідати знову, лікарі мають дати кожному з них, залежно від хвороби, легкого пом'якшувального, проносного, очисного, роз'їдного, паліативного, лаксативного; ліків проти головного болю, проти жовтяниці, проти греця, проти харкотиння, проти глухоти і на наступному засіданні, залежно від дії ліків, повторити, змінити або припинити вживання їх.

Цей проект не може коштувати дорого суспільству і, на мою скромну думку, буде, мабуть, дуже корисним, бо прискорить проведення справ у тих країнах, де сенат бере якусь участь у законодавстві; він породить одностайність, скоротить дебати, розкриє кілька ротів, тепер закритих, і закрие куди більшу кількість розкритих, вгамує запал молоді людини і виправить завелику черствість старої; збудить тюхтіїв і заспокоїть дратівливих.

Знову ж таки: всі скаржаться, що улюбленці монархів завжди мають коротку та ледачу пам'ять, і цей доктор пропонує, щоб кожен допущений до першого міністра, коли перекаже йому коротенько та ясно свою справу, відходячи, дав йому цибульки, або штовхнув у живіт, або наступив на мозоль, або тричі потягнув за обидва вуха, або вколов голкою крізь штани, або до синця ущипнув за руку і тим не дав міністрові забути про його справу. Таку операцію треба повторювати кожного приймального дня, доки справу не розв'яжуть остаточно або категорично відмовлять задовольнити прохання.

Він пропонує також, аби кожен сенатор, висловивши на великій національній раді свою думку й захистивши її, неодмінно голосував би за прямо протилежну, бо наслідок голосування неодмінно буде тоді кращим для загального добра.

Аби примирити ворожі партії, коли суперечки між ними стають занадто запеклими, він рекомендує такий дивний спосіб: взяти з кожної сторони по сто лідерів і посадовити їх парами один проти одного, добираючи в пари людей по змозі з головами однакового розміру. Далі двоє хірургів мусять водночас розпиляти їм потилиці так, щоб рівно навпіл поділити їхні мізки, і негайно ж прикласти потилицю кожного до передньої частини голови його партійного супротивника. Робота, звичайно, вимагає деякої точності, але професор запевняв, що коли операцію буде зроблено добре, то одужання забезпечене. Аргументує він так: дві половини мозку, змушені дискутувати про якесь питання, в порожнині одного черепа незабаром порозуміються й дадуть поміркованість та правильність мислення, такі бажані в головах тих, які вважають, ніби вони з'явилися на світ спеціально для того, щоб стежити за його рухами та керувати ними. Що ж до різниці мізків — якісної чи кількісної — у проводирів партій, то, як запевняв нас на підставі своєї практики доктор, це — суцзя дрібниця.

Я чув палкі дебати двох професорів із приводу найвищого та найефективнішого способу діставати гроші, не чинячи прикрості населенню. Один твердив, що найсправедливіше буде оподаткувати пороки та дурість, і хотів, щоб розмір податку на кожного встановлювало журі з сусідів. Другий додержувався діаметрально протилежного погляду. На думку його, оподатковувати треба якраз ті якості душі та тіла, яким людина сама складає найвищу ціну. Розмір податку має залежати від рівня їхньої досконалості, а оцінку їх треба дати визначити її власному сумлінню. Найбільше податків, казав він, слід стягати з тих, кого люблять особи іншої статі, а суму встановлювати залежно від рівня та характеру успіху, бо тут можна взяти за свідків і самих зацікавлених осіб. Однаково власним суддею може бути кожен і в питанні про свою дотепність, відвагу та чемність, які теж мають підлягати великим податкам. Щодо чесності, розуму, справедливості та освіти, то їх передбачалося не оподатковувати зовсім, бо це такі

своєрідні якості, яких ніхто не визнає в сусіда, і кожен завжди помиляється, оцінюючи їх у себе.

Жінок пропонувалось оподатковувати за їхню вроду та вміння одягатися, причому їм надавалося таких же пільг, як і чоловікам: складати самим собі ціну. Але вірність у коханні, доброчесність, розсудливість та гарну вдачу від податку треба звільняти, бо він не покрив би витрат на збирання його.

Аби зв'язати сенаторів з інтересами корони, він пропонує жеребкувати посади між членами сенату, причому кожен мусить спершу присягнути, що голосуватиме в інтересах двору, незалежно від того, виграє чи ні; але тому, хто програє, вільно брати участь у новому жеребкуванні на першу ж вакансію. У такий спосіб у них завжди житиме надія; ніхто не скаржитиметься на невиконану обіцянку і всі свої невдачі скидатиме цілком на долю, що плечі її ширші та дужчі, ніж у міністрів.

Інший професор показав мені величезну написану ним інструкцію для викриття змов проти уряду. Він радить, аби видатні державні діячі довідувались, яку їжу споживають усі підозрілі особи, коли їдять вони, на який бік лягають, вкладаючись спати, якою рукою підтираються, старанно досліджувати їхні екскременти щодо кольору, запаху, смаку, консистенції, проносу чи закріплення і таким способом скласти собі уявлення про їхні думки та наміри, бо ніколи люди не бувають такими серйозними, замисленими та зосередженими, як тоді, коли сидять на стільчаку, в цьому він переконався з власного досвіду. У такому-бо становищі перебуваючи, коли він — лише для спроби — думав про найкращий спосіб убити короля, послід його набував зеленого забарвлення і мав зовсім інший колір, коли він думав тільки про те, щоб підняти повстання або підпалити столицю.

Усю розвідку написано дуже гостро, і містить вона в собі багато спостережень, цікавих і корисних для державних діячів, але, здалося мені, не зовсім повних. Я дозволив собі сказати це авторові й запропонував йому, коли б він схотів, кілька своїх додатків. Професор прийняв мою

пропозицію прихильніше, ніж це буває в письменників, особливо з породи прожектерів, і заявив, що радий буде дістати зауваження.

Я сказав йому, що в королівстві Трібнія, яке тубільці звать Ленгден¹, де я жив під час однієї подорожі, основна маса населення складається з розвідників, свідків, інформаторів, обвинувачів, переслідувачів, позивачів і різних їхніх помічників та підручних, і всі вони дістають вказівки та платню від міністрів і депутатів. Змови в тому королівстві бувають, звичайно, наслідком діяльності осіб, які бажають зміцнити свою славу глибоких політиків, надихнути новою силою нікчемну адміністрацію, придушити або відвернути громадське невдоволення, наповнити свої скрині конфіскованим майном, зміцнити або підірвати державний кредит, залежно від того, що вигідніше для них самих. Насамперед вони погоджуються поміж собою і встановлюють, кого з підозрілих осіб обвинуватити в змові, далі намагаються перехопити все їхнє листування та папери, а злочинців закувати в кайдани. Папери ті передають спеціалістам-митцям, що дуже спритно вміють знаходити таємниче значення слів, складів і літер.

Вони, приміром, можуть виявити, що стільчак означає таємну раду, табун гусей — сенат, кульгавий пес — загарбника, моровиця — регулярну армію, сарич — першого міністра, подагра — архієпископа, шибениця — державного секретаря, уринал — комітет вельмож, решето — фрейліну, мітла — революцію, пастка для мишей — державну службу, бездонний колодязь — скарбницю, помийниця — царський двір, блазенський ковпак — фаворита, зламана очеретина — судову палату, порожня діжка — генерала, гнійна рана — адміністрацію.

Коли цей метод видається недостатнім, у них є ще два ефективніші, що їх учені звать акростихами та анаграмами. Перший дозволяє розшифрувати всі початкові літери щодо їхнього політичного змісту.

Отже, N позначатиме змову, В — кінний полк, Z — флот у морі. Користуючись другим методом і переставив-

---

¹ Tribnia, Langden — анаграми слів: Britain, England (Британія, Англія).

ши літери підозрілого листа, вони можуть виявити найглибше приховані наміри незадоволеної партії. Якщо, приміром, у листі до приятеля я скажу: «наш брат Том дістав геморой», то спритний дешифрувальник виявить, що літери, з яких складається ця фраза, мають становити фразу: «опирайтеся, змову викрито»¹. Це і є анаграматичний метод.

Я не бачив нічого, що могло б затримувати мене в цій країні, і почав думати про повернення до Англії.

Розділ VII

Автор покидає Лагадо й прибуває до Мелдонади. Кораблів нема. Він здійснює недовгу подорож до Глабдабрібу. Прийом його управителем

Континент, що частину його становить це королівство, тягнеться, як я маю підставу гадати, на схід — у напрямі до невідомого краю Америки, західнішого від Каліфорнії, і на північ — до Тихого океану, від якого до Лагадо не більш ніж сто п'ятдесят миль. На березі океану розташований зручний порт, що провадить жваву торгівлю з островом Лагнегом, який лежить на південний захід під 49° північної широти й 140° західної довготи. Цей острів Лагнег лежить на південний схід від Японії, на відстані близько ста ліг від неї. Японський імператор живе в дуже дружніх стосунках в королем Лагнегу, і між цими двома островами існує часте сполучення кораблями. Вибравши тому цей шлях, щоб повернутися до Європи, я найняв провідника показувати мені дорогу та два мули для мого невеличкого багажу і попрощався з моїм благородним протектором, який так ласкаво ставився до мене і перед моїм від'їздом презентував мені розкішний подарунок.

Моя подорож відбулася без будь-яких вартих розповіді пригод або випадковостей. У порту Мелдонада, коли я

---

¹ Англійською мовою «Our brother Tom has just got the piles» і «Resist, a plot is brought home, the tour».

туди прибув, жодного корабля на Лагнел не було. Не чекали його і найближчого часу. Місто це з Портсмут завбільшки. Невдовзі я мав уже знайомих, що дуже привітно поставилися до мене. Один видатний джентльмен сказав, що корабель на Лагнел буде готовий не раніш, як за місяць, і що мене, мабуть, розважило б відвідати острівець Глабдадріб, ліг за п'ять на південний захід від Мелдонади. Він обіцяв дістати зручний баркас і висловив бажання поїхати разом зі мною, запросивши до компанії ще й свого приятеля.

Глабдадріб, якщо я вірно перекладаю це слово, значить острів магів, або чаклунів. Розміром він такий, як третина острова Вайта, і має надзвичайно родючу землю. Керує ним голова одного племені, що складається з самих чаклунів. Одружуються вони тільки поміж собою, і старший у роді в них — монарх або управитель. У нього розкішний палац із парком три тисячі акрів, оточений муром із тесаного каменю з двадцять футів заввишки. В парку кілька обгороджених ділянок для худоби, посівів і садів.

Управитель та його родина мають досить незвичайних слуг. Завдяки своїм знанням некромантії, він може викликати до себе тіні яких схоче мертвих і має право протягом двадцяти чотирьох годин, але не більше, користуватись їхніми послугами. Ту саму особу йому заборонено викликати більше одного разу на три місяці, і порушувати це правило дозволено тільки з якоїсь незвичайної нагоди.

Прибули ми на острів близько одинадцятої ранку, і один з моїх супутників пішов до управителя попросити прийняти чужинця, який приїхав спеціально, щоб мати честь побачитись із його високістю. Дозвіл дано відразу ж, і ми пройшли крізь ворота палацу між двома лавами варти, озброєної та вдягненої за дуже старовинним зразком. На обличчі у кожного вартового було щось таке, що примусило мене здригнутися від невимовного жаху. Ми пройшли кількома кімнатами між такими ж слугами, вишикуваними обабіч, доки дісталися приймальної зали, де віддали три низькі поклони, і по кількох загальних запи-

таннях нас запросили сісти на три ослінчики біля нижньої сходинки трону його високості. Він розумів мову Белнібарбі, хоч вона й відрізняється від мови їхнього острова, і просив мене розповісти про мої мандри. Щоб я почував себе вільніше, він рухом пальця відпустив увесь свій почт, і слуги, на велике моє здивування, миттю зезли, наче сонні примари, що зникають, як прокинешся. Я опом'ятався лише тоді, коли губернатор запевнив, що мені не загрожує ніяка небезпека. Побачивши ж, як спокійно поставилися до цього обидва мої супутники, що їх часто приймали так, я зовсім заспокоївся і почав розказувати його високості про свої пригоди, подеколи, шоправда, оглядаючись на те місце, де нещодавно стояли оті потойбічні слуги. Я мав честь обідати разом з управителем, і за обідом нам прислужувала нова партія привидів, але тепер, як сам помітив, я лякався їх уже менше, ніж уранці. Ми залишалися в управителя до вечора, і я уклінно просив його високість пробачити мені відмову на його запрошення зупинитись у палаці. Разом із двома приятелями я перебув ніч у приватному помешканні в сусідньому місті — столиці цього маленького острова, а вранці ми знову пішли засвідчити свою пошану управителеві й віддати себе йому в розпорядження.

Так прожили ми на острові десять днів, гостюючи більшу частину дня в управителя, а ночуючи в місті. Я скоро так призвичаївся до духів, що за три чи чотири візити вони не викликали вже в мене ніякого хвилювання, або якщо острах і залишався, то цікавість брала гору над ним. Нарешті, його високість запропонував мені викликати самому з того світу будь-якого з померлих, кого я захочу і в якій завгодно кількості, від початку світу й дотепер. Я міг сам і питати їх, з одною лише умовою, щоб запитання ті стосувалися тільки часу їхнього життя на землі. Принаймні в одному я мав бути впевненим: вони казатимуть саму правду, бо брехня в потойбічному світі — талант зовсім не корисний.

Я уклінно подякував його високості за таку його велику ласку. Ми стояли в кімнаті, перед нами прегарно сте-

лився парк, настрій у мене, відповідно до парку, схилився до розкошів та пишноти, і тому я зажадав побачити Александра Македонського на чолі його війська після баталії під Арбелою. І по першому ж рухові пальця управителя вони з'явилися на широкому полі перед вікном. Александра ми запросили до кімнати; мені дуже важко було зрозуміти його грецьку мову, а він мало розумів мою. Він присягався, що його не отруїли, а він помер від гарячки після доброї п'ятики.

Далі я побачив Ганнібала, коли той переходив Альпи, і він сказав мені, що не має й краплі оцту в своїм таборі.¹

Я бачив Цезаря і Помпея на чолі їхніх військ, готових до бою, і Цезаря під час його останнього триумфу. Я просив показати мені римський сенат в одній великій кімнаті, а для порівняння з ним сучасну палату представників — в іншій. Перший виглядав як збори героїв, півбогів; друга — як набрид рознощиків, злодюжок, грабіжників та розбійників.

На моє прохання управитель знаком звелів Цезареві і Брутові наблизитися до нас. Побачивши Брута, я перейнявся глибокою пошаною до нього: про його надзвичайну добродесність, безперечну відвагу, широкий патріотизм і любов до всього людства промовляла кожна риса його обличчя. Я із задоволенням переконався, що вони живуть у цілковитій злагоді, а Цезарь признався, що найславетніші його вчинки не варті й малої частини слави його вбивці.

Я мав честь довго розмовляти з Брутом, і він сказав мені, що його предок Юній, Сократ, Епамінонд, Катон Молодший, сер Томас Мор і він сам — завжди вкупі; секстумвірат, до якого вся історія людства не може додати сьомого члена.

Я надокучив би читачеві, перелічуючи величезну кількість славетних осіб, викликаних, аби задовольнити моє

---

¹ Тит Лівій оповідає (LXXI, с. 37), що Ганнібал знищив скелю, яка загороджувала шлях його армії, тим, що розпик її вогнем і потім полив оцтом, від чого вона розм'якнула, і її легко було прорубати.

невситиме бажання бачити перед собою світ в усі епохи його давньої історії. З найбільшим задоволенням зупиняв я свої очі на нищителях тиранів та узурпаторів і на поборниках волі пригнічених та покривджених народів. Але я не можу висловити свого почуття в такій формі, яка досить розважила б читача.

Розділ VIII

Подальший опис Глабдабдрібу. Поправки до давньої та сучасної історії

Бажаючи побачити стародавніх діячів, найбільш ушлякених своїм розумом та освітою, я присвятив один день спеціально цьому. Я попросив, аби з'явилися Гомер та Арістотель на чолі всіх їхніх коментаторів, але останніх було стільки, що кілька сот їх мусили дождатися надворі та в зовнішніх кімнатах палацу. Я побачив цих героїв одразу і міг не лише розпізнати їх серед юрби, але й відрізнити одного від одного. Гомер був вищий на зріст і приємніший на вигляд. Як на свій вік, тримався він дуже прямо, а очі його були найжвавіші та найпроникливіші з усіх, будь-коли бачених мною. Арістотель дуже горбився й спирався на ціпок. Обличчя його було худорляве, волосся — пряме і рідке, голос — глухий. Я швидко запримітив, що обидва вони були зовсім чужі решті компанії і ніколи не бачили та не чули про них раніше. А один із привидів, імені якого я не називатиму, шепнув мені, що на тому світі коментатори ці завжди тримаються якнайдалі від своїх принципалів, бо соромляться, почувуючи себе винними в такому жадливому тлумаченні цих авторів для нащадків. Я познайомив Гомера з Дідімом та Євстафієм¹ і переконав його поставитися до них краще, ніж вони, мабуть, на те заслуговували, бо він незабаром виявив, що їм бракує таланту зрозуміти дух поета. Арістотель же страшенно розсердив-

---

¹ Коментатори Гомера, перший — I ст. до нашої ери, другий — XII ст. нашої ери.

ся, коли я, познайомивши його із Скотом та Рамусом¹, розповів йому про них, і спитав мене, чи й усе плем'я коментаторів такі йолопи, як оце вони.

Я попросив управителя викликати нагору Декарта з Гассенді і намовив їх викласти свої системи Арістотелеві. Цей великий філософ одверто визнав свої помилки в природознавчій філософії, бо багато думок, як мусять робити і всі люди, він висловлював, базуючись на самих здогадах, і сказав, що Гассенді, який пристосував, як міг, доктрину Епікура до сучасних смаків, і вихри Декарта — однаково будуть відкинуті в майбутньому. Він провістив таку ж таки долю теорії тяжіння², яку теперішні вчені боронять із таким запалом. Він сказав, що нові системи природи — тільки нова мода, яка міняється з кожною новою генерацією, і що навіть ті, що намагаються вивести їх з принципів математики, матимуть успіх лише недовго і призначеного часу вийдуть з моди.

П'ять днів я витратив на розмови з багатьма іншими стародавніми вченими. Я бачив більшість римських імператорів. Я умовив управителя викликати знизу Геліогабалових кухарів, щоб вони приготували нам обід, але через брак матеріалу вони неспроможні були показати нам своє вміння. Один ілот Агезілая зробив нам спартанську юшку, але я не міг проковтнути й другої ложки її.

Два джентльмени, що привезли мене на цей острів, мусили були в своїх справах повернутися днів на три додому, цей час я використав на побачення з деякими з сучасних покійників із числа тих, що відігравали велику роль два-три останні сторіччя у нашій і в інших країнах Європи. Вважаючись завжди великим поклонником славетних старовинних родів, я попросив управителя викликати дюжину чи дві королів з їхніми предками з восьми-дев'яти поколінь. Розчарування моє було гірке і несподіване, бо, замість довгого походу людей в царських коронах, я побачив в одній родині двох скрипалів, трьох спритних

---

¹ Представники схоластичної науки, перший — XIV, другий — XVI ст. Обидва критикували Арістотеля.

² Натяк на Ньютона.

куртизанів в одного італійського прелата, а в другій — циркульника, абата і двох кардиналів. Я занадто шаную короновані голови, щоб затримуватися на цій делікатній темі. З графами ж, маркізами та герцогами я був не таким ввічливим і, признаюся, не без певної приємності простежив за особливими рисами, що вирізняють деякі роди від самого початку. Мені легко було виявити, звідки в одного роду довгі підборіддя, в другому — протягом двох поколінь так рясно шахраїв, а протягом двох наступних — дурнів, чому в третьому — стільки пришепелуватих, а в четвертому — картярів, чим пояснюються слова, сказані Полідором Вергілієм¹ про один славетний рід: *Nec vir fortis, nec faemina casta*², як жорстокість, фальш та боягузтво стали характерними прикметами певних родів і вирізняють їх серед інших, так само як відрізняються їхні фамільні герби; хто перший приніс у благородну родину сифіліс, що в ряді поколінь обернувся на золотушні пухлини їхніх нащадків. Усе це не дивувало мене більше, коли я побачив, скільки разів родову лінію переривали пажі, лакеї, фурмани, гравці, скрипалі, актори, полководці та злодюжки.

Найбільшу огиду викликала в мене нова історія, бо, уважно придивившись до всіх осіб, що в минулому сторіччі зажили такої бучної слави при дворах монархів, я зрозумів, як обдурювали світ продажні письменники, приписуючи воєнні подвиги боягузам, мудрі поради — дурням, щирість — підлабузникам, римську доблесть — зрадникам батьківщини, побожність — атеїстам, цнотливість — содомістам, правдивість — наклепникам. Я побачив, скільки безневинних і прекрасних людей було засуджено на страту або на заслання через те, що міністри підкупили суддів або через партійну злостивість; скільки мерзотників діставали найвищі посади, і їм довіряли, давали їм владу, достоїнності та багатства; яку велику учать брали у двірських рухах та подіях, у державних радах та сенатах — звідники, повії, паразити і блазні. Як почав я зневажати

---

¹ Полідор Вергілій (1470—1555), італієць, гуманіст, чималий час жив в Англії.

² Ні дужого мужа, ні цнотливої жінки (*лат.*).

людську мудрість та чесність, коли почув правду про пружини та мотиви великих світових авантур та революцій і про нікчемні випадки, яким завдячують вони своїм успіхом!

Тут я викрив шахрайство та темноту тих, хто пнеться писати анекдоти або мемуари, хто келихом отрути одряджає до ями стількох королів, хто переказує розмову між монархом та його першим міністром, яка не мала жодного свідка, хто викриває думки й кабінети посланників та державних сенаторів і завжди, на нещастя своє, помиляється. Тут я довідався про справжні причини багатьох визначних подій, що здивували світ, бачив, як повія може керувати чорним ходом, чорний хід — радою міністрів, а рада міністрів — сенатом. Один генерал у моїй присутності признався, що здобув перемогу виключно через своє боягузтво та погане командування, а один адмірал сказав, що завдав поразки ворогові, якому збирався вже здати свій флот, тільки тому, що той був погано обізнаний зі справжнім станом речей. Три королі запевнили мене, що за свого царювання давали перевагу гідній особі хіба що помилково або через зрадництво міністра, на якого вони поклалися, але такої помилки, якби вони жили знову, більше не сталося б. І вони дуже переконливо показали мені, що втримуватися на царському троні не можна без зледащілості, бо позитивна, смілива, настійлива вдача, якої надає людині її добродесність, завжди буває завадою в державній діяльності.

Мені цікаво було розпитати приватно, в який спосіб більшість їх дістали свої високі почесні титули й колосальні статки. Але я обмежив свої дослідження найостаннішим періодом, уникаючи, проте, сучасного, щоб не образити чужоземців, бо читач, сподіваюся, не потребує запевнень, що я не маю ні найменшого наміру говорити тут про мою батьківщину. Було викликано величезну кількість певних осіб, і я, по найповерховішому ознайомленні, побачив таку мерзоту, що й досі не можу спокійно думати про це. Віроломство, насильство, підкуп, омана, звідництво й подібні вади були ще одними з найпростіших засобів серед згаданих ними, і тому я, як того ви-

магає розум, поставився до них поблажливо. Але коли декотрі призналися, що свої багатства та велич вони здобули завдяки содомському гріхові або кровозмішанню, інші — проституюванню їхніх дружин та дочок, ще інші — тому, що зрадили свого монарха або батьківщину, дехто — отруті, а найбільше — підкупові правосуддя, щоб занепастити невинного, то ці відкриття (сподіваюся, мені пробачать це) зменшили глибоку повагу, яку я, природно, відчуваю до вельмож, що завдяки своїм надзвичайним чеснотам мусять бути так трактовані нами — нижчими за них людьми.

Я часто чув про великі послуги, зроблені монархам та державам, і хотів побачити осіб, що вчинили ці послуги. На моє запитання мені відповіли, що імен їхніх не можна знайти в жодному архіві, крім кількох осіб, змальованих історією як найзапекліші шахраї та зрадники. Про інших я ніколи не чув. Усі, хто з'явилися, мали пригнічений вигляд і вбоге вбрання, і більшість із них сказали мені, що вони померли в злиднях та неласці, а решта на ешафоті або на шибениці.

Серед них був один, доля якого здалася мені незвичайною. Коло нього стояв юнак років вісімнадцяти. Він сказав, що багато років командував кораблем, і в морській баталії при Акціумі йому пощастило прорватися крізь лінію ворожих кораблів, потопити три судна першого рангу і взяти в полон четверте, що було єдиною причиною втечі Антонія і вирішило долю бою, під час якого був убитий його син-одинак, який стоїть поруч із ним. Далі він розповів, що свідомий своєї заслуги, він по закінченні війни поїхав до Риму і просив при дворі Августа призначити його на більший корабель, командира якого було вбито, але на його прохання не звернули ніякої уваги і дали цю посаду хлопчиську, котрий ніколи не бачив моря, синові вільновідпущениці, служниці однієї з коханок імператора. Коли він повернувся на свій корабель, йому поставили в провину недбайливість у виконанні службових обов'язків, і корабель передали улюбленому пажеві віце-адмірала Публіколи, після чого він подався до себе, на вбогу ферму, далеко від Риму, і там помер. Мені цікаво було знати

правду в цій історії, і я попросив викликати Агріппу, командувача флоту під час тої баталії. Агріппа, з'явившись, ствердив усе і додав ще чимало подробиць, які промовляли на користь капітана, що із скромності применшив або приховав більшість своїх заслуг.

Мене здивувала розбещеність, що так швидко й широко розвинулася в цій імперії через розкіш, яка з'явилася там дуже пізно, і я менше вже дивувався в аналогічних випадках по інших країнах, де різноманітні пороки панували значно довший час і де всю хвалу і всю здобич привласнював собі головнокомандувач, який, мабуть, мав на них найменше прав.

Усі викликані особи зберігали точнісінько той зовнішній вигляд, який мали на цім світі, і це навернуло мене на смутні думки про виродження людської раси протягом останнього сторіччя. Я бачив, як сифіліс, з усіма його відмінами та різними назвами, змінив кожну рису на виду англійця, зменшив йому зріст, розслабив нерви, покволив мускули та сухожилки, пожовтив обличчя, зробив усе тіло м'яким і безсилим.

Я спустився так низько, що попросив викликати кілька англійських селян старого гарту, що колись так славилися простотою їхніх звичаїв, їжі та вбрання, чесністю в торгівлі, справжнім духом волі, сміливістю й любов'ю до рідного краю, — і був глибоко зворушений, порівнявши померлих із живими та побачивши, як усі ті національні чесноти знеславлювали заради грошей їхні внуки, які, продаючи свої голоси під час парламентських виборів, набули всіх вад та розпусти, котрих можна навчитися при дворі.

Розділ ІХ

Автор повертається до Мелдонади й відпливає кораблем до Лагнесу. Автора заарештовано. Його посилають до двору. Як його прийнято. Велика лагідність короля до його підданців

Настав день від'їзду, і я, попрощавшись з його високістю управителем Глабдадтрібу, повернувся з моїми ком-

паньйонами до Мелдонади, де чекав два тижні на корабель, що мав відплисти до Лагнегу. Обидва джентльмени і ще дехто із знайомих великодушно дали мені їстівного на дорогу і прийшли проводити на пристань. Плив я місяць. Дорогою нас захопив шторм, і ми змушені були взяти курс на захід, щоб потрапити в смугу пасату, яка сягає тут шістдесяти ліг. 21 квітня 1708 року ми ввійшли в річку Кламегніг, де лежить морський порт на південно-східному краї Лагнегу. Об'якорившись на відстані одної ліги від міста, капітан сигналом викликав лоцмана. За півгодини двоє їх були вже на кораблі і провели нас між дуже небезпечних тут мілин та порогів до великої бухти, де безпечно розмістився б цілий флот, стоячи на відстані кабельта від міського муру.

Деякі з матросів, чи то з необачності, чи то зі зрадництва, розповіли лоцманам, що я — чужинець і відомий мандрівник. Ті, у свою чергу, повідомили про це начальника митниці, який взяв мене на допит, тільки-но я зійшов на берег. Говорив він до мене мовою белнібарбі, що її завдяки торговельним зносинам знають там усі, а особливо моряки й митні урядовці. Я стисло і якомога докладніше розказав йому свою історію, утаївши тільки, що я — англієць, і назвавшись голландцем, бо я мав намір їхати до Японії і знав, що з європейців туди пускають тільки голландців. Отже, я розповів йому, як, зазнавши корабельної аварії коло берегів Белнібарбі, був викинутий на скелю та взятий на Лапуту, або летючий острів (про який він часто чув), і тепер пробираюсь до Японії, сподіваючись знайти там нагоду виїхати на батьківщину. Завідувач сказав, що мусить заарештувати мене й запитати вказівок від двору, куди напише негайно, і сподівається мати відповідь через два тижні. Мені дали непогану кімнату, і, хоч коло дверей її стояв вартовий, я міг користуватися великим садом. Поводилися зі мною досить гуманно і годували весь час коштом короля. До мене часто заходили різні люди, найбільше з цікавості, бо в місті стало відомо, що я з далеких країн, про які вони ніколи не чули.

За перекладача я найняв одного юнака з корабля, на якому приїхав. Він був родом з Лагнегу, але проживши кілька років у Мелдонаді, досконало знав обидві мови. З його допомогою я міг підтримувати з моїми гістьми розмову, яка складалася тільки з їхніх запитань та моїх відповідей.

Лист від двору прийшов саме тоді, як на нього чекали. У нім був наказ відвезти мене з моїм почтом, під охороною десяти кіннотників до Трелдрегдаба або Трілдрогдріба (це слово, скільки пам'ятаю, вимовляють там двома способами). Увесь мій почт складався з одного бідного хлопчика-перекладача, і на моє уклінне прохання нам дали кожному по верховому мулові. За півдня перед нашим від'їздом послано було гінця повідомити короля про моє наближення і просити його величність призначити день і годину, коли б я з його ласкавого дозволу міг «вилізати пил коло його ніг». Такий там при дворі стиль, і я знайшов, що він цілком відповідає дійсності, бо за два дні по прибутті сам змушений був плазувати на животі до його трону, вилізуючи дорогою підлогу. Добре, що для мене як для чужинця, підлогу задалегідь помили, і пилу на ній було мало. Таку увагу мають тут за особливу ласку, і виявляють її лише до найвельможніших осіб, коли вони просять аудієнції. Більше того: коли король приймає особу, яка має могутніх ворогів при дворі, то для неї підлогу навмисне вкривають пилом. Мені особисто довелося бачити одного вельможу, якому набилося в рот стільки пилу, що, приплазувавши на належну відстань до трону, він не міг вимовити й слова. Становище, дійсно, безпорадне, бо тому, хто плюне або втре рота в присутності його величності, загрожує смертна кара. Є тут ще й такий звичай, якого я аж ніяк не можу похвалити. Бажаючи заподіяти кому-небудь зі своїх дворян не люту, спокійну смерть, король наказує посипати підлогу отруйним коричневим порошком, що полизавши його людина протягом двадцяти чотирьох годин неминуче мусить умерти. Треба визнати лагідність цього монарха та його піклування про своїх підданців (дуже бажано було б, аби

європейські монархи наслідували його в цім) — він видав найсуворіший наказ ретельно мити після такої езекуції заражену частину підлоги, і слуги, які не виконують його, ризикують накликати на себе гнів його величності. Я на власні вуха чув, як він розпорядився відбатожити пажа, що злісно не доглянув за миттям підлоги, і внаслідок його недбайливості отруївся на аудієнції один молодий, що подавав великі надії, лорд, якого король на той час і на думці не мав страчувати. Щоправда, цей добрячий монарх ласкаво звільнив бідолаху-пажа від батогів, коли той обіцяв, що надалі не робитиме так без спеціального наказу.

Але повернімось до моєї аудієнції. Проплазувавши до трона, я за чотири ярди від нього став навколішки і, сім разів стукнувши лобом у підлогу, вимовив слова, що їх мене навчили день тому: «Інкплінг глофсроб скватсерам ब्लюп млешнелт дзвін тнодбелкафслхієфед гардлабе ешт». Ця фраза, встановлена місцевим законом для всіх, кого приймає король, означає: нехай ваша небесна величність переживе сонце на одинадцять з половиною місяців. Король одповів щось на це, а я, не зрозумівши його відповіді, відмовив йому так, як мене вчено: «Флафт дрин елерик двалдом престред мірпаш», тобто: мій язик у роті мого друга, і це свідчило, що я прошу дозволити ввести сюди мого перекладача. Тоді ввели згаданого юнака, і з допомогою його я відповідав на запитання, які понад цілу годину ставив мені його величність. Я говорив мовою белнібарбі, а товмач перекладав мої слова лагнегською мовою.

Королю моє товариство дуже сподобалось, і він звелів своєму бліфмарклабу, або першому камергерові, надати мені і моєму перекладачеві помешкання в палаці, годувати з його столу і дати великий гаман золота для моїх особистих витрат.

Я прожив у цій країні три місяці, корячись тільки бажанню його величності, що вшановував мене високими милостями і робив дуже почесні пропозиції. Але я вважав за розумніше та справедливіше прожити решту моїх днів із дружиною та дітьми.

Розділ X

Похвала лагнежцям. Докладний опис стрелдбрегів і численні розмови автора на цю тему з деякими видатними особами

Лагнежці — люди дуже ввічливі та великодушні. Щоправда, як і інші східні народи, вони до певної міри гордовиті, але з чужинцями, а надто з тими, до кого при дворі ставляться добре, поводяться надзвичайно чемно. Я мав багато знайомих серед вищого світу, і завдяки тому, що мене завжди супроводив мій перекладач, розмовляти з ними було приємно.

Одного дня, перебуваючи в такій великопанській компанії, я зустрівся з вельможею, який спитав мене, чи бачив я коли-небудь їхніх стрелдбрегів, або невмирущих людей. Я сказав, що ні, і просив пояснити, як розуміти таку назву в застосуванні до смертних істот. Він одповів, що іноді, але дуже рідко, в деяких батьків народжується дитина з круглою червоною плямою на лобі, якраз над лівою бровою, і це — безперечна ознака, що така дитина ніколи не помре. Пляма при народженні завбільшки така, як срібний трипенсовик, але з часом вона росте і змінює свій колір. У дванадцять літ вона робиться зеленою і лишається такою до двадцяти п'яти років, коли набуває темно-синього кольору. У сорокап'ятилітніх пляма досягає вже розмірів шилінга і стає чорною як вугілля, але відтоді не зазнає вже ніяких змін. Такі діти, сказав він, народжуються дуже рідко; навряд чи в усьому королівстві набереться сот одинадцять стрелдбрегів обох статей. Осіб із п'ятдесят їх живе в столиці, і між ними одна дівчинка, що народилася три роки тому. Такі люди не є властивістю якихось певних родів, і народження їх тільки випадковість; навіть діти стрелдбрегів — смертні, як і решта населення.

Мушу признатися, що ця розповідь просто захопила мене. Скориставшись тим, що мій співбесідник розумів мову белнібарбі, якою я володів досконало, я не втримався і в надпориві скрикнув, мабуть, занадто палко:

— Що то за щасливий народ, що кожна дитина в нього має шанс народитись невмирущою! Що то за щасливі

люди, які завжди бачать живі зразки давніх чеснот і мають учителів, які щохвилини можуть навчати їх правил мудрості всіх минулих поколінь! Але найщасливіші, незрівнянно найщасливіші ті дивні стрелдбреги. Позбавлені загального лиха природи людської, вони мають змогу вільно мислити, бо мозок їхній — не пригнічений безнастанним жахом перед смертю.

Я висловив здивування, що ніколи не бачив при дворі цих видатних осіб, — а чорна пляма на лобі це така помітна ознака, яка не могла не кинутися мені в очі, — і не міг зрозуміти, через що його величність, такий розумний монарх, не використовує великої кількості стрелдбрегів як корисних і мудрих радників. Мабуть, думав я, доброчесність цих шановних мудреців занадто сувора для розбещених та розпусних придворних. А мабуть, як ми знаємо й по собі, молодь занадто легковажна та зарозуміла, щоб керуватися тверезими приписами старших. В усякому разі я вирішив при першій же нагоді поговорити в цій справі з королем, якщо він ласкаво допускатиме мене до своєї царської особи, і з допомогою перекладача відверто й докладно викласти йому свою думку. А втім, незалежно від того, пристане він на мою пораду чи ні, я вирішив з глибокою подякою прийняти посаду, яку він часто пропонував мені у своїй державі, і провести життя тут, розмовляючи з цими вищими істотами, якби вони ласкаво прийняли мене до свого товариства.

Джентльмен, що говорив мовою белнібарбі і до якого я оце звертався, посміхнувся, як звичайно з жалем посміхаються до неуків, сказав, що буде радий усякій нагоді затримати мене тут, і просив дозволу переказати мої слова решті товариства. Так він і зробив, і вони деякий час розмовляли поміж себе їхньою рідкою мовою, з якої я не розібрав і складу, а з виразу їхніх облич не міг зрозуміти, яке враження справили на них мої слова. По короткій мовчанці той-таки добродій сповістив, що його і моїм друзям (саме так він визнав за слухне висловитись) дуже приємно було вислухати мої розумні зауваження з приводу великого щастя та переваг безсмертя, і вони дуже хоті-

ли б знати докладно, як би я сам улаштував своє життя, коли б мені судилося народитись стрелдбрегом.

Я відповів, що на таку багату та чудову тему легко говорити проречисто, а особливо мені, бо я завжди тишив себе мріями про те, що робив би, ставши королем, генералом чи знатним вельможею; щодо цього випадку, то я часто обмірковував у подробицях, як би я жив та що робив, коли б жив вічно.

— Отже, промовив я, — якби мені пощастило народитися стрелдбрегом, то, ледве навчившись одрізняти життя від смерті і тим зрозумівши своє щастя, я, по-перше, всіма способами намагався б забагатити й, ощаджуючи та зберігаючи з такою метою, мав би підстави сподіватися років за двісті стати найзаможнішою людиною в королівстві. По-друге, я із самого дитинства почав би вивчати всі науки та мистецтва і, кінець кінцем, перевершив би всіх учених і артистів. Нарешті, я записував би кожну видатну подію в країні, безсторонньо занотовував би риси характеру цілих поколінь королів та міністрів, додавав би до цих нотаток свої зауваження і пильно слідкував би за змінами звичаїв, мови, одягу, їжі та розваг; це дозволило б мені бути живою скарбницею знання та мудрості, і я зробився б оракулом для всього народу.

Після шістдесяти років я ніколи б не одружився і жив би гостинно, але не витрачаючи разом із тим багато грошей. Розважався б я, виховуючи і наставляючи на праву путь молодих людей, які подають надії, і численними прикладами з моїх спогадів, досвіду та спостережень переконував би їх у користі доброчесності в громадському та приватному житті. Але найпершими і постійними товаришами моїми були б мої невмирущі брати, серед яких я вибрав би собі осіб із дванадцять, від найстаріших і до моїх сучасників. Якби кому бракувало статків, я дав би тому пристойне помешкання в моїм будинку і завжди запрошував би кількох до столу, закликаючи на додаток ще й невелику кількість найбільш гідних поваги смертних. Згодом втрата їх мало або й зовсім не смутила б мене, і я дивився б на їхніх нащадків так само, як ми щороку ми-

луємося новими тюльпанами та гвоздиками в нашій садку, не шкодуючи за тими, що пов'яли минулого року.

Із цими стрелдбрегами я завжди обмінювався б думками, спогадами та спостереженнями, нагромадженими за довгий час. Ми стежили б за тим, як розпуста проймає світ, і на кожному кроці ставили б їй опір, попереджаючи та застерігаючи людство. І наші слова разом із дужим впливом нашого прикладу, мабуть, затримали б безперервне звиродніння природи людської, що на нього так справедливо скаржаться споконвіку.

До цього додайте ще приємність бачити різні революції по державах та імперіях і зміни у вищих та нижчих колах суспільства; руйнуються стародавні міста, а мізерні селища стають столицями; славетні річки, змілівши, перетворюються на ручайці, океан одходить від одного берега і затоплює протилежний; odkривають багато невідомих іще країн; найкультурніші народи перетворюються на варварів, а варвари — на цивілізовані нації. Я бачив би тоді винахід вічного руху, медицину для всіх, а інші галузі науки перед моїми очима дійшли б найвищого рівня досконалості.

А які дивні відкриття зробили б ми в астрономії, маючи змогу самі перевіряти всі наші передбачення, спостерігати віддалення та повернення комет і зміни в русі Сонця, Місяця та зірок!

Я довго говорив ще й на багато інших тем, що їх підказувало мені природне бажання нескінченного життя та земного щастя. Коли я скінчив, і зміст моїх слів було перекладено для всього товариства, між ними знялася жвава розмова місцевою говіркою, не без посмішок у мій бік. Нарешті той джентльмен, що весь час був мені за перекладача, сказав, що з доручення всіх дозволить собі з'ясувати мою помилку, якої я припустився через властиве всім людям недоумство, що до певної міри виправдовує мене. Виявилось, що стрелдбреги ті — особливість їхньої країни, бо такого народу нема ні в Белнібарбі, ні в Японії, де він мав честь бути посланником його величності. Населення обох держав з недовірою ставилося до його розповідей про них, та й моє, мовляв, здивування, коли він

уперше сказав про стрелдбрегів, свідчить про те, що для мене це новина, яку я вважаю за малоймовірну. Під час свого перебування в обох згаданих королівствах він багато говорив на цю тему й помітив, що всі мріють про довге життя і вважають його за щастя, і той, хто одною ногою стоїть уже в домовині, шосили чіпляється другою за землю. Найстаріші люди сподіваються пожити ще хоч один зайвий день і вважають смерть за найбільше лихо, від якого природа завжди спонукає тікати. Тільки тут на Лагнегу жадоба життя не така гостра, бо приклад стрелдбрегів завжди у всіх перед очима.

Вигаданий мною план життя — нерозумний і нездійсненний, бо виходить він із припущень віковичної молодості, здоров'я та сили, а сподіватися на це не може й найхимерніша людина. Питання не в тім, чи захоче хто бути вічно юним, заможним і здоровим, а в тім, як провести нескінченне життя в тяжких умовах старечого зубожіння. Мало хто захотів би бути безсмертним у таких жакливих умовах, а, проте, в обох згаданих королівствах — і в Белнібарбі, і в Японії — він помічав, що кожен намагається якомога віддалити смерть, хоч як пізно вона приходить, і дуже рідко чував про людей, що помирають з радістю, хіба що змушені до цього пекучою журбою або фізичними муками. І він спитав, чи не спостерігав і я такого явища по тих краях, де мандрував, і на моїй власній батьківщині.

По цій передмові, він докладно розповів мені про їхніх стрелдбрегів. Він сказав, що до тридцяти літ вони живуть зазвичай так, як і всі смертні. Потім їх поволі огортають сум і пригнічений настрій, що раз у раз зростають, аж доки їм не мине вісімдесят років. Про це вони казали йому самі, бо в одному столітті народжується їх тільки двоє чи троє і узагальнювати спостереження через малу кількість об'єктів не можна. Дійшовши вісімдесяти років, що тут вважають за крайній вік, вони не тільки мають всі примхи та недуги інших старих людей, але й — на додаток до всіх їхніх немочей і недоумства — охоплені ще жахом перед страшною перспективою безсмертя. Вони не тільки вперті, зажерливі, похмурі, балакучі люди, але й нездібні

до приятелювання, позбавлені будь-якої природної прихильності, яка ніколи не поширюється далі як до їхніх онуків. Головні пристрасті їх — то заздрість і нездійсненні бажання, причому заздять вони найбільше порокам молоді і смерті старих. Роздумуючи про перші, вони бачать себе назавжди позбавленими можливості зазнавати почуттів приємності, а коли вздрять похорон, починають пхикати і ремствують, що інші йдуть до спокійного притулку, якого їм ніколи не дістатись. Вони пам'ятають лише те, чого вчили або що бачили замолоду, або за середнього віку, та й те погано, і, щоб дізнатися про якусь подію чи подробиці її, краще вдаватися до народних переказів, аніж до їхніх найясніших спогадів. Найменш нещасні серед них ті, що перейшли на дитячий розум і остаточно втратили пам'ять, їх більше жаліють і охочіше допомагають, бо їм бракує багатьох огидних прикмет, яких така кількість в інших. Якщо стрелдбрег одружиться з собі подібною, то держава з ласки своєї розриває шлюб при досягненні молодшим із членів подружжя вісімдесяти років. Закон вважає, що було б величезною несправедливістю карати ще й тягарем шлюбу тих, кого й так безневинно засуджено на нескінченне життя.

Коли стрелдбреги досягають вісімдесяти літ, їх вважають за померлих громадянською смертю, і їхні спадкоємці зараз же відбирають спадщину, їм дають лише невеличку допомогу, аби сяк-так підтримувати їх, а бідних утримують громадським коштом. Відтоді як їх вважають за нездатних обіймати будь-яку посаду, пов'язану з довірою чи з прибутками, вони не можуть ні купувати, ні орендувати землю; їм не дозволено виступати за свідків ні в цивільних, ні в карних справах, ні навіть у справах про межі земельних ділянок.

У дев'яносто років у них випадають зуби і вилазить волосся. Вони втрачають почуття смаку і без ніякого апетиту їдять та п'ють усе, що трапиться. Хвороби, на які вони хворіли, не покидають їх, не зменшуючись і не збільшуючись щодо інтенсивності. Під час розмови вони забувають назви звичайнісіньких речей і навіть імена своїх найближчих приятелів та родичів. Через це вони не мо-

жуть і читати, бо, прочитавши кінець речення, не пригадують уже його початку і, значить, позбавлені єдиної, доступної для них розваги.

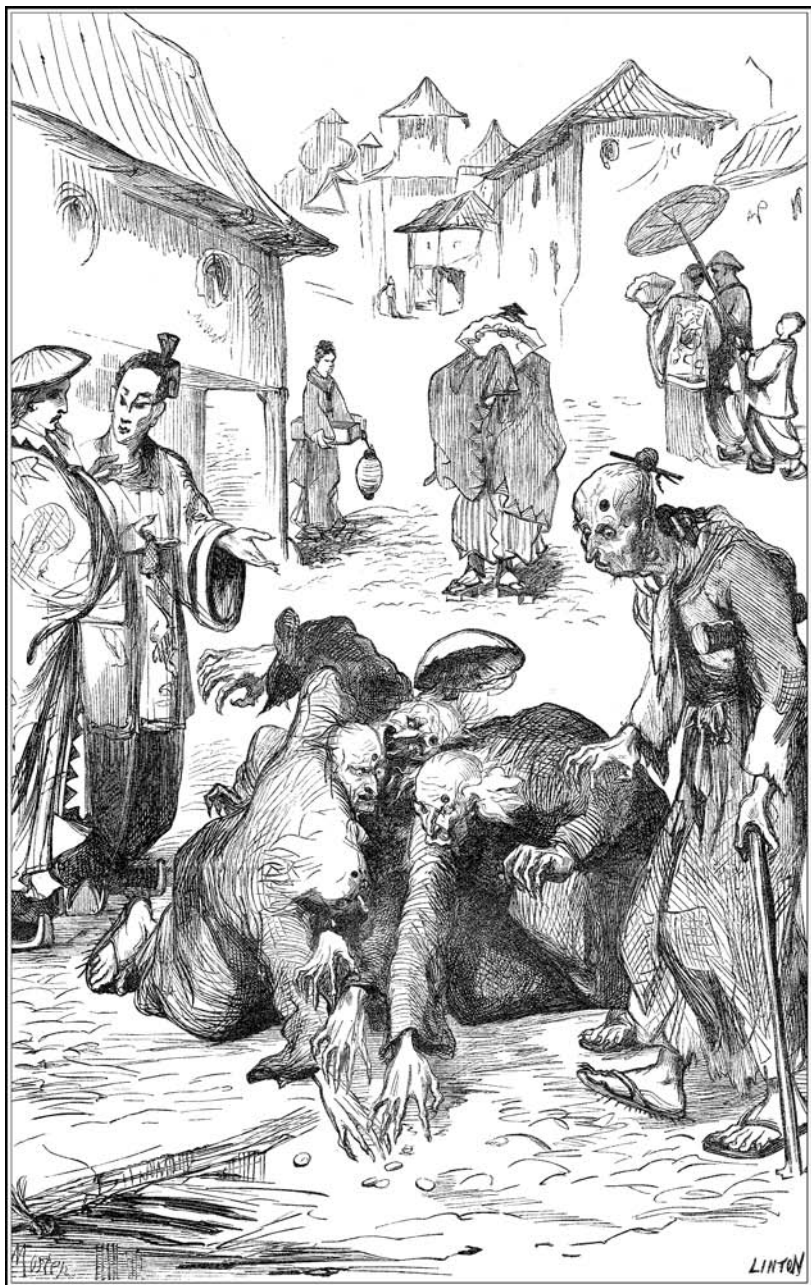
Мова в цій країні завжди змінюється, і тому стрелдбреги одного віку не розуміють стрелдбрегів іншого. З тієї ж причини, проживши двісті років, вони не здатні вже розмовляти (хіба кількома загальновідомими словами) з сусідами — смертними і мають нещастя жити як чужинці на своїй батьківщині.

Оце приблизно, скільки я пам'ятаю, розказали мені про стрелдбрегів. Потім я бачив п'ять чи шість їх різного віку, приведених до мене моїми друзями, причому наймолодший мав уже понад двісті років. Хоч їм і сказали, що я — великий мандрівник і бачив цілий світ, та вони не поцікавилися поставити мені жодного питання, а тільки канючили *слемскедаск*, тобто подарунок на спомин. То — пристойний спосіб зебрати в обхід закону, який суворо забороняє це, бо їх утримує громада, хоч і скупенько, звичайно.

Усі ненавидять і зневажають цих людей. Їхні народження (які родина вважає за лиху ознаку для себе) реєструються особливо докладно. Завдяки цьому ви можете в архівах дізнатися про вік кожного з них, якщо йому не більше, ніж тисяча років, бо попередні документи знищено чи то часом, чи то за якогось народного заколоту. Звичайно ж вік стрелдбрега встановлюється розпитуванням його самого про імена королів або видатних осіб, що зберегла йому пам'ять, і потім історичною розвідкою, бо останній монарх, про якого він іще пам'ятає, безперечно, почав царювати перед тим, як стрелдбрегові виповнилося вісімдесят років.

Я ніколи не бачив злиденніших істот, і жінки були огидніші за чоловіків. Крім звичайної бридкості, властивої всім старим, вони з часом набувають такого потворного вигляду, що й описати його не можна. Придивившись, я швидко впізнав найстарішу, дарма, що їх було шестеро, і різниця між ними була не більше як у двісті років.

Читач легко повірить, що після всього чуваного та баченого моя жадоба безсмертя значно зменшилася. Мені

дуже соромно було за принадні фантазії моєї уяви, і я подумав, що жоден тиран не вигадав би смерті, яку я не прийняв би з приємністю, аби позбутися такого життя. Король, довідавшись про цю мою розмову з приятелями, люб'язно покепкував із мене і порадив узяти з собою парочку стрелдбрегів, аби одбити моїм землякам страх перед смертю. На жаль, основні закони держави забороняють це, а то я не пошкодував би клопоту і грошей і відвіз їх до Англії.

Не можу не визнати законів щодо стрелдбрегів за цілком доцільні і гадаю, що такі самі, за подібних обставин, виробила б у себе і кожна інша країна. В протилежному разі ці безсмертні, через скупість, неминучу в їхньому віці, стали б власниками всього, що є в нації, і захопили б до своїх рук усю владу, а це, у зв'язку з їхнім невмінням керувати, призвело б до зруйнування держави.

Розділ XI

Автор покидає Лагнєг і відпливає кораблем до Японії. Звідти він на голландському судні повертається до Амстердама, а з Амстердама до Англії

Гадаю, що моє оповідання про стрелдбрегів досить розважило читача, бо воно, здається, трохи незвичайне. Я, принаймні, не згадую, щоб зустрічав щось подібне в книгах про мандри, які мав у своїх руках. А якщо я помиляюсь, то виправдати мене може те, що мандрівники, описуючи ту саму країну, неминуче дуже часто довго зупиняються на однакових подробицях, не заслуговуючи, проте, на догану за запозичення або переписування сказаного вже тими, що писали передніше.

Між королівством Лагнєгом і великою Японською імперією існує постійний торговельний зв'язок, і дуже можливо, що японські автори й розповідають десь про стрелдбрегів, але в Японії я жив недовго, мова її була мені зовсім чужа, і я не міг розпитати про це. Сподіваюся, проте, що

нотатки мої зацікавлять голландців, і вони спроможуться виправити мої помилки.

Бачачи, що я категорично відмовляюся від його пропозиції взяти будь-яку посаду при дворі й уживаю всіх заходів, аби повернутися додому, його величність ласкаво погодився на мій від'їзд і навіть дав мені писаного його рукою листа до імператора Японії. Крім того, він подарував мені чотириста сорок чотири великі золоті монети (тут люблять парні числа) і червоний діамант, який я продав в Англії за тисячу сто фунтів стерлінгів.

6 травня 1709 року я мав урочисту прощальну аудієнцію в його величності і попрощався з моїми приятелями. З ласкавого наказу монарха загін гвардійців супроводжував мене до Гленгенстелда — гавані на південно-західному березі острова. За шість днів я знайшов корабель, що відпливав до Японії, і витратив п'ятнадцять днів на переїзд. Пристали ми до невеличкого портового міста Ксеомші у південно-східній частині Японії. Лежить воно у найбільш західній точці країни, від якої йде вузька протока в північному напрямі, а на північно-західному кінці її стоїть Єддо, столиця держави. Зійшовши на берег, я показав митним урядовцям листа від короля Лагнегу до його імператорської величності. Вони добре знали королівську печатку, з мою долоню завбільшки, де витиснено образ короля, що підводить із землі кривого жебрака. Почувши про лист, міський магістрат прийняв мене як посланця. Вони дали мені екіпаж та слуг і своїм коштом доставили до Єддо, де я відразу ж дістав аудієнцію у монарха. Коли листа з великою церемонією розпечатали і переклали його величності, він через перекладача просив, щоб я сказав, чого мені треба; він, мовляв, з поваги до свого брата, короля Лагнегу, радо задовольнить моє прохання. Перекладач цей не раз уже обслуговував голландців і, впізнавши в мені європейця, повторив наказ його величності голландською мовою, якою розмовляв досконало. Я відповів, як вирішив заздалегідь, що я — голландський купець, зазнав морської аварії дуже далеко звідси, потім морем і сухоходом дістався до Лагнегу, звідти кораблем до Японії і тепер, знаючи, що вона провадить торгівлю з моїми земля-

ками¹, сподіваюся мати нагоду невдовзі повернутися до Європи й уклінно прошу його величність ласкаво звеліти довести мене під охороною до Нагасакі. До цього я додав ще прохання: з поваги до мого патрона — короля Лагнегу — звільнити мене від обряду, обов'язкового для моїх земляків, топтати розп'яття², бо потрапив я сюди через нещасний випадок і без ніякого наміру торгувати. Вислухавши моє останнє прохання, імператор трохи здивувався і сказав, що з моїх земляків я, здається, перший вагаюся в цій справі, і він не певен тепер, чи й дійсно я голландець, але гадає, що я — християнин. Проте, зважаючи на причини, що їх я навів, і, головне, щоб показати королю Лагнегу свою незвичайну до нього прихильність, він згоджувався задовольнити моє оригінальне бажання. Тільки все це треба було зробити дуже обережно, й урядовці мали, з наказу імператора, пропустити мене ніби випадково, бо інакше, запевняв він, мої земляки-голландці, довідавшись про це, переріжуть мені дорогою горло. Я через перекладача подякував імператорові за його незвичайну ласку. Того ж таки дня вирушав до Нагасакі військовий загін, і командир його дістав наказ обороняти мене дорогою та спеціальні вказівки щодо розп'яття.

По дуже довгому й утомливому переході 9 червня 1709 року я прибув у Нагасакі, де невдовзі познайомився з кількома голландськими матросами з корабля «Амбоїн» місткістю в 450 тонн. Я, навчаючись в Лейдені, тривалий час жив у Голландії і добре розмовляв голландською мовою. Матроси незабаром довідалися, звідки я прибув, і з цікавістю розпитували мене про мої мандри та життя. Я вигадав коротеньку правдоподібну історію, але втаїв більшу частину. У Голландії в мене було багато знайомих, і мені неважко було вигадати імена моїх батьків, нібито маленьких людей із провінції Гельдерленд. Я хотів заплатити капітанові (одному такому собі Теодорові Фангрультові), скільки він призначив би за мій переїзд до Голландії, але, довідавшись, що я хірург, він з мене взяв тільки

---

¹ Після придушення повстання християн 1637 р. доступ у Японію було заборонено всім, крім голландців і китайців.

² Засіб, що його вживав японський уряд, аби викрити християнина.

половину звичайної ціни з умовою, що я служитиму на його кораблі за своїм фахом. Перед віплиттям у мене часто питали, чи виконав я згаданий мною вище обряд, але я відбувався ухильною відповіддю, і задовольнив цілком імператора й двір. Проте злісний негідник шкіпер пішов до японського урядовця і, показуючи на мене, сказав, що я не топтав іще розп'яття. Урядовець же, маючи інструкції пропустити мене, вготив негідникові двадцять бамбукових кійв по плечах, після чого мене не турбували вже такими запитаннями.

Під час переїзду не трапилося нічого цікавого. Під ходовим вітром ішли ми до мису Доброї Надії, де взяли запас прісної води, і 10 квітня 1710 року щасливо прибули до Амстердама, втративши дорогою тільки трьох матросів, які померли від різних хвороб, а четвертий, неподалік від берега Гвінеї, впав з бізань-щогли в море. З Амстердама на маленькому судні, що належало цьому місту, я невдовзі відплив до Англії.

16 квітня ми об'якорилися в Даунсі. Наступного ранку я зійшов на берег і знову побачив рідний край, де не був рівно п'ять з половиною років. Звідти я пробрався просто до Редріфа, куди прибув того ж таки дня о другій годині і застав дружину й родину в доброму здоров'ї.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА
ПОДОРОЖ ДО КРАЇНИ ГУЇґНГНМІВ

Розділ I

Автор вирушає в подорож як капітан корабля. Екіпаж вчиняє проти нього змову; довгий час його тримають під вартою в його каюті, а тоді засаджують на берег у невідомій країні. Він іде в глиб неї. Опис егу — особливої породи тварин. Автор зустрічає двох гуїґнґнів

Я прожив удома з дружиною та дітьми щось із п'ять місяців і, якби життєвий досвід навчив мене розуміти, що таке щастя, мусив би сказати, що прожив дуже щасливо. Я залишив вагітною мою бідну жінку і прийняв вигідну пропозицію стати капітаном великого купецького корабля «Едвенчюр» на 350 тонн. Я добре знався на мореплаванні, обов'язки корабельного хірурга, що виконувати їх я міг би коли завгодно, мені набридли, і на посаду цю я запросив на свій корабель молодого, дуже здібного медика Роберта П'юрфой. Ми відпливли з Портсмута 7 вересня 1710 року. 14 вересня, біля мису Тенеріфа, наздогнали капітана Покока з Брістоля, що плыв до Кемпеші по сандалове дерево. 16 вересня знялася буря й роз'єднала нас. Як я чув, повернувшись до Англії, його корабель розбився на тріски, і врятувався з нього, переказують, один лише юнга. Капітан Покок був гарний моряк і чесна, але занад-

то самовпевнена людина, і через самовпевненість загинув сам і спричинився до загибелі багатьох інших. А послухався б він тоді моєї поради, то й сидів би тепер спокійнісінько вдома зі своїми, як оце я сиджу.

Кілька матросів на моїм кораблі померли від гарячки, і на острові Барбадосі та на Лівордових островах, куди ми заходили з наказу власників корабля, я мусив набрати нових. Незабаром я каявся в цьому, бо більшість із них виявилися морськими розбійниками. На судні в мене було п'ятдесят матросів, і я мав наказ торгувати з індійцями в Південному океані та досліджувати, скільки можливо, ті місцевості. Негідники, що їх я набрав, підбурили інших моїх людей і змовилися з ними захопити судно, а мене заарештувати. Одного ранку вся ця зграя вдерлася в мою каюту, зв'язала мені руки та ноги й загрожувала кинути в море, коли я чинитиму опір. Я сказав їм, що тепер я — їхній бранець і мушу коритися. Вони зажадали, щоб я заприсягся на цьому, а тоді, розв'язавши мені руки, одну ногу прикували до ліжка і поставили коло дверей вартового із зарядженою рушницею, який мав застрелити мене при першій же спробі втекти. В каюту мені посилали їсти, і пити, а керування кораблем негідники взяли на себе, маючи намір зробитися піратами та грабувати іспанські судна, чого вони не могли робити, доки не мали досить людей для цього. Для початку вони вирішили продати індійцям крам, що був на кораблі, а потім зайти до Мадагаскару і набрати там новий екіпаж, бо чимало їх, поки я сидів ув'язнений, померло. Багато тижнів плавали вони та торгували з індійцями, але я не знав навіть курсу, якого тримався корабель, і, замкнений у своїй каюті, чекав найгіршої смерті, що нею вони часто мені загрожували.

9 травня до мене прийшов такий собі Джемс Велч і сказав, що з наказу капітана мусить зсадити мене на берег. Я почав був сперечатися, та даремно — він не назвав навіть імені їхнього нового капітана. Розбійники посадили мене в човен, дозволивши вдягтись у найкращий костюм, що був майже як новий, і взяти з собою лише невеликий пакунок білизни. Із зброї мені залишили тіль-

ки кортик але були такі чемні, що не обшукали моїх кишень, куди я поклав усі свої гроші та деякі дрібні речі. Провеслувавши з лігу, вони зсадили мене на землю і на запитання, що то за край, запрягалися, що знають про це не більше ніж я, але сказали, що так званий капітан, як тільки весь вантаж було розпродано, вирішив позбутися мене на першому місці, де вони побачать суходіл. Розбійники відразу ж відпливли, радячи мені не баритися, щоб не бути захопленим припливом, і побажали мені щасливої путі.

Залишившись в такому безпорадному становищі, я пішов від берега і, доставшись твердого ґрунту, сів на горбок відпочити та обміркувати, що його робити далі. Спочивши трохи, я попрямував у глиб країни, вирішивши віддатися в руки першим же дикунам, яких стріну, і відкупити своє життя браслетами, намистом та іншими дрібницями, що ними завжди запасається моряк, вирушаючи у таку подорож; кілька штук їх було і в мене. Місцевість перетиналася довгими, нерівними рядками дерев. Очевидно, їх не садовили, а вони вирости самі. Скрізь були сіножаті з високою травою і засіяні вівсом лани. Я посувався вперед, боячись, аби мене не захопили зненацька, або не влучили стрілою ззаду чи збоку, і вийшов на битий шлях, укритий слідами людських ніг, подекуди коров'ячих ратиць, але найбільш було там відбитків копит коней. Нарешті я вгледів у полі кілька якихось тварин, а двоє чи троє їх сиділи на деревах. Вони мали дуже дивний і надзвичайно бридкий вигляд, який навіть трохи вразив мене, і, щоб розглянути їх краще, я ліг і сховався за кущі. Деякі наблизилися до місця, де я лежав, і тим дали мені змогу виразно побачити їхні форми. Голови та груди в них були вкриті цупким, в одних — кучерявим, в інших — гладеньким волоссям. Бородами вони скидалися на цапів. По спині і по передній стороні ніг ішла в них довга волосяна смужка; решта тіла була гола, і я тому міг бачити темно-коричневий колір їхньої шкіри. Хвостів у них не було. Гадаю, природа примістила волосся там де треба, щоб захищати шкіру, коли вони сидять на землі, бо вони сиділи,

лежали і часто стояли на задніх лапах. На високі дерева вони здиралися, мов білки, бо їхні пальці на задніх і передніх лапах закінчувалися гострими карлючкуватими пазурами, і стрибали, скакали та бігали з неймовірною прудкістю. Самиці на зріст були менші за самців. Вони мали довге, некучеряве волосся на голові, і майже не мали рослинисті на тілі, їхні перса висіли між передніх лап, а коли вони йшли рачки, часто майже доторкалися до землі. Колір волосся і в чоловіків, і в жінок був щонайрізноманітніший: і русявий, і чорний, і червоний, і жовтий. Взагалі, ніколи за моїх подорожів не бачив я таких мерзенних істот, і жодна з тварин не викликала в мене такої огиди. Вважаючи, що дивитись на них більше нема чого, я підвівся, сповнений почуттям гидливості, і пішов далі, надіючись, що шлях приведе мене до халупи якого-небудь індійця. Пройшовши недалеко, я зустрів на дорозі одну з цих тварюк, що йшла просто на мене. Угледівши мене, ця погань скривила гримасу і почала здивовано розглядати мене, як ніколи не бачену річ, а тоді впритул підійшла до мене й піднесла вгору передню лапу. Не знаю, був то рух цікавості чи злоби, але я витяг свій кортик і плазом ударив ним по її лапі, не бажаючи бити гострим кінцем, бо боявся, що налаштую проти себе тубільців, коли вони довідаються, що я вбив чи поранив належну їм худобу. Відчувши сильний біль, звір подався назад і заревів так, що з сусіднього поля прибігло ціле стадо, і не менш як сорок штук оточили мене, виючи та кривляючись. Спершись на стовбур найближчого дерева, я вимахував кортиком і не підпускав їх до себе. Проте кілька цих клятих тварюк, схопившись за галуззя ззаду мене, видерлися на дерево і заходились випорожнятися мені на голову. Щоправда, я досить щасливо уникнув цього, щільно притулившись до стовбура, але мало не задихнувся від смердючого калу, що падав навколо мене.

Під цей скрутний час я раптом побачив, що всі вони кинулися врозтіч. Тоді я наважився покинути дерево, пішов своєю дорогою, дивуючись, що могло так настрахати їх, і, тільки глянувши ліворуч, побачив коня, який повільно

йшов полем і, помічений моїми переслідувачами, став за причину їхньої втечі. Підійшовши зовсім близько, він нібито здригнувся, але зараз же заспокоївся і пильно подивився мені в обличчя, очевидно, вкрай здивований. Потім він кілька разів обійшов навколо мене, розглядаючи мої руки та ноги. Я хотів продовжувати свою путь, та кінь заступив мені дорогу, дуже приязно дивлячись на мене і, видно, не бажаючи робити ніякого лиха. Деякий час ми поглядали один на одного, аж доки я насмілювався піднести руку йому до шиї, щоб, посвистуючи, попестити його, як це роблять жокеї, коли приручають нового коня. Але до моєї ласки кінь, здається, поставився досить зневажливо, похитав головою, насупився й обережно підвів праву передню ногу, щоб відхилити мою руку. Далі він заіржав три або чотири рази, але щоразу так по-різному, що я майже почав думати, чи не говорив він якоюсь своєю мовою.

Тим часом до нас підійшов іще один кінь і дуже гречно привітав першого: вони злегка стукнулись правими передніми копитами і по черзі кілька разів проржали щось, міняючи інтонацію так, що їхнє іржання здавалося майже членороздільним. Потім вони відійшли на кілька кроків, ніби радячись, стали походжати поплич, як дві поважні особи, що обговорюють важливу справу, і раз у раз повертали до мене голови, стежачи за тим, щоб я не втік. Така поведінка грубих тварин страшенно зацікавила мене, і я подумав, що коли мешканці цієї країни — обдаровані розумом у відповідній мірі, так то мусить бути наймудріший у світі народ. Підбадьорений такою думкою, я вирішив іти далі, аж доки знайду якийсь хутір чи село або здибаюся із тубільцями, а обох коней залишу розмовляти досхочу. Помітивши, що я збираюся іти, перший — чалий — кінь заіржав до мене так красномовно, що мені здалося, ніби я розумію, чого він хоче. Тоді я спинився і підійшов до нього, чекаючи подальших розпоряджень. Я, скільки міг, не показував страху, але починав уже трохи хвилюватися, не знаючи, чим може скінчитися ця справа, і читач легко може собі уявити, що я був не дуже задоволений зі свого становища.

Обоє коней близько підійшли до мене і почали пильно вдивлятися в мої руки та обличчя. Чалий кінь так потолочив мій капелюх, водячи по ньому копитом правої передньої ноги, що я мусив був здіймати й вигладжувати його, перше ніж знову надів на голову. Це, видима річ, здивувало їх обох, а коли другий, каро-гнідий, кінь, торкнувшись поли мого камзола, побачив, що вона висить вільно, вони виявили своє здивування новими знаками. Карогнідий узяв мою праву руку і, здавалося, був захоплений тендітністю та кольором моєї шкіри, але стиснув її між копитом і бабкою так, що я мусив скрикнути. Після того обидва доторкались до мене з великою обережністю. Дуже бентежили коней мої черевики й панчохи. Вони раз у раз торкалися їх, щось іржали один до одного і робили різні рухи, як ті філософи, що силкуються збагнути нове для них і незрозуміле явище.

Взагалі вся поведінка коней була така розважлива і їхні рухи такі доцільні, що я кінець кінцем почав вважати їх за чарівників, які, прибравши з певним наміром кінського вигляду, забажали побавитись із стрінутим на дорозі чужинцем. А мабуть, їх і справді вразили постать, обличчя та вбрання людини, зовсім не подібної до тих, що, може, живуть у цій далекій країні. Спонукуваний цими міркуваннями, я наважився звернутися до них з такими словами: «Джентльмени, якщо ви — чарівники, як я маю достатню підставу гадати, то ви мусите розуміти кожную мову. Отже, я насмілююсь побожно повідомити ваші милості, що я — бідний, покривджений долею англієць, викинутий у лиху годину на ваш берег. Коли ви дійсно — коні, дозвольте мені сісти на спину одного з вас і одвезіть до найближчої садиби або селища, де я міг би відпочити та попоїсти. На вдячність за таку послугу я подарую вам оцей ніж чи цей браслет», — і видобув їх із кишені.

Поки я говорив, коні стояли мовчки, здавалось, уважно прислухаючись, а коли скінчив, почали іржати, немов розмовляли на якусь серйозну тему. Я виразно помітив, що їхня мова дуже добре висловлює почуття, а слова їхні з невеликими труднощами можна розкласти на літери легше, ніж слова в китайській мові. Я виразно чув слово «егу»,

що кожен із співбесідників повторив кілька разів, і хоч не міг зрозуміти, що воно значить, але, поки вони говорили, намагався й собі вправлятися в цім слові. Скоро вони замовкли, я сміливо й голосно вимовив «єгу», стараючись, скільки міг, наслідувати кінське ржання. Вони, очевидно, здивувались обоє, і чалий двічі проіржав «єгу», немов бажаючи навчити мене правильної вимови. Я повторював слідом за ним, як умів, і знайшов, що кожен раз роблю помітні успіхи, хоч далеко не дійшов ще досконалості. Потім каро-гнідий зробив спробу навчити мене нового слова, важчого щодо вимови, яке за англійською орфографією йдучи, треба було б написати «гуїгнґнм». Тут уже мені не повелося так, як з першим, а проте, по двох чи трьох спробах справа пішла краще, і обоє, здавалось, були вражені моїми здібностями.

По дальшій розмові, яка, очевидно, торкалася мене, приятелі розпрощалися, так само постукавши копитами один одного, і чалий кінь знаками звелів мені йти попереду нього, а я визнав за розумне слухатись, доки знайду кращого начальника. Коли я стишував ходу, кінь іржав: «гуун, гуун». Здогадавшись про значення цього слова, я показував, як умів, що втомився й не можу йти швидше, і він тоді спинявся, даючи мені хвилинку на відпочинок.

Розділ II

Гуїгнґнм приводить автора до свого житла. Опис того житла. Як прийнято автора. Їжа гуїгнґнмів. Автор у скрутному становищі через брак харчу. Справу нарешті налагоджено. Як харчувався автор у цій країні

Пройшовши милі зо три, ми наблизилась до довгої низької будівлі, зробленої з переплетених гіллям вертикальних колод, під солом'яною стріхою. Я аж повеселішав та побадьорішав і видобув з кишені деякі дрібнички, що мандрівники завжди мають із собою для дарунків дикунам, сподіваючись задобрити ними господарів будинку та забезпечити собі люб'язний прийом. Кінь знаком запропо-

нував мені ввійти першому, і я ступив у велику кімнату з рівною, чистою долівкою і стійлами та яслами попід одною стіною. Там були троє лошат і дві кобили, які не їли, а деякі сиділи на стегнах, чим дуже здивували мене. Але я здивувався ще більше, побачивши, що решта, неначе звичайні слуги, справляли різні хатні роботи; а втім, це стверджувало мою першу думку, що народ, який зумів до такої міри цивілізувати грубу тварину, мусить своїм розумом перевершувати всі нації світу. Чалий кінь увійшов слідом за мною і цим запобіг негарному поведженню зі мною з боку інших. Кінь кілька разів заіржав владним тоном і дістав на це якусь відповідь.

Далі, вздовж усієї будівлі, йшли одна по одній іще три кімнати, куди потрапляли через троє дверей, розташованих одні проти одних, неначе просіка. Через другу кімнату ми пройшли до третьої, куди чалий кінь увійшов сам, знаком наказавши мені зачекати. Залишившись в другій кімнаті, я задалегідь вийняв із кишені подарунки для хазяїна та хазяйки будинку — два ножі, три браслети з фальшивих перлин, маленьке дзеркало і поганеньке намисто. Кінь три або чотири рази заіржав. Замість людського голосу, який я сподівався почути, йому відповіли також іржанням, тільки трохи пронизливішим. Мені спало на думку, що цей будинок належить якійсь дуже поважній особі, бо потрібні такі церемонії перш ніж мене пустять до неї, але не міг зрозуміти, який же то мусить бути пан, що йому служать самі коні. Я боявся, чи не замутили мій розум усі мої муки та нещастя. Я опанував себе і оглянув кімнату, де мене залишили самого; умебльована була вона так, як і перша, тільки елегантніше. Я тер собі очі, але всі речі навколо були ті самі. Я щипав собі руки та боки, щоб пересвідчитися, чи то не марення. Тоді я остаточно прийшов до висновку, що все це лише чаклунство та магія. Але в мене не було часу спинятися на цих міркуваннях, бо чалий кінь підійшов до дверей і знаком запросив мене до третьої кімнати, де я побачив дуже милу кобилу з двома лошатами, що сиділи на абсолютно чистих, майстерно сплетених солом'яниках.

Коли я ввійшов, кобила підвелася зі свого солом'яника, підійшла до мене, пильно оглянула моє обличчя та

руки, а тоді, з презирством зиркнувши на мене, повернулася до коня, і я почув часто повторюване в їхній розмові слово «егу», якого тоді не розумів, дарма що воно було першим словом, яке я навчився вимовляти. Незабаром, проте, мені довелося довідатися про ганебне його значення. Кінь, прикликаючи мене головою і повторюючи «гуун, гуун», як робив дорогою, тобто, як я розумів, наказуючи мені йти слідом за ним, вийшов зі мною на двір, де на певній відстані від будинку стояла ще одна споруда. Ми ввійшли туди, і я побачив трое огидних істот, таких, як перші зустрінуті мною на березі, що жерли коріння й м'ясо якихось тварин — згодом я довідався, що то було м'ясо ослів, собак, а іноді, бувало, й корів, здохлих від нещасних випадків або від хвороби. Усі вони цупкими вербовими лозинами були прив'язані за шию до балки, тримали їжу пазурами передніх лап і пожадливо роздирали її зубами.

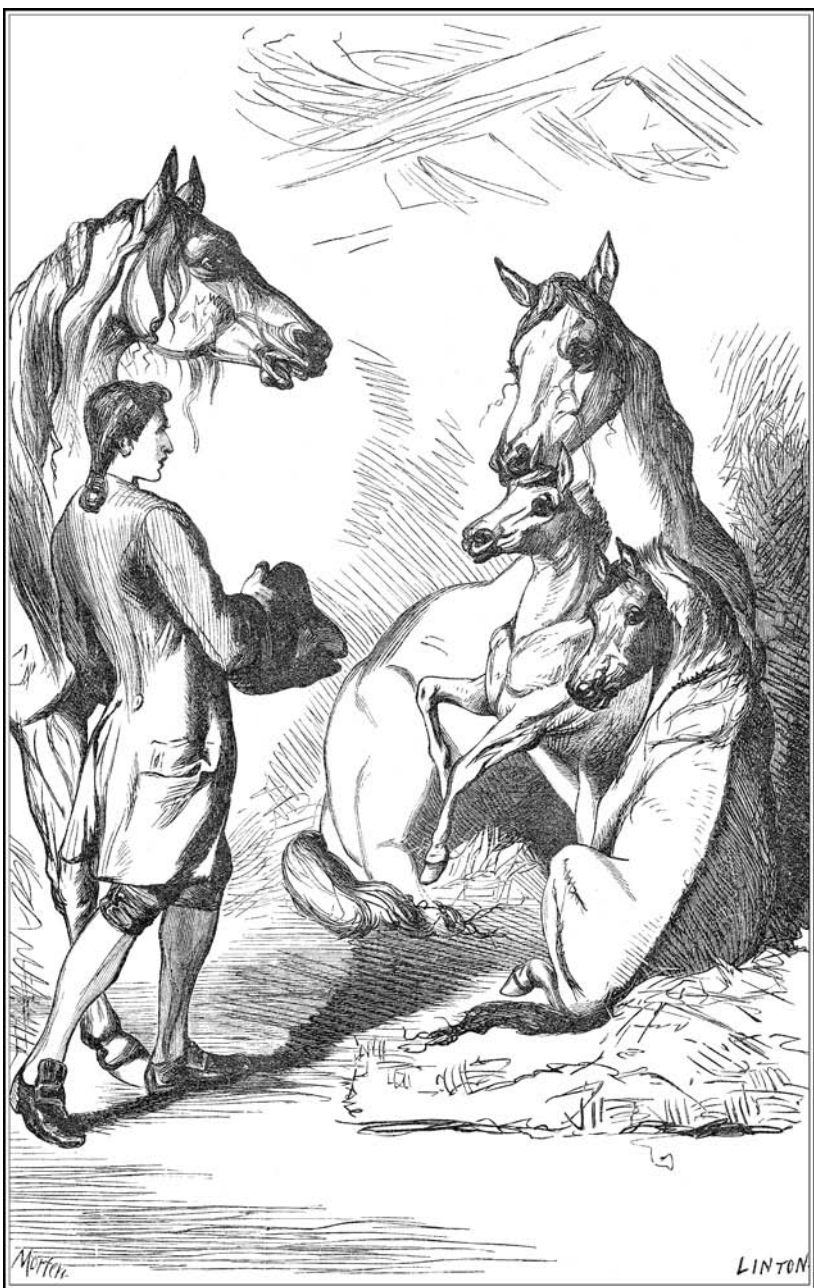
Хазяїн-кінь звелів одному зі своїх слуг — гнідому огиреві — відв'язати найбільше з цих створінь і вивести його у двір. Нас поставили поруч, і господар із челядником почали старанно порівнювати нас, оглядаючи з усіх боків і раз у раз повторюючи слово «егу». Не можна описати жаху, що схопив мене, коли, придивившись, я впізнав у тій мерзенній тварині справжню подобу людини. Щоправда, обличчя її було широке та плескате, ніс — приплюснутий, губи — широкі і рот — завеликий. Але ж такі властивості притаманні всім диким народам, що нівечать обличчя своїх дітей, кладучи їх ниць на землю і тягаючи на спинах, де вони обличчями труться об плечі матері. Передні лапи егу відрізнялися від моїх рук тільки довгими нігтями, шорсткістю та коричневим кольором шкіри на долонях і волохатістю на тильному боці кисті. Така сама схожість і та ж різниця були й між їхніми задніми лапами і моїми ногами, але це добре знав лише я, а коням помітити її заважали мої панчохи і черевики; те саме треба сказати й про решту тіла за винятком кольору шкіри та волохатості, згаданих уже мною.

Найбільше, проте, здається, дивувала обох коней різниця в будові наших тіл, бо в мене воно було вкрите одежею, про яку вони не мали ніякого уявлення. Гнідий огир

подав мені якесь коріння, тримаючи його способом, який ми опишемо далі, між копитом і бабкою. Я взяв корінець до рук, понюхав і повернув його якомога чемніше. Тоді він виніс із хліва єгу шматок осячого м'яса, але воно так бридко смерділо, що я з гидливістю відвернувся. Він тоді кинув м'ясо єгу, який жадібно пожер усе. Потім огир показав мені оберемок сіна і гарнець вівса, але я похитав головою, показуючи, що й те, і те — їжа не для мене. Я почав уже побоюватись, що мені доведеться померти з голоду, якщо я не знайду тут когось із моєї породи. Щодо мерзенних єгу, то якби там і були тоді більші за мене шанувальники людства, вони теж взнали б, що нема тварин, огидніших за ці істоти, і що ближче знайомився я з ними, живучи в цій країні, то більше ненавидів їх. Помітивши це з моєї поведінки, хазяїн послав єгу назад до хліва. Потім він підніс до свого рота копито правої ноги, чим дуже здивував мене, дарма що рух його був легкий та цілком природний, і зробив ще кілька знаків, бажаючи знати, що буду я їсти, але я не міг відповісти йому так, щоб він зрозумів; а якби й зрозумів, то я не знав, звідки може він дістати підходящу для мене їжу. Саме на той час повз нас пройшла корова. Я показав на неї пальцем і намагався пояснити, що прошу дозволити мені подоїти її. Моє жестикулювання зробило своє діло, бо він провів мене назад до будинку і звелів кобилі-прислужниці відчинити одну з кімнат, де в цілковитому порядку стояло багато череп'яного й дерев'яного посуду з молоком. Кобила дала мені великий глечик його, я з насолодою випив і відразу відчув себе бадьорішим.

Близько полудня до будинку під'їхав екіпаж, який везли чотири єгу в запряжці, наче на сани. В екіпажі сидів старий кінь, очевидно, якась важнюща в них особа. На землю він зійшов задніми ногами наперед, бо при якомусь нещасному випадкові пошкодив собі ліву передню ногу. Він приїхав обідати до нашого коня, і той прийняв його дуже чемно. Обідали вони в кращій кімнаті й на переміну мали варений в молоці овес, що його всі, крім старого коня, їли холодним. Їхні ясла стояли колом посередині кімнати, поділені на кілька відділків, де вони й посідали на солом'яники. Посередині була велика драби-

Morten.

LINTON

на, поділена відповідно яслам; отже кожен кінь і кожна кобила їли своє сіно та вівсяну кашу на молоці з окремого ясельця дуже пристойно та охайно. Лошата сиділи скромно й тихо, а хазяїн з господинею поводитися з гостем надзвичайно люб'язно та привітно. Чалий кінь звелів мені бути коло нього, і з поглядів, які він та старий кінь кидали на мене, і з часто повторюваного слова «егу», я зрозумів, що вони говорять про мене.

Перед обідом я вдягнув рукавички. Глянувши на них, хазяїн дуже здивувався і знаками запитував, що сталося з моїми передніми ногами. Три чи чотири рази він торкнувся їх копитом, ніби показуючи, щоб я надав рукам попередній вигляд. Я так і зробив, знявши рукавички та поклавши їх у кишеню. Це викликало нові розмови, і моя слухняність, як я потім довідався, дуже їм сподобалась. Мені звеліли сказати кілька слів, що я вже вмів вимовляти, а під час обіду хазяїн навчив мене їхніх назв для вівса, молока, води та інших речей, і я повторював їх за ним, що було мені легко, бо я змалку мав хист до мов.

Коли обід скінчився, хазяїн одвів мене набік і почасти словами, почасти на мигах намагався пояснити, що його непокоїть те, що я нічого не їв. Овес по їхньому «глуунг». Я двічі або тричі вимовляв це слово, бо хоч відмовився від вівса спершу, але, поміркувавши далі, вирішив, що зможу приготувати з нього що-небудь на зразок коржів, які разом із молоком підтримуватимуть моє життя, доки я не втечу до іншої країни й до істот моєї породи. Кінь одразу ж наказав білій кобилі — челядниці в його родині — принести мені добру пайку вівса в посудині, що скидалася на дерев'яну тарелю. Я підсмажив принесений челядницею овес і тер його, доки не облущив лущпиння. Потім я потовк зерно між двох каменів, узяв води, учинив вівсяник, спік його і з'їв ще теплий з молоком. Попервах така їжа, хоч вона досить поширена по багатьох частинах Європи, була мені не до вподоби, але згодом я до неї звик. За життя свого мені часто доводилося зазнавати скрути, і це був не перший експеримент, що довів мені, як легко звекає до всього наша натура. Не можу не відзначити, що під час мого перебування в тій країні я не хворів жодної

години. Щоправда, іноді я ловив кролика або пташину в сильця, зроблені з волосся єгу; іншим разом знаходив їстівну траву й варив її або готував з неї салат до мого хліба; зрідка розкошував, збиваючи масло й п'ючи сироватку. Спочатку мені бракувало солі, але невдовзі я відзвичаївся від неї і прийшов до висновку, що споживання її в нас — зайва розкіш, запроваджена вперше, аби збуджувати спрагу. Я не говорю, звичайно, про конечну потребу солі для збереження м'яса під час довготривалих подорожей або в місцевостях, далеких від великих ринків. Ми ж не знаємо жодної тварини, яка любила б сіль¹, а щодо мене особисто, то, покинувши цю країну, я довго не міг зносити смаку її в стравах, які їв.

Та годі вже розповідати про мою діету. Інші мандрівники списують про це цілі томи, немов читачеві цікаво знати, добре чи погано вони харчувалися. Мені треба було згадати про це, бо інакше ніхто не повірить, що я більше трьох років міг прожити в такій країні й серед такого населення.

Надвечір мені, з наказу коня-господаря, виділили спеціальне помешкання, ярдів за шість від будинку, окремо від стаєнь єгу. Там я знайшов трішки соломи й, укритись своєю одежею, заснув міцним сном. Та незабаром я влаштувався краще, як читач довідається далі, коли я докладніше говоритиму про моє життя.

Розділ III

Автор вивчає мову. Гуїґнґм, його господар, допомагає йому вчитися. Опис мови. Чимало визначних гуїґнґмів приходять із цікавості подивитися на автора. Він коротко розповідає господареві про свою подорож

Найперше дбав я про те, щоб вивчити мову, і мій господар (так називатиму я чалого коня надалі), його діти і

---

¹ Свіфт, як відомо читачеві, широко узагальнює нехарактерні явища: більшість тварин ті, що живляться рослинною їжею, люблять сіль, у тому числі й коні. (Прим. ред.)

вся челядь у господі радо заходилися мені допомагати, зважаючи, немов на диво яке, на розумові здібності в такій грубій тварині. Я показував на різні речі, запитував про їхню назву, записував слова в кишенькову книжку, коли залишався один, а потім виправляв свою вимову, просячи когось із родини повторювати їх. Дуже охоче допомагав мені в цім гнідий огир — один із молодших слуг мого господаря.

Своїм носовим і горловим акцентом мова їхня з усіх відомих мені європейських мов найбільше наближається до голландської або німецької, тільки вона куди красивіша та виразніша. Майже те саме відзначив й імператор Карл V, сказавши якимось, що, коли б йому довелося говорити зі своїм конем, він уживав би німецьку мову¹.

Зацікавлення та подив мого хазяїна були такі великі, що він багато годин свого дозвілля віддавав моєму навчанню. Він був певний (як він потім розповідав мені сам), що я — егу, але тоді ставали незрозумілими моя ввічливість, охайність і здатність до науки — прикмети, протилежні вдачі та властивостям тих тварин. Найбільше збивав його з пантелику мій одяг, і він тоді питав самого себе, чи не становить він частину мого тіла, бо я ніколи не знімав його, доки всі в родині не засинали, і вдягався перед тим, як вони ранком вставали. Він цікавився, звідки я прибув; де набув ознак розуму, що виявлявся в кожному моєму вчинку, хотів почути мою історію з моїх власних уст, і успіхи, які я робив у заучуванні слів та вимовляння їх, давали йому надію, що це буде невдовзі. Щоб краще запам'ятати, я записував усе вивчене мною за англійською абеткою, а поруч ставив їхнє англійське значення. Одного разу я робив ці записи в присутності господаря і мав чимало клопоту пояснити йому, що я роблю, бо ні про книги, ні про літературу тубільці не мають ні щонайменшого уявлення.

Тижнів через десять я розумів уже майже всі його запитання, а через три місяці міг дати на них досить долад-

---

¹ Слова Карла V: «Найзручніше звертатися до Бога — іспанською мовою, до коханки — італійською, до коня — німецькою». (*Прим. ред.*)

ну відповідь. Господар надзвичайно хотів довідатись, із якої країни я походжу та яким чином навчився наслідувати розумних тварин, бо єгу (до яких, він бачив, я був надзвичайно подібний і головою, і руками, і обличчям, що їх тільки й було видно), будучи досить хитрими й маючи величезний нахил до злостивості, засвоюють науку гірше за всіх тварин. Я відповів, що приїхав з-за моря, з далекого краю, з багатьма такими ж, як і я, істотами, у великій порожній посудині, зробленій із дерева, і що мої товариші силоміць зсадили мене на цей берег, а потім залишили напризволяще. Зрозуміти мене було йому нелегко, і я допомагав собі численними жестами. Вислухавши, він зауважив, що це якесь непорозуміння або ж я кажу те, чого не було (в їхній мові бракує слова брехня або обман). Він вважав за неможливе, щоб по той бік моря була якась країна і щоб купка диких тварин могла примусити дерев'яну посудину посуватися по воді, куди їм забажається. Він був певен, що жоден гуїгнгм не зробить такого корабля і не довірить орудувати ним єгу.

Гуїгнгм по-їхньому означає кінь, або, перекладаючи буквально — вінець природи. Я сказав хазяїнові, що мені бракує ще виразів, але я постараюся вдосконалитись якнайшвидше в їхній мові та сподіваюсь невдовзі розповісти йому ще й не про такі дива. Тоді він ласкаво доручив своїй дружині, дітям та слугам використовувати кожну нагоду, щоб навчати мене, і сам щодня витрачав дві-три години на заняття зі мною. Прочувши про незвичайного єгу, що може говорити, як гуїгнгм, і своїми словами та вчинками виявляє ознаки розуму, нас часто почали відвідувати сусіди — дуже поважні кобили та коні. Вони захоплено розмовляли зі мною і ставили безліч питань, на які я відповідав, як умів. Ці сприятливі умови дозволяли мені робити такі успіхи, що за п'ять місяців по прибутті я розумів буквально все, що вони говорили, і міг цілком пристойно висловлювати свої думки.

Гуїгнгми, які відвідували мого господаря, щоб побачити мене та поговорити зі мною, вагалися визнати мене за справжнього єгу, бо моє тіло мало інше вкриття, ніж у тих. Їх дивувала відсутність у мене звичайного волосся на шкі-

рі (крім голови, обличчя та рук), і я зберігав свій секрет від хазяїна аж до випадку, що трапився тижнів зо два по тому.

Я казав уже читачеві, що кожного вечора, коли всі в домі вже вкладалися спати, я мав звичку роздягатись і вкриватись одежею. Одного ранку хазяїн удосвіта послав по мене свого лакея — гнідого огиря. Коли він увійшов, я міцно спав, одежа моя сповзла вбік, а сорочка закотилася вище попереку. Прокинувшись від шуму, який він наробив, я вздрів коло себе посланця, що, очевидно, збентежений, переказав мені доручення свого пана і наляканий побіг безладно доповісти йому про те, що бачив. Я одразу ж довідався про це, бо, коли, одягнувшись, пішов засвідчити свою пошану його милості, той зажадав пояснень. Його слуга, мовляв, каже, що уві сні я виглядав інакше, ніж завжди, і запевняє, ніби частина мого тіла біла, частина — жовтувата, і в усякім разі не така біла, а частина — рудувата.

До того часу, щоб якомога більше відокремити себе від клятих егу, я зберігав таємницю свого одягу, але довше ховати її було не можна. До того ж я розмислив, що весь секрет цей однаково виявиться, бо і мій костюм, і мої черевики, які були вже в поганому стані, незабаром зносяться, і мені доведеться замінити їх виробами зі шкіри егу чи якихось інших звірів. Отже, я й сказав господареві, що в тій країні, де ми живемо, всі подібні до мене істоти, почасти з пристойності, почасти через холодну або спекотну погоду завжди вкривають свої тіла спеціально обробленими шкірами тварин. Щодо мене, то, якщо він накаже, я можу зараз же підтвердити це, тільки прошу вибачити, що не покажу тих частин тіла, які ховає сама природа. Господар одповів, що слова мої здаються йому дивними, а особливо останні, бо він не може зрозуміти, чому природа вчить нас ховати те, що сама нам дала; що ні він, ні родина його не соромляться ніяких частин свого тіла, а проте я можу робити, як хочу. Тоді я розстебнув і скинув камзол, потім зробив так само з жилетом, роззув черевики, панчохи і скинув штани. Сорочку я спустив до поперека, підтягнув угору поли й підперезався нею, щоб приховати свою голизну.

Господар дивився на всі ці дії з великою цікавістю та подивом. Він одна по одній брав усі мої речі, затискуючи між копитом та бабкою, і уважно розглядав їх. З обережною торкнувшись мого тіла і кілька разів оглянувши мене з усіх боків, він нарешті сказав, що я справжнісінький егу, і тепер він не має в цім ніякого сумніву, але я дуже відрізняюся від решти моєї породи білістю, рівністю та м'якістю шкіри, відсутністю волосся на деяких частинах мого тіла, довжиною та формою пазурів на моїх передніх та задніх лапах і тим, що удаю, ніби завжди ходжу на задніх ногах. Більше він не захотів дивитись і дозволив мені одягтися, бо я починав уже тремтіти від холоду.

Я висловив невдоволення з того, що він так часто називає мене «егу» — ім'ям огидних тварин, до яких я ставлюсь із щонайбільшим презирством та ненавистю, — і просив, щоб цим словом не називали мене ні він з родиною, ні їхні приятелі, яким він дозволяє мене бачити. Я просив також його милість зберегти секрет фальшивої оболонки мого тіла, принаймні до того часу, поки вона зноситься, і наказати гнідому огиреві — його лакеєві — мовчати про те, що той бачив.

Господар ласкаво погодився задовольнити всі мої прохання, і секрет цей зберігався, доки мій костюм не почав зношуватись і я мусив був удатись до різних хитрощів, про які говоритиму далі. Зі свого боку він висловив бажання, щоб я доклав усіх зусиль опанувати їхню мову. Мовляв, моя здібність розмовляти та розум дивують його значно більше, ніж моє тіло, незалежно від того, вкрите воно чи ні, і до того ж йому кортить узнати про дива, про які я обіцяв розповісти.

Відтоді він подвоїв турботи про мою освіту, виводив мене до всіх гостей і примушував їх поводитися зі мною якомога чемніше, пошепки пояснюючи, що це викликає в мене добрий настрій, а в гарному настрої я стаю ще втішніший.

Щодня бачачись зі мною під час лекцій і поза лекціями, він засипав мене питаннями про мене самого, на які я по змозі відповідав. У такий спосіб він поволі набував деяких, хоч і не досконалих, загальних уявлень. Було б нецікаво розповідати про поступовий перехід до справж-

ньої розмови, але перша, більш-менш систематична оповідь моя про мене була приблизно така.

Я й давніш намагався пояснити йому, що приїхав із дуже далекої країни, що нас було близько п'ятдесяти душ і що подорожували ми морями у великій порожній дерев'яній посудині, більшій за будинок його милості. Я описав йому, як умів, корабель, за допомогою розгорненої хустки пояснив, як посуває його вперед вітер, розказав про те, як внаслідок сварки мене зсаджено на цей берег, як я ішов, сам не знаючи куди, доки він не врятував мене від переслідування тих огидних егу. Коли він запитав, хто зробив корабель, і висловив здивування, що гуїгнгнми моєї країни довірили його диким тваринам, я мусив був попередити, що можу продовжувати своє оповідання лише тоді, як він дасть слово честі не ображатися, а тоді розкажу йому про обіцяні дива. Він згодився, а я повів розмову далі і сказав, що корабель будували такі самі, як і я, істоти, що на моїй батьківщині та й скрізь, де я був, є єдині розумні тварини, які всім керують; що приїхавши сюди й побачивши стільки розуму в гуїгнгнгнів, був уражений не менше, ніж був би уражений він або його приятелі, знайшовши розумові здібності в егу, що в них я визнаю схожість із собою в усім, але не розумію причин їхнього вродження та брутальної вдачі. Далі я запевнив його, що, якби мені судилось повернутися додому і розказати про їхню країну, як я й вирішив зробити, то всі подумали б, що я кажу те, чого не було, бо мої земляки (мушу сказати це при всій повазі до нього, його родини та друзів, і маючи його обіцянку не ображатися) навряд чи повірять, щоб на чолі нації стояли гуїгнгнми, а егу були худобою.

Розділ IV

Уявлення гуїгнгнгнів про правду та оману. Господар не схвалює промови автора. Автор докладніше розповідає про себе та свої подорожні пригоди

Мій господар слухав мене із виразом ніяковості на виду, бо сумнів або недовір'я так мало відомі в цій країні, що

тубільці у відповідних випадках не знають просто, як триматися. Я пригадую, як в частих розмовах із моїм господарем, нам важко було порозумітися, коли, розповідаючи про натуру людську в інших частинах світу, я мусив торкатися неправди чи ошуканства. Завжди надзвичайно тяжучий, він тут розумів мене з великими труднощами. На його думку, розмови мають на меті взаємне порозуміння та обізнання з фактами. Говорити ж те, чого в дійсності немає, значить перекручувати необхідне завдання розмови, бо тоді не можеш сказати, що зрозумів співбесідника, і краще залишити його в цілковитому невіданні, ніж подати неправдиві відомості, які змушують його чорне вважати за біле, а довге за коротке. Таке поняття було в нього про здатність брехати, таку зрозумілу людям і так повсюдно поширену серед них.

Але повернімось назад від цього відступу. Коли я запевнив його, що в моїй країні єдині панівні тварини — єгу, чого він аж ніяк не міг зрозуміти, господар мій захотів довідатися, чи є в нас гуїгнгнми і що вони роблять. Я сказав, що гуїгнгнмів у нас багато. Влітку вони пасуться на луках, а взимку їх тримають у будинках, де є овес і сіно, а спеціальні челядники єгу чистять їхню шкіру скребниціями, розчісують їм гриви, миють ноги, дають їсти і роблять їхні постелі.

— Я добре розумію вас, — перебив мені мову хазяїн, — і мені цілком ясно, що хоч які розумні, як ви кажете, у вас єгу, та вашими господарями є все ж таки гуїгнгнми. Мені дуже хотілося б, щоб і наші єгу були такі слухняні.

На це я попросив його милість дозволити не розказувати далі, бо був певний, що моя оповідь буде йому дуже не до вподоби, але він наполягав, звелів мені познайомити його і з хорошим, і з поганим, і я сказав, що корюся йому. Зазначивши, що гуїгнгнмів у нас називають кіньми, я сказав, що це — найбагородніші, наймиліші, найміцніші й найпрудкіші серед наших тварин. У людей заможних і значних вони ходять під сідлом, возять карети та беруть участь у перегонах. Там їх доглядають і дуже піклуються про них, доки вони здорові й мають міцні ноги, а як тільки вони ослабнуть, їх продають або повертають на важку

та брудну роботу, і вони служать так аж до смерті. По смерті ж їх білюють, шкуру продають за безцінь, а тіло викидають у поле собакам та хижим птахам на з'їдення. Але коні звичайної породи не зазнають такої щасливої долі, бо більшість їх належить фермерам або візникам, які виснажують їх важкою працею і гірше годують. Я розповів також, як умів, як у нас їздять верхи, описав вуздечку, сідло, остроги, пугу, збрую та екіпажі, згадав про пластини з твердої речовини, що зветься залізом, які закріплюють їм до споду ніг, щоб їхні копита не бились об тверді кам'яні шляхи, якими ми часто їздимо.

Висловивши величезне обурення, мій господар сказав, що дивується і не розуміє, як насмілюємося ми сідати на спину гуїгнгнма, бо найкваліший із його челядників скине з себе найдужчого єгу або розтовче на смерть цю тварину, покачавшись з нею по землі. Я відповів, що коней у нас від трьох-чотирьох років починають призвичаювати до різної роботи, і тих, хто має непоправну впертість, використовують возити екіпажі. Коли вони ще молоді та вчаться, їх жорстоко б'ють за кожну помилку і нагороджують за добру поведінку; що самців, призначених під сідло або для запрягу, звичайно холостять у віці двох років, аби вибити їм дур з голови і зробити слухняними та прирученими; що всі вони дуже чутливі до нагород і до кари, але його милість мусить ласкаво взяти до уваги, що в них, як і в тутешніх єгу, нема і крихти розуму.

Мені доводилося часто відходити від теми, щоб дати моєму господареві певне уявлення про те, що я говорив. У них значно менше, ніж у нас, пристрастей і потреб, а тому їхня мова не така багата на слова, як наша. Але не можна описати благородного обурення, яке викликала в нього моя розповідь про наше поводження з гуїгнгнмами і надто про холошіння коней з метою перешкодити їм плодитися та зробити слухняними. Незважаючи на це, він усе ж таки визнав, що в тій країні, де з усіх тварин обдаровані розумом самі єгу, останні мають і керувати всіма, бо розум завжди й скрізь матиме перевагу перед грубою силою. Проте будова нашого, і зокрема — мого, тіла, на його думку, жодній тварині такого розміру не давала мож-

ливості використовувати цей розум для життєвих потреб, і він хотів знати, до кого більше подібні ті, серед кого я жив: до мене або до їхніх егу. Я запевнив його, що я побудований так само, як і більшість моїх однолітків, але молодші від мене і самиці — куди тендітніші та ніжніші, і шкіра останніх, як правило, біла, немов молоко. На це він одмовив, що я, звичайно, відрізняюся від інших егу, бо значно охайніший і не такий потворний, як вони, а щодо практичних переваг, то порівняння не на мою користь. Мої нігті і на передніх, і на задніх ногах зовсім некорисні для мене. Мої передні ноги він навряд чи може назвати ногами, бо ніколи не бачив, як я ходжу на них, вони занадто ніжні, щоб витримувати дотик до землі, тримаю я їх здебільшого невикритими, а вкривала, які я іноді вдягаю на них — не такого фасону й не такі міцні як ті, що на моїх задніх ногах. Через це я не можу ходити впевнено, бо якщо одна з моїх задніх ніг посковзнеться, я неодмінно мушу впасти. І він почав перелічувати всі хиби та вади мого організму: плоске обличчя, задовгий ніс, очі, розташовані спереду в лобі, так що я не можу дивитись убік, не повернувши голови; нездатність їсти, не підносячи до рота передніх ніг, для чого природа й дала їм ті суглоби. Не розумів він і того, навіщо стільки розколин і окремих частин на моїх задніх ногах, занадто ніжних, аби витримувати дотик до твердого чи гострого каміння без укриття, зробленого зі шкіри інших тварин; звертав увагу на непристосованість мого тіла до спеки та холоду, проти яких я мушу захищатись одягом, що його так нудно й клопітно вдягати й знімати щодня. Нарешті, знаючи, з якою огидою ставляться в них до егу всі тварини (слабкіші — тікаючи, а сильніші — уникаючи їх), він, навіть припустивши, що ми обдаровані розумом, ніяк не міг збагнути, в який спосіб перемагаємо ми цю природну до нас антипатію з боку всіх живих істот, та ще й повертаємо її собі на користь. А втім, він волів відкласти обговорення всіх цих питань на потім, бо йому більше хотілося знати мою особисту історію, познайомитись із країною, де я народився, і з моєю діяльністю та пригодами перед тим, як я потрапив сюди.

Я запевнив його, що з надзвичайною охотою задовольню таке бажання, але боюсь, що не спроможуся висловитись досить ясно в багатьох питаннях, про які його милість не міг мати ніякого уявлення, бо в їхній країні я не бачив нічого схожого з ними. Проте я сказав, що намагатимуся зробити це якнайкраще, підшукуючи порівняння, й уклінно просив його допомогти, коли мені бракуватиме відповідних слів, на що він ласкаво дав свою згоду.

Я сказав, що походжу від чесних батьків і народився на острові, який зветься Англія і лежить так далеко, що наймоторніший із його слуг дістався б туди не менш як за річну путь Сонця. Вчився я на хірурга, тобто вмію лікувати рани й місця, забиті внаслідок нещасливого випадку або насильства. Моєю батьківщиною керує самиця, яку ми звемо королевою. Покинув я свою країну, щоб забагатити й утримувати дружину та дітей, коли повернуся. Під час останньої подорожі я командував кораблем і під моїм керівництвом було близько п'ятдесяти егу. Багато їх померло, і я мусив узяти на їхні місця інших, поназбираних із різних націй. Наш корабель двічі мало не потонув: один раз через бурю, а другий — ударившись об скелю. Тут мій співбесідник перепинив мене, поцікавившись, як я міг переконувати чужинців різних країн поїхати зі мною після всіх утрат і небезпек, що зазнав перед тим. Я роз'яснив, що то були відчайдушні хлопці, змушені тікати з рідного краю, хто через злидні, а хто від карі за злочин. Деякі з них звелися ні на що внаслідок нескінченних судових процесів, дехто проциндрив усе, що мав, на пияцтво, розпусту та карти. Одних обвинувачували в зрадництві, інших в убивстві, злодійстві, отруєнні, ошуканстві, шахрайстві, підробленні грошей, згвалтуванні й мужолозтві. Були там такі, що дезертирували з війська, і такі, що перекинулися до ворога, а більшість їх утекла з в'язниці. Ніхто з них не насмілювався повернутись на батьківщину, боячись повішення або голодної смерті в тюрмі, і тому вони змушені були шукати засобів для існування десь інде.

Під час цієї розповіді мій господар зволив кілька разів перепиняти мене, і я манівцями мав описувати йому ха-

рактер злочинів, через які більшість мого екіпажу мусила тікати з рідного краю. Я витратив багато днів, перш ніж він почав розуміти мене. Він аж ніяк не міг збагнути, яку користь або вигоду можуть дати ті злочини. Отже, я пояснив, як міг, що таке жадоба влади та багатства, і змалював жахливі наслідки зажерливості, нестриманості, злоби та заздрощів, і все це мусив визначати та описувати, наводячи приклади і порівняння. Після того він здивовано й з обуренням підвів угору очі, як людина, вражена чимось небаченим і нечуваним. Влада, уряд, війна, закон, кара і тисячі інших речей не мають їхньою мовою відповідного слова, і це ставило переді мною майже непереможні труднощі дати йому уявлення про те, про що я говорив. Та маючи великий природний розум, збільшений ще метикуванням і нашими розмовами, він, нарешті, добре усвідомив собі, на що здатна натура людська в нашій частині світу, і просив мене докладно розповісти йому про край, що ми зємо Європа, і особливо про мою батьківщину.

Розділ V

З наказу свого господаря автор знайомить його зі становищем Англії. Причини воєн між монархами Європи. Автор починає пояснювати англійську конституцію

Нехай читач візьме ласкаво до уваги, що нижчеподаний витяг із численних моїх розмов із моїм господарем містить у собі лише головне з того матеріалу, який ми не раз обговорювали з ним протягом більше двох років. Його милість вимагав дедалі більших подробиць, у міру того як я вдосконалювався в мові гуїнгнімів. Я розказав йому, як умів, про загальне становище Європи; розповів про торгівлю та промисловість, науки та мистецтва, і відповіді, що їх я давав на його запитання з найрізноманітніших галузей, давали матеріал для нових невичерпних розмов. Тут я подам тільки найістотніше з наших розмов про мою батьківщину, привівши його, скільки можу, до ладу, не зважаючи на хронологію чи інші подробиці, а дбаючи лише

про істину. Турбує мене тільки те, що я навряд чи спроможуся передати як слід доводи й вирази мого господаря, які постраждають через мою нездатність добре перекласти їх нашою варварською англійською мовою.

Отже, з наказу його милості я розповів йому про революцію, що вибухнула за принца Оранського, про тривалу війну з Францією, розпочату цим принцем і поновлену його заступницею — нинішньою королевою, — де брали участь наймогутніші держави християнського світу, яка триває й досі, і вирахував, що під час її вбито вже близько мільйона егу, здобуто понад сто міст і спалено або потоплено втрое більше кораблів.

На запитання про причини, які змушують країни воювати одна з одною, я відповів, що їх незліченна кількість, але я назову лише деякі, головніші. Іноді то чванство монарха, якому завжди замало землі і людей, що ними він порядкує. Іноді це розбещеність міністрів, які під'юджують короля розпочати війну, аби заглушити чи відвернути народний гнів проти їхнього поганого керування. Багатомільйонних жертв коштували й принципові різниці в поглядах, надто в питаннях релігії. Наприклад: визнавати хліб за тіло, або тіло за хліб, а сік деяких ягід за кров чи вино; чи є свистіння гріх чи добродійність; що краще — цілувати стовп чи вкинути його в огонь; який колір найбільш придатний для верхнього одягу — чорний, білий, червоний чи сірий; мусить той одяг бути довгим чи коротким, широким чи вузьким, брудним чи чистим; і багато інших. Найкривавіші, найтриваліші та найнемилосердніші бувають звичайно ті війни, що виникають унаслідок розбіжності думок, і, здебільшого, думок у незначних питаннях.

Іншим разом суперечка між двома монархами має вирішити, кому з них належить позбавити третього володіння, на які жоден з них не має ніякого права. Подеколи один принц розпочинає сваритися з іншим з остраху, щоб той не зняв сварки першим. Іноді війну оголошують через те, що ворог занадто могутній, а іноді тому, що він занадто слабкий. Буває, що нашим сусідам бракує того,

що є в нас, або вони мають те, чого нам бракує, — тоді ми обоє починаємо битись і б'ємось, доки вони візьмуть наше або віддадуть своє. За цілком законний вважають напад на державу, спустошену неврожаєм, зруйновану моровицею або заплутану в міжпартійні чвари. За законну вважають і війну зі своїм найближчим союзником, якщо якесь місто його лежить зручно для нас або якийсь клопоть його землі може округлити й поповнити наші володіння. Якщо король посилає своє військо в країну, де населення темне та незаможне, він має право винищити половину людності, а решту закріпачити, щоб цивілізувати її та відвернути від варварських звичок. Визнано за цілком королівський та чесний спосіб і часто практикується, що король, викликаний сусідом на допомогу проти напасника, перемігши ворога, сам захоплює землю і вбиває, ув'язнює або засилає монарха, якого прийшов захищати. Кровне споріднення й шлюби часто бувають за причину війни між монархами, і що ближча ця кривність, то більша в них схильність до чвар. Заможні нації — гордовиті, бідні — голодують, а голод і пиха завжди ворогують поміж собою. З усіх цих міркувань ремесло солдата скрізь вважають за щонайпочесніше, бо солдат — то єгу, що за гроші мусить убивати якомога більше таких, як і він, єгу, хоч ті не завдали йому ніякого лиха.

В Європі є навіть особлива категорія монархів-бідаків, які, не маючи сили воювати самі, віддають своє військо в найми заможнішій державі, встановлюючи певну плату за кожного солдата. Три чверті плати вони беруть собі й живуть майже виключно на ці гроші. Такі монархи в Німеччині та в інших північних країнах Європи.

— Те, що ви розповіли мені про війну, — промовив мій господар, — чудово свідчить про розум, який ви, кажете, маєте. Добре хоч, що у ваших діях більше ганьби, ніж небезпеки, і що природа не дала вам змоги чинити багато шкоди. Адже ваш рот лежить в одній площині з вашим обличчям, і ви можете вкусити один одного хіба з обопільної згоди. Пазурі у вас на передніх і задніх ногах такі короткі та м'які, що один наш єгу легко пожене пе-

ред собою дюжину ваших. І тому, підсумувавши ще раз названі вами числа вбитих під час війни, я можу подумати тільки одне: ви кажете те, чого не було.

Я, не втримавшись, похитав головою та всміхнувся трохи на його простоту. Маючи певне відношення до мистецтва війни, я почав описувати наші гармати, кулеврини, гаківниці, карабіни-пістолети, кулі, порох, шаблі, багнети, битви, облоги, відступи, атаки, підземні міни, контр-міни, бомбардування та морські бої, де тонуть кораблі з тисячним екіпажем. Я змалював йому картину бойовища, де гине по двадцять тисяч солдатів з кожної сторони; шматки тіла, що літають у повітрі, хрипіння поранених, дим, галас, метушню, смерть під ногами коней, втечу, переслідування і перемогу; поле, засіяне трупами, залишеними на здобич собакам, вовкам та хижим птахам; грабування, харцизство, насильства, підпали й руйнування. І, нарешті, щоб показати відвагу моїх любих земляків, я запевнив, що на власні очі бачив, як при одній облозі вони висадили в повітря понад сто ворогів та стільки ж на одному кораблі, і пошматовані трупи падали потім з-поза хмар на втіху глядачам.

Я хотів був докладніше спинитися на деяких подробицях, але господар звелів мені замовкнути. Кожен, хто знає натуру єгу, сказав він, повірить, що, маючи силу та хитрість, відповідні їхній злосливості, ці мерзенні тварини здатні на всякий із названих мною гидотних вчинків. Але те, що я розповів, збільшило його огиду до всієї їхньої породи і посіяло в його мозкові цілком незнаний йому досі неспокій. Він гадав, що, звикнувши до таких відворотних слів, буде ставитися до них спокійніше. Потім він сказав, що хоч єгу його країни й викликають у нього презирство, але він обвинувачує їх за їхні огидні якості не більше, як гнейх (хижих птиць) за жорстокість або гострий камінь за те, що той ріже йому ногу. Коли ж такі вчинки роблять створіння, які пишаються своїм розумом, то він боїться, що їхня розумова розбещеність гірша за саму жорстокість. Отже, йому здавалося, що замість розуму ми обдаровані особливою властивістю, яка збільшує наші природні вади на зразок каламутного потоку, що,

відбиваючи образ потворного тіла, не лише збільшує його, а й спотворює ще дужче.

Додавши, що про війну він протягом цієї і попередніх розмов чув уже досить, мій господар заявив, що його тепер бентежить трохи інше питання. Я казав йому раніше, що дехто з екіпажу мого корабля залишив свою батьківщину через те, що закон відібрав у нього все його майно. Пригадуючи, як я пояснював йому це слово, він ніяк не міг збагнути, яким-то чином закон, поставлений охороняти людей, спричиняється до їхнього розору. Отже, йому хотілося, щоб я детальніше розповів, що таке закон і як його у нас застосовують тепер, практично, в житті. На його ж думку, розумним тваринам, якими ми претендуємо бути, цілком досить керуватися природою та розумом, які й мусять показати, що слід робити та чого уникати.

Я пояснив його милості, що закон — то наука, з якою я обізнаний мало і то лише тому, що вдавався до адвокатів, які марно намагалися захистити мене від кількох учинених мені несправедливостей, але обіцяв задовольнити його цікавість, як зумію, і сказав таке: «Серед нас є стан людей, яких змалку вчать мистецтва, збільшуючи навмисне кількість слів, доводити, що чорне — біле, а біле — чорне, і за те їм платять. Решта людей — кріпаки цього стану. Коли, наприклад, сусідові подобається моя корова, він наймає адвоката довести, що моя корова має належати йому. Я тоді, обстоюючи свої права, мушу найняти іншого адвоката, бо за нашими правилами, ніхто не може говорити за себе сам. У цьому випадку мені — справжньому власникові корови — загрожують дві небезпеки. По-перше, мій адвокат, звикнувши майже з колиски захищати брехню, почуває себе дуже ніяково, коли йому випадає боронити справедливе діло. Для нього це — неприродна робота, що її він провадить дуже незграбно, якщо не зловмисно. По-друге, обстоювати правду він мусить з великою осторогою, щоб судді не висловили йому догани, а товариші не виключили зі свого гуртка за ламання старих судових звичаїв. Отже, щоб зберегти свою корову, мені лишається два способи: перший — подвоєною платою підкупити адвоката супротивної сторони, і тоді той продасть

інтереси свого клієнта, облудно натякнувши судові, ніби правда на його боці; другий — щоб мій адвокат виставив мою вимогу як зовсім несправедливу, сказавши, приміром, що корова в дійсності не моя, а мого суперника, і коли спритно зробити це, то прихильність суддів мені забезпечена.

Вашій милості треба знати також, що на суддів, які мусять вирішувати всі майнові суперечки і виносити постанову в карних справах, призначають у нас найспритніших адвокатів, що постаріли або зледащили. Борючись все своє життя проти правди та справедливості, вони й тепер з фатальною необхідністю опікуються брехнею, клятвопорушенням та насильством. Я особисто знав багатьох суддів, які воліли краще відмовитись від хабара від правої сторони, ніж підірвати авторитет корпорації, вчинивши щось невідповідне природі її діяльності.

Адвокати вважають, що все, визнане за законне раніше, має бути законним і тепер, і через це особливо стараються згадати всі попередні вироки, нехай би вони й суперечили загальній справедливості й здоровому розумові людства. Оці вироки, що зветься «прецеденти», для них — головні авторитети. Ними вони обґрунтовують найнеправдивіші думки, і судді ніколи не втрачають нагоди керуватися ними.

Під час судового розбору адвокати старанно уникають заходити в суть справи, а все своє красномовство, нахабство та в'їдливість звертають на дрібниці, що не мають нічого спільного з цією справою. В наведеному вже випадку їм зовсім не цікаво знати, які права має на корову мій супротивник і чим може довести їх. Ні, вони починають допитуватись, мура вона чи муруга, довгі в неї роги чи короткі, паслася вона на круглому формою чи квадратному полі, доїли її в корівнику чи десь інде, на які хвороби вона хворіла, і таке інше. Після того вони розшукують прецеденти, просять відкласти справу, і вона розв'язується через десять, двадцять, а то й через тридцять років.

Треба зазначити також, що судові мають свою говірку і свій спеціальний жаргон, не зрозумілий простим смертним. Цією мовою писані і всі їхні закони, яких вони на-

вмисне випускають безліч, зовсім заплутавши суть істини та брехні, правди та несправедливості. Щоб вирішити, наприклад, належить лан, який я дістав у спадщину від шести поколінь моїх предків, мені чи якомусь чужинцеві, що живе за триста миль звідси, треба витратити років тридцять.

У справах злочину проти держави судові методи значно простіші й скоріші. Суддя насамперед дізнається, як ставляться до випадку, який розглядається, властителі, і залежно від того, застерігаючи всі законні формальності, однаково легко може або повісити злочинця, або звільнити його.

Перебивши тут мені мову, хазяїн висловив жаль, що такі, за моїми словами, напрочуд здатні створіння, як ці адвокати, не заохочуються до того, щоб навчати інших мудрості та добродетності. Відповідаючи на це, я запевнив його милість, що всі вони, поза межами своєї спеціальності, — найбільші серед нас дурні та неuki, обридливі в товаристві співбесідники, запеклі вороги науки та освіти, схильні в усякому питанні перекручувати здоровий розум людини так само, як перекручують його у своїй спеціальності.

Розділ VI

Продовження опису становища в Англії. Характеристика першого, або головного міністра при європейських дворах

Мій хазяїн ніяк не міг збагнути, з яких міркувань судові діячі клопочуться, хвилюються, втомлюються і заходять в союз із неправдою — з єдиною метою зашкодити своїм же братам; не міг він зрозуміти, що я хочу сказати словом «найняти». Отже, я мусив зазнати великих труднощів, розповідаючи йому про роль грошей, про матеріал, з якого їх карбують, і про вартість благородних металів. Я пояснив, що коли в егу є багато цієї коштовної речовини, він може придбати все, що забажає, — найліпший одяг, найкращий будинок, найбільшу ділянку землі,

найдорожчі питва та страви, вибрати найкрасивішу самицю. Все це можна купити лише за гроші, і тому наші єгу ніколи не задовольняються тим, що вони мають, хочуть витратити грошей якомога більше, залежно від того, скнари вони від природи чи марнотрати.

Заможний привласнює плоди роботи бідного, а бідних у тисячу разів більше, ніж багатих. Більшість нашого народу поневіряються, виснажуючи себе за мізерну плату, даючи змогу жити в розкошах меншості.

Я докладно спинився на цій темі, але його милості важко ще було зрозуміти мене, і він просив розповісти йому про інше. Він особисто думав, що кожна тварина має право на свою частку плодів землі, а надто ті, що головують, і цікавився, що то за коштовні страви і чому декому бракує їх. Я перелічив усі ті, що спали мені на думку, й, описуючи різні способи готувати їх, сказав, що по багато страв і напоїв, як от лікери або численні соуси, доводиться посилати кораблі до всіх частин світу. Я запевнив його, що, аби дати поснідати якійсь вродливій самиці єгу чи знайти для неї посуд на сніданок, треба принаймні тричі об'їхати навколо земної кулі. Це остаточно переконало мого хазяїна, що наша країна дуже бідна, бо не може сама прогодувати нас, але найбільше здивувало його те, що при таких просторах, як я їх описував, ґрунтах, нам бракує прісної води, діставати яку ми їздимо аж за море. Я пояснив, що Англія (люба моя батьківщина), як підраховано, продукує їжі втриє більше, ніж можуть спожити її жителі; так само, як і питва, зробленого із зерна або вичавленого з плодів деяких дерев, що дають чудові напої, і в такій же пропорції маємо ми й усе потрібне для життя.

Проте, щоб задовольнити жадобу розкоші та розбещеність в самців і чванливість у самиць, ми посилаємо більшу частину найпотрібніших нам самим речей за кордон, а звідти одержуємо те, що сприяє розвиткові серед нас хвороб, примх і пороків. Унаслідок цього багато з нас мусить підтримувати своє існування жебрацтвом, злодійством, грабіжництвом, облудництвом, клятвopорушенням, підкупами, підробленням грошей, грою в карти, брехнею, підле-

щуванням, чванством, продажем свого виборчого голосу, астрологією, графоманією, труїнням, святенництвом, розпустою, вільнодумством та подібними до перелічених заняттями. Всі ці терміни були зовсім незрозумілі для нього, і я мав чимало клопоту пояснити їх.

Вино з чужих країв ми довозимо не тому, що нам бракує води або іншого питва, а виключно завдяки властивості цієї рідини звеселяти та туманити голову. Воно розвіює сум, викликає в мозку дивні, незвичайні картини, підживлює надію і проганяє страх, позбавляє на деякий час розумових здібностей і, відібравши нам ноги, занурює в глибокий сон. Щоправда, прокинувшись, ми відчуваємо себе кепсько, недужими та пригніченими; і вживання цієї рідини спричиняється до захворювань, скорочує нам життя і робить його важким.

Але, незважаючи на це, більшість нашого населення живе з постачання необхідних речей і життєвих вигод таким чином та одне одному. Вдома я, наприклад, ношу одягу, що на вироблення її пішла праця ста ремісників. Ще більше народу працювало над спорудженням та оздобленням мого будинку. А щоб прикрасити мою дружину, треба вп'ятеро більше людей.

Розповівши йому милості про смерть від хвороб моїх матросів, я збирався розповісти йому і про тих людей, що живуть з лікування хворих, і зазнав надзвичайних труднощів, пояснюючи те, що хотів сказати. Він добре розумів, що гуїгнгм слабне за кілька днів перед смертю чи ламає собі ногу через якийсь нещасний випадок. Але йому здавалося неможливим, що природа, яка робить усе досконало, дала змогу хворобам розвиватись у нашому тілі, і просив пояснити йому причини такого незбагненого лиха. Я сказав, що ми годуємось тисячею речей, які діють у супротивних напрямках; їмо, не відчуваючи голоду, і п'ємо, не знемагаючи від спраги. У нас пиячать цілі ночі, нічого не ївши, а це нахиляє до лінощів, викликає запалення в нашому тілі та розладнує травлення або перешкоджає йому; самиці егу — повії — хворіють на особливу хворобу, від якої починають гнити кістки тих, хто потрапляє в їхні обійми; ця і багато інших недуг переходять від

батька до сина, і тому багато хто з'являється на світ, несучи вже в собі складні хвороби; подати йому список усіх хвороб, які вражають тіло людське, було б нескінченною роботою, бо їх не менше, ніж п'ять чи шість сотень, і бувають вони на всякім члені нашого тіла і суглобі, коротко кажучи, кожна частина нашого тіла має свої, властиві їй самій, немочі. Щоб боротися з ними, у нас виховують спеціальну категорію людей, які лікують або удають, ніби лікують хворих, і я, розуміючись трохи на цих справах, на подяку його милості можу втаємничити його в секрети та способи їхньої роботи.

Основне положення їхньої науки полягає в тім, що всі хвороби походять від переповнення, і звідси вони роблять висновок, що насамперед треба зовсім спорожнити тіло або природним шляхом, або через рот. Для цього вони беруть трави, мінерали, смоли, олії, скойки, солі, соки, водорості, послід, кору з дерев, змій, жаб, павуків, кістки та м'ясо померлих людей, птахів, звірів та риб і роблять суміш, таку бридку й нудотну своїм смаком та запахом, що шлунок одразу ж з огидою викидає її назад; це вони називають блювотним. Іноді, приготувавши з тих же складових частин і додавши до них деякої отрути, такі ж мерзенні й нестерпні для кишок ліки, вони змушують нас (залежно від настрою лікаря) вводити їх через верхній або нижній отвір. Ліки ці, послабляючи череву, женуть усе вниз, і їх вони називають проносним або клістиром. Природа ж бо (так твердять лікарі), призначивши передній верхній отвір тільки для впровадження всередину твердих та рідких речовин, а задній нижній для випорожнювання, коли людина хворіє, за дотепною вигадкою цих артистів, неначе вибивається з сідла, і тому, щоб повернути її на місце, з тілом треба поводитися прямо протилежним способом: використовувати навпаки обидва отвори, впроваджуючи тверді та рідкі речовини у відхідник і змушуючи випорожнюватися через рот.

Але, крім справжніх хвороб, у нас існують ще й фальшиві, проти яких лікарі винайшли й фальшиві ліки. Ці недуги мають свої назви, і для них є спеціальні ліки. На них завжди хворіють самиці наших єгу.

Особливо визначається плем'я лікарів своїми прогнозами і рідко помиляється. У випадку справжньої хвороби, більш-менш лихої, вони, як правило, пророкують смерть, яка завжди в їхній владі, не так як одужання. А якщо після того хворому несподівано покращає, вони, щоб їм не закидали невірною прогнозу і щоб їхнє пророкування справдилося, знають, як довести світові свою мудрість, вчасно давши відповідну дозу ліків.

Вони бувають дуже корисні для чоловіків та жінок, яким обридли їхні дружини, старшим синам, міністрам і часто монархам.

Мені й раніше не раз доводилося говорити з моїм господарем про природу урядування взагалі й, зокрема, про чудову англійську конституцію, що з неї справедливо дивуються і їй заздять всі інші країни. Коли ж я випадково згадав якимось про міністра, то мій господар трохи згодом звелів мені розказати йому, яким саме єгу даємо ми таку назву.

«Перший або головний міністр, — відповів я, а його я й мав на увазі, — це — створіння, що не знає ні горя, ні радощів; ні любові, ні ненависті; ні жалю, ні гніву. В усякому разі, з усіх пристрастей йому відомі лише жадоба багатства, влади та титулів. Слова він уживає для різних потреб, тільки не на те, щоб висловлювати свою думку. Правду каже лише тоді, коли хоче, щоб її вважали за брехню, а бреше, — коли бажає, щоб йому повірили. Ті, кого він ганьбить поза їхньою спиною, стоять на прямому шляху до службового підвищення, а той, кого він вихваляє перед іншими, мусить вважати себе від того дня за пропашу людину. Найгірша ознака для вас — коли він щось обіцяє, а надто ще й ствердить це присягою. Тоді кожен, хто має розум, відразу ж тікає і кидає всяку надію.

Є три способи стати першим міністром: перший — уміло скористатися своєю дружиною, донькою або сестрою, другий — зрадити свого попередника або підкопати під нього і третій — якнайзапальніше виступати привселюдно проти двірської розбещеності. І розумний король скоріше вибере того, хто застосовує останній метод, бо ці палкі виказувачі завжди якнайслухняніше потуратимуть

бажанням і пристрастям свого пана. Маючи у своїм розпорядженні всі посади, ці міністри забезпечують собі владу, підкупаючи більшість членів сенату або великої ради, а нарешті, особливим способом, що зветься актом амністії (я описав йому її суть), уникають розплати і відходять від громадської діяльності, обтяжені нагробованим у народу.

Палац першого міністра — то школа, де він готує інших до такої самої спеціальності. Його пажі, лакеї та швейцари, наслідуючи поведінку пана, самі стають міністрами у своїй галузі і навчаються трьох головних елементів цього мистецтва — брехати, підкупати та красти. Є і в них свої двори, що складаються з осіб вищого рангу. Іноді ж, завдяки своїй спритності та безсоромності, вони поволі підіймаються до того, що заступають свого пана.

Першим міністром керує звичайно яка-небудь стара розпусниця або його улюблений лакей, що правлять за канали, якими розливаються всі милості, і, власне, можуть бути названі справжніми управителями королівства».

Одного дня, почувши від мене про наше дворянство, мій хазяїн люб'язно зробив мені комплімент, якого я не хочу таїти. Він висловив думку, що я належу до якоїсь благородної родини, бо, поступаючись усім їхнім егу силою та моторністю, я набагато вищий за них і формами тіла, і кольором шкіри, й охайністю, а це він приписував відмінному від інших звірів життю. До того ж мене обдаровано не самою здатністю говорити, а й розумом, і настільки, що всі його знайомі вважають мене за якесь диво.

Він сказав також, що й у них білі, гніді та мишасті гуїгнгни трішки відрізняються будовою тіла і здібностями від гуїгнгнів сірих, чалих та вороних і через те завжди виконують обов'язки слуг. Проте їм і на думку не спадає рівняти себе до їхньої породи, і тут таке прагнення вважали б за дике та неприродне.

Подякувавши уклінно за похвальну для мене думку, яку він люб'язно склав про мене, я запевнив його милість, що походжу від простих чесних батьків, які ледве-ледве спромоглися дати мені пристойну освіту. Разом із тим я пояснив йому, що наше дворянство зовсім не таке, як він його собі уявляє. Молоді дворяни з дитинства при-

вчаються до розкошів та ледарства і, як тільки дозволяє їм вік, спалюють свої сили в товаристві розпусних самиць, які заражають їх мерзенними хворобами. Коли ж вони майже проциндрять свої маетки, то тільки заради грошей одружуються з жінками простого роду, неприємними і негарними особами, яких вони ненавидять і зневажають. Діти в них звичайно золотушні, рахітичні та потворні, і рід їхній рідко переживає три покоління, хіба що жінка подбає про те, щоб знайти здорового батька серед своїх сусідів або слуг і тим поліпшити та продовжити той рід. Кволе, хворобливе тіло, худорлява постать і бліда шкіра — ось справжні ознаки благородної крові, а здорову міцну постать мають за ганьбу для людини значного роду, бо всі вважають тоді, що справжнім її батьком був грум або фурман. Розумові та моральні пороки супроводять тілесні дефекти і складаються з лінощів, спліну, темноти, примхливості, хитливості та чванливості.

Без згоди цієї славетної корпорації не можна затвердити, скасувати або змінити жодного закону, і ці ж такі дворяни беззвітно порядкують всією нашою власністю.

Розділ VII

Велика любов автора до рідного краю. Зауваження його господаря щодо описаних автором англійської конституції та англійського уряду; паралелі та порівняння. Спостереження господаря над людською природою

Читач, мабуть, дивується, що я насмілився виставити своїх земляків у такому правдивому світлі перед тими, що й так схильні були до несхвальної думки про людський рід, цілком схожий з їхніми егу. Мушу відверто признатися, що чесноти цих чудових чотириногих у порівнянні з розпустою людською розкрили мені очі й так поширили мій світогляд, що наші вчинки й пристрасті я почав бачити в зовсім іншому світлі й вирішив, що з честю мого роду нема чого церемонитись. Та це було б і неможливо з такою проникливою особою, як мій господар, який щодня

викривав у мене тисячі поганих прикмет, що серед нас їх ніколи не вважали б за слабкості людські. Завдяки йому я навчився ненавидіти брехню та ошуканство і так полюбив правду, що запрягся принести їй в жертву все.

Тепер я можу признатися читачеві, що в мене був іще один важливіший мотив для такого вільнодумного змальовування речей. Не проживши в цій країні й року, я так полюбив і пройнявся такою пошаною до її жителів, що твердо вирішив не вертатися додому, а залишитися тут, серед цих дивних гуїґнґнів, споглядаючи їхні добродетності та вправляючись у них і не маючи жодного прикладу пороку або спокуси на нього. Але мій постійний ворог — доля — не судила мені такого великого щастя. Мене, проте, втішає тепер трохи, що, розповідаючи про своїх земляків, я поменшив їхні хиби, наскільки це було можливо перед таким гострим допитувачем, і кожен пункт освітлював якомога сприятливіше для нас. Бо хто ж, справді, буде безстороннім, коли йдеться про місце його народження?

Я переказав у головних рисах зміст численних розмов, що їх провадив із моїм господарем більшість часу, поки мав честь бути на службі в нього, задля стислості випустивши багато більше, ніж тут є, подробиць.

Коли я дав відповідь на всі запитання, і його цікавість, здавалося, мала б уже бути задоволена, він одного ранку покликав мене і, запропонувавши сісти на певній відстані від нього (такої честі він доти ніколи мені не робив), сказав, що серйозно обміркував усе те, що чув від мене про мене та про нашу країну, і розглядає тепер нас як особливу породу тварин, обдарованих (він не знає, як то сталося) певною, невеликою часткою розуму, який ми використовуємо лише на те, щоб розвивати природжені наші хиби і набувати нових, не даних нам природою. Ми самі позбавляємо себе небагатьох здібностей, що ними нас обдаровано; дуже спритно вигадуємо собі нові потреби і все життя витрачаємо, здається, на намагання задовольнити їх різними, винайденими нами способами. Щодо мене особисто, то я, очевидно, не маю ні сили, ні моторності звичайного єгу, невпевнено тримаюсь на своїх задніх ногах,

зумів зробити свої пазури непридатними для захисту і спровадив собі з підборіддя волосся, яке має захищати від сонця та негоди. Нарешті, я не можу ні прудко бігати, ні лазити по деревах, як мої брати — так називав він їх — місцеві єгу.

Наші урядові установи і закони ясно свідчать про великі дефекти нашого розуму, а значить, і доброчесності, бо, щоб керувати розумним створінням, цілком досить і самого здорового розуму. Хоч я, аби трішки вигородити своїх земляків, багато чого утаїв від нього, а часто казав і те, чого не було, але, з моїх слів він ясно бачить, що ми не вбачаємо в наших порядках нічого поганого і не збираємося міняти їх.

Він тим більше певний цього, що я і ми всі, як він помітив, тілом своїм — справжні єгу, тільки справді нижчі за них щодо сили, прудкості, моторності, довжини пазурів та деяких інших прикмет, які здобули не від природи. Змальована ж мною картина нашого життя, наших звичаїв та наших учинків показала йому велику схожість між нами і щодо розуму та вдачі. Він сказав, що єгу ненавидять одне одного більше ніж яку іншу тварину, і за причину цього вважають звичайно бридкість їхніх постатей, яку вони помічають у решти своїх, але не в самих себе. Спершу йому здавалося, що ми робимо розсудливо, вбираючись в одягу, яка приховує наше нестерпно огидливе тіло, але далі він побачив, що помилився, бо незгоди між цими звірями походять у них з тих же таки причин, які я описував у нас. Коли п'ятьом єгу, казав він далі, кинути їжі на п'ятдесят, вони замість того, щоб спокійно їсти, видирають куски одне в одного, і кожне намагається захопити все для себе самого. Через це вдома доводиться тримати їх прив'язаних на певній відстані одне від одного, а коли їх годують поза домом — ставити спеціального слугу доглядати їх. Коли в гуїгнма, випадково або від старості, здохне корова, то раніше, ніж він устигне кинути падло своїм єгу, на труп кидаються зграї сусідських і зчиняють бійки на зразок тих, що я описував. Вони завзято б'ються й кусаються, завдають одне одному жохливих ран своїми пазурами, але вбити на смерть удається їм до-

силь рідко, бо в них немає спеціальних інструментів, як у нас. Іншим разом такі бої без ніякої видимої причини відбуваються між єгу кількох суміжних місцевостей, і вони намагаються захопити сусідів зненацька, перше ніж ті приготуються. Коли ж їхні плани зазнають невдачі, вони повертають додому і, за відсутності ворогів, розпочинають, як я назвав її, громадянську війну поміж себе.

По деяких місцевостях у цій країні знаходять блискучі різнокольорові камені, що їх єгу страшенно люблять, і коли, як іноді буває, частина цього каменя сидить у ґрунті, вони цілі дні риють землю своїми пазурами, а виривши, несуть його додому, купами ховають у своїх хлівах, сторожко озираючись навколо, бо бояться, щоб якийсь сусід не знайшов цей скарб. Мій хазяїн спочатку не міг зрозуміти причин такого неприродного потягу й не бачив у тих каменях ніякого пожитку для єгу, а тепер почав думати, що це — та ж сама скнарість, що, як я казав, буває й у людей. Він розповів, що одного разу для спроби потаємно переніс купку каміння, прихованого єгу, в інше місце. Мерзенна тварина, не знайшовши їх, зняла страшений лемент, перекусала та передряпала всіх своїх товаришів, що прибігли на її крик, а потім занудьгувала, не пила, не їла і не працювала, аж доки він звелів непомітно покласти камені назад. Знайшовши їх, єгу враз заспокоївся, повеселішав, закопав свої скарби в іншому, надійнішому місці й став дуже слухняною худобою.

Мій господар, так само, як і я, помітив, що на полях, де є поклади цього блискучого каміння, найчастіше відбуваються запеклі бійки, бо туди завжди вдираються сусідні єгу.

Він розказав також, що під час бійки між двома єгу за знайдений ними камінь дуже часто з'являється третій і забирає його собі. Він убачав у цьому певну схожість з нашими судовими процесами, і, в наших же інтересах, я не заперечував йому, бо судові вирoki у нас бувають куди ще несправедливіші, ніж наведений ним спосіб розв'язання суперечки. Тут і позивач, і відповідач втрачають лише камінь, через який, судяться, наш же суд ніколи не припинить справи, доки обидві сторони не втратять усе, що мали.

Провадячи свою розмову далі, мій господар сказав, що найогиднішою рисою вдачі єгу є їхня невибагливість до їжі. Вони жеруть усе, що наворачтається їм на очі, — трави, коріння, ягоди, гниле м'ясо тварин або все це разом — і більше люблять здобути в бійці або вкрадене, ніж те, що дають їм удома. Якщо здобичі вистачає, вони їдять, аж доки мало не луснуть, після чого природа підказує їм знайти якусь коріння, що допомагає їм начисто випорожнитись.

Є там й інший сорт коріння, що трапляється рідко, і знайти його важко. Єгу пожадливо шукають його, з насолодою смокчуть, і діє воно на них так, як на нас вино. Під його впливом вони то обіймаються, то б'ються, кривляються, белькочуть щось, похитуються, ідучи спотикаються, а тоді падають у грязюку й засинають.

Я зазначав уже, що в тій країні з тварин хворіють самі єгу. Та й те трапляється рідше, ніж у нас із кінями, й пояснюється не поганим поведженням, а виключно неохайністю та ненажерливістю цих брудних тварюк, їхня мова знає лише одне, спільне для всіх хвороб, слово — «гні єгу» тобто: неміч єгу. Ліки проти неї — мікстура з їхньої ж сечі з калом, яку силоміць уливають їм у горлянку. Я часто бачив, з яким успіхом цих ліків уживали, і сміливо, в інтересах блага суспільства, рекомендую їх моїм землякам, як чудовий засіб проти всіх хвороб, спричинюваних переповненням шлунку.

Щодо наук, мистецтва, промисловості, порядку керування і таке інше, то мій господар визнав, що з цього боку між єгу їхньої країни і нашої нема або майже нема ніякої схожості. Його цікавило спостерігати тільки схожі риси нашої природи. Він, шоправда, чув, нібито деякі допитливі гуїгнгни бачили, що в кожному табуні єгу є свій, сказати б, ватажок (як у нас головний олень у стаді), який відрізняється від решти тварин ще більш потворною постаттю і ще гіршою вдачею. У такого ватажка є, звичайно, фаворит, страшенно подібний до нього, і обов'язок його полягає в тім, щоб лизати ноги та зад свого хазяїна і приводити до його хліва самиць-єгу, за що йому іноді дарують кусень осячого м'яса. Його ненавидять усі в стаді, і він для безпеки завжди перебуває коло свого пана. Цей

улюбленець залишається на посаді, доки знайдуть когось ще гидотнішого, ніж він, і як тільки його звільнять, всі єгу цієї місцевості з його наступником на чолі — старі й молоді, самці й самиці — кидаються на нього і з голови до ніг загиджують своїми екскрементами. Вирішити, наскільки це нагадує наших міністрів і придворних, — мій хазяїн дав на волю мені самому.

Я не наважувався заперечувати цій злісній інсинуації, що ставила розум людський нижче здогадливості звичайного пса, який має досить спритності, щоб розібрати гавкання найбільш досвідченого пса в зграї і, не помиляючись, бігти слідом за ним.

Господар сказав, що єгу мають ще деякі цікаві особливості, про які я, здається йому, не згадував або згадав побіжно, коли розповідав про породу людську. У них, сказав він, як і в інших тварин, самиці — спільні, але різниця в тім, що самиця єгу пускає до себе самця навіть і тоді, коли вона вагітна, і що самці б'ються із самицями так само завзято, як і один з одним. І те, й інше свідчить про таке підле озвіріння, якого не знає жодне чутливе створіння.

Друге, що дивувало його в єгу, була їхня схильність до бруду та неохайності, тоді як іншим тваринам притаманна любов до чистоти. Перші два обвинувачення я волів залишити без відповіді, бо при всій моїй прихильності до людей, не міг сказати й слова на їхній захист. Зате мені легко було б зняти обвинувачення роду людського в особливій неохайності, якби в тій країні були свині (на нещастя моє, їх там не водилося). Ці чотириногі, мабуть, і приємніші на вигляд проти єгу, але, гадаю, не мають права претендувати на більшу охайність. Це мусив би визнати і його милість, коли б бачив, як відразливо вони їдять і барложаться та сплять у багнюці.

Згадав мій хазяїн про ще одну особливість, яку слуги його виявили в багатьох єгу і якої він ніяк не міг зрозуміти. Він розказав мені про примхи єгу, які іноді забиваються в куток, лягають там на землю, виють, стогнуть і женуть від себе всякого, хто підходить до них, дарма що вони — молоді та гладкі, і не хочуть ні їсти, ні пити. Не розуміють, що воно таке, і його слуги. Єдині ліки, які

вони винайшли проти цього, це дати їм важку роботу, від чого єгу неодмінно приходять до тями. Я промовчав з любові до собі подібних, хоч ясно бачив, що то непомильні ознаки меланхолії, яка охоплює тільки ледарів, розбещених та багатих і від якої вони напевно вилікувались би, якби застосувати такий режим і до них.

Далі його милість зауважив, що самиця єгу, побачивши молодого самця, часто ховається за кущ чи за горбок і раз по раз визирає звідти, виробляючи якісь чудернацькі жести, і під цей час, як помітив він, від неї надзвичайно гидко смердить. Коли ж який-небудь із самців наблизиться, то вона повільно віддаляється, часто поглядаючи назад, і, вдаючи переляк, тікає до якого-небудь затишного місця, куди, знає, піде слідом за нею й самець.

Якщо серед єгу випадково опиниться чужа самиця, то три-чотири єгу її ж таки статі відразу ж оточують її, починають витріщати на неї очі, гергочуть, гримасують, обнюхують її кругом, а потім відвертаються від неї з жестами зневаги та огиди.

Мабуть, господар мій перебільшив трохи, описуючи те, що бачив сам, або чув від інших, але я не міг не засумувати і не здивуватися, подумавши, що зародки розпуску, кокетства, осуду й поговору — природжені в жіноцтва.

Я щохвилини чекав почути від мого господаря обвинувачення єгу в протиприродних пристрастях обох статей, таких звичайних у нас. Проте природа, здається — не дуже досвідчений навчитель, і ці вишукані насолоди є виключно продуктом мистецтва та розуму на нашому боці земної кулі.

Розділ VIII

Автор розповідає про деякі особливості єгу. Великі чесноти гуїнгнів. Виховання та вправи їхньої молоді. Їхні національні збори

Знаючи натуру людську краще, ніж, гадав я, міг знати її мій хазяїн, неважко було прикласти змальовану ним вдачу єгу до мене і до моїх земляків. Думаючи, що власні спо-

стереження дозволять мені зробити ще й дальші відкриття, я часто просив у його милості дозволу відвідати їхні селища. Певний, що огида, яку викликають ці тварюки, не дозволить мені перейняти їхні погані звички, він завжди задовольняв моє прохання та ще й наказував одному зі своїх челядників — дужому каро-гнідому огиреві, дуже порядному та добродушному, обороняти мене; без його оборони, признаюся, я не наважився б на такі екскурсії. Читач знає вже, як неприязно, з першої ж зустрічі, поставились до мене ці гидкі тварини. І пізніше наші стосунки не поліпились, і разів зо три або чотири я ледве врятувався від їхніх пазурів, коли, не взявши кортика, відходив далеко від дому. Я маю підстави гадати, що вони неясно відчували свою спорідненість зі мною, а надто тоді, як я, користуючись з присутності мого охоронця, закочував перед ними рукави сорочки і показував свої голі руки та груди. Тоді єгу присувалися ближче і, як мавпи, наслідували всі мої рухи, виявляючи разом із тим свою ненависть до мене. Так само робить і галич, що завзято переслідує приручену галку в шапочці і в панчохах, коли та з'явиться серед них.

Єгу — змалечку надзвичайно моторні, і мені тільки один раз пощастило впіймати трирічного самця. Я пестив його й усіма силами старався заспокоїти, але мале так верещало, дряпалось і кусалося, що я мусив випустити його. І це було вчасно, бо на гомін прибігло ціле стадо дорослих, але бачачи, що дитинча не постраждало (воно тим часом утекло), і, вгледівши неподалік гнідого огиря, вони не насмілилися підійти ближче. Я помітив, що тіло молодого єгу тхне дуже погано, і сморід його нагадує запах чи то тхора, чи то лисиці, тільки куди неприємніший. Я забув згадати ще одну деталь (думаю, читач вибачив би мені, якби я проминув її зовсім). Поки я тримав на руках це паршиве гадюченя, воно обкаляло мені своїми поганими, рідкими, жовтими екскрементами весь одяг. На щастя, тут же був ручаєць, де я помився чисто, як міг, хоч не наважився з'явитися до господаря, доки одяг мій не провітрився зовсім.

Скільки я міг помітити, егу з усіх тварин найменше здібні до виховання. Максимум, чого їх можна навчити, це — носити або возити важкі речі. Але я гадаю, що головною причиною цього є їхня впертість, бо їм вистачає розуму на хитрування, ошуканство та помсту. Вони — витривалі й дужі істоти, але боягузи, і через це нахабні, в'їдливі та жорстокі. Помічено, що червоно-руді егу обох статей злосливіші й похитливіші за решту їх, зате вони дужчі й більш роботящі.

Тих егу, що працюють в їхньому господарстві, гуїгнгни оселяють у спеціальних хлівах коло панського будинку. Решту ж вони виганяють у поля, де егу викопують із землі коріння, їдять різне зілля, розшукують падлю, а подеколи ловлять тхорів або люхімусив (порода польового пацюка) і жадібно пожирають їх. Своїми пазурами вони виринають по узгір'ях глибокі нори і живуть там поодинокі. Нори самиць — трохи більші, бо в них живуть ще двоє або троє малят.

Усі вони змалку плавають, як жаби, і можуть довго бути під водою, де ловлять рибу, яку матері приносять потім своїм дітям. Читач, сподіваюся, дозволить мені розповісти у зв'язку з цим одну пригоду.

Якось я пішов погуляти з моїм опікуном — гнідим огирем. Надворі була надзвичайна спека, і я попросив його дозволити мені купатись у річці, що текла поблизу. Він згодився. Я миттю роздягся голий і спокійно ввійшов у воду. За піщаним горбком випадково стояла тоді молода самиця-егу. Вона бачила всі мої рухи і, запалившись хіттю (так гадали ми з огирем), швидко підбігла до берега і кинулась у річку за п'ять ярдів від того місця, де я купався. Ніколи за життя свого не лякався я так. Огир, не підозрюючи ніякого лиха, щипав траву неподалік. Вона обійняла мене найогиднішим способом. Я закричав на весь голос, огир галопом примчав до мене, після чого вона дуже неохоче розчепила свої руки, вихопилась на протилежний берег, і там стояла та, виючи, дивилась на мене, поки я вдягався.

Ця пригода дуже розважила мого господаря та його родину і вельми образила мене. Тепер я не міг уже запе-

речувати, що я — справжній егу, кожною частиною мого тіла, коли самиця їхня відчула природний потяг до мене, як до одного зі своїх. Та й волосся її було не руде (мабуть, це виправдувало б до певної міри її трохи ненормальні апетити), а чорне, як тернина. Обличчя її було не таке вже гидке, як у решти її родичів, і мала вона, я гадаю, не більш як одинадцять років.

Я прожив у цім краї три роки, і читач, певно, сподівається, що на зразок інших мандрівників, я подам йому опис звичаїв та побуту тубільців, які, справді, були головним предметом моїх дослідів.

Благородні гуїґнґні мають від природи нахил до всіх чеснот і не уявляють собі, як то розумна істота може робити щось зле. Отже, головне правило в них це — культивувати розум і керуватися лише ним. Розум для них — не проблематичне начало, як у нас, де його використовують, аби захищати дві цілком протилежні думки, але вражає безпосередньою переконливістю, як воно й має бути там, де він не змішаний із пристрастю чи інтересом і не затемнений або знебарвлений ними. Згадую, як важко було мені пояснити моєму господареві значення слова «думка» або можливість заперечувати яке-небудь твердження, бо розум учить нас заперечувати чи твердити лише те, чого ми певні, а поза такою певністю ми не можемо ні твердити, ні заперечувати. Отже, суперечки, спірки, дискусії, обстоювання неправильних або непевних тез, це — лиха, яких не знають серед гуїґнґнів. Так само, коли я намагався пояснити йому різні наші системи натурфілософії, він тільки сміявся з того, що тварина, яка претендує на розум, може пишатися тим, що знає думки інших людей і в таких питаннях, де це знання, коли б воно й було безсумнівним, не може мати ніякої користі. Тут він цілком згоджувався з Сократовими думками, як переказує їх Платон, і, наводячи цей факт, я, мабуть, роблю найбільшу честь цьому королю філософів. Відтоді я часто міркував про те, які спустошення вчинила б ця доктрина по бібліотеках Європи і скільки закрила б стежок до слави в ученому світі.

Головні чесноти вdach гуйгнгмів — непохитність у приязні та доброзичливість, і їх вони не обмежують певними об'єктами, а поширюють на всю їхню расу. Чужинець із найвіддаленішої частини краю приймається ними так само, як і найближчий сусід, і, приходячи в господу до першого-ліпшого гуйгнгма, кожен почуває себе, як удома. Вони надзвичайно скромні та ввічливі, дарма що не обізнані ні з якими церемоніями. Вони не розбещують своїх дітей, а виховують їх виключно за правилами розсудливості. І я помітив, що мій господар ставився до дітей сусіда не менш прихильно, ніж до своїх власних. Вони кажуть, що природа вчить любити всіх однаково, і лише розум, розрізняє осіб за ознакою рівня їхньої доброчесності.

Мати родини в гуйгнгмів, народивши по одній дитині кожної статі, не має більше зносин із батьком за винятком дуже рідких випадків втрати когось з потомства; тоді вони знову спаровуються. Якщо ж таке нещастя скоїться з особою, дружина якої не може вже завагітніти, тоді одного з дітей віддає їм інше подружжя, а саме спаровується, доки мати не завагітніє знову. Така пересторога конче потрібна, щоб запобігти перенаселенню країни. Але гуйгнгми нижчої породи, яких виховують на слуг, не так суворо обмежені в цьому: їм дозволяють сплодити по троє дітей обох статей, що мають бути за челядників у благородних родинах.

Одружуючись, гуйгнгми беруть дружину такої масті, яка не дала б негарних кольором нащадків. У самця найбільше цінують міць, у самиці — гожість. Але кохання не відіграє тут ніякої ролі, а запобігають тільки звиродненню раси; і коли кобила відзначається своєю силою, то до неї підбирають гарненького жеребчика. Залицяння, кохання, дарунки, спадщина після чоловіка не відомі їм зовсім, і в їхній мові немає навіть відповідних слів. Молоде подружжя сходиться лише з волі батьків або приятелів. Таке робиться тут щодня, і дивляться вони на це, як на необхідний вчинок розумної істоти. Зате тут ніколи не чули про зраду або розпусту, і подружжя живе свій вік, ставлячись одне до одного так само приязно та доброзичливо, як і до інших гуйгнгмів, зустрінutih на їхньому шляху, і не зна-

ючи ні ревнощів, ні палкого кохання, ні суперечок, ні невдоволення.

Виховання молоді поставлено в них чудово і заслуговує на те, щоб ми його наслідували. До вісімнадцяти років їм, за винятком певних днів, не дають ні зернини вівса і дуже нечасто молоко. Влітку вони мусять, за прикладом батьків, пастися — дві години зранку і дві години ввечері. Слугам же дозволено пастися лише половину цього часу, і більшість трави приносять їм додому, де вони їдять її, коли вільні від роботи.

Поміркованості, працьовитості, охайності вчать у них молодь обох статей, і те, що у нас хлопці й дівчата виховуються по-різному, мій господар вважав за жахливе й потворне. Він казав, що чоловік і жінка мусять мати однакові знання, хіба що жінці треба трішки більше знатися на хатніх роботах. А в нас жіноча половина людей здатна лише приводити потомство. Доручати ж виховання дітей таким нікчемам було, на його думку, ще більшим доказом нашого дикунства.

У своєї молоді гуїґнґми з дитинства розвивають міць, прудкість і відвагу, примушуючи їх бігати по горах та горах і по кам'янистих шляхах, а після того упрілих — з головою занурюватись у ставок чи річку. Чотири рази на рік молодь кожного району сходиться показати свої успіхи в біганні, стрибанні та інших мистецтвах, які вимагають сили та спритності, і переможця винагороджують складеним на його честь гімном. Цього святкового дня слуги приганяють на поле отари єгу, навантажених сіном, вівсом та молоком для частування гуїґнґмів, після чого цих тварюк одразу ж відганяють назад, аби вони не викликали огиди в зборів.

Кожні чотири роки, під час весняного рівнодення, на рівнині, миль за двадцять від нашого будинку, відбуваються загальні збори уповноважених від усієї нації, що тривають п'ять-шість днів. Тут вони обговорюють становище кожного з районів щодо забезпеченості його сіном, вівсом, коровами та єгу і, коли трапиться, що десь чогось бракує (це буває дуже рідко), одноставно ухвалюють допомогти коштом інших районів. Тут же розподіляють і

дітей. Якщо, наприклад, в одного гуїгнґма два жеребчики, він міняє одного з них на кобилку з тої родини, де їх дві, а коли випадково загине дитина в родині, де мати занадто стара, щоб породити нове дитинча, то збори вирішують, яка родина з цього району мусить його породити, щоб відшкодувати втрату.

Розділ ІХ

Палка дискусія на національних зборах гуїгнґмів і чим вона закінчилась. Освіта гуїгнґмів. Їхні будівлі. Похорон у них. Хиби їхньої мови

Одні з таких великих національних зборів відбулися при мені місяців за три перед моїм від'їздом, і мій господар брав у них участь як представник свого району. Обговорювалося на них старе вже, і, власне, єдине, що викликає в цій країні дебати, питання, і господар, повернувшись, докладно розповів мені про перебіг тих зборів.

На обговорення поставлено питання, чи слід винищити з лиця землі всіх єгу. Один із членів зборів, обстоюючи потребу такого заходу, наводив дуже важливі й переконливі міркування. Він указав на те, що єгу — найогидніші та найнеохайніші тварини у світі, до того ж найбільш уперті та неслухняні, злостиві та хитрі. Якби їх постійно не доглядати, вони потай ссали б корів гуїгнґмів, вбивали та жерли їхніх кішок, толочили траву та овес і чинили тисячі інших прикростей. Він нагадав стародавній переказ, за яким єгу не завжди жили в їхній країні, але багато років тому двоє цих тварюк з'явилися на одній горі, причому ніхто не міг сказати, виникли вони з пригрітого сонцем багнища та твані чи з піни та мулу морського. Розмножившись із надзвичайною швидкістю, єгу протягом короткого часу загидили своєю присутністю всю націю гуїгнґмів. Ті, щоб позбутися цього лиха, влаштували загальні на них лови й оточили все стадо. Перебивши дорослих, кожний гуїгнґм узяв до свого хліва по двоє малих, гадаючи використати їх на хатні роботи, і цих диких від природи тварин нарешті приборкали, навчивши їх носи-

ти важкі предмети й возити вози. У цім переказі, здається, багато правдивого, і ті створіння не можуть бути «ілінгніямші» (чи аборигенами цього краю), бо їх страшенно ненавидять і гуїгнгнми, і всі інші тварини. Хоча ненависть цю досить виправдує злісна вдача егу, а проте, вона не дійшла б такої міри, якби егу були тутешніми аборигенами, бо тоді їх давно б уже знищили. Гуїгнгнми, намисливши собі використовувати послуги егу, дуже необачно занедбали освоювання ослів — милих тварин, слухняніших та розумніших, без огидного духу, досить дужих для роботи, хоч і не таких спритних, як ті, ревіння ж їхнє, хоч і не дуже приємне, краще все-таки, за жадливе виття егу.

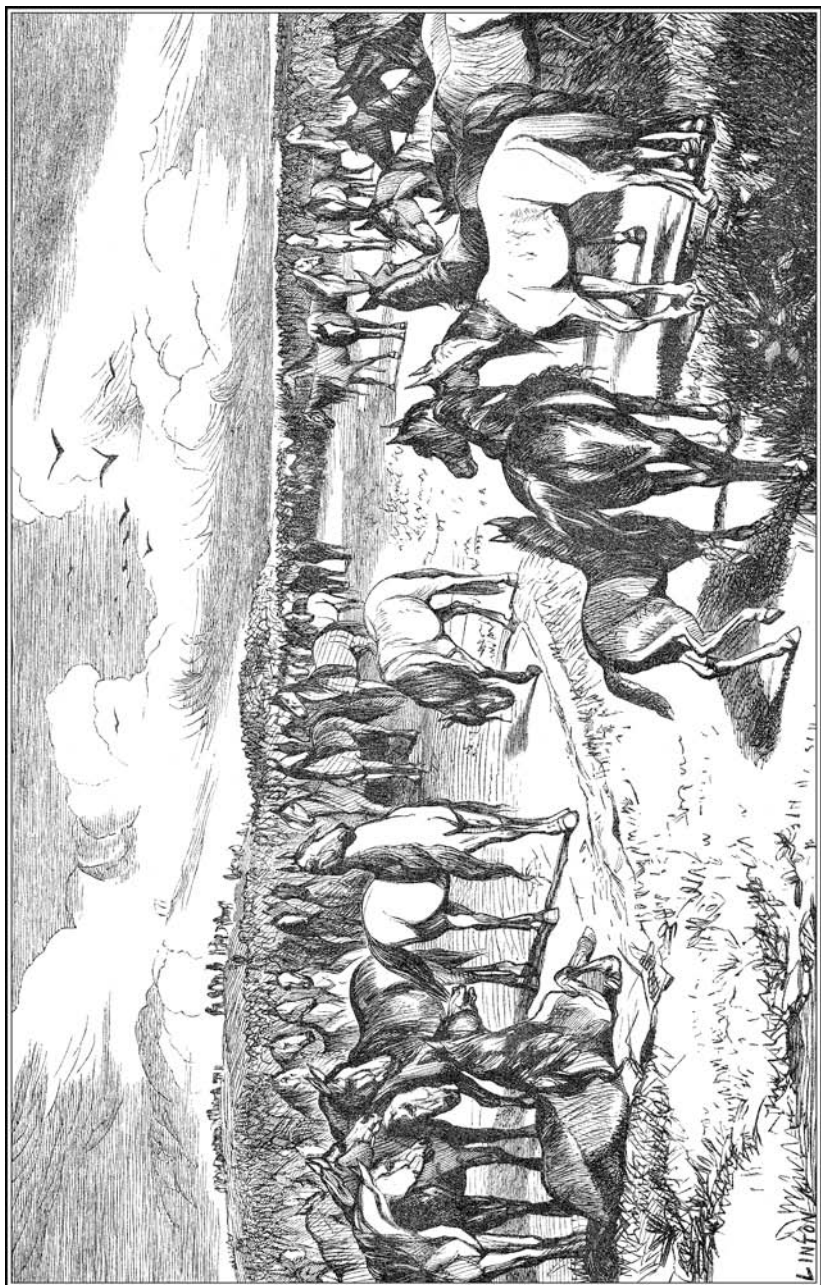
У цім питанні висловилися ще кілька промовців, коли мій господар вніс нову пропозицію, що зародилася в нього через мене. Він цілком погоджувався з шановним попереднім промовцем щодо оцінки згаданого ним переказу, але думав, що перші, бачені серед них, егу прибули сюди з того боку моря. Висаджені на землю й покинуті своїми товаришами, вони втекли в гори і поволі, з покоління в покоління, здичавіли проти тих із них, що залишились у країні, звідки прибули два їхні прародичі. Свою теорію він обґрунтовував тим, що тепер у нього самого є один дивовижний егу (він мав на увазі мене), про якого більшість їх чули, а багато хто навіть і бачив. Далі він розповів, як знайшов мене. Розказав, що все моє тіло було вкрите виробами зі шкіри та волосся інших тварин, що я розмовляю своєю власною говіркою, але досконало опанував їхню мову, і що, побачивши мене без того покриття, він пересвідчився, що я — з усякого погляду справжній егу, тільки з білішою та не такою волохатою шкірою і коротшими пазурами. Він додав, що я намагався переконати його, нібито на моїй батьківщині та й по інших країнах, всім орудують єдині обдаровані там розумом тварини — егу, а гуїгнгнми — раби в них, але він особисто вважає мене за звичайного егу, хіба що трішки цивілізованішого, завдяки крихті розуму; в усякому разі розумово я настільки ж нижчий від гуїгнгнмів, наскільки їхні егу нижчі від мене. Він розповів, що між іншим я розказував йому про наш звичай холостити молодих гуїгнгнмів, аби

приручити їх, і про те, що операція ця — легка і безпечна. Йому здавалося, що нема ніякого сорому вчитися мудрості у тварин: працьовитості — в мурашів, будівельного мистецтва — в ластівок (так я перекладаю слово «ліганг», хоч то куди більший птах). Таку ж операцію він гадав би зробити й тутешнім молодим єгу, бо вона допоможе не тільки скоріше освоїти їх і мати від них більше користі, а й знищити за одне покоління всю їхню породу, не вбиваючи їх. Разом із тим він радив відтепер же звернути увагу на ослів, бо, за всіма якостями кращі за єгу, вони мають ще ту перевагу, що можуть працювати з п'ятилітнього віку, а не з дванадцяти років, як єгу. Ось і все, що визнав за потрібне розповісти мені тоді про національні збори мій господар. Але він зволив приховати одну подробицю, яка стосувалась особисто мене. Нешасливі наслідки її я невдовзі відчув, як про те вчасно довідається читач, і відтоді, вважаю, починаються всі мої подальші нещастя.

Гуїгнгнми не знають письма, і через те всі їхні знання базуються на усних переказах. Але в народі, що живе в такій згоді, плекає в собі самі чесноти, керується тільки розумом і відірваний від решти світу, історія — дуже проста і не обтяжує пам'яті. Я казав уже, що вони ніколи не хворіють, а тому не мають потреби в медиках. Проте в них є чудові ліки з трав проти порізів бабки або низу ноги об гостре каміння та синців та ран на інших частинах тіла.

Вони вираховують роки, стежачи за рухом сонця та місяця, але не мають поділу на тижні. Вони досить добре обізнані з рухом цих двох світил і розуміють природу затемнень. Тут і закінчуються їхні астрономічні знання.

Треба признатися, що в поезії вони перевищують усіх смертних. Точність їхніх порівнянь, точність і докладність описів — незрівнянні, їхні вірші, рясніючи на те і на те, вславляють звичайну дружбу та лагідність або ж складаються, як було вже зазначено, на честь переможця на пергонах та інших фізичних змаганнях. Будівлі в них, дарма що невігадливі і навіть грубі на вигляд, дуже зручні і захищають мешканців від спеки та від холоду. Там є дерево, в якого, коли воно досягає сорока років, підгниває

© 1900 Wm. H. Woodcut

LINTON

коріння і стовбур падає від першої бурі. Росте воно надзвичайно прямо, і, загостривши вершок його спеціальним каменем (гуйгнгми не знають валіза), вони встромлюють стовбури в землю дюймів на десять один від одного, а потім переплітають соломною або гіллям. У такий самий спосіб зроблені й покрівлі та двері будинків.

Западина між копитом і бабкою передньої ноги править їм за нашу руку, і вони діють нею з неймовірною спритністю. Я бачив, як, на моє прохання, біла кобила з родини мого господаря всилила нитку у вушко голки. Вони доять корів, жнуть овес і виконують усяку роботу, що вимагає рук. У них є тверді кремені, що, тручи ними об інші камені, вони обтісують собі з них клинки, сокири та молотки. Інструментами, зробленими з цих кременів, вони косять сіно і жнуть дикорослий овес, яким укрито майже всі їхні поля. На возах, запряжених єгу, копи та стоги відвозять до садиби, де слуги топчуть ногами овес у спеціальних, укритих дахом, приміщеннях, а зерно переходять у коморах. Вони виготовляють грубий череп'яний і дерев'яний посуд, обпалюючи перший під сонцем.

Якщо з ними не скоїться якогось нещасливого випадку, гуйгнгми помирають тільки від старості; ховають їх у найпотаємніших місцях, які лише можна знайти. Ні друзі, ні родичі не виявляють по їхній смерті ні горя, ні суму, та й той, що вмирає, сумує за світом, що його покидає, не більше як той, що йде від сусіда додому. Пригадую, як одного разу мій хазяїн запросив до себе в якійсь важливій справі знайомого з родиною. Прийшовши пізно ввечері призначеного дня, пані дуже вибачалась і наводила на своє виправдання дві причини. Перше, що сьогодні вранці її чоловік «шнувнг». Це слово надзвичайно виразне і, перекладене англійською мовою, значить: пішов до своєї першої матері. Другою причиною запізнення були її наради з челяддю в питанні про місце, де краще було б поховати небіжчика, який помер пізнього ранку. Я помітив, що трималася вона так само весело, як і завжди, коли заходила до нас. Місяців через три померла й вона.

Живуть вони звичайно років до сімдесяти або сімдесяти п'яти і дуже рідко — до вісімдесяти. За кілька тижнів

до смерті в них починають підупадати сили, хоча вони й не відчують ніякого болю. На той час до них часто заходять їхні приятелі, бо їм самим виїжджати з дому вже не так легко та приємно. Проте, як їм лишається прожити близько десяти днів (а гуїгнгнми рідко помиляються у своїх розрахунках), вони вибираються нанести візити найближчим сусідам, що заїздили до них. Везуть їх в екіпажі на зразок наших саней, запряженім егу, яким вони користуються й тоді, коли їдуть у далеку путь або ушкодять собі ногу. Наносячи ці візити, помираючий гуїгнгнм врочисто прощається з приятелями, ніби лагодячись виїхати до якоїсь далекої частини своєї країни, де він має перебути решту свого життя.

Не знаю, чи варто відзначити, що в мові гуїгнгнмів немає слова, яке значило б щось погане, крім слів, пов'язаних із потворністю або вадами егу. Отже, щоб сказати про неслухняність челядника, примхи дитини, камінь, який порізав ногу, негоду або щось подібне, вони до основного слова додають «егу». Наприклад — «гнм егу, вгнаголмм егу, інлгмнвдвілгма егу», а погано збудований будинок — «інголмнролгнв егу».

Я з великою приємністю міг би розказати ще багато чого про побут і чесноти цього прекрасного народу, але, збираючись незабаром опублікувати спеціальну книгу про них, відсилаю читача до неї, а сам тим часом почну розповідати про прикру катастрофу, яка скоїлася зі мною.

Розділ X

Оселя автора і його щасливе життя серед гуїгнгнмів. Він удосконалюється в чеснотах, розмовляючи з ними. Їхні розмови. Господар сповіщає автора, що той має покинути їхню країну. Автор з горя зомліває, але скоряється. З допомогою приятеля-слуги він розпочинає робити та закінчує човен і навмання пускається в море

Я влаштував свою маленьку оселю цілком собі до вподоби. З наказу господаря мені збудували хатку їхнього гатунку ярдів за шість від його дому, і я сам обмазав її стіни

та долівку глиною і вкрив рогожками мого власного виробу. Витіпавши коноплі, що ростуть там дико, я зробив собі з них щось подібне до матраца і набив його пір'ям різних птахів, яких ловив у сильця, сплетені з волосся єгу, і харчувався пташиним пресмачним м'ясом. За допомогою мого ножа і гнідого огиря, що виконував важку фізичну роботу, я змайстрував два стільці. Коли мій костюм зносився й перетворився на лахміття, я зшив собі одягу зі шкурок кроликів та інших гарненьких звіряток майже такого ж розміру, які зветься «кнугног». З них же зробив я собі і дуже пристойні панчохи. Черевики я підбив кусками деревини, прикріпивши їх до передків, а коли й передки зносилися, поставив замість них висушену проти сонця шкіру єгу. З дупел дерев я часто діставав мед і домішував його до води або їв із хлібом. Ніхто не міг би краще за мене ствердити два вислови: «природу дуже легко вдовольнити» і «злидні є мати винахідливості». Я був абсолютно здоровий і насолоджувався цілковитим душевним спокоєм. Мене не хвилювали ні зрадництво чи невірність друга, ні образи явного чи прихованого ворога. Мені не доводилося ні підкупати, ні підлещуватись, ні звідникувати, запобігаючи ласки якогось вельможі чи його улюбленця. Я не потребував захисту ні від омани, ні від насильства. Тут не було ні лікарів, аби руйнувати моє тіло, ні адвокатів — аби виводити мене зі статків, ні шпигунів, аби стежити за моїми словами та вчинками, а тоді за гроші обвинувачувати мене в чомусь. Тут не було базікал, осудників, наклепників, злодюжок, розбійників, виламувачів, адвокатів, звідників, блазнів, гравців, політиканів, дотепників, іпохондриків, нудних балакунів, суперечників, насильників, убивців, шахраїв, лідерів партій чи політичних клубів, заохочувачів до пороків спокушанням або власним прикладом; не було в'язниць, сокир, шибениць, кари батогами і ганебних стовпів; не було дурисвітів-купців і шахраїв-ремісників; не було чваньковитості, пихи, удаваної дружби; не було чепурунів, бешкетників, п'яниць, повій і венериків; не було лайливих, розпусних, марнотратних жінок; не було тупих, бундючливих педантів; не було в'їдливих, вибагливих, дріб'язкових, шумливих, га-

ласливих, ледачих, самонадійних, зрадливих товаришів; не було негідників, що підвелися з грязюки завдяки своїм порокам, ні благородних людей, кинутих у грязюку за свої чесноти; не було лордів, скрипалів, суддів і вчителів танців.

Мій господар робив мені честь, знайомлячи з багатьма гуїгнґнмами, що приїздили до нього в гості, і ласкаво дозволяв мені бути присутнім у кімнаті під час їхніх розмов. І він, і його знайомі часто зволили розпитувати мене і вислуховувати мої відповіді. Іноді я мав честь супроводити його, коли він наносив візити. Я ніколи не дозволяв собі говорити, а лише відповідав на запитання і завжди робив це з великим жалем, бо шкодував часу, що використав би його доцільніше, слухаючи і вдосконалюючись. І дійсно, в тих розмовах кожне слово мало глибокий сенс, в усьому панувала надзвичайна чемність без щонайменшої манірності, усякий, хто говорив, задовольнявся сам і завдавав утіхи своїм слухачам, нікому ніколи не перебивали мову, не відчувалося ні нудьги, ні зайвого запалу, і не чути було різних думок. Гуїгнґнми гадають, що недовга мовчанка в товаристві є вельми корисною, і, я вважаю, вони мають рацію, бо тоді в голову набігають нові думки, які дуже поживляються розмову. На таких зборах звичайно обговорювалися питання про дружбу, доброзичливість, суспільний лад і економічний стан країни. Іноді темою були явища природи, стародавні перекази, межі доброчесності, закони розуму. Не раз дебатовалися суперечливі питання, що їх мали розв'язувати найближчі національні збори, або заслуги поезії. Не пишаючись, мушу додати, що моя присутність не раз давала їм багато матеріалу для розмов. Мій господар розповідав своїм приятелям про те, що чув від мене про мою батьківщину та про мене особисто, і це давало їм привід висловлювати не дуже похвальні думки про людство. Отож, я не буду повторювати того, що вони казали. Зазначу лише, що його милість, здавалося, розумів натуру еґу краще, ніж я сам. Він угадував усі наші хиби та вади (навіть і ті, про які я нічого не казав), уявляючи собі на нашому місці їхніх еґу, обдарованих невеликим розумом, і приходив до висновку, на

жаль, занадто справедливого, що то мало б бути надзвичайно мерзенне та жалюгідне створіння.

Щиро признаюся, своїми маленькими знаннями, які можна вважати за більш-менш корисні, я завдячую тільки напучуванням мого господаря і розмовам його приятелів. Слухаючи їх, я пишався більше, ніж пишався б, наказуючи щось найбільшому та наймудрішому монархові в Європі. Мене захоплювали їхня сила, спритність і добротливість, а поєднання всіх цих чеснот в одній особі викликало в мене надзвичайну пошану до гуїнгнмів. Спершу, що-правда, я не відчував перед ними побожного страху, властивого егу і всім іншим тамтешнім тваринам, але незабаром, куди скоріше, ніж я гадав, він охопив і мене. Тільки до нього домішувалися шаноблива любов і вдячність за те, що вони ласкаво відрізняли мене від решти істот моєї породи.

Згадуючи свою родину, приятелів, земляків і людство в цілому, я бачив у них лише те, чим вони були в дійсності: справжніх егу і виглядом, і вдачею, мабуть, трохи більш цивілізованих і обдарованих мовою, потрібною їм лише на те, щоб розвивати пороки, притаманні їхнім братам з тої країни. Коли мені траплялося бачити свою постать, відбиту у воді ставка чи озера, я відвертав обличчя і ладен був радше бачити звичайного егу, ніж свою особу. Розмовляючи з гуїнгнмами і з захопленням дивлячись на них, я поволі почав наслідувати їхні манери та рухи і нарешті настільки засвоїв їх, що мої приятелі ще й тепер кажуть, нібито я ходжу по-конячому. Я сприймаю це як комплімент і признаюся, що не вважаю за образу, коли хто глузує з моєї вимови, яка дуже скидається на іржання.

Одного ранку, коли я вважав уже, що щасливо влаштувався на все життя, мій господар покликав мене до себе раніше ніж звичайно. З вигляду його я зрозумів, що він почуває себе ніяково і вагається розпочати розмову. По короткій мовчанці, попередивши, що не знає, як я поставлюся до його повідомлення, він розказав таке. На останніх зборах, під час обговорення питання про егу, уповноважені висловили незадоволення, що його родина тримає у своїй оселі егу (тобто мене) і поводить з ним майже як

із рівним собі гуйгнгмом, а не з диким звіром. Усім було відомо, що він часто розмовляє зі мною і нібито має якісь вигоди або приємність від мого товариства, що це суперечить законам природи та розуму і є нечуваним серед них явищем. Отже, збори запропонували йому або поводитись зі мною надалі як зі звичайним єгу, або ж вислати мене туди, звідки я прибув. Першу пропозицію гуйгнгми, що бачили мене у нас чи у себе, рішуче відхилили. Вони доводили, що, маючи деякі зачатки розуму і природні пороки єгу, я з помсти можу підбити цих тварин утекти до вкритої лісом гірської частини краю і звідти нападати вночі на їхні садиби та нищити їхню худобу, що так природно для ненажерливих тварин, які ненавидять працю.

Господар додав, що гуйгнгми — його сусіди, — щодня напосідають на нього, вимагаючи виконання постанови зборів, і що він не може далі зволікати. Йому здавалося, що вплав я ні до якої іншої країни не добудуся, і він думав, що мені слід було б збудувати віз, яким у нас, як я описував, їздять морем. У роботі мені допомагатимуть і його слуги, і, певно, багато хто з сусідів — гуйгнгмів. Наприкінці він сказав, що, коли б не постанова зборів, він особисто охоче залишив би мене в себе на службі, бо бачить, як я вилікувався від деяких поганих звичок та нахилів, намагаючись, наскільки дозволяє моя нижча від них натура, наслідувати гуйгнгмів.

Зазначу, до речі, що постанови національних зборів мають у них назву «гнлоайн», тобто умовляння. На їхню думку, розумну істоту не можна примушувати, а тільки давати їй пораду або умовляти. Ті ж, хто не скоряються розумові, втрачають право претендувати на ім'я розумного створіння.

Це повідомлення засмутило мене й призвело до розпачу, і я, не знісши свого горя, непритомний упав до ніг господаря. Коли я очуняв, він сказав, що вважав мене за мертвого (бо така дурна природна слабкість їм невідома). Я кволим голосом відповів, що смерть була б для мене завеликим щастям, а далі сказав, що не наважуюсь осуджувати умовляння зборів чи наполегливість його приятелів, але своїм дурним і зледащилим розумом вважаю,

що вони могли б бути менш суворими. Я зазначив також, що не пропливу й ліги, а до найближчої землі не менш як сто ліг, і що багатьох матеріалів, потрібних для побудування невеликого судна, яке могло б відвезти мене звідси, у них немає. Проте, скоряючись ласкавій пропозиції його милості, я спробую зробити човен, дарма що вважаю таку спробу за безнадійну, а себе самого — приреченим на загибель. Якби навіть я випадково і врятувався від смерті, то як же примирюсь я з тим, аби проводити свої дні серед егу і знову занурюватись у старі свої гріхи, не маючи прикладів, що керували б мною та спрямовували на вірну путь? А втім, я добре знаю, що вирок мудрих гуїґнґнів — добре обґрунтований, і не мені — жалюгідному егу — похитнути його. Отже, уклінно подякувавши йому за обіцяну допомогу його слуги і попросивши дати мені достатній час на збудування човна, я сказав, що докладу всіх зусиль, аби вберегти свою нікчемну особу, а повернувшись до Англії, сподіваюсь прислужитися моїм землякам, вихваляючи преславних гуїґнґнів і виставляючи їхні чесноти, як гідний наслідування зразок.

Ласкаво, кількома словами відповівши мені, господар дав мені два місяці на збудування човна і звелів гнідому огиреві, моєму приятелеві-челядникові (на такій відстані я насмілююсь називати його так) виконувати мої розпорядження, бо я сказав господареві, що мені досить буде його допомоги і що я знаю його прихильність до мене.

Разом із гнідим я насамперед подався до берега, туди, де колись змусили мене висадитися мої повсталі матроси. Я зійшов на горбок і, роздивившись навкруги, побачив у морі, у північно-східному напрямі, щось, схоже на острівець. Видобувши підзорну трубу, я виразно вгледів його, ліг за п'ять, за моїми розрахунками. Гнідому огиреві він здався лише блакитною хмаркою, бо не маючи ніякого уявлення про інші, крім своєї власної, країни, він не міг відрізнити в морі далеку річ так добре, як ми, що маємо багато справ із цією стихією.

Відкривши острів, я не дивився більше, бо вирішив, що він буде першим етапом у моїм засланні, і всіляко покладався далі на талан. Повернувшись додому і порав-

дившися з огирем, я подався з ним до гайка, де я — моїм ножем, а він — гострим кременем, насадженим на дерев'яний держак, понарізували дубового гілля завтовшки із звичайну палицю, тільки трішки довшого. Не втомлюючи читача докладним описом нашої праці, скажу тільки, що з допомогою огиря, який виконував найтяжчу частину роботи, я за шість тижнів скінчив човен на зразок індійської піроги, тільки набагато більший, і обтяг його шкірами єгу, зшитими конопляними нитками мого власного виробу. На паруси пішли також шкіри цих тварин, тільки молодших, бо у старих вони занадто цупкі та товсті. Я зробив чотири весла, наготував про запас вареного м'яса кролів та свійських птахів і поклав у човен дві посудини — одну з молоком, а другу — з водою.

Човна я випробував на великому ставку біля будинку мого господаря, потім виправив те, що було в нім не гаразд, і замазав усі шпарки лоєм єгу так, що він витримав би тепер і мене, і мій вантаж. Зробивши все це якомога краще, я на возі, запряженім єгу, під доглядом гнідого огиря та іншого слуги, обережно відвіз човен на берег моря.

Коли все було готове і настав день мого від'їзду, я з очима, повними сліз, і з серцем, що розривалося від жалю, простився з моїм господарем, його дружиною і всією родиною. Але його милість, почасти з цікавості, почасти з приязні до мене (коли я можу сказати це без чванливості), захотів подивитись, як я сідатиму в пірогу, і пішов на берег у супроводі багатьох своїх приятелів. Перечекавши з півгодини, поки скінчиться приплив, і побачивши, що вітер дме якраз на острів, куди я збирався попрямувати, я вдруге попрошався з моїм господарем, простягшиися перед ним на землі і поцілувавши йому копито, яке він ласкаво і обережно підніс до моїх губ. Я знаю, як дорікали мені за згадування цих подробиць. Адже моїм наклепникам здається неймовірним, аби така славетна особа зробила стільки честі такій нижчій істоті, як я. Не забув я й того, як деякі мандрівники люблять чванитися незвичайними вчиненими їм милостями. Але якби ці критики були краще обізнані з благородною та доброзичливою вдачею гуїнгнмів, то вони швидко змінили б свою думку.

Попрощавшись шанобливо з рештою гуїгнмів із компанії його милості, я сів у пірогу й відіпхнув її від берега.

Розділ XI

Небезпечна подорож автора. Він прибуває до Нової Голландії, передбачаючи оселитися там. Один із тубільців стрілою ранив автора. Його хапають і силоміць садовлять на португальський корабель. Дуже чемне поводження з ним капітана. Автор повертається до Англії

Я розпочав цю відчайдушну подорож 15 лютого 1714—1715 року, о дев'ятій годині ранку. Вітер був ходовий. Спершу я тільки веслував, але невдовзі, не бажаючи втомлюватися і боячись, аби не стихився вітер, наважився розпустити свій маленький парус і так, з допомогою відпливу, робив, гадаю, ліги півтори за годину. Мій господар із приятелями стояли на березі, доки я майже зовсім зник їм з очей, і до мене часто долинав голос гнідого огиря (який завжди любив мене), що гукав: «гнуй іла нига маяг егу!» (бережи себе, любий егу!).

Я мав намір дістатися баченого мною раніше острівця і оселитися там, заробляючи хліб власною працею. Це було б більшим щастям, ніж дістати посаду першого міністра при найчемнішому дворі в Європі, — такою жакливою здавалась мені сама думка повернутися до Європи, щоб перебувати в товаристві та під владою егу. На самоті ж я міг би, принаймні, віддатися своїм думкам, обмірковуючи чесноти незрівнянних гуїгнмів і не ризикуючи погрузнути в розпусті моїх одноплемінників.

Читач, певно, пригадує, що, заарештований екіпажем, який змовився проти мене, я кілька тижнів просидів у каюті, не знаючи, куди пливе корабель, а матроси, зсаджуючи мене з баркаса на берег, правдиво чи брехливо, присягалися, ніби й самі не знають, яка то частина світу. Проте, я гадав тоді, що ми пливемо градусів на десять на південь від мису Доброї Надії, або близько 45° південної широти. Я зробив такий висновок із кількох підслуханих

мною слів, а розмови про їхній намір іти до Мадагаскару навели мене на думку, що ми були на південний захід від нього. Хоч то було тільки припущення, я все ж таки вирішив узяти курс на схід, аби дістатися західного берега Нової Голландії чи якогось із островів, що лежать на захід від неї. Пройшовши при західному вітрі, за моїми розрахунками, щонайменше 18 ліг, я годині о шостій увечері помітив малесенький острівець на відстані півліги і незабаром пристав до нього. Це, власне, було не що інше, як скеля з вимитою в ній бурями невеличкою затокою. Витягши на берег пірогу, я зійшов на вершину скелі і на сході виразно вгледів землю, що смужкою тяглася з півдня на північ. Проспавши ніч у пірозі, я вранці вирушив у путь і о сьомій вечора досяг уже південно-східного берега Нової Голландії. Це ствердило мою давню думку, що на картах країну цю вміщують принаймні на зайвих три градуси на схід. Про це, здається, я багато років тому говорив моєму шановному другові — панові Герману Моле¹ і обґрунтовував свою думку, але він волів пристати до інших авторів.

Там, де я висадився, людей не було видно, але не маючи з собою зброї, я не наважився заходити далеко в глиб країни. На березі я знайшов молюсків і поїв їх сирими, бо боявся розпалювати багаття, щоб тубільці не помітили вогню. Заощаджуючи свої запаси, я протягом трьох днів годувався устрицями та іншими слимаками і, на щастя, знайшов джерельце з чудовою водою, яка добре збадьорила мене.

На четвертий день, відійшовши від берега трішки далі, я побачив — на відстані не далі як за п'ятсот ярдів, — двадцять чи тридцять тубільців. Усі вони — чоловіки, жінки і діти — були зовсім голі й сиділи навколо багаття, наскільки я міг судити з диму. Один, помітивши мене, показав на мене іншим, і тоді п'ятеро їх, залишивши біля багаття жінок та дітей, попрямували до мене. Я кинувся чимдуж до берега, сів у пірогу і відплив у море. Помітивши мій відступ, дикуни побігли слідом за мною і, перш ніж я встиг відпливти досить далеко, випустили стрілу,

---

¹ Голландський географ, що жив у Лондоні в 1698—1732 рр.

яка глибоко ввігналась у моє праве коліно, залишивши по собі знак на все життя. Побоюючись, що стріла отруєна, я, від'їхавши на веслах далі від берега (день був тихий), розрізав рану, висмоктав з неї кров і сяк-так перев'язав.

Я вагався, і не наважаючись повертати до місця висадки, вирішив податися на північ. Вітер, хоч і невеликий, дув проти мене — з північного заходу, і мені довелося веслувати. Роздивляючись на всі боки і шукаючи, куди пристати, я на північ-північний схід від себе побачив парус, що з кожною хвилиною ставав виднішим. Спершу я вагався, чекати його чи ні, а далі огида до егу переважила, і, нап'явши парус та сівши гребти, я попрямував на південь і ввійшов у ту ж таки бухточку, звідки відплив вранці, воліючи краще потрапити до рук варварів, ніж знову жити з європейськими егу. Витягнувши пірогу на берег, я заховався за прискалок біля того джерельця з прекрасною водою, про яке згадувалось вище.

Корабель підійшов близько до бухти, і з нього послали баркас по прісну воду (ця місцевість, здається, була добре їм відома), але я помітив човен, коли він уже пристав до берега, і було запізно шукати іншого сховища. Матроси, висадившись на землю, побачили мою пірогу. Оглянувши її, вони зрозуміли, що хазяїн мусить бути неподалік. Четверо їх, добре озброєні, обшукали всі щілини та розколинні і нарешті надібали мене за каменем, де я лежав ниць. Вони здивовано розглядали мій незвичайний, незграбний костюм, мій камзол із кролячих шкірок, підбиті дерев'яними підошвами черевики, хутрянні панчохи, і все це переконало їх, що я не тубілець, бо ті ходили голі. Один із матросів португальською мовою звелів мені встати і спитав, хто я такий. Я добре зрозумів цю мову і, звівшись на ноги, відповів, що я бідний егу, вигнаний гуїґнґмами, й уклінно прошу дозволити мені поїхати звідси. Вони здивувалися, почувши відповідь їхньою мовою, і з кольору мого обличчя впізнали в мені європейця; але їм не зрозуміло було, хто такі гуїґнґми та егу, і разом з тим моя вимова, що скидалася на кінське іржання, викликала в них сміх. Я весь тремтів з переляку та з огиди і, повторивши ще раз своє прохання, поволі пішов до піроги. Але

матроси не пустили мене і знову почали розпитувати, звідки я родом, куди їду і таке інше. Я відказав, що народився в Англії і коли я їхав звідти п'ять років тому, наші держави були в дружніх стосунках, і це дозволяє мені думати, що вони не ставитимуться вороже до простосердного егу, який шукає відлюдного місця, де міг би прожити свій нещасний вік.

Коли вони почали говорити, мені здалося, що я ніколи не чув і не бачив нічого такого протиприродного. Для мене це було так само дико, як собака або корова, які розмовляли б англійською, або егу — мовою гуїґнґнів. Чесні португальці й собі були здивовані моїм виглядом і незвичайною вимовою, хоч і добре розуміли мене. Вони поводитися зі мною дуже приязно і сказали, що капітан, напевне, без грошей відвезе мене до Ліссабона, звідки мені легко буде дістатися додому, що двоє їх поїдуть на корабель сповістити капітана про те, що бачили, і дістати від нього розпорядження, а мене тим часом, якщо я не запрягнусь урочисто — не тікати, затримують силоміць. Я визнав за краще погодитися на таку пропозицію, їх дуже цікавила моя історія, але моя розповідь мало задовольнила їх, і вони вирішили, що нещастя звело мене з глузду. За дві години баркас, відвізши на корабель барильця з прісною водою, повернувся назад із наказом капітана приставити мене до нього. Я впав навколішки і благав не позбавляти мене волі, але даремно: вони зв'язали мене, поклали в човен, привезли на корабель і віднесли в каюту капітана.

Капітан звався Педро де Мендес. То була дуже чемна і благородна особа. Спитавши, чого дати мені попоїсти, він просив, щоб я розповів йому про себе, обіцяв доглядати мене, як себе самого, і наговорив стільки люб'язностей, скільки важко було сподіватися від егу. Проте я сидів сумний та мовчазний і за малим не зомлівав від самого духу його і його матросів. Нарешті, я попросив дати мені попоїсти з моїх запасів у пірозі, але він звелів принести курча та прехорошого вина, а після того відвести в дуже чисту каюту і там укласти спати. Я ліг, не роздягаючись, а через півгодини, коли, на мою думку, екіпаж обідав, ви-

йшов із каюти і хотів кинутись у море та спробувати дістатися берега, аби не жити серед єгу. На жаль, один з матросів затримав мене, повідомив капітана, і мене замкнули в каюті.

По обіді дон Педро зайшов до мене. Він хотів довідатися, що штовхнуло мене на такий відчайдушний вчинок, запевняв, що хоче єдиного: зробити для мене всі можливі послуги, і говорив так зворушливо, що нарешті я ласкаво згодився зважати на нього, як на тварину, що має певні розумові здібності... Коли я коротенько розповів йому про мою подорож, про змову проти мене моїх людей, про країну, на берег якої вони мене зсадили, і про моє трирічне життя в гуїнгнів, він поставився до моїх слів, як до марення або вигадки. Це страшенно образило мене, бо я й забув уже, що таке брехня, без якої єгу всіх країн не можуть обходитися самі і в якій підозрюють усіх своїх одноплемінців. Я спитав його, чи існує в їхній країні звичка казати те, чого нема, запевнив, що майже забув про брехню, і що, проживши в Гуїнгнії хоч тисячу років, не почув би й слова брехні від найостаннішого челядника. Сказавши далі, що мені байдуже, чи вірить він моєму оповіданню, чи ні, я, проте, на подяку за його люб'язність обіцяв поблажливо поставитися до порочності його натури, відповідати на всі заперечення, які він зволить робити, і тоді він легко виявить істину.

Капітан, людина розумна, по кількох спробах спіймати мене на перекручуванні істини, почав краще ставитися до моєї правдивості і сказав, що, коли я дам йому слово не робити замахів на своє життя, він звелить звільнити мене, а в противному разі триматиме, як в'язня, до самого Ліссабона. Я дав таку обіцянку, зауваживши разом із тим, що мені легше було б терпіти найбільше лихо, ніж повертатися жити серед єгу.

Під час нашої подорожі не трапилось нічого цікавого. На вдячність за капітанову ласку, я іноді розмовляв із ним, докладаючи всіх зусиль, аби не виявляти своєї огиди до людства; вона, проте, часто прохоплювалась у мене, але капітан удавав, що не помічає цього. Здебільшого ж я си-

дів у себе в каюті, уникаючи бачити будь-кого з екіпажу. Капітан часто умовляв мене скинути дикунське вбрання і пропонував позичити свій найкращий костюм, але сама думка одягти на себе те, що було на єгу, завдавала мені жаху. Я попросив лише позичити мені дві чисті сорочки, що випрані після нього, не зможуть, здавалося мені, дуже забруднити мене. Я сам прав їх, міняючи щодня.

Ми прибули до Ліссабона 5 листопада 1715 року. Коли ми сходили на берег, капітан, щоб уберегти від глузування юрби, змусив мене вкритися його плащем. Він провів мене до свого дому і на моє настійливе прохання примістив у кімнаті на горішньому поверсі, з вікнами на двір. Я благав дона Педро нікому не казати про мої пригоди в гуїґнґнів, бо найменший натяк на таку історію загрожував би мені не тільки силою відвідувачів, але й переслідуванням від інквізиції, ув'язненням, а можливо, і спаленням на вогнищі. Капітан переконав мене замовити костюм, але я ніяк не міг дозволити кравцеві взяти з мене мірку. Проте дон Педро був майже однакового зі мною зросту, і його костюм досить добре підходив і до мене. Він позичив мені ще й інші потрібні, зовсім нові речі, які я спочатку провітрював протягом двадцяти чотирьох годин.

Капітан був неодружений і мав у господі лише трое слуг, яким ніколи не дозволялося подавати страви на стіл. Уся поведінка дона Педро була така люб'язна, і він виявив стільки гарної людяної чутливості, що я нарешті звик до його товариства. Далі, під його впливом я визирнув на задвірок, потім вийшов до інших кімнат, але подивившись звідти на вулицю, аж відскочив назад з переляку. За тиждень він спокусив мене зійти вниз, до дверей. Острах мій перед людьми поволі зменшувався, зате огида та презирство до них, здавалося, зростали. Зрештою, набравшись відваги, я пішов із ним прогулятися по вулиці, хоч і мусив затикати собі носа рутою або тютюном.

Через десять днів дон Педро, обізнаний уже до деякої міри з моїми родинними обставинами, сказав, що моя честь і моє сумління вимагають, аби я повернувся на батьківщину і жив удома з дружиною та дітьми. Він казав, що

в порту є корабель, готовий відплисти до Англії, і обіцяв дати мені все потрібне для дороги. Нудно було б наводити його аргументи та мої заперечення. На його думку, знайти безлюдний острів, де я хотів оселитися, тепер уже неможливо, а у себе вдома мені ніхто не завадить жити цілком відлюдно.

Нарешті, вважаючи, що мені не залишається нічого кращого, я погодився і 24 листопада виїхав з Ліссабона на англійському торговельному судні, але хто був капітан на нім, я так і не довідався. Дон Педро провів мене на корабель і позичив двадцять фунтів стерлінгів. Прощаючись, він дружньо стиснув мене у своїх обіймах, що не завдало мені великої втіхи. Дорогою я не розмовляв ні з капітаном, ні з матросами, і, вдавши із себе хворого, просидів увесь час у своїй каюті. 5 грудня 1715 року близько дев'ятої ранку ми об'якорилися в Даунсі, а на третю годину вдень я вже прибув до свого дому в Редріффі.

Жінка і діти, що вважали вже мене за мертвого, дуже здивувались і зраділи, а я, мушу зізнатися, дивився на них з ненавистю, огидою та зневагою, згадуючи про споріднення з ними, бо хоч по вигнанні з Гуїгнгнмії я й змусив себе переносити вигляд егу і мати стосунки з доном Педро де Мендес, усе ж пам'ять і уява мої завжди були повні чеснот та ідей цих чудових гуїгнгнмів. Думка ж про те, що, спаровуючись з одною з представниць породи егу, я став батьком кількох їх, викликала в мене сором, збентеження і жах.

Тільки-но я ступив у дім, дружина обняла й поцілувала мене, а я, відзвичаївшись за стільки років від дотику цих поганих тварин, упав непритомний і пролежав майже годину. Тепер, коли я пишу це, минуло вже п'ять років по останнім моїм поверненні до Англії. Перший рік присутність дружини або дітей були нестерпні для мене, я не переносив їхнього духу і ще менше міг їсти з ними в одній кімнаті. Вони й досі не наслідуються торкатися мого хліба або пити з мого кухля, не дозволяю я їм і брати себе за руку. На перші ж вільні гроші я придбав двох жеребців і розмістив їх у чудовій стайні, їхній конюх — мій перший приятель, бо самий дух, що він приносить із стайні, ба-

дьорить мене. Мої коні досить добре розуміють мене, і я буваю з ними не менш як чотири години на день. Вони не знають ні сідла, ні вуздечки, дуже люблять один одного й приятелюють зі мною.

Розділ XII

Правдивість автора. Намір, що його він мав, опубліковуючи свій твір. Осуд ним мандрівників, які відхиляються від істини. Автор запевняє, що не мав ніякого лихого наміру, пишучи цю книгу. Відповідь на одне зауваження. Метод колонізації. Похвала його батьківщині. Ствердження прав корони на країни, описані автором. Труднощі завоювання їх. Автор остаточно прощається з читачем, розповідає, як житиме в майбутньому, дає гарні поради й закінчує книгу

Історію моїх мандрів протягом шістнадцяти років і семи місяців, я розказав тобі, любий читачу, дбаючи не стільки за прикрашання, як за правду. Мабуть, я міг би, як і інші, дивувати тебе неймовірними оповідями, та я волю викладати самі факти найпростішим способом і стилем, бо моє завдання в тім, аби інформувати, а не бавити тебе.

Нам, хто подорожує по далеких країнах, рідко відвідуваних англійцями чи іншими європейцями, легко описувати дивовижних морських або суходільних тварин, але головною метою кожного мандрівника мусить бути виховання розуму та вдачі своїх слухачів і гарними, і поганими прикладами, що дають чужі краї.

Я дуже хотів би, щоб видали закон, який зобов'язував би кожного мандрівника, перш ніж йому дозволять опублікувати відомості про свої подорожі, запрягтися перед лордом-канцлером, що все надруковане ним буде в міру його розуміння абсолютно правдивим. Тоді світ не пошиватиметься більше в дурні, як це звичайно буває тепер, коли деякі письменники, щоб догодити публіці, обдурюють необережного читача колосальними побрехеньками. Замолоду я з величезною насолодою прочитав багато книжок про мандри, але, об'їхавши відтоді більшу частину земної кулі і маючи змогу на підставі власних спостере-

жень заперечувати силу казкових оповідань, набув великої огиди до такого читання і обурююсь таким безсоромним зловживанням довірливості людської. Отже, оскільки мої знайомі ласкаво вважають, що мої скромні зусилля можуть бути не безкорисні для моєї батьківщини, я взяв собі за принцип, від якого ніколи не ухиляюся, — суворо додержуватися істини. Та в мене й не може бути ні щонайменшої спокуси відійти від цього принципу, доки я тримаю у своїй пам'яті приписи та приклад мого благородного господаря й інших добродішних гуїгнмів, скромним слухачем яких я мав честь тривалий час бути.

— *Nec si miserum Fortuna Sinonam finxit,
vanum etiam mendacemque improba finget*¹.

Я дуже добре знаю, як мало слави дають твори, що не вимагають від автора ні таланту, ні освіти, ніякого взагалі хисту, крім гарної пам'яті або акуратних записів у щоденнику. Мені відомо й те, що автори мандрів, як і складачі словників, ідуть у непам'ять через вагу та розміри тих творів, що з'являються пізніше і, значить, лягають зверху. Дуже можливо, що мандрівники, які відвідають описані мною краї після мене, викриють мої помилки (коли вони є) і додадуть багато власних відкриттів, відсунувши мене назад і ставши на моє місце, а світ і забуде, що був такий письменник. Якби я писав заради слави, це було б дуже мені неприємно, але єдина моя мета — благо суспільства, і тому я, взагалі, не можу засмутитися цим. І справді: хто ж, якщо він вважає себе за розумну, пануючу в своїй країні істоту, читатиме про описані мною чесноти благородних гуїгнмів, не соромлячись своїх власних пороків? Не кажу вже про ті далекі нації, де панують єгу. Найменш розбещені серед них, мабуть, бробдінгнежці, погляди яких на урядування та мораль нам треба було б наслідувати. Не хочу вже просторікувати більше, нехай розсудливий читач уважніше вивчає ці записки сам і робить належні висновки.

---

¹ Якщо доля зробила Сінона нещасним, то зробити його брехуном і безчесним їй не пощастить. (Вергілій, Енеїда, II, 79).

Вельми приємно мені те, що мій твір не підлягає осуду. Які ж бо закиди можна робити письменникові, що розповідає лише про голі факти, котрі мали місце в таких далеких країнах, де ми не маємо ні найменших торговельних чи комерційних інтересів? Я старанно уникав усяких помилок, що за них, часто занадто справедливо, дорікають авторам мандрів. До того ж я не маю нічого спільного ні з якою партією і пишу безсторонньо без упередженості або лихого наміру проти якоїсь людини чи групи людей. Я пишу з благородною метою навчити людство, над яким, без зайвої скромності, маю право претендувати на певну перевагу, що її дало мені тривале перебування серед найдовершеніших істот — гуїґнґнів. Пишу я, не думаючи ні про користь, ні про похвалу. Я ніколи не прохоплююсь словом, що скидається на огуду або може хоч трохи образити тих, кого найлегше образити. Отже, сподіваюсь, я маю право назвати себе цілком бездоганим письменником, проти якого не спроможуться виявити свої таланти племена оглядачів, спостерігачів, досліджувачів, викривачів та наглядачів.

Мені, признаюся, шептали, що, оскільки я є англійським підданцем, я мав одразу ж подати меморіальну записку державному секретареві, бо всі нововідкриті англійцем землі мусять належати англійській короні. Але я не думаю, щоб завоювати їх було так легко, як колись Фердинандові Кортесові подолати голих індіців в Америці. Навряд чи варто відряджати армію або флот для того, щоб завоювати ліліпутів. Гадаю, що небезпечно було б напасти на бробдінґнежців, і не знаю, чи добре почуватиме себе англійське військо, маючи над головою летючий острів. Гуїґнґни, щоправда, нібито не дуже готові до війни, бо зовсім не обізнані з військовою наукою і особливо зі зброєю. Але, якби я був міністром, не порадив би напасти на них. Їхня розважливість, одностайність, безстрашність і патріотизм цілком замінять їм брак військових знань. Уявіть собі, що то буде, як двадцять тисяч їх вдеруться в середину європейської армії, поперемишують лави, поперекидають обози і почнуть вихати копитами задніх ніг по обличчях солдатів, бо вони цілком заслуговують на харак-

теристику, дану Августові: *recalcitrat undique tutus*¹. Але мені здається, що замість пропозиції завойовувати цей великодушний народ, краще було б попросити його прислати достатню кількість своїх представників цивілізувати Європу. Вони, принаймні, навчили б нас принципам честі, справедливості, правдивості, поміркованості, солідарності, цнотливості, дружби, доброзичливості та вірності. Назви всіх цих чеснот збереглися ще в більшості наших мов, і їх можна зустріти і в давніх, і в сучасних авторів. Я можу твердити це на підставі мого невеликого книжкового досвіду.

До того ж я маю ще й іншу підставу не бажати поширювати своїми відкриттями володіння його величності. На мою думку, правду сказати, королі в таких випадках роблять не дуже справедливо. Наприклад, буря захопила зграю піратів і жене їхній корабель невідомо куди. Нарешті юнга з вершка щогли вгледів землю, і всі сходять на берег пограбувати та пошарпати лагідне населення, що ставиться до них цілком приязно. Країні дають нове ім'я, приєднують її до володінь свого короля і зводять на честь такої події пам'ятник із трухлявої дошки або каменя. Потім пірати вбивають два чи три десятки тубільців, пару їх силоміць завозять як зразок із собою і, повернувшись додому, дістають пробачення. Нову колонію здобуто, кажуть, з божественного права. При першій нагоді туди надсилають кораблі, тубільців виганяють або нищать, а їхніх королів катують, допитуючи, де вони сховали своє золото. Дається воля всім нелюдським вчинкам, розпусті. Кров населення вкриває землю, а банда мерзенних різників зветься — колоністи, що мають своїм завданням навертати на християнство й освічувати язичників та варварів.

Але опис цей, мушу зізнатись, аж ніяк не стосується британської нації, яка може бути за приклад для цілого світу своєю мудрістю, дбайливістю та справедливістю в колонізуванні, своїми високими прикметами, що сприяють прогресові релігії та освіти, своїм добром побожних священиків, здібних проповідувати християнство, своєю

---

¹ Хвицає, бувши завжди напоготові (Горацій. Сатири, II, 1, 20).

обачністю в заселенні своїх провінцій виселенцями з метрополії, стриманими на язик і зразкового життя, своїм суворим додержанням справедливості при призначенні на урядові посади в усіх колоніях людей найбільш талановитих і не розбещених, і на довершення всього — відрядженням туди найбільш дбайливих і добродішних губернаторів, які турбуються лише про добробут народу, що ним вони керують, і про честь короля, їхнього володаря.

Я гадаю, в описаних мною країнах ніхто не мав охоти, щоб колоністи завойовували або закріпачували, вбивали чи висилали його. Немає в них ні золота, ні срібла, ні цукру, ні тютюну, тобто нічого, гідного бути об'єктом нашої відваги, старання або зацікавленості. Проте, якщо ті, кого це більше стосується, додержуються іншої думки, я ладен перед судом довести, що переді мною там не було жодного європейця. Я вважаю, що тубільцям у цім треба вірити і сперечатися можна хіба що про двох єгу, яких, переказують, багато років тому побачили на одній горі в Гуїгнґнмії.

Щодо формального заволодіння цими країнами іменем мого монарха, то це мені ніколи й на думку не спадало, а якби й спало, то за тих обставин мені з міркувань розсудливості та самоохорони краще було б відкласти здійснення його до кращої нагоди.

Відповівши так на єдиний закид, що можна було зробити мені як мандрівникові, я остаточно прощаюся з моїми люб'язними читачами і повертаюся розкошувати своїми думками в моїм маленькім садку в Редріфі; застосовувати до життя чудову науку добродішності, якої я навчився серед гуїгнґнмів; повчати єгу з моєї власної родини, наскільки вони піддаються вихованню; частіше розглядати себе самого в дзеркалі, щоб таким чином привчатися поволі терпіти вигляд людини; оплакувати некультурність наших гуїгнґнмів, але завжди ставитися до них з пошаною заради мого благородного господаря, його родини, його друзів і всієї благородної раси гуїгнґнмів, що на них мають честь бути схожі своєю будовою наші гуїгнґнми, хоч інтелектуальні здібності їх і вродились.

Останнього тижня я почав уже дозволяти своїй дружині сідати обідати разом зі мною на дальшому кінці нашого довгого стола і відповідати, якомога коротше, на мої запитання. Проте запах егу ще й досі викликає в мені огиду, і я завжди затикаю собі носа рутою, лавандою або тютюновим листям. Хоч як важко літній людині відмовлятися від старих звичок, а я, проте, сподіваюся призвичаїтись колись до моїх сусідів-егу настільки, щоб не боятися їхніх зубів та пазурів.

Взагалі мені не важко було б помиритися з нашими егу, якби вони задовольнилися самими своїми природними пороками та нерозважливістю. Мене не обурює вигляд адвоката, кишенькового злодія, полковника, блазня, лорда, картяра, політичного діяча, звідника, лікаря, викажчика, клятвопорушника, зрадника і подібних до них людей, бо вони — неминуче зло. Але коли я бачу, що якийсь виродок духовний і фізичний починає ще й величатися, отут мені вже рветься терпець. Ніколи також не буду я здатний зрозуміти, в який спосіб з'єднується така тварина з таким пороком. Мудрі і добродішні гуїґнґми, щедро обдаровані всіма досконалостями, що можуть прикрашати розумну істоту, не мають у своїй мові відповідного цьому порокові слова. У них нема виразів для визначення чогось поганого, окрім тих, якими вони описують огидні властивості егу. А гордоців у егу вони не помічали, бо зовсім не розуміють натури людської, як вона виявляється по інших країнах, де головує ця тварина. Я ж, маючи більше досвіду, виразно побачив зачатки гордування навіть у диких егу.

Гуїґнґми, які слухають тільки голос розуму, пишаються своїми чеснотами не більше, як я пишаюсь тим, що маю руки або ноги. Не пишатиметься ними й жодна розумна людина, хоч без них кожне має почувати себе нещасним. Спиняюся докладніш на цьому питанні через те, що хочу зробити суспільство англійських егу менш нестерпним, і прошитиму тих, хто хоч трохи хибує на цей абсурдний порок, не наважуватися навертатись мені на очі.

ПРИМІТКИ

Нині точно встановлено, що основний текст «Мандрів Гуллівера» — «*Travels into Several Remote Nations of the World by Lemuel Gulliver, first a Surgeon, and then a Captain of several Ships. In Four Parts*» — був написаний Дж. Свіфтом у 1720—1725 рр.¹, хоча багато важливих ідей зародилося ще під час існування «гуртка Скріблерусів» (починаючи з 1713—1714 рр.). Про це свідчить, зокрема, досить фрагментарна й «уривчаста» манера оповіді в 1-й частині («Подорож до ліліпутів»), що перевантажена політичними алюзіями і відображає гострі особисті переживання автора.

За життя Свіфта перше видання твору було здійснено у 1726 р. видавцем Бенджаміном Моттом, друге — 1735 р. у Дубліні Джорджем Фолкнером у складі 4-томного зібрання творів. До цього видання сам автор вніс цілу низку мовних виправлень, головним чином, архаїчних зворотів та елементів ірландського слововжитку. В пізніших виданнях вже після смерті письменника мова його книги піддавалася ще більшій модернізації.

Серед найважливіших видань творів Дж. Свіфта в пізніші часи слід відмітити видання у 19 томах, здійснене Вальтером Скоттом у 1814 р. і повторене у 1824 р. Йому ж належить ґрунтовне дослідження про Свіфта. Фундаментальне видання листування письменника вийшло у 6 томах 1910 р.

Повний переклад Миколи Іванова, що пропонується читачеві в цьому томі, вийшов друком 1935 р. Перекладацька діяльність М. О. Іванова, видатного філолога з Харкова, — призабута сторінка української культури. Він перекладав з англійської, французької («Гаргантюа і Пантагрюель») і іспанської («Дон Кіхот»). За свідченням Юрія Шереха, «кінцева доля його була сумна. По війні він опинився в англійській зоні окупованої Німеч-

---

² Див.: *Jonathan Swift. Gulliver's Travels. / With an Introduction by Pat Rogers. — London: Everyman's Library, 1991. — P. XX.*

чини, і, коли він ішов вулицею Гамбурга, люди з проїжджого радянського авта схопили його, вкинули всередину, і так він зник»¹.

ЧАСТИНА I

С. 26. *Ліліпути*. — Свіфт сам придумав це слово — Lilliput — як і інші назви країн та їх мешканців. Вважають, що в ньому контаміновані англійські слова lillilittle (маленький) і put, що передає зневажливе ставлення до людей розпусної поведінки (від *лат.* putidus — зіпсований, гнилий, противний). Можна припустити також контамінацію фонетично близьких puppet — лялька, маріонетка або pet — маленьке створіння, тваринка, любимець.

Розділ I

С. 27. *...побувавши на Близькому Сході в інших країнах*. — *Левант* — збірна назва країн Східного Середземномор'я.

С. 28. *Я хотів підвестись, але не спромігся й ворухнутися...* — Вся наступна сцена була інспірована схожим епізодом з твору римського письменника Філострата Флавія (178—248) «Образи» («Eikones»), де розповідається, як войовничі пігмеї йдуть штурмом на сплячого Геркулеса. Цю аналогію першим помітив В. Скотт. Тут і далі Свіфт вільно черпає із скарбниці античної і всієї європейської літератури, шукаючи яскравих епізодів.

С. 30. *...вздрів чоловічка, дюймів шести на зріст*. — *1 дюйм* — 2,54 см. Наводимо інші англійські виміри, якими постійно користується Свіфт: *1 фут* — 30,48 см; *1 ярд* — 91,44 см; *кабельтов* — 185,2 м; *1 миля* — 1609,33 м; *ліга* (морська) — 5,65 км; *1 фунт* — 453,59 г; *1 пінта* — 0,57 л; *галон* — 4,5 л.

Розділ II

С. 38. *В імператора різкі мужні риси обличчя з австрійською губою й орлиним носом*. — За задумом Свіфта, імператор ліліпутів — це англійський король Георг I (на троні з 1714 по 1727 р.); проте Георг мав інший вигляд: маленький на зріст, вайлуватий.

С. 42. *Ці джентльмени (...) склали докладний список усього, що бачили...* — Натяк на діяльність таємного комітету, на чолі якого стояв Роберт Волпол, перший міністр за Георга I. Комітет розслідував інтриги якобитів — прихильників повернення на англійський престол Якоба II Стюарта. Необхідність створення комітету була викликана тим, що реноме Георга постійно погіршувалося через те, що він зовсім не знав англійської мови, внаслідок чого зростала популярність вигнаного Якоба (*Див.:*

---

¹ Ю. Шевельов (Юрій Шерех). Я — Мене — Мені ... (і довкруги): Спогади: В 2 т. Т. I. — Харків; Нью-Йорк: Видання часопису «Березілля», 2001. — С. 294.

Англія в памфлеті..., с. 345, 509). Глузування з Р. Волпола траплялися в комедіях Дж. Гея і Г. Філдінга.

Розділ III

С. 48. *Флімнеп, державний скарбник, підстрибував на натягненому канаті... вище від усіх інших вельмож імперії...* — Висміюється політична спритність і безпринципність Р. Волпола.

Флімнеп не скрутив собі в'язи лише тому, що, падаючи, потрапив на королівську подушку... — Мається на увазі покровительство герцогині Кендельської, коханки Георга I, завдяки якій Волпол повернув собі пост міністра після тимчасової відставки.

Імператор кладе на стіл три тонкі шовкові нитки... — йдеться про кольори англійських орденів: Підв'язки — синій колір; Бані — червоний, і св. Андрія — зелений.

С. 51. *Він попросив мене стати на зразок Колосса Родоського...* — мається на увазі велетенська статуя бога сонця Геліоса, заввишки 35 м, що була побудована стародавніми греками на о. Родос. Між ногами, що впиралися у дві скелі, вільно пропливали кораблі.

С. 52. *Мабуть, читачеві буде цікаво познайомитися з особливостями стилю та висловів цього народу...* — Документ з умовами свободи для Гуллівера складений в уявних традиціях східної пишноти й величності. В зображенні імператора Ліліпутії та його двора ми знаходимо багато рис «східної» екзотики. Зокрема, час у ліліпутів вимірюється за місячним, а не сонячним календарем. На початку XVIII ст., завдяки діяльності Ост-Індської компанії, починається зміцнення англійського впливу в Індії і фактично розширення колоніальної політики. В країну проникають відомості про життя в Індії, в Китаї, Японії та в інших східних державах, нерідко фантастичного характеру.

Розділ IV

С. 56. *Її імператорська величність привітно всміхнулася...* — Королева Анна (на троні з 1702 по 1714 р.) спочатку прихильно ставилася до Свіфта.

С. 58. *...два ворожі угруповання тремексени й слемексени...* — партії торі і вігів. Низькі підбори імператора вказують на його приналежність до вігів, до «низької» церкви. «В політиці торі — прихильники королівських прерогатив, віги — парламентських законів, що обмежували монарха. В релігії торі — високі церковники з ухилом до католицизму, віги — нижче духовництво із симпатіями до диссентерів. В економіці торі одержували прибутки із землі, віги — з капіталу, від торгівлі і мануфактур» (Англія в памфлеті..., с. 491).

...наступник трону симпатизує тремексенам. — Принц Вельський, майбутній король Георг II, розходився в окремих позиціях зі своїм батьком, що симпатизував вігам; проте, ставши

королем (на троні з 1727 по 1760 р.), тримав на службі запеклого віга Р. Волпола. Тому Свіфт каже, що «його величність трохи шкандибає». Свіфт приходиться до висновку, що, за великим рахунком, політика одної партії відрізнялася від політики іншої не більше, ніж високий підбір від низького. Це збігається з думкою Болінброка, який, підкреслюючи у своїх «Міркуваннях про партії» користолоубство вігів і торіїв, вважав розділення на ці дві партії «безглуздим і смішним».

С. 59. *...видав декрет, де всім, під страхом найсуворішої кари, пропонувалося розбивати яйця тільки з носика.* — Прибічники тупого кінця — католики, гострого — протестанти. Вигнані з Англії прихильники католицького короля Якоба II Стюарта і папи римського знайшли притулок у Франції, що спричинило на тривалий час стійку політичну ворожнечу між Англією і Францією.

Один імператор позбувся голови, а другий — корони. — Карл I Стюарт був страчений урядом Кромвелля в 1649 р., а Якоб II Стюарт був скинутий з престолу у 1688 р. Ув'язненням першого і поваленням другого визначають початок (1640) і кінець (1688) буржуазної революції в Англії.

Розділ V

С. 60. *Імперія Блефуску — це острів...* — Франція.

С. 62. *...легко потягнув за собою п'ятдесят найбільших військових ворожих кораблів.* — За умовами Утрехтського миру, яким закінчилася війна «за іспанську спадщину» (1713 р.), Франція виплатила Англії величезну контрибуцію, віддала їй свої володіння в Америці (землі навколо Гудзонової затоки) і втратила право на значну кількість своїх кораблів, що в майбутньому підірвало її панування на морях і обмежило колоніальну політику. Англія виграла також за іншими пунктами миру, зокрема одержала від Іспанії Гібралтар, що був уже значно раніше захоплений англійськими каперами, одержала виняткове право торгівлі неграми та ін. Торі вважали укладення миру своєю заслугою, віги — актом державної зради.

С. 66. *...за три хвилини вогонь зовсім згас.* — Ця воістину «раблезіанська» сцена (згадаймо, як у подібний спосіб Гаргантюа знешкодив армію короля Пікрошоля!) має свій підтекст. В ній виражена образа на королеву Анну, яка, під впливом свого упередження проти «Казочки про бочку», не захотіла гідно оцінити заслуг Свіфта в укладенні Утрехтського миру. Жест Свіфта досить сміливий, проте не незвичний, бо, за його власними словами, «священна особа королеви ежедневно подвергалась оскорбленим в листовках и песенках, которые сеяли раздоры» (Англия в памфлете..., с. 341).

Розділ VI

С. 70. *Їхні погляди на обов'язки батьків і дітей дуже різняться від наших.* — Погляди на виховання, що їх розвиває тут Свіфт, в цілому відповідають надзвичайно популярним в Англії і всій Європі «Думкам про виховання» Дж. Локка (1693), але з тією різницею, що Локк найбільшим злом вважав шкідливий вплив на дитину «юрби одноліток, яких школа збирає від різних батьків», а Свіфт — відповідно з його думками про деградацію англійського суспільства — самих батьків, некультурних і розбещених, неспроможних прищепити своїм дітям високі моральні норми. Видатний мислитель-педагог доби Просвітництва Ж.-Ж. Руссо щодо питання колективного чи індивідуального виховання підтримує у своєму трактаті «Еміль, або Про виховання» (1762) Локка, а не Свіфта.

Розділ VII

С. 80. *...зберегти ваше життя і тільки дав розпорядження вийняти вам обидва ока...* — Невдовзі після смерті Анни торі інспірували в палаті общин дебати, спрямовані проти державного секретаря при вігах, віконта Болінброка (1678—1751), друга Свіфта.

С. 84. *...мав дозвіл його величності відвідати імператора Блефуску і написав своєму другові листа, повідомляючи про свій від'їзд...* — У 1715 році, щоб уникнути гіршого, віконт Болінброк змушений був тікати у Францію, де приєднався до лав «Претендента», сина вигнаного короля Якоба II — Джеймса (1688—1766). Думка Рельдреселя — зразок ядучої іронії Свіфта.

ЧАСТИНА II

У цій частині Свіфт також широко використовує готові сюжетні схеми і ситуації зі світової літератури. Особливо багато збігів з твором французького письменника Сірано де Бержерака «Комічна подорож на місяць» (1657): Сірано тримають у клітці, показують глядачам за гроші, в нього кидають горіхами, він робиться улюбленцем королеви, його клітку підхоплює велетеньський птах тощо.

Вчені намагалися з'ясувати походження слова Бробдінгнэг (Brobdingnag), зокрема, припускали, що воно в анаграматичний спосіб складено з трьох слів: grand, big, noble (величезний, великий, шляхетний). Варто звернути увагу на те, що в частині III назва країни Luggnagg має схожий елемент: — gnag. Взагалі, в цій частині небагато «бробдінгнэгських» слів, для всіх них характерно одне: фонетично громіздке і незручне для вимови сполучення приголосних в кожному складі (Grildrig — ім'я, яке дали Гулліверу велетні, splacknuck — назва комахи, Glumdalclitch — ім'я дівчинки, grultrud — кликун, Lorbrulgrud — назва столиці,

«Гордощі світу», gladral — двірський пристав, glonglungs — міра довжини у велетнів, Flanflasníc — назва міста). Очевидно, в такий, трохи дитячий, спосіб Свіфт намагався підкреслити величину світу велетнів. Із цієї точки зору питання про сенс назви країни втрачає значення.

Розділ I

С. 96. *Бачачи, як він дужчає, ми згорнули блінд...* — В. Скотт вважав, що це просто хаотичний набір морських термінів. Проте встановлено, що це майже дослівна цитата з опису морської подорожі в одному журналі тих часів. Безперечно, Свіфт іронізує тут з надмірного вживання морської термінології. Це ще один зразок «раблезіанства», коли докладне перелічення не тільки не прояснює картину, а й заплутує читача. *Блінд* — чотирикутне вітрило; *фок-зейл* — вітрило, що кріпиться на передній щоглі; *бізань* — нижнє вітрило задньої щогли; *дрейф* — непорушне положення судна внаслідок особливого розміщення вітрил і *стерна* (керма); *шкоти* — корабельні снасті (мотузи) для напінання вітрил; *рея* — поперечна перекладаина на щоглі, до якої прив'язується вітрило; *такелаж* — усі снасті корабля (мотузи), якими кріпляться щогли і вітрила; *брам-стеньга* — третя, верхня частина щогли; *фок-щогла* — передня носова щогла на кораблі; *марсель* — другий ряд вітрил на щоглі судна.

С. 102. *...дог був такий, як чотири слони разом...* — *Дог* — порода сторожових собак.

...почули б його з Челсі. — *Челсі* — один з районів Лондона.

Розділ II

С. 111. *...кишенькову книжку, трохи більшу за сансонівський атлас.* — Географічний атлас, який склав знаменитий французький вчений Миколай Сансон (1600—1667), мав завдовжки і завширшки по півметра.

Розділ III

С. 114. *Король, дарма, що він людина вчена...* — В. Скотт вважав, що тут йдеться про Вільгельма III Оранського. Проте в усій другій частині загалом відсутні якісь певні політичні характеристики й натяки, притаманні першій частині.

С. 119. *...осередок доброчесності, милосердя та правди; гордість і заздрість всесвіту...* — Гуллівер говорить у дусі східного панегирика.

Розділ IV

С. 123. *...європейські географи дуже помиляються, гадаючи, ніби між Японією та Каліфорнією лежить лише море.* — Гуллівер

пристає на думку тих вчених, які вважали, що Америка і Японія могли бути з'єднані суходолом. *Великий континент Татарії* (або *Велика Татарія*) — так тоді називали Центральну і Східну Азію.

Розділ VI

С. 137. *Король дуже кохався в музиці, і при дворі часто влаштовували концерти.* — Англійський король Георг I Ганноверський захоплювався музикою і сприяв своєму землякові німецькому композитору Г. Ф. Генделю (1685—1759), який на його запрошення переїхав у 1712 р. на постійне мешкання в Англію.

Замолоду я трохи вчився грати на спінеті. — *Спінет* — невеликий клавійно-щипковий струнний настільний музичний інструмент, без ніжок, різновид чембало (клавесина). Був поширений переважно у XVI—XVII ст.

Розділ VII

С. 146. *...я завжди виявляв похвальну прихильність, яку Діонісій Галікарнаський так справедливо радить історикам.* — *Діонісій Галікарнаський* — грецький історик і ритор, у 30—8 рр. до н. е. мешкав і вчив у Римі. Його книжка «Римські старожитності» була видана за часів Свіфта в Оксфорді.

С. 149. *Стиль книжок — ясний, мужній і плавний...* — У «Мандрах Гуллівера» розсіяні численні цікаві міркування Свіфта про мову. Письменнику належить трактат «Пропозиції щодо виправлення, покращання й закріплення англійської мови» — фактично лист до Роберта Гарлі, графа Оксфорда в 1712, про який автор писав Стеллі (Естер Джонсон): «Я пропоную мілорду заснувати товариство чи академію для виправлення й упорядкування нашої мови, щоб вона не змінювалася безперервно, як це у нас відбувається» (Див.: Англія в памфлете..., с. 70—81, 475—479).

Розділ VIII

С. 162. *...Ідучи з Тонкіна.* — *Тонкін* — провінція у В'єтнамі. *...судно... довгий час ішло на південь уздовж Нової Голландії...* — *Нова Голландія* — стара назва Австралії.

ЧАСТИНА III

У цій частині Свіфт описує подорож до 5 країн, назви чотирьох з котрих — Laputa, Balnibarbi, Luggnagg, Glubbdubdrib — він вигадав сам. На карті, доданий до роману, всі п'ятеро країн, включаючи Японію, розташовані поруч.

Розділ I

С. 168. ...*прибули до Форту Святого Георга* — старовинна назва Мадраса, міста в південно-східній частині Індії. Маршрут, що його називає Гуллівер (Індія — В'єтнам — Північний Схід), дійсно, веде до самої Японії.

Розділ II

С. 179. *Лапутяни завжди хвилюються і не мають ані хвилини спокою...* — Весь розділ II містить саркастичне глузування з теорій І. Ньютона, зокрема його «Міркувань про квадратури кривих» (1704) і особливо «Математичних начал філософії природи» з обґрунтуванням закону всесвітнього тяжіння, що вийшла другим і третім виданнями у 1713 р. і 1725 р. Свіфт будує свою розповідь на численних анекдотах про характер і спосіб життя вченого та відображає обивательські уявлення про суть його теорій.

Розділ III

С. 182. *Летючий або плаваючий острів має форму правильного кола...* — Російський літературознавець В. Шкловський стверджує, що такий острів міг спроектувати ні хто інший, як І. Ньютон¹. Очевидно, це перша постановка питання про моральну відповідальність ученого перед суспільством.

Розділ IV

С. 191. *Люди, одягнені здебільшого в лахміття...* — Злиденність мешканців Лагадо і жалюгідний стан землеробства в Бельнібарбі відображає становище в сучасній Свіфту Ірландії.

Розділ V

С. 200. *Привітавшись, я з цікавістю почав розглядати верстат, який займав більшу половину кімнати.* — Свіфт описує машину, здатну виконувати логічні операції. Відомо, що у 1673 р. німецький вчений Г. В. Лейбніц демонстрував в Англії лічильну машину, за винахід якої його було обрано членом Лондонського королівського наукового товариства.

С. 202. *Потім ми відвідали школу мовознавства...* — Свіфт був не байдужим до питань мови, виступав з різними пропозиціями щодо її захисту та розвитку (див. примітку до с. 134). Тут він відповідає своїм опонентам.

---

¹ В. Б. Шкловский. Повести о прозе: Размышления и разборы: В 2-х т. Т.1. — М.: Худож. лит., 1966. — С. 189.

Розділ VI

С. 208. *Інший професор показав мені величезну написану ним інструкцію для викриття змов проти уряду.* — Відгук на гучний політичний процес проти Аттербері, єпископа Рочестерського і декана Вестмінстерського, прибічника реставрації Стюартів, якого було 1722 р. ув'язнено до Тауера. Підкреслюючи далі образливі і безглузді методи розшуку, «раблезіанець» Свіфт використовує пікантну деталь: в стільчаку Аттербері було знайдено два листи.

С. 209. *Я сказав йому, що в королівстві Трібнія, яке тубільці звать Ленгден...* — анаграми слів Британія (Britain) і Англія (England). Сатира Свіфта знов набуває політичного характеру.

Вони, приміром, можуть виявити, що стільчак означає таємну нараду, табун гусей — сенат, кульгавий пес — загарбника... — Аттербері, якого суд звинуватив у зв'язку з претендентом (сином опального короля Якоба II — Джеймса), одержав у подарунок від французьких друзів собаку, який в дорозі зламав лапу.

Розділ VII

С. 214. *Александр Македонський (356—323 рр. до н. е.)* — видатний полководець стародавнього світу, в битві під Арбелою (331 р. до н. е.) здобув вирішальну перемогу над персами. В добу еллінізму, коли жив Александр, грецька мова — «койне» — суттєво відрізнялася від мови Гомера й афінських класиків, яку за часів Свіфта прийнято було вивчати в школах; *Ганнібал Барка (247—183 рр. до н. е.)* — видатний карфагенський полководець; за розповіддю Тіта Лівія (кн. 1, розд. 37), під час переходу через Альпи він наказав розпекти вогнем, а потім полити оцтом (прокислим вином) скелю, що перегородила йому дорогу, після чого скеля тріснула; *Цезар Гай Юлій (102—44 рр. до н. е.)* — римський полководець і політичний діяч, наприкінці життя проголосив себе імператором, за що був убитий в сенаті прибічниками республіки; свої перемоги відмічав *тріумфами* — урочистими зустрічами в Римі, що вважалися найвищою формою вшанування полководця; *Помпей Гней (106—48 рр. до н. е.)* — римський полководець, спочатку союзник, пізніше — противник Цезаря, що завдав йому поразки в битві на Фарсалі у Фессалії 48 р. до н. е.; *Брут Марк (85—42 рр. до н. е.)* — римський сенатор; захищаючи республіканський устрій в Римі, виступив проти диктатури Цезаря і був учасником його вбивства; *Юній Брут (на рубежі VI—V ст. до н. е.)* — легендарна постать, засновник республіки і перший консул в Римі; дізнавшись, що його сини замішані у змові етрусського царя Тарквінія, рішуче засудив їх

на страту; *Сократ* (469—399 р. до н. е.) — грецький філософ, за наказом афінського суду мусив випити чашу с отрутою; *Епамінонд* (418—362 р. до н. е.) — грецький полководець, воював із спартанцями, помер від численних поранень; *Катон Молодший* («*Утичний*») — (95—46 рр. до н. е.) — римський політичний діяч, республіканець; після поразки армії Помпея, в якій він воював, позбавив себе життя в Утиці; *Томас Мор* (1480—1535 рр.) — англійський філософ і політичний діяч, автор «*Утопії*», де змалював ідеальний соціальний устрій; був страчений королем Генрі VIII.

Розділ VIII

С. 215—216. *Гомер* — легендарний поет Стародавньої Греції, якому приписують створення поем «Іліада» і «Одіссея» (VIII—VII ст. до н. е.); *Арістотель* (384—322 рр. до н. е.) — грецький філософ; *Дідім* (рубіж I ст. до н. е. — I ст. н. е.) — коментатор Гомерових поем, жив у Римі; *Євстафій з Константинополя* (кінець XII ст.) — архієпископ, досліджував Гомерові поеми; *Дунс Скот Йоганн* (1270—1308) — середньовічний філософ-францисканець, коментатор Арістотеля; *Рамус П'єр* (1515—1572) — французький філософ, критик Арістотеля; *Декарт Рене* (1596—1650) — французький філософ і математик, засновник філософії Нового часу; *Гассенді П'єр* (1592—1655) — французький філософ, виступив проти схоластичної інтерпретації Арістотеля в середні віки і проти вчення Декарта про вроджені ідеї, приборчник філософії Епікура; *Епікур* (341—270 рр. до н. е.) — грецький філософ, заперечував роль богів у світі, визнавав вічність існування матерії; *теорія тяжіння* — теорія Ісаака Ньютона (1643—1727), до якого Свіфт ставився зневажливо; *Геліогабал* (або *Елагабал*) — римський імператор у 218—222 рр., прославився своєю любов'ю до витончених страв; *Агесілай* (IV ст. до н. е.) — спартанський цар; *Ілот* — раб у Спарті; *спартанська юшка* — юшка з бичачої крові із сочевицею (різновид бобових), яку ніхто, крім спартанців, не міг їсти.

С. 217. *Полідор Вергілій* (1470—1555) — італійський історик на службі у папи, автор «Історії Англії» латинською мовою.

С. 219. *Акціум* — мис на західному березі Греції, де у 30 р. до н. е. відбулася битва між флотами Августа Октавіана і Антонія; *Август Октавіан* — римський імператор («принцепс») з 27 р. до н. е. по 14 р.; *Антоній Марк* (82—30 рр. до н. е.) — римський полководець, суперник Октавіана в боротьбі за владу в Римі; у вирішальний момент битви при Акціумі його кораблі, разом з кораблями єгипетської цариці Клеопатри, повернули до берега; після поразки заподіяв собі смерть.

Розділ ІХ

С. 223. ...коли б я з його ласкавого дозволу міг «вилізати пил коло його ніг». — На острові Лагнєг панують типові східні звичаї. В Японії і Китаї тих часів існували принизливі для європейців церемонії допуску до імператора, зокрема обряд «ке-тоу» (в Китаї), коли дипломат мав 9 разів стати перед ним на коліна і стільки ж лягти долілиць, при цьому він мусив визнати імператора за свого сюзерена, а себе — за його васала; подарунки передавалися імператору як «данина» з країни дипломата. Тривалий час це перешкоджало встановленню нормальних дипломатичних відносин між країнами Сходу і Заходу.

Розділ Х

Розповідь про стрелдбрегів (struldbreggs) нагадує в загальних рисах античний міф про юнака Тіфона, якому закохана в нього богиня ранкової зорі Еос випросила у Зевса безсмертя, але забула «вимолить юність йому, щоб старість лиху обминути».

Розділ ХІ

С. 236. ...звільнити мене від обряду, обов'язкового для моїх земляків, топтати розп'яття... — Після придушення повстання християн у 1637 р. і до 1873 р. в Японії (головним чином в Нагасакі) дійсно існував такий звичай під назвою «е-фумі», за допомогою якого викривали навернутих в християнство японців. В японських музеях збереглися спеціальні бронзові пластинки із зображенням розп'яття.

ЧАСТИНА ІV

Розділ І

С. 244—245. *Я виразно чув слово «єгу»... Потім каро-гнідий зробив спробу навчити мене нового слова (...) «гуїггнм»...* — Обидва слова — Yahoo і Nouyhnhnm — придумані Свіфтом на основі звуконаслідування і легко асоціюються з іржанням коней.

Розділ ІІІ

С. 252. *Майже те саме відзначив й імператор Карл V...* — За історичним переказом, імператор Священної Римської імперії в 1519—1556 рр. Карл V казав, що для розмови з Богом більше пасує іспанська мова, з коханкою — італійська, а з конем — німецька. Релігійним вихованням майбутнього імператора керував Адріан Утрехтський (пізніше папа Адріан IV), і це могло бути ще однією мимовільною підставою для ображеного Свіфта, щоб згадати Карла.

Розділ V

С. 264. *...розповів йому про революцію, що вибухнула за принца Оранського, про тривалу війну з Францією...* — Йдеться про «Слану» революцію, коли 1688 р. на таємне запрошення англійського парламенту штатгальтер Голландії Вільгельм Оранський висадився в Англії з військом «для захисту протестантської церкви» і тим самим змусив правлячого короля Якова II, фанатичного католика, тікати з Англії. В останній день 1688 р. Вільгельм був проголошений королем Англії. У 1701 р. Англія вступила у війну за «іспанську спадщину» проти Франції, що закінчилася в 1713 р. Утрехтським миром.

С. 265. *В Європі є навіть особлива категорія монархів-бідаків, які, не маючи сил воювати самі, віддають своє військо в найми...* — Звичай віддавати в найми солдат як «гарматне м'ясо» з метою поповнення державної скарбниці існував протягом всього століття і згадується, зокрема, в драмах Ф. М. Клінгера «Буря і навала», Ф. Шиллера «Підступність і кохання» та ін. Пізніше О. Бісмарк напише: «Політика Англії завжди полягала у тому, щоб знайти в Європі такого дурня, який би своїми боками захищав англійські інтереси».

Розділ VIII

С. 286. *Одружуючись, гуїґнми беруть дружину такої масті, яка не дала б негарних кольором нащадків.* — Іронічна критика надмірно раціоналізованої турботи за підростаючим поколінням продовжує тему виховання, що прозвучала в I, 6. На цей раз ми знаходимо тут нові випадки проти Локка, зокрема — проти його ідеї роздільного виховання хлопчиків і дівчаток (яку потім підтримає Ж.-Ж. Руссо). Автор знаходить нові аргументи на користь колективного виховання. Зауваження оповідача, що «молодим гуїґнмам не дають ні зернини вівса, їм дозволяють пити молоко у вкрай рідкісних випадках» є глузуванням з відповідного місця у трактаті Локка: «...дітям корисно давати молоко, молочний суп, кашу на воді, вівсянку...»¹.

Розділ IX

С. 288. *...єгу... багато років тому... з'явилися на одній горі, причому ніхто не міг сказати, виникли вони з пригрітого сонцем багнища та твані чи з піни та мулу морського.* — Подібно Д. Дефо, Свіфт описує людей, що волею випадковості були закинуті на ненаселений острів, проте потім, на відміну від Робінзона Крузо, повністю деградували фізично і морально, що має свідчити про неподоланні вади цивілізації та її шкідливий вплив на

¹ Локк. Дж. Сочинения: В 3 т. Т. 3. — М.: Мысль, 1988. — С. 420.

людину. Вся четверта книга містить приховану полеміку з автором «Пригод Робінзона Крузо» (1719).

Розділ X

С. 293. *Я влаштував свою маленьку оселю цілком собі до вподоби.* — Подальший опис побуту Гуллівера нагадує відповідні сторінки «Робінзона Крузо».

Розділ XII

С. 312. *Август* — Гай Октавіан Август, римський принцепс (див. примітку до с. 219).

Борис Шалагінов

ЗМІСТ

Джонатан Свіфт і його «Мандрі Гуллівера». *Борис Шалагінов*..... 3

МАНДРИ

до різних далеких країн світу

ЛЕМЮЕЛЯ ГУЛЛІВЕРА,

спершу лікаря, а потім капітана кількох кораблів

Від видавця до читача 19
Лист капітана Гуллівера до його двоюрідного брата Сімпсона 21

Частина перша ПОДОРОЖ ДО ЛІЛІПУТІЇ

- Розділ I.* Автор оповідає про себе та про свою родину, про те, що спонукало його до мандрів. Його корабель розбивається, і він уплав борється за своє життя. Дістається цілий берега в країні ліліпутів. Його беруть у полон і привозять до столиці 26
- Розділ II.* Імператор Ліліпутії в супроводі багатьох вельмож приходять подивитися на автора в його ув'язненні. Опис особи та одягу імператора. Щоб навчати автора їхньої мови, до нього призначено вчених. Його лагідна поведінка здобуває йому ласкаве до нього ставлення. Кишені його обшукують і відбирають шаблю та пістолети 36
- Розділ III.* Автор дуже оригінальним способом розважає імператора та його придворних обох статей. Опис двірських розваг у ліліпутів. Авторіві, на певних умовах, дають волю 47
- Розділ IV.* Опис Мілдендо, столиці Ліліпутії, та імператорського палацу. Розмова автора з першим секретарем про справи імперії. Автор пропонує імператорові прислужитися йому в його війнах 55
- Розділ V.* Автор надзвичайно дотепним способом запобігає ворожому нападові. Йому дають високий почесний титул. Приїздять посланці імператора Блефуску і просять миру. Пожежа в апартаментах імператриці. Як автор урятував решту палацу 60
- Розділ VI.* Про жителів Ліліпутії, їхню науку, закони та звичаї, систему виховання дітей. Як жив автор у цій країні. Реабілітація ним однієї вельможної дами 67

<i>Розділ VII.</i> Автор, діставши звістку про намір обвинуватити його в державній зраді, тікає до Блефуску. Як прийняли його там	77
<i>Розділ VIII.</i> Щаслива нагода дозволяє авторові знайти спосіб покинути Блефуску і, подолавши деякі труднощі, повернутися цілим та неушкодженим на батьківщину	85

Частина друга ПОДОРОЖ ДО БРОБДІНГНЕГУ

<i>Розділ I.</i> Опис шторму. По прісну воду послано човен, і автор вирушає на нім досліджувати країну. Його, покинутого на березі, підбирає тубілець і відносить до садиби одного фермера. Прийом його і різні пригоди, що там трапилися. Опис жителів	95
<i>Розділ II.</i> Опис доньки фермера. Автора відвозять до одного торговельного міста, а потім до столиці. Подорожі його	106
<i>Розділ III.</i> Автора викликають до двору. Королева купує його в хазяїна-фермера і дарує королю. Він диспутує з великим ученим його величності. Для автора влаштовують кімнату в палаці. Він — у великій ласці в королеви. Автор захищає честь своєї батьківщини. Його сварки з карликом королеви	112
<i>Розділ IV.</i> Опис країни. Пропозиція виправити сучасні карти. Королівський палац і кілька слів про столицю. У який спосіб мандрував автор. Опис головного храму	123
<i>Розділ V.</i> Деякі авторові пригоди. Страта злочинця. Автор показує свою вправність у мореплаванні	127
<i>Розділ VI.</i> Різні вигадки автора на потіху короля та королеви. Він показує свої музичні здібності. Король розпитує про державний лад Англії, і автор розповідає про нього. Зауваження короля з приводу цього	136
<i>Розділ VII.</i> Любов автора до своєї батьківщини. Він робить королю дуже вигідну для того пропозицію, але його величність відкидає її. Необізнаність короля з політикою. Знання в цій країні дуже недосконалі та обмежені. Закони, військові справи та партії в їхній державі	146
<i>Розділ VIII.</i> Король і королева відїжджають подорожувати до своїх кордонів. Автор супроводить їх. Докладна розповідь про те, в який спосіб покинув він країну. Автор повертається до Англії	152

Частина третя ПОДОРОЖ ДО ЛАПУТИ, БЕЛНІБАРБИ, ЛАГНЕГУ, ГЛАБДАБДРІБУ ТА ЯПОНІЇ

<i>Розділ I.</i> Автор вирушає у свою третю подорож. Його беруть у полон пірати. Злосливість одного голландця. Прибуття автора на острів. Його беруть до Лапути	167
<i>Розділ II.</i> Опис владчі та звичаїв лапутян. Розповідь про їхню науку. Про короля з його двором. Як прийняли там автора. Жителі бояться та непокояться. Розповідь про жінок	173

<i>Розділ III.</i> Явище, яке пояснюється за допомогою сучасної астрономії. Великий розвиток останньої в лапутян. Королівський метод придушувати повстання	182
<i>Розділ IV.</i> Автор покидає Лапуту. Його спускають у Белнібарбі. Він прибуває до столиці. Опис столиці й прилеглих місцевостей. Один вельможа гостинно приймає автора в себе. Його розмова з цим вельможею	189
<i>Розділ V.</i> Авторіві дозволено оглянути Велику Академію в Лагадо. Докладний опис Академії. Мистецтва, в галузі яких працюють професори	196
<i>Розділ VI.</i> Подальший опис Академії. Автор пропонує деякі вдосконалення, що їх приймають із вдячністю	204
<i>Розділ VII.</i> Автор покидає Лагадо й прибуває до Мелдонади. Кораблів нема. Він здійснює недовгу подорож до Глабдадтрібу. Прийом його управителем	210
<i>Розділ VIII.</i> Подальший опис Глабдадтрібу. Поправки до давньої та сучасної історії	215
<i>Розділ IX.</i> Автор повертається до Мелдонади й відпливає кораблем до Лагнегу. Автора заарештовано. Його посилають до двору. Як його прийнято. Велика лагідність короля до його підданців	221
<i>Розділ X.</i> Похвала лагнежцям. Докладний опис стрелдбрегів і численні розмови автора на цю тему з деякими видатними особами	225
<i>Розділ XI.</i> Автор покидає Лагнег і відпливає кораблем до Японії. Звідти він на голландському судні повертається до Амстердама, а з Амстердама до Англії	234

Частина четверта ПОДОРОЖ ДО КРАЇНИ ГУЇГНГНМІВ

<i>Розділ I.</i> Автор вирушає в подорож як капітан корабля. Екіпаж вчиняє проти нього змову; довгий час його тримають під вартою в його каюті, а тоді зсаджують на берег у невідомій країні. Він іде в глиб неї. Опис егу — особливої породи тварин. Автор зустрічає двох гуїгнгнмів	238
<i>Розділ II.</i> Гуїгнгнм приводить автора до свого житла. Опис того житла. Як прийнято автора. Їжа гуїгнгнмів. Автор у скрутному становищі через брак харчу. Справу нарешті налагоджено. Як харчувався автор у цій країні	245
<i>Розділ III.</i> Автор вивчає мову. Гуїгнгнм, його господар, допомагає йому вчитися. Опис мови. Чимало визначних гуїгнгнмів приходять із цікавості подивитися на автора. Він коротко розповідає господареві про свою подорож	251
<i>Розділ IV.</i> Уявлення гуїгнгнмів про правду та оману. Господар не схвалює промови автора. Автор докладніше розповідає про себе та свої подорожні пригоди	257
<i>Розділ V.</i> З наказу свого господаря автор знайомить його зі становищем Англії. Причини воєн між монархами Європи. Автор починає пояснювати англійську конституцію	263

<i>Розділ VI.</i> Продовження опису становища в Англії. Характеристика першого, або головного міністра при європейських дворах.....	269
<i>Розділ VII.</i> Велика любов автора до рідного краю. Зауваження його господаря щодо описаних автором англійської конституції та англійського уряду; паралелі та порівняння. Спостереження господаря над людською природою	276
<i>Розділ VIII.</i> Автор розповідає про деякі особливості егу. Великі чесноти гуїгнгнів. Виховання та вправи їхньої молоді. Їхні національні збори	282
<i>Розділ IX.</i> Палка дискусія на національних зборах гуїгнгнів і чим вона закінчилась. Освіта гуїгнгнів. Їхні будівлі. Похорон у них. Хиби їхньої мови	288
<i>Розділ X.</i> Оселя автора і його щасливе життя серед гуїгнгнів. Він удосконалюється в чеснотах, розмовляючи з ними. Їхні розмови. Господар сповіщає автора, що той має покинути їхню країну. Автор з горя зомліває, але скоряється. З допомогою приятеля-слуги він розпочинає робити та закінчує човен і навмання пускається в море	293
<i>Розділ XI.</i> Небезпечна подорож автора. Він прибуває до Нової Голландії, передбачаючи оселитися там. Один із тубільців стрілою ранить автора. Його хапають і силоміць садовлять на португальський корабель. Дуже чемне поводження з ним капітана. Автор повертається до Англії.....	301
<i>Розділ XII.</i> Правдивість автора. Намір, що його він мав, опубліковуючи свій твір. Осуд ним мандрівників, які відхиляються від істини. Автор запевняє, що не мав ніякого лихого наміру, пишучи цю книгу. Відповідь на одне зауваження. Метод колонізації. Похвала його батьківщині. Ствердження прав корони на країни, описані автором. Труднощі завоювання їх. Автор остаточно прощається з читачем, розповідає, як житиме в майбутньому, дає гарні поради й закінчує книгу	309
Примітки. <i>Борис Шалагінов</i>	315

Літературно-художнє видання

СВІФТ Джонатан

**МАНДРИ ДО РІЗНИХ ДАЛЕКИХ КРАЇН СВІТУ
ЛЕМЮЕЛЯ ГУЛЛІВЕРА, СПЕРШУ ЛІКАРЯ,
А ПОТІМ КАПІТАНА КІЛЬКОХ КОРАБЛІВ**

Переклад з англійської

Головний редактор *Є. В. Мезенцева*
Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Комп'ютерна верстка: *С. І. Удалов*
Коректор *Л. В. Дмитрієва*

Підписано до друку 20.05.13. Формат 84 × 108 ¹/₃₂.
Умов. друк. арк. 17,64. Облік.-вид. арк. 18,80.
Тираж 1500 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.